GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

BESTE FORMUNDA KULLANILAN DEVR-İ KEBÎR, REMEL VE FİRENGÎFER USÛLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Nurten YILMAZ

DANIŞMAN Doç. Dr. Serda TÜRKEL OTER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK MÜZİĞİ ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

AĞUSTOS 2019

Nurten YILMAZ tarafından hazırlanan "Beste Formunda Kullanılan Devr-i Kebîr, Remel ve Firengîfer Usûllerinin Karşılaştırılması" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Türk Müziği Anabilim Dalında Yükseklisans TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Doç. Dr. Serda TÜRKEL OTER

Ses Eğitimi Anabilim Dalı, Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .....

Başkan : Doç. Dr. Burçin UÇANER ÇİFDALÖZ

Türk Müziği Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .....

Üye: Doç. Dr. Emrah HATİPOĞLU

Müzik Teorisi Anabilim Dalı, Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum .....

Tez Savunma Tarihi: 29/08/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yükseklisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

NurtenYILMAZ

29.08.2019

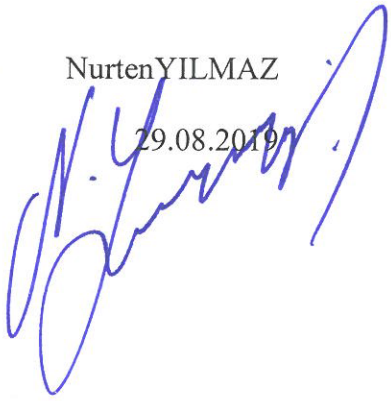

BESTE FORMUNDA KULLANILAN DEVR-İ KEBÎR, REMEL VE FİRENGÎFER USÛLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Nurten YILMAZ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2019

ÖZET

Güfteleri Dîvân şiirlerinden seçilen klâsik formlar söz konusu olduğunda, şiirin vezni ile mûsikînin vezni olan usûller arasında görülen işleyiş, akademikbirçok çalışmanın konusu olmuştur. Bu çalışmada; çeşitli kalıplarda olan güftelerin bulunduğu üç usûlde ve beste formunda bestelenmiş 40 eser, hem güftelerin usûl darplarına dağılımı bakımından hem de ezgi seyirlerinin usûllerle olan ilişkileri bakımından incelenmiştir. Eserler üzerinde şiir vezni ile mûsikî vezni olan usûl ilişkilerine değinilmiş ve ezgi ile olan münasebetleri incelenmiştir. Çalışmada yer alan ve üç usûlde bestelenmiş eserler, usûl-güfte ve usûl-ezgi ilişkileri olarak birbirleriyle karşılaştırılmış ve usûllere göre farklılıkları tespit edilmiştir. Sonuç olarak; usûl düzümlerinin önemi, biçimi ve düzümler arası farklılıklar daha net tespit edilmiş ve aynı zamanı teşkil eden üç usûlün yapı farkları ortaya konulmuştur. Ayrıca bu araştırma; usûl-güfte çalışmalarına usûl-ezgi çalışmasının eklenmesiyle eser analizi çalışmalarına farklı bir bakış açısının oluşturulması bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda sözlü eserlerde usûl kalıplarının şiir kalıplarıyla beraber ezgi seyirleriyle ilişkisi de dikkate alınarak "besteleme" yapılması önerilmektedir.

Bilim Kodu :40101

Anahtar Kelimeler :usûl, remel, firengîfer, devr-i kebîr, usûl-güfte, usûl-ezgi seyri

Sayfa Adedi :277

Danışman : Doç. Dr. Serda TÜRKEL OTER

COMPARİSONS OF THE “DEVR-İ KEBÎR”, “REMEL” AND “FİRENGÎFER” METHODS USED İN THE FORM OF COMPOSİTİON

Nurten YILMAZ

GAZİ ÜNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF FINE ARTS

August 2019

ABSTRACT

When classical forms are considered that are chosen from divan poetry, the process between meter of poem and meter of ‘musiki’ has been the subject of many academic study. In this study, the analysis of the 40 musical works composed in three ways and in the form of composition, in which the lyrics are in various patterns, both in terms of the distribution of the lyrics to the rhythm beats and in terms of the relations of the melody courses with the rhythms exist. On the works, rhythm relations that is poem meter and musiki meter have been mentioned and relations with melody have been examined. The musical works in the study which are composed in three rhytm were compared with each other as the relationship between rhythm -lyrics and rhythm - melody, and the differences were determined according to the rhythms. As a result; The importance of rhythm groups, form and differences between the rhythm groups have been clearly determined and the structural differences of three rhythms that constitute the same time have been presented.In addition, this research have importance in terms of creating different point of view on the musical work analysis by adding the musical works of rhythm - melody to the musical works of rhythm - lyrics. In this context, it is suggested to make "compose " in oral works considering the relationship between patterns of poetry and the patterns of rhythm along with the course of melody.

Science code	:40101
Key words	:rhythm, remel, firengîfer, devr-i kebîr, rhythm-lyric relationship, rhythm-melody relationship
Number of Pages	:277
Advisor	:Doç. Dr. Serda TÜRKEL OTER

TEŞEKKÜR

Tezimin literatür taramasından başlayarak, araştırma-geliştirme ve her türlü evresinde desteğini esirgemeden yönlendiren danışmanım Doç. Dr. Serda TÜRKEL OTER'e, tezimin konusunun belirlenmesinde ve araştırmamda destek olan değerli hocam Dr. Timuçin ÇEVİKOĞLU'na, tez çalışmamın başından sonuna kadar her evresinde ve hayatımın her alanında bana inanan, güvenen, hiçbir konuda desteklerini esirgemeyen çok sevgili hocam Dr. Öğr. Üy. Sibel KARAMANA'a, tezimin her evresinde bildiklerini ve tecrübelerini sakınmadan benimle paylaşan ve bana kütüphanesini açan değerli hocam Elif Bilge KURTULDU'ya, farsça güftelerin transkripsiyonu konusunda yardımlarını esirgemeyen ve eserlerin güftelerinin kontrolünü sağlamak için ve bilgisine her başvurduğumda kıymetli vakitlerini bana ayıran sayın hocam Dr. Öğr. Üy. Musrafa ÇIPAN'a ve güftelerin yazılışları konusunda yardımcı olan sevgili arkadaşım Fatma Nur DURAN'a, başta darü'l-elhan olmak üzere devlet korosu ve güvenilirliği geniş kitlelerce kabul edilmiş özel arşivlerde tarama yapılmasının sonucunda elde edilen nüshaları notaya alan değerli notist arkadaşım Onur UĞURBAŞ'a, kaynak taramasında ve hazırlık evresinde benimle beraber titizlikle çalışarak yardımlarını esirgemeyen sevgili öğrencim Mustafa SAYAR'a, son olarak; bu süreçte gösterdikleri sabır ve verdikleri her türlü destekleri için aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET iv

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR vi

İÇİNDEKİLER vii

TABLOLAR LİSTESİ xii

ŞEKİLLER LİSTESİ xiii

SİMGELER, KISALTMALAR VE TERİMLER xvi

1. GİRİŞ 1

1.1.Problem Durumu 3

1.1.1.Alt problemler 5

1.2. Amaç 6

1.3.Önem 7

1.4.Varsayımlar 7

1.5.Sınırlılıklar 8

2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR 9

3. YÖNTEM 11

3.1. Araştırmanın Modeli 13

3.2.Evren ve Örneklem 13

3.3. Veri Toplama Teknikleri 13

3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması 14

4. REMEL, FİRENGÎFER VE DEVR-İKEBÎR, USULLERİNDEKİ BESTELERİN ANALİZİ 17

4.1. Kavramsal Çerçeve 17

4.1.1. Güfte değerlendirmesine ilişkin kullanılmış terimler 18

4.1.2. Usûllerin birim zamanlarına ilişkin terimler.....23

4.1.3. Ezgi seyirlerinin değerlendirilmesine ilişkin terimler 23

4.2. Eserlerin Güftelerinin Vezin Yönünden İncelenmesi 26

4.2.1. Remel bestelerin güftelerinde usûl-vezin ilişkisi.....26

4.2.2. Firengîfer bestelerin güftelerinde usûl-vezin ilişkisi 46

4.2.3.Devr-i Kebîr bestelerin güftelerinde usûl-vezin ilişkisi.....51

4.3. Eserlerin Ezgilerinin Usûl-Ezgi Seyri Yönünden Analizi.....73

4.3.1. Remel bestelerin usûl-ezgi seyri yönünden analizi 76

4.3.2. Firengîfer bestelerin usûl-ezgi seyri yönünden analizi.....105

4.3.3.Devr-i Kebîr bestelerin usûl-ezgi seyri yönünden analizi 111

5. BULGULAR VE YORUMLAR 133

5.1. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr Usûllerinde Bestelenen Vezin Kalıplarında Süre Bakımından Hece Değerlerinin Usûllere Göre Karşılaştırılması 133

5.1.1.Remel usûlündeki bestelerde kullanılmış vezin kalıplarının ârızî değerlerinin tespiti.....136

5.1.2.Firengîfer usûlündeki bestelerde kullanılmış vezin kalıplarının ârızî değerlerinin tespiti.....141

5.1.3.Devr-i Kebîr usûlündeki bestelerde kullanılmış vezin kalıplarının ârızî değerlerinin tespiti.....143

5.1.4. Vezin kalıplarında hece değerlerinin usûllere göre karşılaştırılması 150

5.2. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr Usullerininüçünde kullanılan aynı vezin kalıplarınınusûldüzümlerine göre karşılaştırılması 153

5.3. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr Usûllerindeki Bestelerde Kullanılmış Vezin Kalıplarının, Bahirlere Göre Düzümleri ve Usûllere Göre Karşılaştırılması 155

5.3.1. Remel bestelerde kullanılmış vezin kalıplarının bahirlere göre düzümlenmesi.....163

5.3.2. Firengîfer bestelerde kullanılmış vezin kalıplarının bahirlere göre düzümlenmesi.....164

5.3.3. Devr-i Kebîr bestelerde kullanılmış vezin kalıplarının bahirlere göre düzümlenmesi....164

5.3.4. Vezin düzümlerinin usûllere göre karşılaştırılması....165

5.4. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr Usûllerindeki Bestelerde Zemin hânelerin Ezgi Seyri ile Usûl İlişkileri Yönünden Karşılaştırılması...167

5.4.1. Remel bestelerde görülen cümle yapısında ezgi seyri ile usûl ilişkisi....169

5.4.2. Firengîfer bestelerde görülen cümle yapısında ezgi seyri ile usûl ilişkisi....170

5.4.3. Devr-i Kebîr bestelerde görülen cümle yapısında ezgi seyri ile usûl ilişkisi....171

5.4.4. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr bestelerdeki cümle yapılarının usûllere göre karşılaştırılması....173

5.5. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr Usûlündeki Bestelerde Cümlelerin Yapısı Bakımından Bahirlerle ilişkisi....174

5.5.1. Remel bestelerdeki cümle yapılarının vezin düzümleriyle ilişkisi....174

5.5.2. Firengîfer bestelerdeki cümle yapılarının vezin düzümleriyle ilişkisi....176

5.5.3. Devr-i Kebîr bestelerdeki cümle yapılarının vezin düzümleriyle ilişkisi....178

5.6. Bestelerde Kullanılan Remel, Firengîfer ve Devr-i KebîrUsûllerinin Cümle Yapılarıyla BirlikteMertebelere Göre Karşılaştırılması....180

6. SONUÇ VE ÖNERİLER....187

6.1. Biçim Yönünden Sonuçlar....187

6.2.Usûl-Güfte İlişkisi Yönünden Sonuçlar....188

6.3.Usûl-Ezgi Seyri İlişkisi Yönünden Sonuçlar....189

6.4.Usûllerin Yapısı Yönünden Sonuçlar....190

6.5.Öneriler....190

KAYNAKLAR....191

EKLER....193

EK-1. Acem Aşiran Beste 195
EK-2. Acem Bûselik Beste 197
EK-3. Acem Kürdi Beste 199
EK-4. Araban Beste 201
EK-5. Bayâti Beste 203
EK-6. Bayâti Bûselik Beste 205
EK-7. Bûselik Beste 207
EK-8. Dilnişin Beste 209
EK-9. Dügâh Beste 211
EK-10. Evç Beste 213
EK-11. Ferahfezâ Beste 215
EK-12. Hicaz Bûselik Beste 217
EK-13. Hicazkâr Beste 219
EK-14. Hisar Devr-i Kebîr Beste 221
EK-15. Hisar Devr-i Kebîr Beste 223
EK-16. Hüseynî Beste 225
EK-17. Hüzzam Beste 227
EK-18. Irak Remel Beste 229
EK-19. Irak Devr-i Kebîr Beste 231
EK-20. Isfahânek Beste 233
EK-21. Mâhur Beste 235
EK-22. Mâye Beste 239
EK-23. Muhayyer Beste 241
EK-24. Nühüft Devr-i Kebîr Beste 243

EK-25. Nühüft Devr-i Kebîr Beste 245
EK-26. Rast Beste 247
EK-27. Rehâvi Firengîfer Beste 249
EK-28. Rehâvi Remel Beste 251
EK-29. Sabâ Remel Beste 253
EK-30. Sabâ Devr-i Kebîr Beste 255
EK-31. Sabâ Remel Beste 257
EK-32. Sabâ Zemzeme Beste 259
EK-33. Sazkâr Beste 261
EK-34. Sûznâk Beste 263
EK-35. Şehnâz Bûselik Beste 265
EK-36. Tâhir Beste 267
EK-37. Tâhir Bûselik Beste 269
EK-38. Tâhîr-i Kebîr Beste 271
EK-39. Tarz-ı Nevin Beste 273
EK-40. Yegâh Beste 275
ÖZGEÇMİŞ 277

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 5.1. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûllerinde bestelenmiş "Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün"kalıbındaki tefilelerin usul düzümlerine göre dağılımları 153
Tablo 5.2. Remel ve Firengifer usullerinde bestelenmiş "Mef‘ ûlü/fâ‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün" kalıbındaki tefilelerin usul düzümlerine göre dağılımları... 154
Tablo 5.3. Zemin hânelerdeki cümle yapılarının usûller arasında karşılaştırılması. 173
Tablo 5.4. Remel bestelerdeki güfte düzümlerinin devrelerle ilişkisi..... 175
Tablo 5.5. Bahirlere göre düzümlenmiş vezin kalıplarının Remel bestelerdeki devrelere göre ayrılması 176
Tablo 5.6. Firengifer usulündeki bestelerde vezin kalıplarıyla beraber düzümlenen güftelerin devrelerle ilişkisi..... 177
Tablo 5.7. Bahirlere göre düzümlenmiş vezin kalıplarının Firengifer bestelerdeki devrelere göre ayrılması 178
Tablo 5.8. Devr-i Kebir usulündeki bestelerde remel bahrine göre düzümlenen vezin hecelerinin devrelerle ilişkisi..... 179
Tablo 5.9. Bahirlere göre düzümlenmiş vezin kalıplarının Devr-i Kebir bestelerdeki devrelere göre ayrılması 180

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1. Tahir-i Kebir bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 27
Şekil 4.2. Tahir-i Kebir bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 28
Şekil 4.3.Şehnaz Bûselik bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 28
Şekil 4.4.Mâye bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı ... 29
Şekil 4.5. Sabâ bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 30
Şekil 4.6.Hüseynî bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 30
Şekil 4.7. Yegâh bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı.. 31
Şekil 4.8. Evç bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı..... 32
Şekil 4.9. Sazkâr bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 33
Şekil 4.10. Muhayyer Sünbüle bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 34
Şekil 4.11. Isfhânek bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 35
Şekil 4.12. Isfahânek bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 35
Şekil 4.13. Sabâ Zemzeme bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 36
Şekil 4.14. Acem Bûselik bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 37
Şekil 4.15. Acem Bûselik bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 38
Şekil 4.16. Rehâvi bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 39
Şekil 4.17. Rast bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı ... 39
Şekil 4.18. Rast bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı ... 40
Şekil 4.19.Hüzzam bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 41
Şekil 4.20. Irak bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı... 41
Şekil 4.21. Sabâ bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılmı .. 42
Şekil 4.22.Bûselik bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 43
Şekil 4.23. Hicaz Bûselik bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 44
Şekil 4.24. Tahir bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 44
Şekil 4.25. Acem Kürdi bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 45
Şekil 4.26. Bayâti Bûselik bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına

dağılımı 46
Şekil 4.27. Rehâvi bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 47
Şekil 4.28. Ferahfezâ bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 48
Şekil 4.29. Araban bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 49
Şekil 4.30. Tarz-ı Nevin bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 50
Şekil 4.31. Tarz-ı Nevin bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 51
Şekil 4.32. Hisar bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı . 52
Şekil 4.33. Hisar bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 53
Şekil 4.34. Nühüft bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 53
Şekil 4.35. Nühüft bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 54
Şekil 4.36. Hisar bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı . 55
Şekil 4.37. Hisar bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı . 55
Şekil 4.38. Sabâ bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı . 56
Şekil 4.39.Dügâh bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 57
Şekil 4.40. Dügâh bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 57
Şekil 4.41. Nühüft bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 58
Şekil 4.42. Mâhur bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 59
Şekil 4.43. Mâhur bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 60
Şekil 4.44. Tâhir Bûselik bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 61
Şekil 4.45. Tâhir Bûselik bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 62
Şekil 4.46. Hicazkâr bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 63
Şekil 4.4.47. Hicazkâr bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 64
Şekil 4.48. Irak bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı... 65
Şekil 4.49. Irak bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı... 66
Şekil 4.50. Acem aşiran bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 67
Şekil 4.51. Sûznâk bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 68

Şekil 4.52. Dilnişin bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 69
Şekil 4.53. Bayâti bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 72
Şekil 4.54. Bayâti bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 73
Şekil 4.55. Tâhir-i Kebîr bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle 76
Şekil 5.1."Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün" vezin kalıbında olan 15 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımları 136
Şekil 5.2."Mef‘ ûlü/fâ‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün" vezin kalıbındaki 4 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı 137
Şekil 5.3."Mef‘ûlü/feilâtü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün" vezin kalıbında olan 1 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı 140
Şekil 5.4."Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fa‘" vezin kalıbındaki 1 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı 140
Şekil 5.5."Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fa‘lün" kalıbındaki 1 eserde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı 141
Şekil 5.6.:"Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fa‘lün" kalıbında olan 3 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı 142
Şekil 5.7."Mef‘ ûlü/fâ‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fa‘lün" kalıbında olan 1 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı 143
Şekil 5.8. "Fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ ilün" kalıbında olan 12 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı 147
Şekil 5.9. "Mefâ‘ îlün/mefâ‘ îlün/mefâ‘ îlün/mefâ‘ îlün" kalıbındaki 1 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı 149
Şekil 5.10."Mefû‘ lü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün" kalıbındaki 1 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı 150

SİMGELER, KISALTMALAR VE TERİMLER

Bu çalışmada kullanılmış olan bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler	**Açıklama**
TDK	Türk Dil Kurumu
Devre	Ezgi cümleciği
1.2.3.4	Cümlecik/devreunsurunu gösteren rakamlar
1.cümle	Birinci mısra
2.cümle	Terennüm
Vezin	Ölçü
Bahir	Aruz tartısının esas çeşitleri
Hafîf-i Evvel	4’lük birim
Hafîf-i Sânî	2’lik birim
Sakîl	1’lik birim

1. GİRİŞ

Ses ve zaman(süre)olmak üzere müziğin iki temel unsuru vardır. En az 2 kaynağın titreşmesi sonucu oluşan sesin süresini; yani titreşiminin ne kadar sürdüğünü süre/zaman unsuru belirler vesüreler vuruşlarla ölçülür, vuruşlar ise darplarla duyurulur. Darpların süreleri 1'lik, 2'lik, 4'lük ve 8'lik ifadeleriyle adlandırılan nota değerleriyle gösterilir. Sesin başlangıcından bitiş noktasına kadar devam eden vuruşlar; ritmi oluştururancak; ritim için en az iki darba ihtiyaç vardır ve ritmin anlaşılır olması için bu darplardan biri kuvvetli olmak durumundadır. Bununla beraber kuvvetli darp ve tekrarlılık; ritmi oluşturan önemli unsurlardır.

Müziğin temel ögelerinden biri olan süre, tüm dünya müziklerinde çeşitli özelliklerde ritim kalıpları olarak yansımıştır. Ritim kalıpları bakımından geniş yelpazeye sahip olan KlâsikTürk Müziği'nde belirli ritim kalıpları "usûl" adı ile tanımlanmaktadır. Bununla beraber mûsikîmizde tanımlanmamış ritim kalıpları da mevcuttur.

2 ve 3'erli ritim kalıpları, temel kalıplardır. Ritmin oluşmasını sağlayan faktörler göz önünde bulundurulduğu takdirde; bu sayılarla oluşan ritim kalıpları iki parçaya ayrıldığında parçalardan biri mutlaka "1" rakamını vermektedir. 1 vuruş, ritim için yetersiz gelmektedir. Matematiksel olarak ikiye bölünebilmesi usûl kavramı için bir önem ifade etmemektedir. Bu yüzden 2 ve 3 zamanlı kalıplar temel kabul edilmiştir. Bu kalıplar içinde kuvvetli ya da kuvvetsiz darplar değiştirilerek çeşitlendirilebilir ve birleştirilerek daha fazla varyasyonla birlikte büyük zamanlı kalıplar elde edilebilir.

Tanımlanmamış ritim kalıpları; KlâsikTürk Müziği'nde "düzüm/ikâ" olarak adlandırılmaktadır. En az birinin kuvvetli olması koşuluyla, ardı ardına gelen darpların; başlangıç ve bitiş hissi vererek sıralanmasıyla oluşturdukları küme "düzüm"ü ifade eder. Darplar ise; seslerin birbirleri arasında uzunluk ve kısalıklarını belirleyen ölçektir. Düzümlerin zaman değerleri büyüdükçe içerisindeki birleşen parçalar büyür veya birleşen parçaların sayısı artar. Büyük düzümlerin içerisindeki birleşen parçaların hepsi birer düzümdür. Şöyleki; 2 ve 3 zamanlı düzümler birleşerek 5 zamanlı düzümü, 5 ve 3 zamanlı düzümler birleşerek 8 zamanlı düzümü, 4 ve 5 zamanlı düzümler birleşerek 9 zamanlı düzümü oluştururlar. Hatta daha büyük

zamanlı düzümler bile oluşturulabilir; 8 zamanlı iki parça 16 zamanlı düzümü, iki adet 16 zamanlı parça (düzüm) 32 zamanı, 32 ve 24 zamanlı düzümler de 56 vb. zamanlı düzümü oluşturabilirler. Darplar arasında durak hissi verilerek sıralanan her çeşit ritim kalıbı aynı zamanda düzümdür.

Abdülkâdir-i Merâginin "Cami'ül Elhan" adlı kitabında; düzümlerden oluşan usûllerle ilgili, nağmelerin düzenini sağlayan darpların, belirli bir sayıda bir araya gelerek özel bir kalıp teşkil etmesinden bahsetmektedir. (Sezikli, 2007. s.80-82). Hurşit Ungay ise usûlü; belirli düzümlerden yapılarak kalıplar halinde saptanmış ölçülerdir şeklinde tanımlamıştır. (Ungay, 1981, s. 5). Her iki tanımdan da anlaşıldığı gibi usûl; birbirine orantılı darplarla düzümler halinde özel bir kalıp oluşturulmasıdır ve nağmeler; bu özel kalıplarla ölçülerek biçimlenirler.

Usûllerin anlaşılabilmesi için düzümün de doğru algılanması gerekmektedir. Kimi zaman "Semâi usûlü" gibi tanımlanmış bir kalıp olarak karşılaşılan 3 zamanlı düzüm, çoğu zaman da "Devr-i Hindî usûlü" gibi tanımlanmış başka bir kalıbın birleşenlerinden 3 zamanlı düzümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Düzüm ile ilgili birbirine karıştırılan ve ayrıştırılması gereken çok önemli bir husus; tanımlanmış kalıpla, aynı zamanı teşkil edip farklı şiddetteki darplarla sıralanmış darp kümesinin yani düzümün aynı şekilde adlandırılmasıdır. Örneğin,3 zamanlı Semâi usûlü vuruşları "düm-tek-tek" şeklinde sıralanır. Diğer taraftan Semâi usûlü ile aynı vuruş düzeninde gitmeyen, 3 zamanlı başka bir kalıbın da Semâi olarak adlandırılması; usûllerle ilgili anlam kargaşasına yol açacağı için doğru değildir. Semâi usûlü ile sesler ölçülmüş, belirli bir düzende sözlü veya sözsüz nağmeler oluşturulmuştur. Sabit bir düzende sıralanan vuruşlarla oluşan kalıp, Semâi usûlü olarak tanımlanmış ve bu kalıpta besteler yapılmıştır. Diğer taraftan Semâi usûlüyle aynı vuruş düzeninde gitmeyen kalıp ise 3 zamanlı düzüm olarak ifade edilmelidir. Dolayısıyla özel kalıplar olduğu belirtilen usûllerin, özel olmayan kalıplarla ayrı isimlerle adlandırılmaları gerekmektedir. Bu bağlamda aynı zamanı teşkil eden ve farklı yapıya sahip usûllerin birbirlerinden ayırt edilmesi; usûllerin daha net anlaşılır olmasını sağlamaktadır.

Usûl konusunda bir diğer önemli sorun, eserlerin notaya alınması sırasında usûl ve ölçülendirme sistemindeki problemlerle karşımıza çıkmaktadır. Usûl konusunda

yeterli bilgi birikimine sahip olmayan ya da bu konuyu önemsemeyen kişiler tarafından notaya alınan eserlerde; melodi ve söz öbeklerinin usûldüzümlerine uygunluğu gözetilmeden bölümlere ya da ölçülere ayrıldığı zaman zaman görülmektedir. (Karaman, 2014, 461). Bu durum, usûlün eser ile uyumunun algılanmasında güçlüklere sebep olmakta ve eserin icrasını olumsuz yönde etkilemektedir. KlâsikTürk Mûsikîsi'ndekiusûl ve düzümlere ait sistemi karşılayamayan nüshaların; müzisyenleri Klâsik Türk Mûsikî eserlerinin, özellikle klâsik icrasında usûl duygusundan uzaklaştırdığı ve bu durumun bazı icra hatalarına ya da eksikliklerine yol açtığı düşünülmektedir.

1.1.Problem Durumu

KlâsikTürk Mûsikîsi'ndekiusûl ve düzümlere ait sistemi karşılayamayan notaların, usûllerin yanlış adlandırılmasının ve usûl mevzuuna yeteri kadar hâkim olunamamasının; müzisyenleri Klâsik Türk Mûsikî eserlerinin icrasında usûl duygusundan uzaklaştırdığı ve bazı icra hatalarına ya da eksikliklerine yol açtığı düşünülmektedir. Örneğin Berefşân usulünde bir eserin; usûlün ilk düzümündeki 6 zaman gözetilmeksizin eserin 4 zamanlı ölçülere ayrılarak notaya alınması, eserde ciddi hatalara yol açmaktadır. Bu durumda usûldüzümleriyle ezgi ve söz öbekleri uyum sağlamamakta ve bu uyumsuzluk, hem icrayı bozmakta hem de bu konuda yapılanaraştırmaları olumsuz etkilemektedir.

Çalışmada yer alan usûllerden biriolan ve 28/4'lükDevr-i Kebîr usulünde bestelenmiş bir eserin, aynı zamana sahip Remel veya Firengîfer usûllerinde yazılabilmesi matematiksel olarak her zaman ihtimal dâhilindedir. Ancak Devr-i Kebîr usûlündeki bir eser Remel usûlü vurularak icra edildiğinde eserin yapısı bozulur ve dolayısıyla eserin duygusundan uzak bir icra olmaktadır. Çünkü Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr, usûlleri birbirleriyle eşit zamanlarda terkip edilmiş olsalar da, düzüm olarak farklıdırlar. Aynı ikâlarla tarif edilmezler. Eserlerde, ezgi cümleleri ve güftelerinvezin kalıpları bestelendikleri usûllerleuyum içerisindedir. Ancak, Devr-i Kebîr usûlündeki eserin Remel usûlü vurularak icra edildiğinde aynı uyumdan söz edilememktedir.

Türk Mûsikîsi'nde pek çok usûlde görülen bu sorunların gerek sanat gerekse akademik camiada, usûl kullanımının azalmasına ve usûl bilgisinin zayıflamasına yol açmaktadır. Bu sebeple aynı zamanıteşkil eden usûllerin düzümler, güfte kalıpları ve ezgi seyirleri açısından birbirleriyle kıyaslanması ile ilgili çalışmalar yapılması, usûllerin adlandırılması bakımından önem arzetmektedir.

Türk Mûsıkîsi'ndeusûl ile ilgili meselelerden birisi de usûllerinarûz vezni kalıplarıyla olan ilişkilerinden hatalı çıkarımların yapılmasıdır. Birçok araştırmada, belirli bir form ya da belirli bir usûl adı altında, eserlerin vezin ve güfte hecelerinin usûl darplarına dağılımları incelenmiş ve usûllerin arûz vezinleriyle olan münasebetleri incelenerekmûsıkî kültürümüze ve bu alandaki araştırmacılara önemli katkılar sağlanmıştır. Ancak bu çalışmalardan sonra bir usûlün ilgili vezinden başka bir vezinde bestelenemeyeceğine dair hatalı bir algı oluşmaya başlamıştır. Usûllerin; eserlerde prozodik açıdan oluşabilecek hatalara mümkün olduğunca izin vermemek veya hataları en aza indirmek amacıyla tercih ettikleri vezinler olabilir. Fakat bu durum usûllerin yalnızca bir vezin ile bestelenebileceği anlamına gelmemelidir. Eserlerde vezin ile usûl arasında dengeli bir münasebet kurmak, bestekârın maharetidir. Eğer ki bir usûl; bir vezinle bağlanmak zorunda kalıp, başka bir vezinle asla bağlanamayacak olsaydı;mûsıkîmizde 120 zamanlı kalıplara kadar giden usûl yapısı ve bu usûllerde kullanılan çeşitli arûz kalıplarıyla bestelenen eserlerin yer aldığı zengin repertuvar olamazdı. Klâsik eserlere bakıldığında eserin birinci mısraı ile terennümünün farklı vezin kalıplarında/tef'ilelerinde bestelenmiş eserler olduğu ve bu vesile ile bir eser içerisinde, iki farklı veznin aynı usûl darplarına yerleştirildiği görülebilmektedir.

Ayrıca daha farklı bir durum olarak Klâsik Türk Mûsikîsi'nin önemli bestekârlarından Dede Efendi'nin aynı vezinde ve aynı usûlde bestelediği eserlerinin pek çoğunda farklı bir dağılım görüldüğü bilinmektedir (Oter, 2019, s. 27).

Mûsıkîmizde eserlerin, makam ve usûl unsurlarıyla bütünlük sağlayıp sanatsal düzenini oluşturan ve eserin nasıl icra edileceğine dair bizlere fikirler veren form olarak adlandırdığımız biçimleri vardır. Biçim; bir eserin kurgusal bütünlüğünü sağlamak amacıyla, eseri oluşturan cümlelerin ve bölümlerin sırasal ve sanatsal düzenlenmesi biçimi oluşturur. Her eserin mutlak suretle bir biçimi vardır(Akdoğu,

1995, s.64). Mûsıkîmizde form adını verdiğimiz kavramı Akdoğu, biçim olarak tanımlamaktadır ve bunlar aynı kavramlardır.

Bu çalışmada, Türk Mûsikîsinin klâsik ve sözlü türleri arasında yer alan beste formunda 22 adet Remel, 4 adet Firengîfer ve 14 adet Devr-i Kebîr usûllerinde olmak üzere toplam 40 eser konu edilmiştir. Türkçe karşılığı "bağlamak" olan Beste formunu; Klâsik Türk Mûsikîsi'nde, "Kâr"dan sonra geldiğini, icra edilen makamda Kâr formunda bir eser yoksa Peşrev'den sonra geldiğini belirtmiştir. Aynı zamanda güftelerinin divan edebiyatının gazel tarzında ve 4 mısradan oluşan, çoğu zaman ikâi ve lâfzî terennümleri olan büyük usûllerle ölçülen bir kompozisyon şekli olarak tanımlamıştır (Yavaşça, 2002, s.474). Bestelerde her mısraın sonunda terennüm bölümleri bulunur. Yavaşça'nın söylediğine göre az da olsa terennümsüz bestelere de rastlamak mümkündür.

KlâsikTürk Mûsikî'ndekullanılmış olan 28 zamanlı Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûllerinin birbirleriyle eşit zamanlarla terkip edilmelerine rağmen yapısal olarak farklılıklara sahip olduğu görülmektedir. Bu usûllerin 17. yüzyıldan itibaren örnekleme dâhil olan Zekâî Dede Efendi'ye kadarki dönemde ve beste formundaki eserlerde; aruz vezninin ve ezgisel kurguların usûle nasıl yansıdığı, bestelendikleri dönemlere göre ve bestekârların bestecilik anlayışlarına göre stil farklılıkların olup olmadığıincelenerek kıyaslanmıştır. Bu doğrultuda 28 zamanlı usullerin adlandırılması, birbirlerinden ayrıştırılması ve varsa yazım ve icra hatalarının değerlendirilmesi çalışmamıza konu olmuştur.

Bu bahis üzere problem cümlesi;

"Devr-i Kebîr, Remel ve Firengîfer usullerinde ve beste formunda olan eserlerin karşılaştırılması nasıl olmalıdır? "olarak belirlenmiştir.

1.1.1.Alt problemler

Araştırmanın örneklemini oluşturmuş olan 17. yüzyıldan, örneklem gurubuna dâhil olan Zekâî Dede Efendi'ye kadar olan dönemde, Klâsik TürkMûsikîsi'nde Remel,

Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûlleriyle bestelenmiş beste formundaki eserler olmak üzere;

1. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîrusûllerindeki bestelerin birinci mısralarında tespit edilen vezin kalıpları, hecelerin süre değerlerine göre karşılaştırıldığında nasıl özellikler göstermektedir?
2. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîrusûllerindeki bestelerin birinci mısralarında tespit edilen vezin kalıpları, usûldüzümlerine göre karşılaştırıldığında nasıl özellikler göstermektedir?
3. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîrusûllerindeki bestelerde tespit edilen vezin kalıplarının bahir kalıplarına göre düzümleri, usûllere arasında karşılaştırıldığında nasıl özellikler göstermektedir?
4. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîrusûllerindeki bestelerin zemin hâneleri, ezgi seyri-usûl ilişkileri yönünden karşılaştırıldığında nasıl özellikler göstermektedir?

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr, usûlleriyle bestelenmiş beste formundaki eserlerin incelenerek;

1. Bu usûllerin düzüm, güftelerin vezin ve ezgilerin işleyiş özelliklerinin karşılaştırılması yoluyla fark ve benzerliklerin ortaya çıkarılması,
2. Bu usûllerin karşılaştırılmasıyla ortaya konulan fark ve benzerliklerin, usûllerin birbirlerinden ayrıştırılması ve usûllerin adlandırılmasıyla ilgili konularda net bilgilerin kazanılması,
3. Usûl-vezin analizlerine ilave olarak usûl-ezgi münasebetleri incelemeleriyleusûl çalışmalarına dair akademik camiada yapılan eser analizleri çalışmaları hakkında fikir verilmesi,
4. Klâsik Türk Müziği'nde vurmalı çalgılar icracılarına usûllerin birbirlerinden ayrıştırılması konularında aydınlatıcı olması,

5. Bünyesinde Klâsik Türk Müziği bölümü barındıran konservatuvarlar ve müzik eğitim kurumlarında verilen usûl bilgisi dersleri hocalarına; klâsik eserlerdeki usûl anlayışı ve usûlmukâyesesi hakkında yön verilmesi hedeflenmektedir.

1.3.Önem

Bu araştırma;

1. 17. yüzyıldan itibaren örneklem gurubuna dâhil Zekâî Dede Efendi'ye kadar olan dönemde bestelenmiş bestelerin incelenerek yapılan tespitler doğrultusunda Klâsik Türk Müziği usûl bilgisi sistemine sağlayacağı katkı bakımından,
2. Aynı zamanlı usûllerle bestelenmiş eserlerin birbirleriyle karşılaştırılması konusunda izlenecek yöntemlere ışık tutması bakımından,
3. Aynı zamanı teşkil eden farklı yapılardaki usûllerin karşılaştırılması konusunda bir bakış açısı oluşturması bakımından,
4. Çalışmanın amaçları doğrultusunda yapılan incelemelerden elde edilen bulguların Türk Müziği'ne hizmet vermesi bakımından,
5. Ezgi seyrinin usûl ile olan ilişkisinin incelendiği ilk çalışma olması bakımından önem arz etmektedir.

1.4.Varsayımlar

- Araştırma kapsamında ulaşılacak kaynakların birbirleriyle olan tutarlılığı,
- Araştırma için yapılan literatür taramasının, araştırmanın evreniyle uygun ve nitelikli olduğu,
- Araştırmada oluşturulacak veri toplama aracının araştırma için uygun ve yeterli olduğu,
- Araştırmada kullanılacak teorik bilgilerin ihtiyacı karşılayacak miktarda ve nitelikte olduğu,
- Araştırmada kullanılacak yöntemin, araştırmanın amacı, konusu ve problemin çözümü için uygun olduğu,

- Araştırmada kullanılacak eserlerinin notalarının evrenini temsil edilebilir nitelikte olduğu varsayılmıştır.

1.5.Sınırlılıklar

Bu çalışma;

- Klâsik üslûbu yansıtması sebebiyle; 17. Yüzyıldan Zekâî Dede Efendi'nin örneklem gurubuna dâhil edildiği 19. Yüzyıla kadarki dönemde ve beste formundaki Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr, usulleriyle bestelenmiş eserlerle,
- Belirlenen eserlerin Dârülelhan Külliyatı, T.C.Kültür Bakanlığı Devlet Korosu resmi web sitesi nota arşivi, Zekâî Dede Külliyatı, TRT kurumları nota arşivlerinin yanı sıra Refik FERSAN, Alâeddin YAVAŞÇA ve Cüneyt KOSAL gibi güvenilirliği olan özel koleksiyonlardaki nota veya icra kaydı arşivlerinde var olan ve araştırmacının ulaşabildiği kayıtlarla,
- Eserlerin güftelerinin doğruluğunun teyidi için gerekli olan güfte mecmuaları ve alanında uzman kişilerin görüşleriyle,
- Araştırmacının konuyla ilgili alanda ulaşabileceği kaynaklarla sınırlıdır.

2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Feridun ÖNEY,1989 yılında yaptığı, "Remel Bestelerde Usûl-Güfte Uyumu"adlıyüksek lisans tezinde; 15.yy'dan 20.yy'a kadar olan dönemdeki edvarlarda remel usûlünün tarihsel sürecini incelemiş ve farklı usûl tariflerine ulaşmıştır. Ayrıca Remel usûlündeki bestelerin güfte ve vezin hecelerinin usûl kalıplarıyşa olan ilişkisini incelemiş ve eserlerin güftelerinin manalarını açıklayan araştırmacı; yaptığı incelemelerle bu araştırmaya katkı sağlamıştır.

Hande ÇETİNKAYA, 1992 yılında yaptığı yüksek lisans tezinde Devr-i Kebîr besteleri; güftelerin aruz kalıplarını incelemiş ve güftelerin hecelerini usûl kalıplarına yerleştirerek incelemiştir. Ayrıca güftelerin manalarına yer veren araştırmacı yaptığı incelemelerle çalışmamıza katkı sağlamıştır.

Derya Tosun, 2006 yılında yaptığı "Devr-i Hindi, Ayin Devr-i Revânı ve Devr-i Kebîr Usûllerinin Usûl-Vezin Açısından Karşılaştırılması" adlı yüksek lisans tezinde; bu usûlde bestelenmiş beste formunda eserlerle ayin formunun 3.selamında yer alan Devr-i Kebîr usûlünde bestelenen bölümü karşılaştırmıştır. Eserlerin güftelerini vezin heceleriyle beraber usûl kalıplarına yerleştirerek karşılaştıran araştırmacı, yaptığı çalışmasıyla araştırmamıza katkı sağlamıştır.

1988 yılında Mithat ARISOY'un "Seydî'nin El-Matla" adlı yaptığı yüksek lisans araştırmasında 15. yy'da Seydî'de yer alan makam ve usûl tariflerini günümüz Türkçesine çevirmiştir. Bu çalışmayla 15.yy'daki usûl tariflerine ulaşılarak faydalanışmıştır.

1988 yılında Fatma Adile BAŞER'in "Abdülbâki Nâsır Dede ve Tedîk u Tahkîk", adlı çalışmasında Abdülkâdir Meragalı'nın makam, usûl ve mûsikî formlarını tarif ettiği kitabını günümüz Türkçesine çevirmiştir. Bu çalışmayla Merâgi'nin usûl tariflerine ulaşılarak faydalanılmıştır.

2001 yılında Yalçın Tura'nın "Kantemiroğlu'nun Kitabu'İlmi'l-Mûsikî'alâvechi'l-Hurûfat" adlı çalışmasıyla Kantemiroğlu'nun makam, usûl ve mûsikî formları tariflerinin yer aldığı kitabı günümüz Türkçesine çevirmiştir. Araştırmacının yaptığı

çalışmadan Kantemiroğlu'nun mûsikî vezni ve sözün vezni tariflerine ulaşılarak önemli ölçüde faydalanılmıştır.

2016 yılında Tolga OTER'in "Kevserî Mecmu'ası" adlı çalışmalarıyla Kevserî'nin kitabında yer alan makam, usûl ve mûsikî formlarıyla ilgili tarifleri günümüz Türkçesine çevirdiği çalışmasında usûllerin eski tariflerine ulaşılarak faydalanılmıştır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni ve örmeklemi açıklanarak araştırmada kullanılan veri toplama ve analiz yöntemleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Bu araştırma; 1-Giriş, 2-ilgili Araştırmalar, 3-Yöntem, 4-Eserlerin Analizi, 5-Bulgular ve Yorum ve 6-Sonuç ve Öneriler bölümlerinden oluşmakta akabinde kaynakça ve araştırmacının özgeçmişi bulunmaktadır.

Bu çalışma; araştırmanın evrenine giren Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûllerinde olmak üzere, örneklem gurubuna giren; 17. yy'dan Zekâî Dede Ef.'nin dâhil olduğu dönem içerisinde yer alan beste formunda eserelerden oluşmaktadır.

Bu araştırma kapsamında 22 adet Remel, 4 adet Firengîfer ve 14 adet Devr-i Kebîr usûllerinde olmak üzere beste formunda toplam 40 eser incelenmiş ve nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Usûllerle ilgili analiz çalışmalarında, usûllerinbesteler üzerinde nasıl bir etkisi olduğunun bilgisine yalnızca bir ölçü, düzümya da sadece söz unsurları incelenerek değil; eserin tümü incelenerek ulaşılabilir.

Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûllerindeBeste formundaki eserlerin birbirleriyle karşılaştırıldığı bu çalışma; usûl-vezin analizlerine ilave olarak usûl-ezgi münasebetini incelenmesiyle eser analizlerine dair bu zamana kadar yapılmışusûl çalışmalarından farklılık arzetmektedir.

Araştırma kapsamındaki eserlerden yola çıkılarak; Beste formunda ezgi yapısı olarak işlenen genel özellik; ezginin, birinci mısra + terennüm, ikinci mısra + terennüm, üçüncü mısra + ternenüm ve dördüncü mısra + terennüm şeklinde seyretmesidir. Bununla beraber terennümsüz bestelerede rastlamak mümkündür. Bestelenen makamın seyir özelliklerini birinci mısra ve terennümde gösterdikten sonra terennümün sonunda bağlantı ezgisiyle ikinci mısraa yönelinir. İkinci mısra tamamlandıktan sonra tekrar terennüme geçilir ve terennümün sonunda bağlantı ezgisiyle üçüncü mısraa bağlanılır. Geleneksel anlayışta üçüncü mısra genellikle

makamın dışında farklı ezgiyle seyreden meyan bölümüdür. Öte yandan eserin makamıyla aynı ama farklı ezgiyle bestelendiği eserler de görülmüştür. Üçüncü mısradan sonra gelen terennüm bölümü kimi zaman meyan bölümünde geçki yapılan makamla bestelense de kimi zaman eserle aynı makamda bestelenmektedir. Terennümün sonunda bağlantı ezgisiyle dördüncü mısraa bağlanır. Dördüncü mısra ise; ezgi ve usûl yönlerinden birinci ve ikinci mısra ile aynı düzendedir.

Birinci mısraın bestelendiği bölüm kac zaman içeriyorsa diğer bölümler de aynı zamanı teşkil eder. Eğerki eser içerisinde usûl geçkisi yok ise; birinci mısra eserin usûlünün darplarına nasıl yerleştirildiyse diğer mısralar da aynı şekilde yerleştirilir. Terennümlerde bulunan heceler, güftenin usûl darplarına dağılım özellikleriyle aynı özellikte olmayıp kendine has özelliktedir.

Eserlerin 1, 2 ve 4. mısralar kendi aralarında ve terennmler de kendi aralarında usûl ve ezgi seyri olarak aynı düzende bestelenmesinden dolayı eserlerin usûl-ezgi seyri analizlerinde, zemin hâneyi oluşturan, birinci mısra ve terennümlerin incelenmesi yeterli görülmüştür. Üçüncü mısralar; genellikle eserin makamından farklı özellikte olabildiği için değerlendirme dışında bIrakılmıştır.

Araştırmanın analiz bölümü; usûllerin, güfte-vezin kalıplarıyla ve eserlerdeki ezgi seyirleriyle olan münasebetlerini inceleyen 2 ana başlık ile ayrılmıştır.

Usûl-güfte analizinde; formun gereği olarak her mısra güfte açısından simetrik dağılım gösterdiğinden dolayı analizde sadece eserlerin birinci mısraları ve kullanılan lafîzlardan herhangi bir vezin kalıbının tespit edildiği terennümler ele alınmıştır. Güftelerinusûl ile olan münasebetlerini gösteren şemalarda; güftenin vezin heceleri de usûl darplarına yerleştirilmiş ve altına güfte heceleri yerleştirilmiştir.

Usûl-ezgi seyri analizinde eserlerin birinci mısra ve terennüm ezgileri, seyir yönünden incelenmiştir. Ezgide yapılan asma kalış ve karar kalışı gibi durumlarla cümlecikler/devreler belirlenmiş ve yapılan kalışın bulunduğu birim zaman ile bu cümleciklerin kaç zamanlı oldukları tespit edilmiştir. Tespit edilen cümleciklerin üç usûlde farklı zamanları içerdiği ortaya koyulmuştur.

Araştırma kapsamındaki eserlere ilişkin incelemeler ve bulgular, her bölümde bestelendikleri usûl adıyla ve 3.başlıklarda incelenmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli genel tarama modelidir. Yapılan araştırma; gerekli literatürün taranması ve mevcut durumun ortaya konulmasından dolayı betimsel bir araştırmadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmada yer alan üç usûl de 28 zamanda terkip edilmiştir. Ancak düzüm, darp gibi yapısal özellikleri bakımından farklılıklar içermektedir. Aynı zamanı teşkil eden bu 3 usûlün tek bir formda bestelenmiş eserler üzerinde incelenerek yapısal özelliklerinin eserlere yansımaları tespit edilmiş ve üç usûlün farkları daha net ortaya konulmuştur.

Üç usûlde bestelenmiş beste formundaki eserler, veri toplama tekniklerinde belirtilen nota arşivlerinde tarama yapıldıktan sonra ilk olarak 1694 yılında vefat ettiği bilinen 17. yy. bestekârlarından Hâfız Post'a ait Devr-i Kebîr usûlündeki besteye ulaşılmıştır. Öncesinde bu usûllerle bestelenmiş beste formunda bir esere rastlanmamıştır. Bu sebeple, 17. yy.'dan itibaren olmak üzere klâsik müziğin son temsilcisi olan Zekâî Dede Ef.'nin de dâhil olduğu döneme kadarki beste formunda olan eserler toplanmıştır.

Belirtilen sebeple; çalışmanın evrenini Türk Klasik Mûsikîsi'nde kullanılan Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûlleri oluşturmaktadır. Örneklemini ise 17. yüzyıldan itibaren Zekâî Dede Efendi'nin dâhil olduğu 19. yüzyıla kadar klâsik üslûbuyansıtan dönemde bestelenmiş "beste" formundaki eserler oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmanın örneklemini oluşturan eserler; öncelikli olarak Dârü'l-elhan Külliyatı,T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Devlet Korosu Nota Arşivi, Zekâî Dede Efendi Külliyatı ve TRT'nin yanı sıra Refik FERSAN, Cüneyt KOSAL ve Dr.

Alâeddin YAVAŞÇA gibi güvenilirliği geniş kitlelerce kabul edilmiş özel koleksiyonlarda tarama yapılarak elde edilmiştir.

Nüshalar arasında farklılıkların ortaya çıkması halinde; Meral UĞURLU, Bekir Sıtkı SEZGİN gibi klasik uslûpta icra eden yorumcuların, icra kayıtlarıyla karşılaştırılarak değerlendirip en doğru nüshaya ulaşılmıştır. Ancak, icra kayıtları dâhil elde edilen bütün nüshalar arasında fark bulunması halinde Dârü'l-elhan nüshasına bağlı kalınarak yeniden notaya alınmış, usûldüzümlerine dikkat edilmek sûretiyle ölçülendirme yapılarak finale 2014 programında yeniden yazılmış, güvenilir nüshalar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Eserlerin Farsça olan nüshaların transkripsiyonu, bu alanda uzman olan Doç. Dr. İbrahim Kunt, bununla birlikte bütün eserlerin güftelerinin edebi kurallara göre doğru bir şekilde yazılması Yrd. Doç. Dr. Mustafa Çıpan tarafından sağlanmıştır.

Çalışmada yer alan makam, perde ve usûl isimleri anlam kargaşasına neden olmaması gerekçesiyle Türk Dil Kurumunda yer alan şekliyle düzeltilmemiş ve eski kullanımlarıyla yazılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Öncelikle çalışmanın amacını, problem ve alt problemlerini, yöntemini, analizini ve araştırma sonuçlarının daha anlaşılabilir olması için kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Kavramsal çerçevede öncelikle çalışmada kullanılan bazı terimlerin açıklaması yer almaktadır.

Çalışmanın örneklem gurubunu oluşturan 22 adet Remel beste, 4 adet Firengîfer beste ve 14 adet Devr-i Kebîr beste olmak üzere toplam 40 adet eser; bestelendikleri usûllerin adı altında, bestekârların yaşadıkları yüzyıllara göre kronolojik olarak takip edilerek incelenmiştir.

Analiz bölümünde, usûllerin rastgele sıralanmasıyla; Remel usûlündeki bestelerle başlanmış ardından Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûllerindeki bestelerin analizleri yer almaktadır.

Araştırmanın örneklem gurubunu oluşturaneserler içerik analizi yöntemiyle şu şekilde analiz edilmiştir:

Analiz bölümü; güftelerin analizi ve ezgi seyirlerinin analizi olmak üzere 2 başlıktan oluşmaktadır.

İlk olarak güfte içerikli analiz bölümünde; eserlerin gütteleri ve tespit edilen vezin kalıplarıyla birlikte birinci mısraa heceleri, bestelendikleri usûl darplarına yerleştirilmiştir. Hecelerin hangi darplara ait oldukları ve içerdikleri zamanlar, usûl kalıplarının olduğu şemalarda gösterilmiştir. Bununla beraber eserlerin ezgi seyirlerinde tespit edilen cümlecikler; usûl-güfte-vezin şemaları üzerinde kesik çizgilerle oluşturulan renkli bağ işaretleriyle belirlenmiştir.

Eserlerin terennüm bölümleri ayrı şekilde ele alınıp varsa vezin kalıbı ya da tef'ileheceleriyle birlikte terennüm lafızları usûl darplarına yerleştirilerek şemalar şeklinde incelenmiştir. Terennümleri, vezin kalıbı veya tef'ile içermeyen eserlerin terennüm bölümlerinde lafızların usûl darpları ilişkisini gösteren şema hazırlanmamıştır.

Ezgi seyirlerinin analizinde; eserlerin tümü bestelendikleri usûllerin adı altında, brinci mısra ve terennüm ezgilerinin seyrinde; kalış yapılan perdelere göre oluşan ve "devre"adı verilen cümlecikler gösterilmiş ve bu perdelerin bulunduğu birimlere göre devrelerin içerdikleri zamanlar belirlenmiştir. Devre adı verilen cümlecikler; renkli bağ işaretiyle gösterilmiş ve kaçıncı devre oldukları yazılarak cümlenin kaç devrede oluşturulduğu belirtilmiştir.

Yapılan ezgi analizlerinden sonra tespit edilen devreler, cümleler ve lahinler usûllere göre guruplanarak tablolar halinde bulgular ve yorum bölümünde gösterilmiştir.

Bulgular ve yorum bölümünde bestelenen vezin kalıplarında süre/birim zamanları bakımından hece değerleri tespit edilmiş ve usûllere göre karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

Örneklem gurubunda yer alan eserlerde kullanılmış vezin kalıpları usûl düzümlerine göre karşılaştırılarak farklar ve benzerlikler ortaya çıkarılmıştır.

Örneklem gurubundaki eserlerde kullanılmış vezin kalıpları, bahirlere göre düzümlenmiş ve bu düzümler usûller arasında karşılaştırılarak fark ve benzerlikler yorumlanmıştır.

Örneklem gurubunda yer alan eserlerin zemin hânelerinde birinci mısra ve terennümden oluşan cümlelerinin 3.2.bölümde yapılan ezgi seyirlerinin incelenmesi sonuçlarına göre oluşturulan cümle yapıları, bulgular ve yorum bölümünde "ezgi seyri-usûl ilişkisi" şemaları oluşturularak gösterlimiş ve usûllere göre karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

Eserlerin cümlelerinde ezgi seyirleri ile vezin kalıplarının ilişkisi incelenmiş ve usûllere göre karşılaştırılarak farklar ve benzerlikler yorumlanmıştır.

Bulgular ve yorum bölümünün sonunda; her usûlün beste formunda kullanım şekillerimertebelerle belirlenmiş ve edvarlarda karşılaşılan usûl tarifleriyle ilişkilendirilmiştir.

Sonuç ve öneriler bölümünde; araştırmanın amaçlarına yönelik yapılan analizler ve incelenen bulgular doğrultusunda varılan çıkarımlar ve aynı amaçlara yönelik eser-usûl analiz çalışmalarıyşa ilgili öneriler yer almaktadır.

4. REMEL, FİRENGÎFER VE DEVR-İKEBÎR, USULLERİNDEKİ BESTELERİN ANALİZİ

4.1. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde, araştırmanın daha anlaşılır olması bakımından çalışmada kullanılan bazı terimlerin açıklamaları yer almaktadır. Öncelikle, çalışmanın konusunu oluşturan ana unsurlardan beste formu tanıtılmıştır. 3 alt başlıktan oluşan kavramsal çerçevede güfteler, usûller ve ezgi seyirlerinin inceleme ve değerlendirilmesinde kullanılmış terimlerin açıklamaları, okuyucuyu araştırma konusuna hazırlar nitelikte oluşturulmuştur.

Beste:Türkçe karşılığı "bağlamak" olan Beste formunu; Klâsik Türk Mûsikîsi'nde, "Kâr"dan sonra geldiğini, icra edilen makamda Kâr formunda bir eser yoksa Peşrev'den sonra geldiğini belirtmiştir. Aynı zamanda güftelerinin divan edebiyatının gazel tarzında ve 4 mısradan oluşan, çoğu zaman ikâi ve lâfzî terennümleri olan büyük usûllerle ölçülen bir kompozisyon şekli olarak tanımlamıştır(Yavaşça, 2002, s.474). Bestelerde her mısraın sonunda terennüm bölümleri bulunur. Yavaşça'nın söylediğine göre az da olsa terennümsüz bestelere de rastlamak mümkündür.

Beste formunda ezgi yapısı olarak işlenen genel özellik; ezginin, birinci mısra + terennüm, ikinci mısra + terennüm, üçüncü mısra + ternenüm ve dördüncü mısra + terennüm şeklinde seyretmesidir. Bununla beraber terennümsüz bestelerede rastlamak mümkündür. Bestelenen makamın seyir özelliklerini birinci mısra ve terennümde gösterdikten sonra terennümün sonunda bağlantı ezgisiyle ikinci mısraa yönelinir. İkinci mısra tamamlandıktan sonra tekrar terennüme geçilir ve terennümün sonunda bağlantı ezgisiyle üçüncü mısraa bağlanılır. Geleneksel anlayışta üçüncü mısra genellikle makamın dışında farklı ezgiyle seyreden meyan bölümüdür. Öte yandan eserin makamıyla aynıama farklı ezgiyle bestelendiği eserler de görülmüştür. Üçüncü mısradan sonra gelen terennüm bölümü kimi zaman meyan bölümünde geçki yapılan makamla bestelense de kimi zaman eserle aynı makamda bestelenmektedir. Terennümün sonunda bağlantı ezgisiyle dördüncü mısraa bağlanır. Dördüncü mısra

ise; ezgi ve usûl yönlerinden birinci ve ikinci mısra ile aynı düzendedir. Genellikle büyük usûllerle bestelenir.

Çalışmanın örneklem gurubunda yer alan 40 adet eserin 39 tanesinde; "1.mısra + terennüm", "2.mısra + terennüm", "3.mısra(meyan) + terennüm" ve "4.mısra + terennüm" düzeninde seyredilmiştir. 1 adet eserde; "1.mısra + 2.mısra + 3.mısra (meyan) + 4.mısra" düzeninde ve 3.mısralar hariç 1, 2 ve 4.mısralar aynı ezgiyle seyredilmiştir.

Araştırmanın inceleme bölümlerinde 3.mısraların olduğu bölümleri, eserlerin bestelendikleri makamdan farklı ezgi özelliklerinin görülebilmesinden dolayı, ezgi seyri olarak değerlendirmeye alınmamıştır.

1, 2 ve 4.mısraların usûl ve ezgi seyri yönünden aynı özellikler gösterdiğinden dolayı yapılan incelemelerde yalnızca 1.mısraın ve ezgilerin birinci mısralardan ayrı olarak seyredilmesinden dolayı, eserlerin zemin hâne bütünlüğünün korunmasında terennümlerin de dikkate alınması gerekmektedir.

Bu bağlamda beste formundaki eserlerin zemin hânelerinde; birinci mısra ve terennümlerin, eserin makam ve usûl yapısını net olarak yansıttığı gerelçesiyle bu araştırmada; söz konusu olan iki bölüm dikkate alınarak, eserler "birinci mısra" ve "terennüm" şeklinde incelenmeye değer görülmüştür.

4.1.1. Güfte değerlendirmesine ilişkin kullanılmış terimler

Vezin, Bahir ve tef'ile: "vezin"kelimesi; sözlük ifadesi olarak "tartı, ölçek, ölçü" anlamlarını içermektedir. Günümüzde yalnızca bir güfte özelliği olarak kullanılması, kelimenin gerçek anlamına ilişkin yanlış anlaşılmalar doğurabilmektedir. Kantemiroğlu; söz ve mûsikîdeki ölçü unsurlarını "Sözün vezni" ve "mûsikînin vezni" şeklinde bu kelimeyle tarif etmiştir. Hatta 20.yy dahi Türk Mûsikîsi nazariyatçılarında, ritim yapısı tariflerinde "usûl" ifadesi yerine "vezin" ifadesinin kullanıldığına rastlanmıştır. Usûl; mûsikînin vezni yani ölçüsü olduğundan dolayı usûlün bu ifadeyle tarif edildiği düşünülmektedir.

Tef'ile ise; mısralardaki hecelerin uzunluk ve kısalıkların en küçük kalıplarla yani özel kelimelerle ölçülmesidir.

Sözün vezni vardır ve arûz ve bahir adı verilen kalıplarla ölçülmektedir. Arap edebiyatında doğan Vll. yy'dan beri şiir ölçüsü olarak kullanılan arûz; giderek yakın coğrafyaların edebiyatlarında yayılmış, Türk edebiyatında da; hece ölçüsünün (vezninin) yanı sıra X. yy'dan beribeğenilerek kullanılmış olduğu bilinmektedir. Arap dilinde, hece sonlarındaki harflerin durgunluk ve harekelerine dayanan İlmü'l-arûz, Arap şiirinde kullanılan bahirler ve bahirlerin türetildiği kalıplardan, aruzun kurallarını içeren bir ilim olduğu bilinmektedir. (İpekten, 2008, s. 132).

Temel olarak kullanılan sekiz tef'ile/kalıpvardır. Bunlar; fe'ûlün, fâ'ilün, fâ'ilâtün, mefâ'îlün, müstef'ilün, mef'ûlâtü, müfâ'aletün, mütefâ'ilün'dür.

Bu temel sekiz tef'ile, aynı veya değişiklikler yoluyla çeşitli şekillerde daireler halinde birleşmiş ve 5 dairede ifade edilen 16 bahir oluşturmuşlardır. Bir mısrada bu tef'ilelerin bir kaideye bağlı olarak bir araya gelmesi, bahir kalıplarını oluşturmaktadır. Bu bahirlerden bazıları Hecez, Recez, Remel, Muzârî, Müctes, Vâfir, Kâmil, Hafîf gibi 16 bahir vardır. Bu bahirlerin her birinde kullanılan ayrı kalıplar mevcuttur. Bu kalıplardan bazıları ise şöyledir:

Bünyesinde 8 kalıp bulunduran Hezec bahri; 1-"Mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün", 2-"Mefâ'îlün/mefâ'îlün/fe'ûlün", 3-"Mefâ'îlün/fe'ûlün/mefâ'îlün/fe'ûlün", 4-"Mefâ' ilün/fe' ûlün", 5-"Mef' ûlü/mefâ'îlün/mef'ûlü/mefâ'îlün", 6-"Mef' ûlü/mefâ' îlün", 7-"Mef'ûlü/mefâ' îlü/mefâ' îlü/fe'ûlün", 8-"Mef' ûlü/mefâ' îlün/fe' ûlün" kalıplarından oluşturmaktadır.

Bünyesinde 6 kalıp bulunduran Recez bahri; 1-"Müstef' ilün/müstef' ilün/müstef' ilün/müstef' ilün", 2-"Müstef' ilün/müstef' ilün", 3-"Müstef' ilâün/Müstef' ilâün", 4-"Müstef' ilâün", 5-"Müfte' ilün/Müfte' ilün/Müfte' ilün/Müfte' ilün" ve 6-"Müfte' ilün/mefâ' ilün/müfte' ilün/mefâ' ilün" kalıplarından oluşmaktadır.

Bünyesinde 8 adet kalıp barındıran Remel bahrinin bütün kalıpları "fâ'ilâtün", "fe'ilâtün" ve "fâ'ilün" tef'ilelerinin birleşmesiyle oluşmaktadır.

Bu kalıpların farklı hecelerinden okunmaya başlandığında değişik kalıpların ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Örneğin; hecez bahri olan "Mefâ‘ îlün/mefâ‘ îlün/mefâ‘îlün" kalıbı; "lün" hecesinden okunmaya başlanıldığında "fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ilâtün"kalıbıyla remel bahrinin oluştuğu görülmektedir. Aynı şekilde, recez bahri olan "Müstef‘ ilün/müstef‘ilün" kalıbının "tef" hecesinden başlanılarak okunduğunda; "fâ‘ ilâtün/fâ‘ilâtün" kalıbının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda birbiriyle aynı köklere dayanan bahirler bir dairede gösterilmektedir. Buna göre bahirlerin oluşturduğu daireler ise; 1.Daire-i muhtelife; Tavîl, Medîd, Basît. 2.Daire-i mu'telife; Vâfir, Kâmil. 3.Daire-i mu'telife; Hezec, Recez, Remel. Daire-i muhtelife; Münserih, Muzârî, Müctes, Muktazab. Daire-i müctelibe; Hafîf, Serî. Daire-i müttefika; Mütekârib, Mütedârik daireleri ve bahirleridir.

Bu tariflerden anlaşılacağı üzere bahir; küçük söz guruplarının tef'ile adındaki belirli kalıplarla ölçülerek oluşturulmuş, şiiri ölçen ana kalıparın her biridir.

Asli ve ârızî değerler:Kantemiroğlu'unda; vezin hecelerinin rakam ile ölçüldüğü ve bu hecelerin usûllere göre değişiklikler gösterdiği belirtilmektedir.

Hecelerin aslî değerleri denilmesinde kastedilen şudur; bir hece her hangi bir usûl darplarına yerleştirilmemiş, saf haliyle yani; konuşurken fonetik yapıyla ya da telaffuz kurallarıyla beliren vurguya göre, kelime içerisindeki doğal süresidir.

Hecelerin ârızî değerleri ise; kelimenin her hangi bir usûl ile ölçülmesiyle oluşan yani; yerleştirildiği usûlün darpların süresine göre geçici olarak aldığı değerdir.

Bu durumla ilgili küçük bir örnek olarak; "Mef ‘ûlü" kalıbındaki bir kelimeyi ele alarak, bu kelimenin "Türk Aksağı" ve "Sengin Semâi" usûllerinde bestelendiğini varsayalım:

2 ve 3 zamanlı düzümlerin birleşmesiyle oluşan 5 zamanlı Türk Aksağı usûlünde klâsik eserlere bakıldığında genellikle, "mef" hecesi usûlün 2 vuruşlu darbına yerleşmekte, "û" hecesi; 3 vuruşlu darbına ve "lü" hecesi ise; 2 vuruşlu darbın yarısında bulunmaktadır. Böylelikle "mef ‘ûlü" kalıbının Türk Aksağı usûlü darplarına

yerleşmesiyle aldığı ârızî değer mef: 2 + û: 3 + lü: 1 olmak üzere toplam 6'dır. Çünkü bu kelime Türk Aksağı usûlünde 6 zamanlık bir süreye yerleştirilmiştir.

Aynı kalıptaki kelimeyi, 3 ve 3 zamanlı düzümlerin birleşmesiyle oluşan 6 zamanlı Sengin Semâi usûlünde klâsik eserlere bakıldığında genellikle; "mef" hecesi usûlün 1 vuruşlu darbına, "û" hecesi usûlün 1 vuruşlu darbına ve "lü" hecesi de usûlün 1 vuruşlu darbına yerleştirilmektedir. Böylelikle "mef 'ûlü" kalıbının Sengin Semâi usûlü darlarına yerleştirilmesiyle aldığı ârızî değer mef: 1 + û: 1 + lü: 1 olmak üzere toplam 3'tür. Çünkü bu kelime Sengin Semâi usûlünde 3 zamanlık bir süreye yerleştirilmiştir.

Araştırmada kullanılmış vezin kalıplarında bulunan hecelerin aslî değerlerine ilişkin süreler kısaca şu şekilde bahsedilebilir; mef, lün ve tün heceleri uzun hecedir ve değeri 1'dir. Lü, me, fe ve i heceleri; kısa hecelerdir ve değerleri, mef'in yarısı kadardır.

'û, fâ, 'î ve lâ heceleri ise sesli harfle bitmelerine rağmen uzatma işareti kullanıldığından dolayı bu heceler uzundur. Bu heceler vezin; îcâbı aruz prensiplerine uygun bir şekilde 2 hece varmış gibi uzatılarak okunur ve bu iki hecenin biri uzun çizgi ile diğeri de nokta ile işaretlenir.(Belviranlı, 1965, s. 11-12). Bu doğrultuda uzatma işareti (^) almış sesli harflerin bulunduğu heceler 1,5 süre ile gösterilebilmektedir.

Araştırmada tespit edilen vezin kalıbındaki hecedeğerleri ve vezin kalıplarının toplam değerleri rakamsal olarak şöyle ifade edilebilir:

14 heceli ve hece değerlerinin de gösterildiği aşağıdaki kalıpta olan cümlenin aslî yani gerçek uzunluğu 14 zamanda tamamlanmaktadır.

Mef	'û	lü/	me	fâ	'î	lü/	me	fâ	'î	lü/	fe	'û	lün	
1	1,5	0,5	0,5	1,5	1,5	0,5	0,5	1,5	1,5	0,5	0,5	1,5	1	:14 hece 14,

14 heceli ve hece değerlerinin de gösterildiği aşağıdaki kalıpta olan cümlenin aslî yani gerçek uzunluğu 15 zamanda tamamlanmaktadır.

Mef ‘û lü/ fâ ‘i lâ tü/ me fâ ‘î lü/ fe ‘û lün

1 1,5 0,5 1,5 1,5 1,5 0,5 0,5 1,5 1,5 0,5 0,5 1,5 1 : 14 hece 15,

14 heceli ve hece değerlerinin de gösterildiği aşağıdaki kalıpta olan cümlenin aslî yani gerçek uzunluğu 13 zamanda tamamlanmaktadır.

Mef ‘û lü/ fe i lâ tü/ me fâ ‘î lü/ fe ‘û lün

1 1,5 0,5 0,5 0,5 1,5 0,5 0,5 1,5 1,5 0,5 0,5 1,5 1 : 14 hece 13,

15 heceli ve hece değerlerinin de gösterildiği aşağıdaki kalıpta olan cümlenin aslî yani gerçek uzunluğu 17,5 zamanda tamamlanmaktadır.

Fâ ‘i lâ tün/ fâ ‘i lâ tün/ fâ ‘i lâ tün/ fâ ‘i lün

1,5 0,5 1,5 1 1,5 0,5 1,5 1 1,5 0,5 1,5 1 1,5 1,5 1 : 15 hece 17,5

16 heceli ve hece değerlerinin de gösterildiği ağaıdaki kalıpta olan bir mısraın aslî yani gerçek uzunluğu 18 zamanda tamamlanmaktadır.

Me fâ ‘î lün/ me fâ ‘î lün/me fâ ‘î lün/ me fâ ‘î lün

0,5 1,5 1,5 1 0,5 1,5 1,5 1 0,5 1,5 0,5 1 0,5 1,5 1,5 1 : 16 hece 18’dir.

Bu vezin kalıplarındaki hecelerin, Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûllerinde bestelenmesiyle aldıkları değerler vardır. Bu değerler; “ârızî değer” yani “geçici değer” olarak adlandırılmaktadır. Vezin kalıplarının ârızî değeleri; bestelendikleri usûlle ölçülmesi sonucunda oluşturdukları zamanı ifade etmektedir.

Bu araştırmada yer alan eserlerin güfteleri; Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûllerinde bestelenmesiyle hecelerin aldıkları değerler sonucunda, bir mısraın 56 zamanda tamamlandığı bilgisine ulaşılmış, bulgular ve yorum bölümünde sunulmuştur.

4.1.2. Usûllerin birim zamanlarına ilişkin terimler

Metronomun icadından önce usûllerin süratlerinin belirlenmesinde kullanılan terimler olmuştur. Bu terimler usûllerin birim farklarının belirtilmesinde kullanılmıştır ve şöyle belirtilmiştir:

Hafîf-i Evvel:4'lük birimde yazılan usûllerdir.

Hafîf-i Sânî:2'lik birimde yazılan usûllerdir.

Sakîl: 1'lik birimde yazılan usûller için verilen addır.

4.1.3. Ezgi seyirlerinin değerlendirilmesine ilişkin terimler

İlk olarak cümlecik kavramının tarif edilmesi uygun bulunmuştur. Tarif edilen cümlecik kavramını Dr. Alaeddin YAVAŞÇA "devre" adıyla belirmiştir. Bu sebeple bu araştırmanın analizinde cümlecik kavramı "devre" olarak ifade edilmiştir.

Devre/Cümlecik:Ezgi gidişi sırasında nadiren de olsa makamın durak veya güçlü perdelerinden birinde, ezgiseyrinin karar verilmesinin dışında olarak, bir perde üzerinde dinlenme hissinin verilmesi sonucunda oluşmuş ezgiye denilmektedir. Akdoğu cümleciği; ezginin verdiği hissiyat "dursa da olur devam etse de olur" denilebilecek gibi olduğunu ifade etmiştir.

Bu çalışmada; eserlerin birinci mısra ve terennümlerindeki szgi seyirlerinde yapılan kalışların meydana getirdiği cümlecikler "devre" adı verilerek tespit edilmiştir. Yapılan kalışların bölüm içerisinde bulunduğu birimlerle de cümleciklerin süreleri belirlenmiştir.

Cümle:Birbirini tamamlayarak en az iki cümleciğin bir araya gelmesiyle oluşan ezgi bütününün cümle olduğu ifade edilmektedir (Akdoğu, 1995, s. 53-55).

Araştırmada kullanılan cümle kavramı şu şekilde ifade edilebilir:

Makamdaki çeşnileri, ikâ ve söz unsurlarıyla olmak üzere merkez aldığı perdelerde yapılan duraklamaların meydana getirdiği devrelerle (cümleciklerle) oluşmuş ve makamın karar perdesinde tam kararla, bazen de ana perdelerden birinde yapılan kalışlanoktalanmış bir ezgi bütünüdür.

Araştırmanın analizinde; bir mısraın bitimiyle usûlün sonlandığı nokta "1.cümle", terennümün başlayıp bitmesiyle sonlanan nokta ise; "2.cümle" olarak ifade edilmiştir.

Lahin: Kaideye uygun olarak güzel ses ve ezginin, aynı zamanda, birden fazla sesin bir araya gelerek oluşturduğu müzik cümlesinin bir lahini (*lahn*) oluşturduğu ifade edilmektedir (Devellioğlu, 1997, s. 540). Dr. Suphi Ezgi, tarifinin güç olduğunu da beliterek lahnin; makam, ikâ ve şiddet bakımlarından müzik seslerinin oluşturduğu mûsikî cümlesi olduğunu ifade etmektedir. (Ezgi, 1933, s.81).

Bu ifadelerden lahnin biçimi oluşturan unsurlar bakımından bir müzik eserinin hangi bölümünü temsil ettiğine dair net bir bilgi anlaşılamamaktadır. Ancak, biçimsel olarak bütün mûsikî eserleri üzerinde genelleme yapılacak olunursa; bir mûsikî eserinde; güfte, ikâ ve makam gibi unsurların belirli bir kâideyle ifade edildiği ezgi seyrinin 1 lahni oluşturduğu düşünülebilir.

Bu doğrultuda çalışmada kullanılan lahinkavramı;

Eserin makam özelliklerinin ana hatlarıyla gösterilerek karar perdesinde yapılan kalışla ve kati suretle en az 1 hânenin tamamlanmasıyla oluşan bölümdür.

Türk Mûsikîsi'nin form olarak ayırt etmeksizin tüm eserlerinde, makamın ana hatlarıyla gösterildiği bölüm; "zemin hâne" olarak adlandırılmaktadır. Sözsüz eserlerde 1.hâne ile mülâzimeyi kapsayan zemin hâne, sözlü eserlerde ise; birinci mısra ile terennüm veya nakaratı içermektedir.

Araştırmaya konu olan eserlerin bir kısmında; birinci mısralar; makamın seyir özellikleri gösterildikten sonra karar perdesinde asma kalış yapılarak tamamlanmıştır. Ardından terennümler bölümleri; tekrar makama has özelliklerin gösterilmesiyle

seyredilerek yapılan karar kalışıyla tamamlanmıştır. Bu şekilde seyreden eserlerde; birinci mısra 1 ve terennüm 1 olmak üzere zemin hâneler 2 lahinde tamamlanmıştır.

Bir kısım eserlerde ise; makamsal özellikler ana hatlarıyla tam olarak gösterilmeden ve makamın güçlü perdesiyle asma kalış yapılarak birinci mısralar sonlanmış ve ardından terennüme geçilmiştir. Terennüm; makam özellikleri gösterildikten sonra karar perdesiyle yapılan kalışla tamamlanmıştır. Bu şekilde seyreden zemin hâneler ise, 1 lahinde tamamlanmıştır. Ezgi seyri analizlerinde eserlerin kaç lahinde tamamlandıkları belirtilmiştir.

Bu bölümün 4.2 ve 4.3 başlıklarında araştırmanın örneklem gurubuna giren 22 Remel beste, 4 Firengîfer beste ve 14 Devr-i Kebir beste olmak üzere toplam 40 eser; güfte ve ezgi seyri yönünden incelenmiştir.

Beste formunda olan eserlerin biçim yönünden aynı özellikte olduğu anlaşılmış ve nakış özelliğine rastlanmamıştır. Form gereği olarak, güfteyi oluşturan tüm mısraların usûle yerleştirilmesi simetrik olan eserlerin; bestelendikleri makam özelliklerinin ifade edilerek karara varılan, yani eserin lahinini gösteren bölüm terennümün sonlanmasıyla zemin hânede tamamlanmaktadır. Zemin hâneyi oluşturan bölümler; birinci mısra ve terennüm bölümleridir. Bu sebeple, her eserin yalnızca birinci mısraları ve terennümlerinin incelenmesi yeterli görülmüştür.

İlk olarak 3.1.bölümde eserlerin güfteleri bestelendikleri usûl adı altında incelenmiştir. Güftelerin heceleri, vezin kalıbı heceleriyle beraber, eser içerisindeki yerleşimine göre usûl darplarına dağılımları gösterilmiştir.

Usûl şeması altında vezin kalıbı heceleri ve altında güfte heceleri bulunmaktadır. Eserlerin ezgi seyirlerindeki kalışlarla meydana gelen cümlecikler bağ işaretiyle ve üzerinde kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Kullanılan terennüm ikâlarından vezin kalıbı veya tef'ile tespit edilen eserlerin, terennüm bölümlerinde de hecelerin usûl darplarına yerleştirilme şeması gösterilmiştir.

Bu bölümde yer alan 3.2. numaralı başlıkta; eserlerin birinci mısra ve terennüm ezgileri analiz edilmiştir. Birinci mısra bölümü 1.cümle, terennüm bölümüne 2.cümle olarak adlandırılmıştır. 1.ve 2.cümle olarak belirlenen ezgi seyirlerinde; asma kalışların gerçekleşmesiyle oluşan ve "devre" adı verilen cümlecikler tespit edilmiştir. Cümleler üzerinde devreler/cümlecikler renkli bağ işaretleriyle belirtilmiş ve birinci ve ikinci cümlenin kaç devrede oluştukları tespit edilmiştir.

4.2. Eserlerin Güftelerinin Vezin Yönünden İncelenmesi

Araştırmamızda yer alan 40 Beste formundaki eserin gütteleri vezin yönünden incelendiğinde, 9 ayrı vezin kalıbı kullanıldığı tespit edilmiştir. Bunlar; "Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün", "Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fa‘ lün", "Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fa‘", "Mef‘ ûlü/fâ‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fâ‘ ilün", "Mef‘ ûlü/fe‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fâ‘ ilün", "Fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ ilâtün", "Fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ lün", "Mefâ ‘îlün/mefâ ‘îlün/mefâ ‘îlün/mefâ ‘îlün" ve "Fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘" kalıplarıdır.

Bu bölümde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımları, tekrar eden heceler, mısra sonlarına eklenen lâfîzlar incelenmiştir. Ayrıca, birinci mısra ve terennüm bölümlerinde, ezgide yapılan kalışlara göre oluşturulan ezgi cümleciklerinde yer alan vezin hecelerinin guruplanmalar/düzümlenmeler tespit edilmiştir. Ezginin kalış yapıldığı noktalarda bulunan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

4.2.1. Remel bestelerin güftelerinde usûl-vezin ilişkisi

Örneklem gurubuna giren 22 Remel bestede; "Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün", "Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fa‘ lün", "Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fa‘", "Mef‘ ûlü/fâ‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fâ‘ ilün" ve "Mef‘ ûlü/fe‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fâ‘ ilün" olmak üzere 5 farklı vezin kalıbının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Her bir eserin birinci mısra ve terennümleri ayrı şekilde usûl darplarına yerleştirilerek incelenmiştir.

Renkli bağ işaretiyle gösterilen bölüm ezgi seyrinde belirlenen cümleciklerdir. Cümleciklerin eserler notaları üzerinde gösterilmesi 3.2 bölümünde yer almaktadır.Bu bölümde cümlecikleri belirten bağ işareti aynı zamanda koyu renkle belirtilen hecelerin uzadığı noktayı ifade etmektedir.

Tahir-i Kebîr Beste: Meyletdi gönül bir meh-i Hurşîditirâze, Seyid Nuh Efendi

"Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün" vezin kalıbıyla ölçüldüğü tespit edilen güftenin, vezin heceleriyle beraber usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

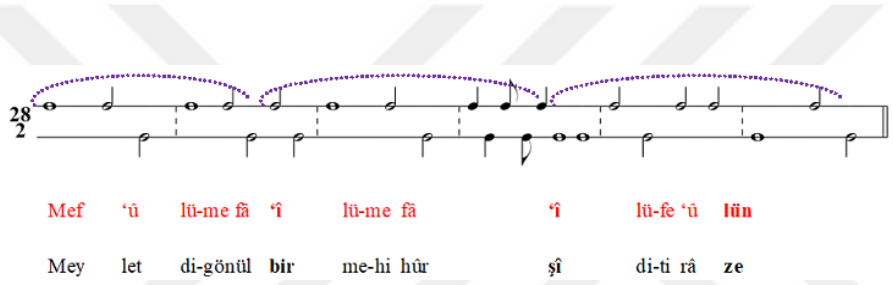

Şekil 4.1. Tahir-i Kebir bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Bağ işaretiyle gösterilen kısımlar ezgi seyrinde asma kalışın yapılmasıyla oluşan cümlecikler/devrelerdir. Üzerinde kalış yapılarak boğum oluşturulan heceler koyu renkle belirtilmiştir. 1.cümlecikte "mef-û-lü-me-fâ-î" heceleri, 2.cümlecikte "lü-me-fâ-î" heceleri ve 3.cümlecikte "lü-fe-û-lün" heceleri yer almaktadır. Bu doğrultuda ezgi seyrinde oluşan cümleciklerle beraber vezin kalıbı da düzümlenmiştir. Vezin kalıbının bu şekilde düüzmlenmesi,aynı vezin kalıbında olan diğer Remel bestelerle farklılık göstermektedir.

Terennüm

Terennüm bölümünün ilk 32 zamanında ikâi lâfızlar kullanılmış olup, 32 zamanlı cümlede herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir. Son 24 zamanlı cümlede; güftenin son 6 hecesi kullanılmıştır. Aynı zamanda vezin kalıbının da son 6 hecesini kapsayan "fâ'îlü/fe'ûlün" tef'ile hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

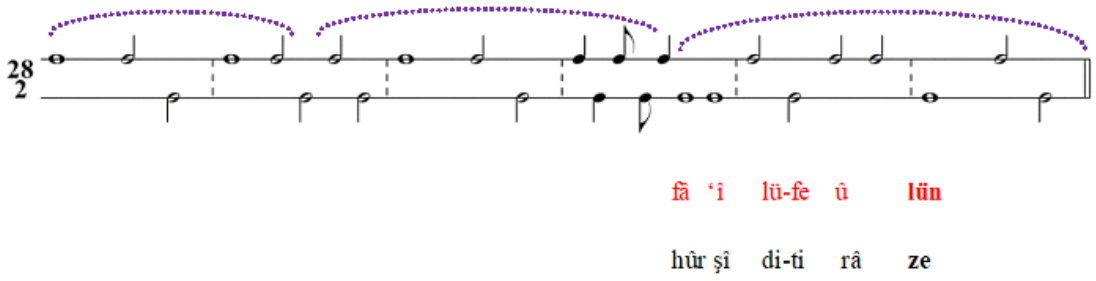

Şekil 4.2. Tahir-i Kebir bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Terennümün 1 ve 2.devrelerinde ikâî lafîzlar kullanılmıştır. Fakat vezin kalıbı ya da tef'ilesi tespit edilemediği için yazılmamıştır. Son 24 zamanlı cümleciğinde bulunan hecelerin sonuncusunda yapılan kalış koyu renkle belirtilmiştir.

Şehnaz Bûselik Beste: Bir devlet içün çerha temennâdan usandık, Nâlizâde Ali Dede

"Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün" olarak belirlenen vezin kalıbına ait hecelerin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra
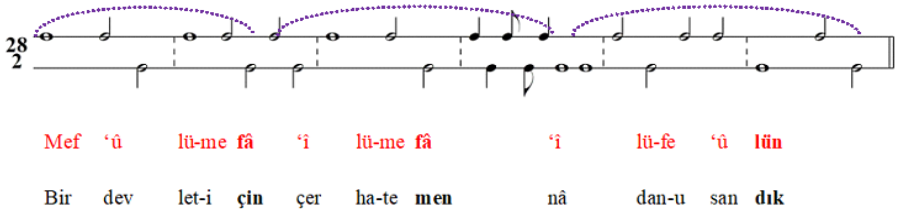
Şekil 4.3.Şehnaz Bûselik bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Vezin heceleri; 1.cümlede ezgi seyrinde görülen cümleciklerle beraber düzümlenmiştir. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Koyu renkle belirtilen hecelerde kalış yapılarak bir sonraki devrenin başladığı noktaya kadar uzatılmıştır. 1.cümlecikte "mef'ûlü/mefâ", 2.cümlecikte "'îlü/mefâ" ve 3.cümlecikte "'îlü/fe'ûlün" heceleri bulunmaktadır.

Terennüm

İkî lâfızlardan oluşan terennüm bölümünde herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Mâye Beste: Mihr-i rûhunda dâne-i hoynâkd-i dîdedir, Cerrahpaşa Müezzini Halil Ef.

"Mef'ûlü/fâ'ilâtü/mefâ'îlü/fe'ûlün" vezin kalıbında olduğu tespit edilen güftenin usûl darplarına dağılımı şöyledir:

Birinci mısra:

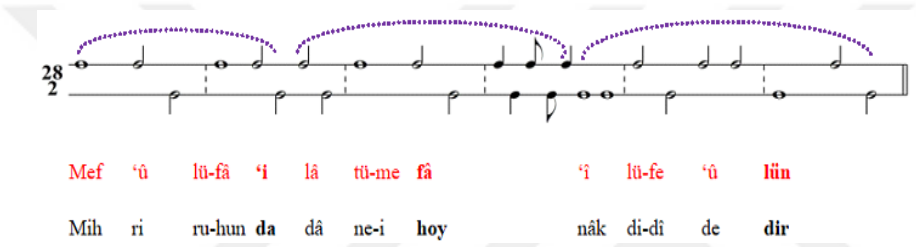

Şekil 4.4.Mâye bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; "mef-û-lü-me-fâ", 2.devrede; "î-lü-me-fâ" ve 3.devrede; "î-lü-fe-û-lün" heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır.

Terennüm:

İkâî lâfızlarla bestelenmiş terennüm bölümünde herhangi bir vezin kalıbı tespit edilemediğinden dolayı usûl darplarına dağılım şeması oluşturulamamıştır.

Sabâ Beste: Meyleyleseağyâre ânı sanma vefâdır, Tulum Abdi Ef.

Eserin güftesinin "Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün" olarak tespit edilen vezin hecelerinin, usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

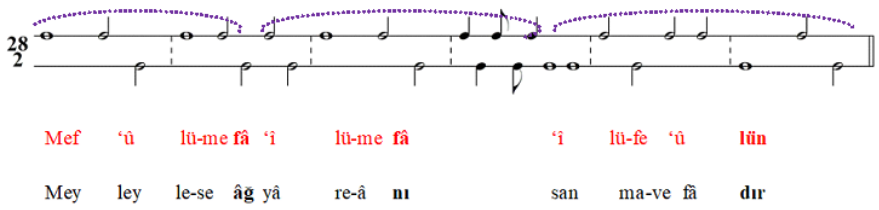

Şekil 4.5. Sabâ bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; "mef-û-lü-me-fâ", 2.devrede; "î-lü-me-fâ" ve 3.devrede; "î-lü-fe-û-lün" heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır.

Terennüm

İkâi lâfızlardan oluşan terennüm bölümünde herhangi bir vezin kalıbı tespit edilemediğinden dolayı hecelerin usûl darplarına dağılımı gösterilmemiştir.

Hüseynî Beste: Cânım yerine geldi ki cânânımı gördüm, Ebû Bekir Ağa

"Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün" olan vezin kalıbının usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

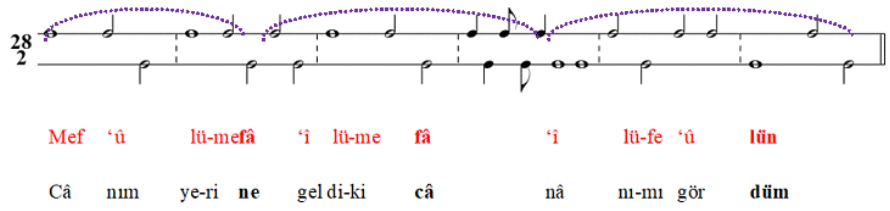

Şekil 4.6.Hüseynî bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-me-fâ”, 2.devrede; “î-lü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

İkâi lâfızların kullanıldığı terennüm bölümünde herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememitir.

Yegâh Beste: Zülfün hevesi gönlümüsevdâya düşürdü, Ebû Bekir Ağa

“Mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün” kalıbında olduğu tespit edilen vezin kalıbında hecelerin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

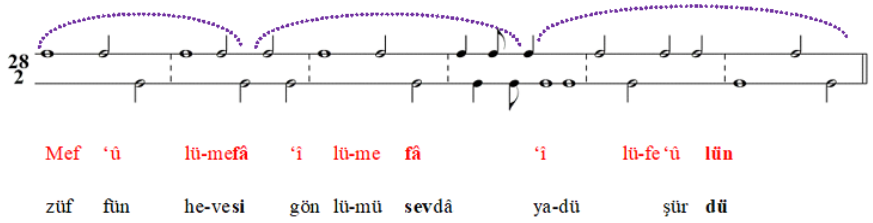

Şekil 4.7. Yegâh bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-me-fâ”, 2.devrede; “î-lü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

İkâi lâfızların kullanıldığı terennüm bölümünde herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Evç Beste: Çok mu figânım ol gül-i zîbâ-hırâm için, Dilhayat Kalfa

"Mef'ûlü/fâ'ilâtü/mefâ'ilü/fe'ûlün" olarak belirlenen vezin kalıbında hecelerin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

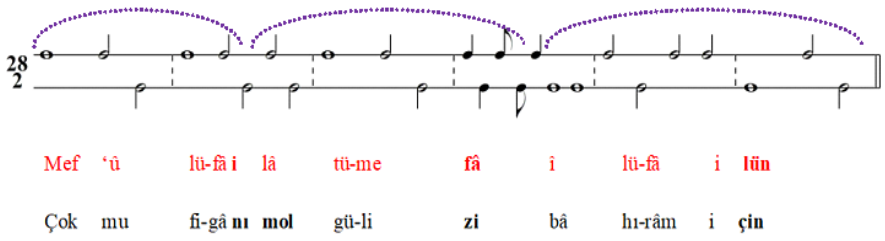

Şekil 4.8. Evç bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; "mef-û-lü-fâ-i", 2.devrede; "lâ-tü-me-fâ" ve 3.devrede; "î-lü-fe-û-lün" heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

Terennümde kullanılan lafzî ve ikâilafîzlardan herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Sazkâr Beste: Bir dil olıcak ol şeh-i hüsnün dîvânesi, İlyâ

“Mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün” kalıbında olan vezin hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

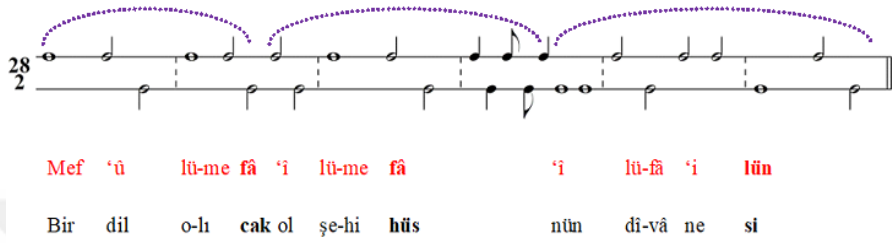

Şekil 4.9. Sazkâr bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-me-fâ”, 2.devrede; “î-lü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

İkâi lâfızlarla oluşturulan terennüm bölümünde herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

MuhayyerSünbüle Beste: Câm-ı emelim bâde-i lâ‘linle dolunca, Küçük Mehmet Ağa

Güftenin; “Mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün” olan vezin kalıbı hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

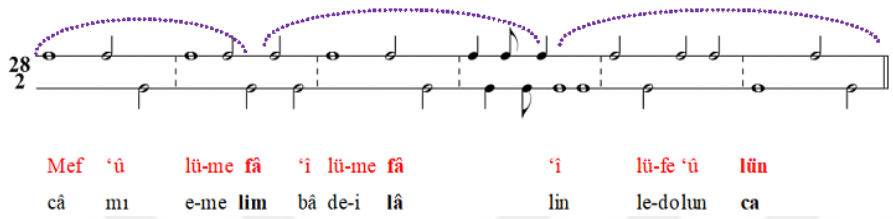

Şekil 4.10. Muhayyer Sünbüle bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-me-fâ”, 2.devrede; “î-lü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

Terennüm bölümünde herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Isfahânek Beste: Bir ben gibi ol âfete üftâde mi vardır, Küçük Mehmet Ağa

“Mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün”kalıbında olan vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı şöyledir:

Birinci mısra:

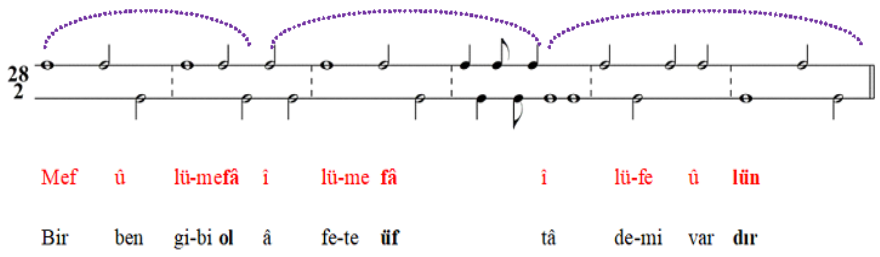

Şekil 4.11. Isfhânek bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-me-fâ”, 2.devrede; “î-lü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

Lâfzî lâfızların kullanıldığı terennüm bölümünde tespit edilen vezin tef’ilelerininusûl darplarına dağılımı:

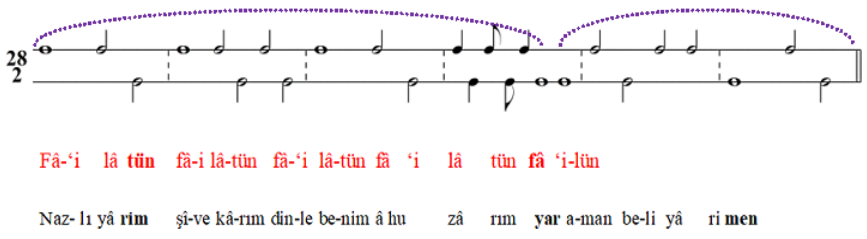

Şekil 4.12. Isfahânek bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Terennümde eserin güftesinin vezninden farklı tef’ileleri içeren bir kalıp tespit edilmiş ve bu tef’ilelerinusûl darplarına dağılımı incelenmiştir. 2 cümlecikten/devreden oluşan

terennüm bölümünde 1.devrede bulunan heceler; “fâ-i-lâ-tün-fâ-i-lâ-tün-fâ-i-lâ-tün-fâ-i-lâ-tün-fâ”, 2.devrede; “i-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

İncelenen 22 adet Remel Bestelerin tümünde “fâ‘ilâtün” tef’ilesiyle başlayan bir vezin kalıbına rastlanılmamıştır. Terennüm bölümü için oluşturulan bu şemanınaynı zamanda remel usûlünde “fâ‘ilâtün” ile başlayan farklı bir vezin kalıbının usûl darplarına dağılımı açısından örnek olabileceği düşünülmektedir.

Sabâ Zemzeme Beste: Ebrûsuna vesmerûhunagâze mi çekmiş, Küçük Mehmet Ağa

Birinci mısrada tespit edilen “Mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün” vezin kalıbında, hecelerin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

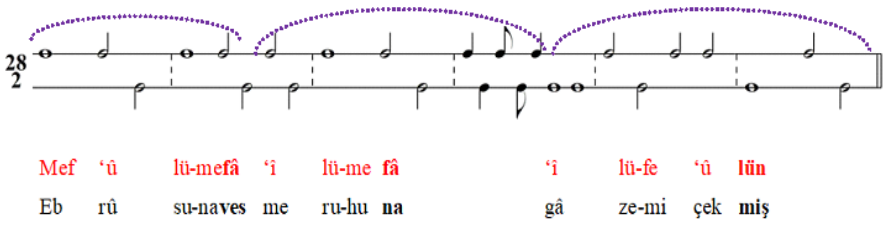

Şekil 4.13. Sabâ Zemzeme bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-me-fâ”, 2.devrede; “î-lü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

Terennüm bölümünde 32. zamana kadar ikâîlafîzların kullanıldığı görülmüş ve herhangi bir vezin kalıbının teşkil edileceği tef’ile tespit edilememiştir. Son 24 zamanda, birinci mısrada veznin “’îlü/mefâ” heceleri kullanılarak usûl darplarına

birinci mısrada olduğu gibi aynen yerleştirilmiştir. eserin birinci cümlesine ait oluşturulan şeklin son 24 zamanını aynen teşkil ettiğinden dolayı tekrar şekil oluşturulmamıştır.

Acem Bûselik Beste: Ol gonce-dehen gül gibi güldükçe demâdem, Küçük Mehmet Ağa

Birinci mısrada kullanılan "Mef'ûlü/mefâ' îlü/mefâ' îlü/fe' ûlün" kalıbında olan vezin hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

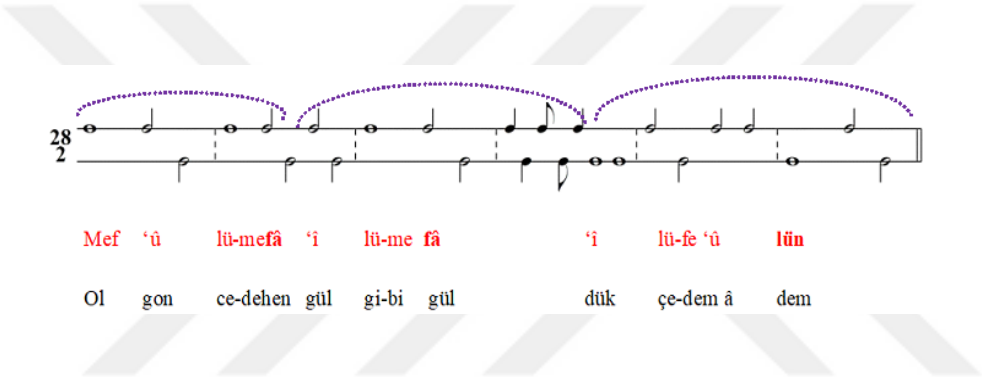

Şekil 4.14. Acem Bûselik bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; "mef-û-lü-me-fâ", 2.devrede; "î-lü-me-fâ" ve 3.devrede; "î-lü-fe-û-lün" heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

Terennümün ilk 32 zamanında kullanılan lafîzlardantespit edilen vezin kalıbı "fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün" kalıbıdır. Usûl darplarına dağılımı şöyledir:

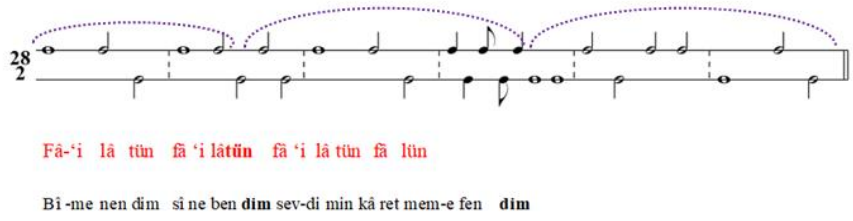

Şekil 4.15. Acem Bûselik bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Vezin heceleri"Ah"lâfzîyla ile başlayan bir dörtlükten sonra yerleştirilmeye başlanmış ve 15 hece 30.birimde son bulmuştur. Fakat ezgi cümlesinin boğumlandığı 32. birime kadar "efendim" lafzı kullanılarak 18 heceye tamamlanmıştır. Terennüm bölümünün 24 zamanlı ikinci cümlesinde kullanılan ikâî lafîzlardan herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

1.devrede bulunan heceler; "fâ-i-lâ-tün/fâ'-i-lâ-tün", 2.devrede; "fâ'-i-lâ-tün/fâ'-lün" ve 3.devrede; "î-lü-fe-û-lün" heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm bölümünün 30. birimine kadar olan bölümüne yerleştirilen kalıba "efendim" lâfzî eklenerek 2 birim daha ilerleyerek 32.birime tamamlanmış ve 2.devre sonlanmıştır. Terennümün son 24 zamanlı 3.devresinde kullanılan lafîzlardan bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Rehâvi Beste: Zannetme benim gibi sana bende bulursun, Hâfız Şeydâ

Birinci mısrada kullanılan "Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün" vezin hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:
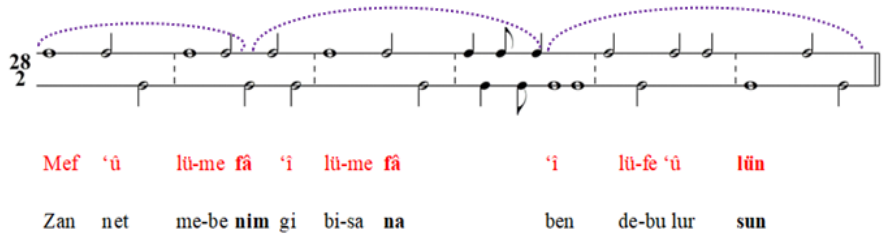
Şekil 4.16. Rehâvi bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-me-fâ”, 2.devrede; “î-lü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

İkâî lafızlarla oluşturulan terennüm bölümünde, hecelerde herhangi bir vezin kalıbı saptanamamıştır.

Rast Beste: Zannetme meyli ol güli âlin vefâyedir, Numan Ağa

“Mef‘ ûlü/fâ‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fâ‘ ilün” veznin kalıbının usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

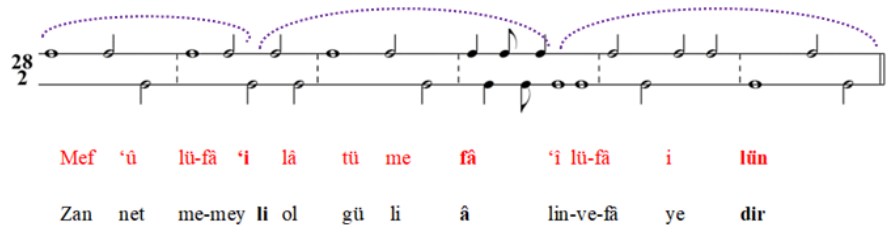

Şekil 4.17. Rast bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-fâ-i”, 2.devrede; “lâ-tü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

Lâfzî lafîzların kullanıldığı terennüm bölümünün ilk 32 zamanına yerleştirilen ikâların bir vezin kalıbı oluşturduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen vezin; “Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün” kalıbı olup 16 heceden oluşmaktadır. Usûlün ilk 32 zamanından geriye kalan 24 zamanına yerleştirilen ikâlarda ise herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Terennüm bölümünün ilk 32 zamanında tespit edilen kalıbın usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

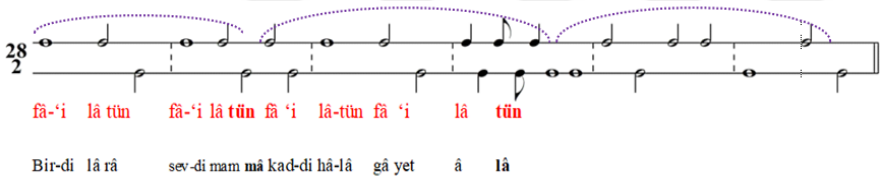

Şekil 4.18. Rast bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “fâ-i-lâ-tün-fâ-i-lâ-tün”, 2.devrede; “fâ-i-lâ-tün-fâ-i-lâ-tün” ve 3.devrede; yere alan lâfîzlardan vezin kalıbı saptanamadığı için yazılmamıştır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Hüzzam Beste: Aldım hayâli perçemi ey mâhdîdeme, Kömürcüzâde Mehmet Ef

“Mef‘ûlü/fâ‘ilâtü/mefâ‘îlü/fa‘lün”kalında olan vezin hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

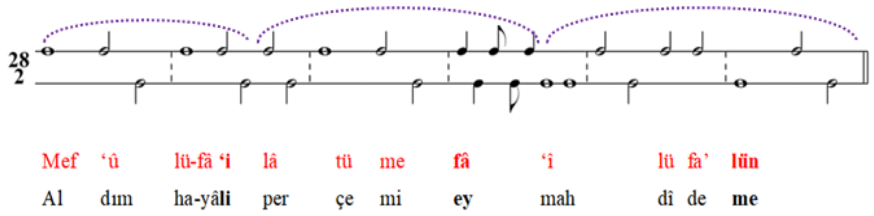

Şekil 4.19.Hüzzam bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-fâ-i”, 2.devrede; “lâ-tü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

Bu bölümde kullanılan lafîzlarikâilafîz olup, herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Irak Beste: Bir âh ile ol gonce-feme hâlin ayân et, Dede Efendi

Bestenin birinci mısraında; “Mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün” kalıbında olan veznin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

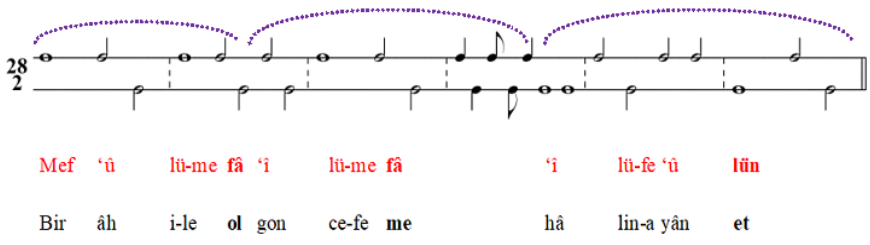

Şekil 4.20. Irak bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-me-fâ”, 2.devrede; “î-lü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

İkâilafîzların kullanıldığı terennüm bölümünde herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Sabâ Beste: Eflâke çıkarsa yeridir her gece âhım, Dede Efendi

Birinci mısrada, “Mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün” kalıbında olan veznin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra

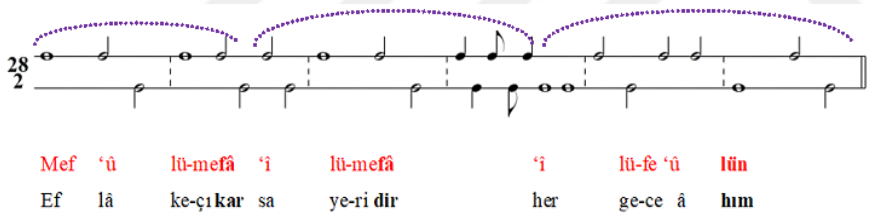

Şekil 4.21. Sabâ bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılmı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-me-fâ”, 2.devrede; “î-lü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

Sabâ bestenin terennümü bulunmamaktadır.

Bûselik Beste: Olduk yine şevk ilemesrûr-u meserret, Dede Efendi

Birinci mısrada "Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün"kalıbında olan veznin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

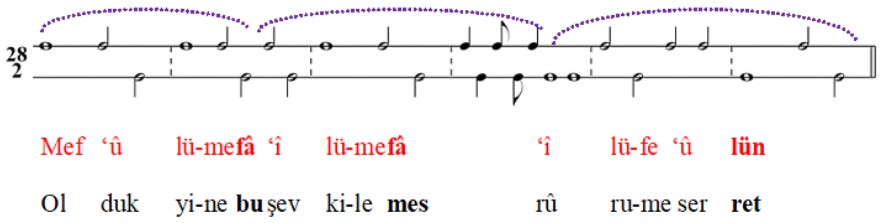

Şekil 4.22.Bûselik bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; "mef-û-me-fâ", 2.devrede; "î-lü-me-fâ" ve 3.devrede; "î-lü-fe-û-lün" heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

Terennümde lâfzî lafızlar kullanılmıştır. Ancak bu hecelerde herhangi bir vezin kalıbınarastlanmamıştır.

Hicaz Bûselik Beste: Bülbül gibi feryâd üfigânım seheridir, Dede Efendi

Birinci mısrada tespit edilen "Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün"kalıbında olan vezin hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

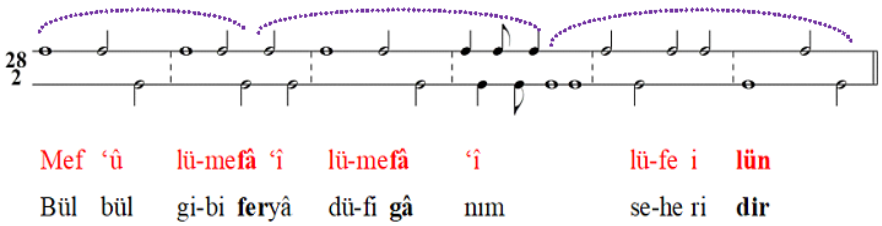

Şekil 4.23. Hicaz Bûselik bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-me-fâ”, 2.devrede; “î-lü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

İkâi lâfızlarla oluşturulan terennüm bölümünde herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Tahir Beste: Dil düştü yine şevk ile bir dilber-i nâze, Zekâî Dede Ef

“Mef‘ûlü/feilâtü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün” kalıbında olan veznin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:
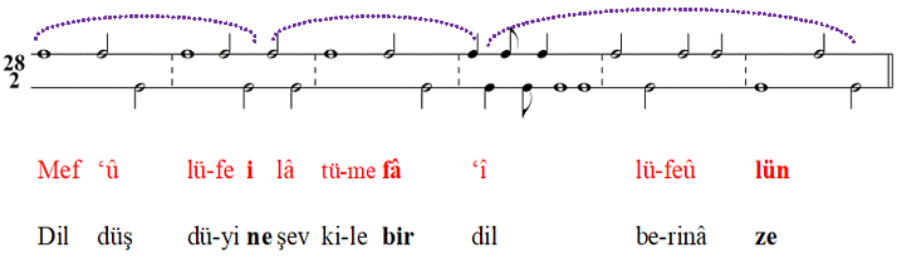
Şekil 4.24. Tahir bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-fe-i”, 2.devrede; “lâ-tü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde

görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

Terennüm bölümünde ikâîlafîzlar kullanılmış olup herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Acem Kürdi Beste: Dildârişidüp velvele-i efgânım, Zekâî Dede Ef

Birinci mısrada "Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlün/fâ'" olarak tespit edilen vezin hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

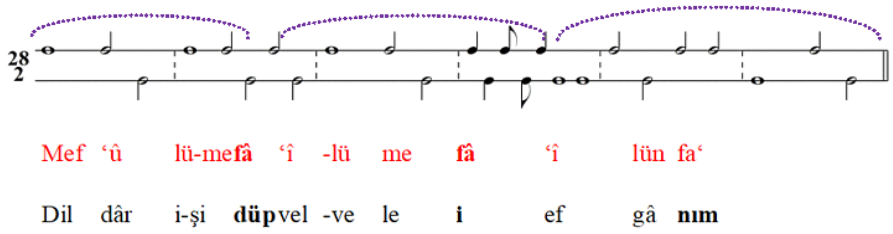

Şekil 4.25. Acem Kürdi bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; "mef-û-lü-me-fâ", 2.devrede; "î-lü-me-fâ" ve 3.devrede; "î-lün-fâ'" heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

İkâî lafızların kullanıldığı terennüm bölümünde herhangi bir vezin kalıbı tespit edilmemiştir.

Bayati Bûselik Beste: Lâ‘li gören ey hûrlika kevseri neyler, Zekâî Dede Ef

Birinci mısrada kullanılan “Mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fa’lün” vezin kalıbının usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

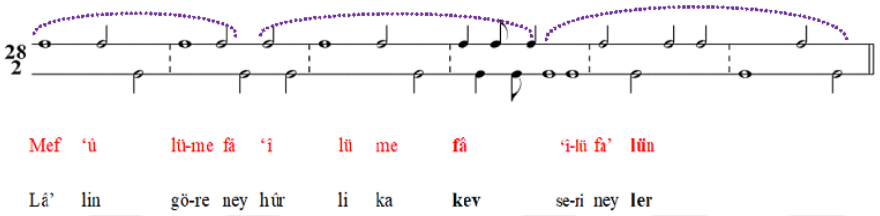

Şekil 4.26. Bayâti Bûselik bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-me-fâ”, 2.devrede; “î-lü-me-fâ” ve 3.devrede; “î-lün-fâ‘” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

İkâilafîzların kullanıldığı terennüm bölümünde herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

4.2.2. Firengîfer bestelerin güftelerinde usûl-vezin ilişkisi

Örneklem gurubuna giren 4 Firengîfer bestede; “Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün”ve “Mef‘ ûlü/fâ‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fâ‘ ilün” şeklinde 2 farklı vezin kalıbının kullanılmıştır.

Her bir eserin birinci mısra ve terennümleri ayrı şekilde usûl darplarına yerleştirilerek incelenmiştir.

Renkli bağ işaretiyle gösterilen bölüm ezgi seyrinde belirlenen cümleciklerdir. Cümleciklerin eserler notaları üzerinde gösterilmesi 3.2 bölümünde yer almaktadır.Bu

bölümde cümlecikleri belirten bağ işareti aynı zamanda koyu renkle belirtilen hecelerin uzadığı noktayı ifade etmektedir.

Rehâvi Beste: Arzetmediğim yâre meğer yâre mi kaldı, KaptanizâdeAhmed Efendi

"Mef' ûlü/mefâ' îlü/mefâ' îlü/fe' ûlün" kalıbıbnda olan vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı şöyledir:

Birinci mısra:

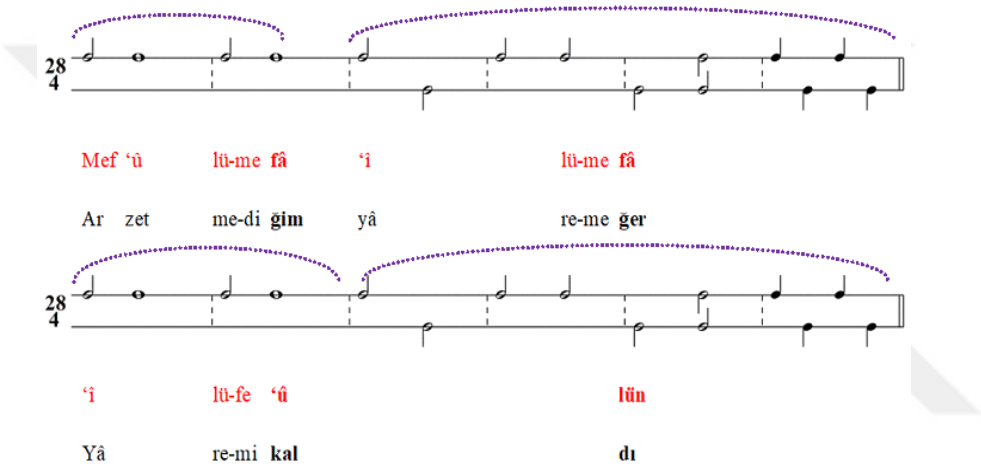

Şekil 4.27. Rehâvi bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; "mef-û-lü-me-fâ", 2.devrede; "î-lü-me-fâ", 3.devrede; "î-lü-fe-û" ve 4.devrede "lün" heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devredilmiştir.

Terennüm

İkâi lâfîzlarla oluşturulan terennüm bölümünde vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Ferahfezâ Beste: Ey kâş-ı keman tîr-i müjencânıma geçti, Dede Efendi

"Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün" vezin kalıbı kullanılan güftede, vezin hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesi şu şekildedir:

Birinci mısra:

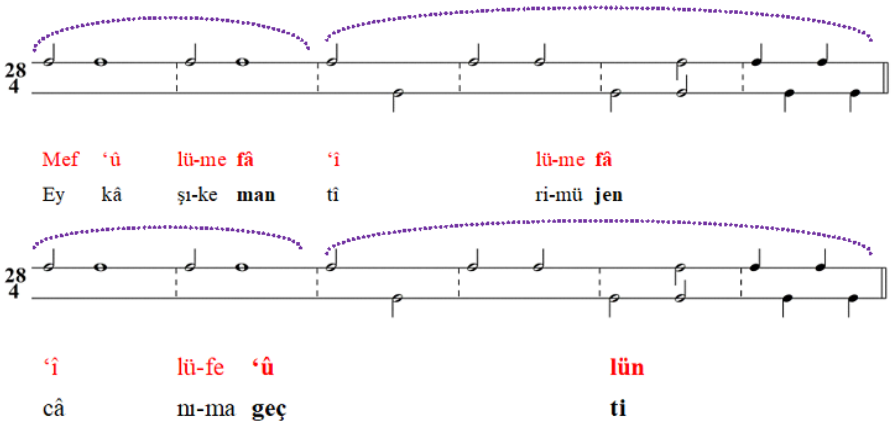

Şekil 4.28. Ferahfezâ bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; "mef-û-lü-me-fâ", 2.devrede; "î-lü-me-fâ", 3.devrede; "î-lü-fe-û" ve 4.devrede "lün'" heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devredilmiştir.

Terennüm

İkâi lâfîzlarla oluşturulan terennüm bölümünde vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Araban Beste: Dil beste tâb-ı hüsnüne ins ü melek senin, Hâşim Bey

Birinci mısrada kullanılan "Mef'ûlü/fâ'ilâtü/mefâ'îlü/fâ'ilün" vezin kalıbının usûl darplarına dağılımı şöyledir:

Birinci mısra:

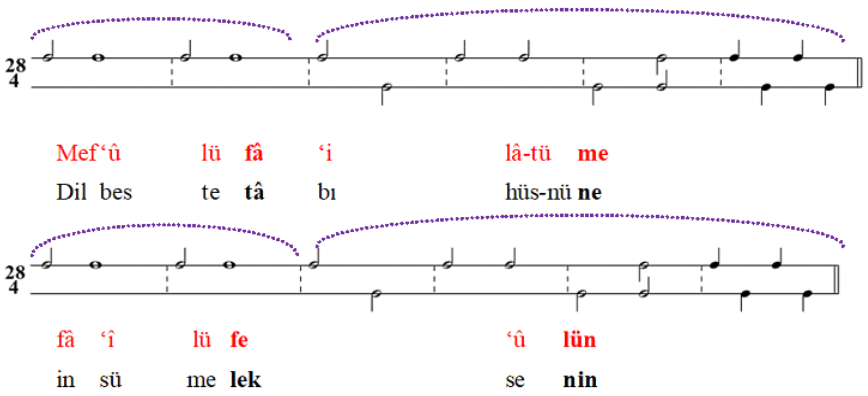

Şekil 4.29. Araban bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-fâ”, 2.devrede; “î-lâ-tü-me”, 3.devrede; “fâ-î-lü-fe” ve 4.devrede “û-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devredilmiştir.

Terennüm

İkâi lâfîzlarla oluşturulan terennüm bölümünde vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Tarz-ı Nevin Beste: Ey şâh-ı zaman kıl beni lûtfunlamesrûr, Hâşim Bey

“Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün” kalıbında olan vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı şöyledir:

Birinci mısra:

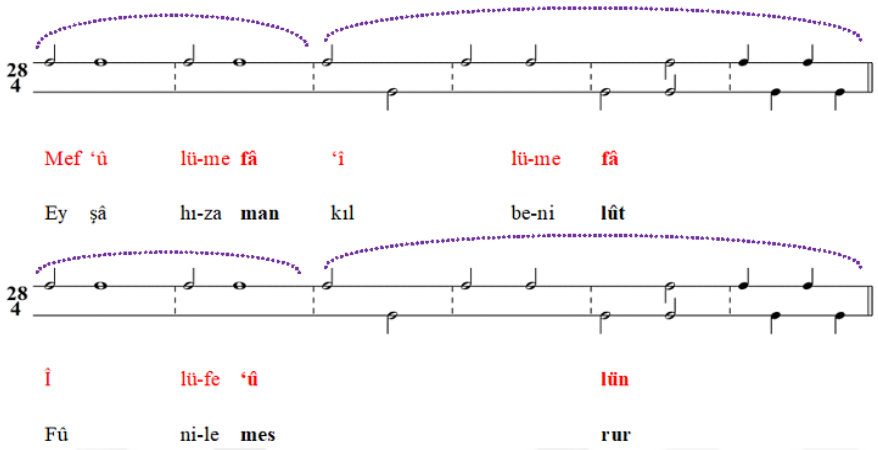

Şekil 4.30. Tarz-ı Nevin bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-me-fâ”, 2.devrede; “î-lü-me-fâ”, 3.devrede; “î-lü-fe-û” ve 4.devrede “lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devredilmiştir.

Terennüm

Terennüm bölümünde bulunan lâfzî hecelerden “Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün” vezin kalıbının ardından “Fâ‘ ilâtün/fâ’” tef’ile kalıpları tespit edilmiştir. Usûl darplarına dağılımı şöyledir:

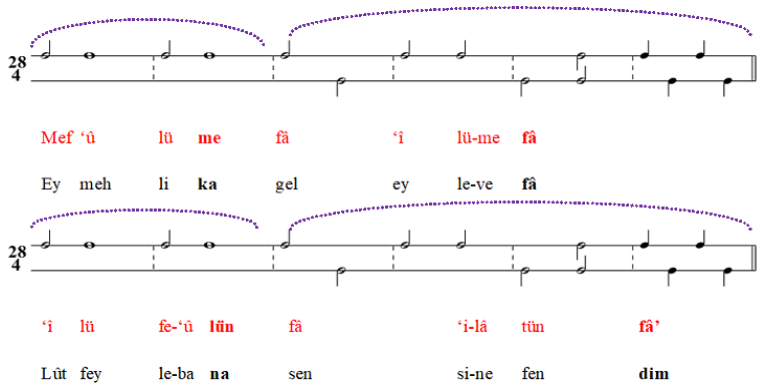

Şekil 4.31. Tarz-ı Nevin bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “mef-û-lü-me”, 2.devrede; “fâ-î-lü-me-fâ”, 3.devrede; “î-lü-fe-û-lün” ve 4.devrede “fâ-i-lâ-tün-fâ” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısra ile aynı sürede tamamlanmıştır.

4.2.3.Devr-i Kebîr bestelerin güftelerinde usûl-vezin ilişkisi

Örneklem gurubuna giren 14 Devr-i Kebîr bestede; “Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün”, “Mefâ‘îlün/mefâ‘îlün/mefâ‘îlün/mefâ‘îlün”ve “Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün”şeklinde 3 farklı vezin kalıbının kullanılmıştır.

Her bir eserin birinci mısra ve terennümleri ayrı şekilde usûl darplarına yerleştirilerek incelenmiştir.

Renkli bağ işaretiyle gösterilen bölüm ezgi seyrinde belirlenen cümleciklerdir. Cümleciklerin eserler notaları üzerinde gösterilmesi 3.2 bölümünde yer almaktadır.Bu bölümde cümlecikleri belirten bağ işareti aynı zamanda koyu renkle belirtilen hecelerin uzadığı noktayı ifade etmektedir.

Hisar Beste: Meh-i nev gibi bir kâş-ı keman mihr-i münirim var, Hâfız Post

Güftenin “Mefâ‘îlün/mefâ‘îlün/mefâ‘îlün/mefâ‘îlün” vezin kalıbında olduğu tespit edilen vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı şöyledir:

Birinci mısra:

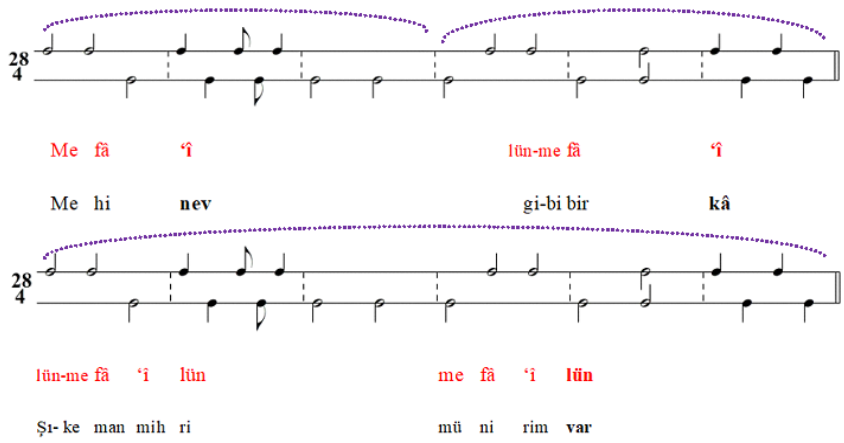

Şekil 4.32. Hisar bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “me-fâ-î”, 2.devrede; “lün-me-fâ-î”, ve 3.devrede; “lün-me-fâ-î-lün-me-fâ-î-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısra ile aynı sürede tamamlanmıştır.

Terennüm

Güftesi; “Mefâ‘îlün/mefâ‘îlün/mefâ‘îlün/mefâ‘îlün” vezin kalıbında olan bestede, terennüm bölümünün ilk 28 zamanında kullanılan lafzî lâfızlar“Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün” vezin kalıbını oluşturmaktadır. Son 28 zamanında ise birinci mısraın ikinci usûlünde yer alan güfte heceleri kullanılmış ve usûl darplarına 1.cümlede olduğu gibi aynen dağılmıştır. Terennümün ilk 28 zamanında tespit edilen vezin hecelerinin usûl darplarına şöyle yerleştirilmiştir:

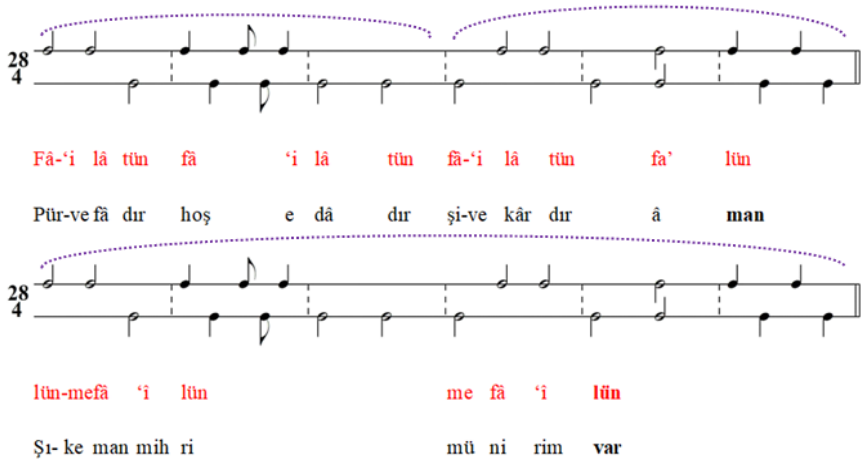

Şekil 4.33. Hisar bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; "fâ-î-lâ-tün-fâ-î-lâ-tün", 2.devrede; "fâ-î-lâ-tün-fâ'-lün", ve 3.devrede; "lün-me-fâ-î-lün-me-fâ-î-lün" heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısra ile aynı sürede tamamlanmıştır.

Nühüft Beste: Mevsimî gül fasl-ı bülbül nev bahâr eyyâmıdır, Âhenî Çelebi

"Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün" kalıbında yazılmış vezin hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

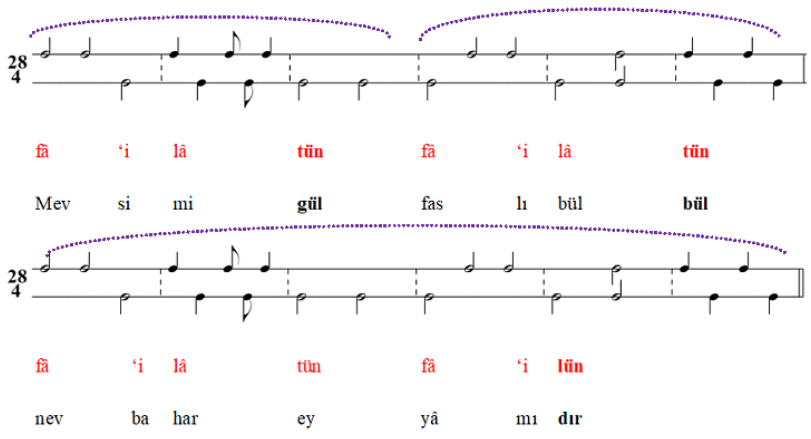

Şekil 4.34. Nühüft bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “fâ-î-lâ-tün”, 2.devrede; “fâ-î-lâ-tün”, ve 3.devrede; “fâ-i-lâ-tün-fâ-î-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devredilmiştir.

Terennüm

Birinci mısraın son 7 hecesi terennümde kullanılmıştır.

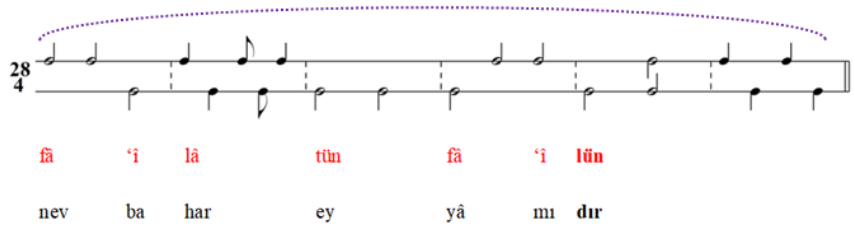

Şekil 4.35. Nühüft bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Vezin heceleri, birinci mısraın ikinci usûlünde olduğu gibi, usûl darplarına aynı şekilde dağılım göstermiş, tek cümleden oluşan terennüm cümlesinde “fâ-i-lâ-tün-fâ-i-lün” heceleri bulunmkatadır. 2.cümlede bir usûl kullanılmıştır.

Hisar Beste: Câm-ı lâ’lindir senin âyine-rûy-i enverin, Buhûrizâde- Mustafa Itrî Efendi

Güftesi “Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün” vezin kalıbında olan hecelerin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

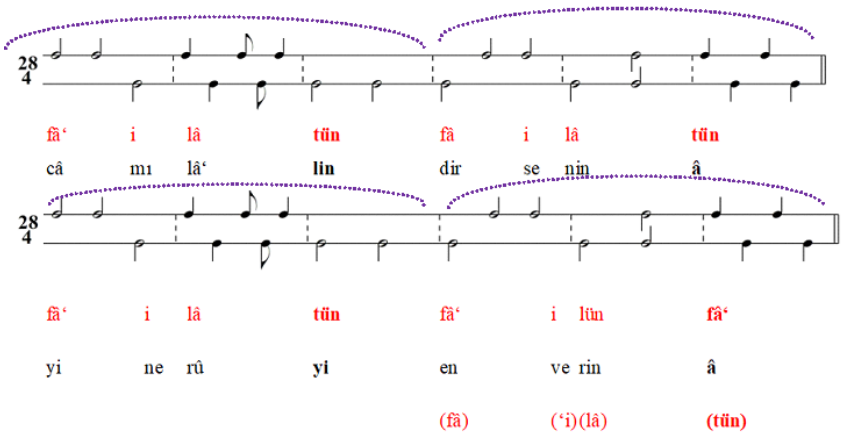

Şekil 4.36. Hisar bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “fâ-î-lâ-tün”, 2.devrede; “fâ-î-lâ-tün”, ve 3.devrede; “fâ-i-lâ-tün-fâ-î-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devredilmiştir. Birinci mısraın sonunda, 8. hecenin (â) tekrar edilmesiyle; “fâ‘ilün” olan tef’ile, bir uzun hece eklenerek “fâ‘ilâtün”e dönüştürülmüştür.

Terennüm

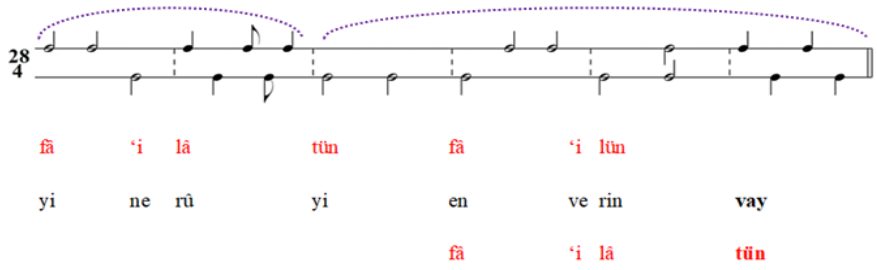

Şekil 4.37. Hisar bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Terennüm bölümünde birinci mısraın “Fâ‘ilâtün/fâ‘ilün” tef’ileleri yerleştirilmiş ve mısraın sonuna “vay” lâfzı eklenerek “Fâ‘ilün” olan son tef’ile, “fâ‘ ilâtün”a dönüştürülmüştür. Terennümde bir usûl kullanılmıştır.

Sabâ Beste: Gülsitân-ı nâkş-ı hüsnünden bahâristan yazar, Zaharya

Güftesinin “Fâ‘ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilün” kalıbında olduğu tespit edilen vezin hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra

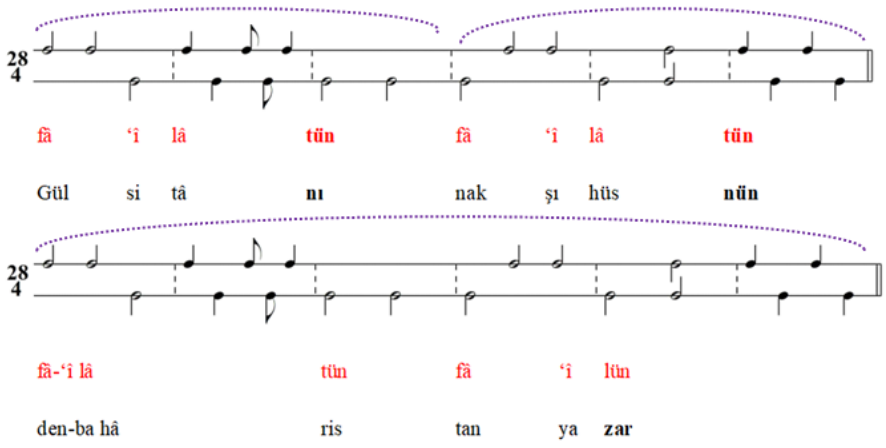

Şekil 4.38. Sabâ bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “fâ-î-lâ-tün”, 2.devrede; “fâ-î-lâ-tün”, ve 3.devrede; “fâ-i-lâ-tün-fâ-î-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devredilmiştir.

Terennüm

İkâi lâfızların kullanıldığı terennüm bölümünde herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Dügâh Beste: Berk-i gül ey gonca-fem sen gibi ter-dâmen midir, Tabî Mustafa Efendi

“Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün”kalıbında olan vezin hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra

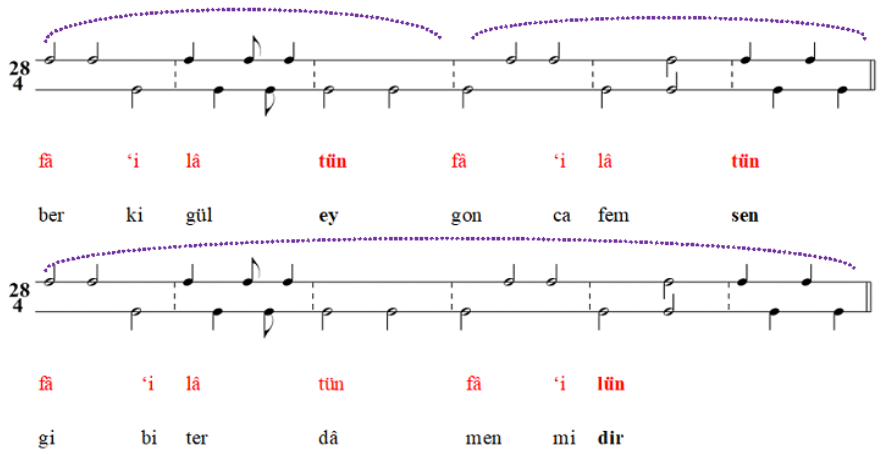

Şekil 4.39.Dügâh bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “fâ-î-lâ-tün”, 2.devrede; “fâ-î-lâ-tün”, ve 3.devrede; “fâ-i-lâ-tün-fâ-î-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devredilmiştir.

Terennüm

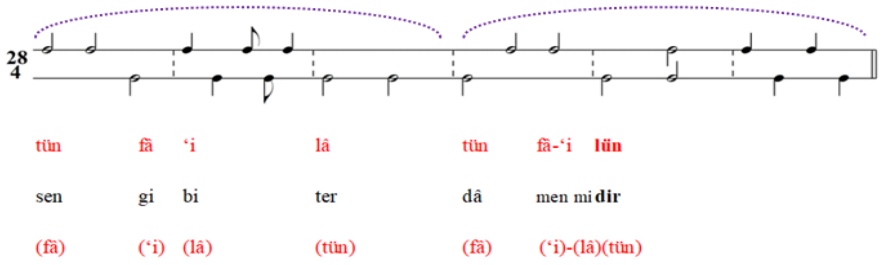

Şekil 4.40. Dügâh bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Terennümde birinci mısraın son 8 hecesi kullanılmıştır. Veznin ikinci tef’ilesinin son hecesiyle (tün) terennüme başlanılmıştır. Genellikle “Fâ‘ ilâtün” tef’ilesiyle başlayan usûlün bu bölümüne “tün” hecesiyle başlanıldığından dolayı burada güfte hecelerinin dikkate alındığı düşünülmektedir. Güftede ifade bütünlüğünün sağlanması için mısraın son 8 hecesi kullanılmış ve aynı zamanda iki adet “fâ‘ilâtün” tef’ilesi elde edilmiştir.

Bu doğrultuda 1.devrede “fâ-i-lâ-tün”, 2.devrede “fâ-i-lâ-tün” heceleri yer almaktadır. Terennüm bir usûlde bestelenmiştir.

Nühüft Beste: Ol şeh-î hüsnün dilârâz-ı nihânın kim bilir, Tabî Mustafa Efendi

“Fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilün” kalıbında olduğu tespit edilen güftenin usûl darplarına dağılımı şöyledir:

Birinci mısra:

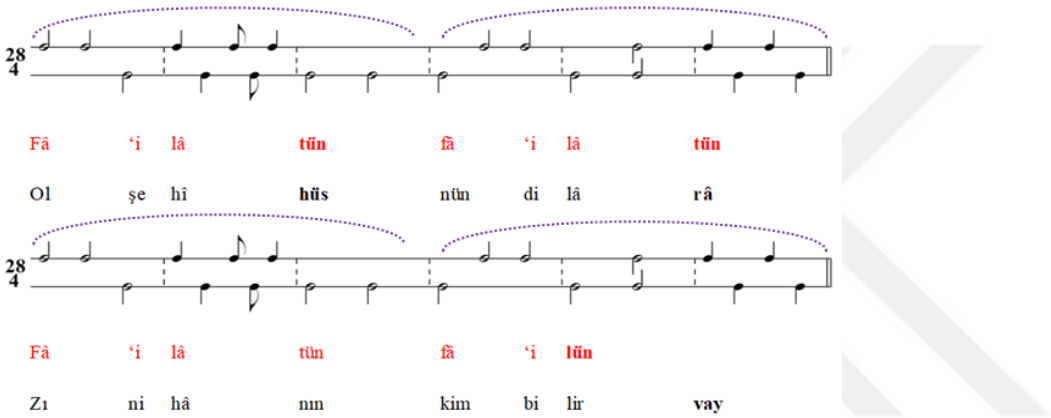

Şekil 4.41. Nühüft bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “fâ-î-lâ-tün”, 2.devrede; “fâ-î-lâ-tün”, 3.devrede; “fâ-i-lâ-tün” ve 4.devrede “fâ-î-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devredilmiştir.

Mısraın sonunda “vay” lâfzî kullanılarak “fâ‘ilün” olan son vezin tef’ilesi “fa‘ilâtün”e dönüştürülmüştür. Bu sebeple 4.devrede yer alan hecelerin oluşturduğu kalıp “fâ-i-lâ-tün” olmuştur.

Terennüm

İkâi lâfîzların kullanıldığı terennüm hecelerinde vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Mâhur Beste: Tâ be key sinemde câ etmek cefâ-vükîneye, Dilhayat Kalfa

“Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün”vezin kalıbında olan güftenin vezin heceleriyle beraber usûl darplarına dağılımı şöyledir:

Birinci mısra:

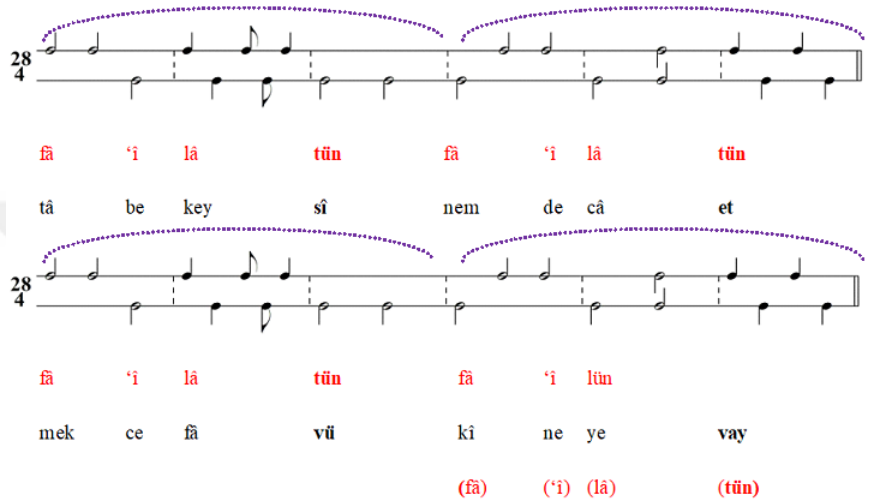

Şekil 4.42. Mâhur bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “fâ-î-lâ-tün”, 2.devrede; “fâ-î-lâ-tün”, 3.devrede; “fâ-i-lâ-tün” ve 4.devrede “fâ-î-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devredilmiştir.

Mısraın sonunda “vay” lâfzî kullanılarak “fâ‘ilün” olan son vezin tef’ilesi “fa‘ilâtün”e dönüştürülmüştür. Bu sebeple 4.devrede yer alan hecelerin oluşturduğu kalıp “fâ-i-lâ-tün” olmuştur.

Terennüm

Terennüm, girişte ikâî lâfzlarla oluşturulan 1 Devr-i Kebîr usûlünün ardından Aksak semâi usûlüne geçki yapılmış ve 8 Aksak Semâi ölçüsü kullanıldıktan sonra tekrar Devr-i Kebîr usûlüne dönülmüş ve güftenin son 8 hecesi kullanılarak 1 Devr-i

Kebîrusûlünden sonra zemin hâne sona ermiştir. Terennümdeki Aksak semâi bölümleri çalışmanın evren ve örneklemi gereği değerlendirme dışı bIrakılmıştır. Terennüme girişte 1 ve terennümün sonunda 1 adet olmak üzere bu bölümde toplam 2 tane Devr-i Kebîr ölçüsü kullanılmıştır. Terennümün 1.Devr-i Kebîr usûlünde kullanılan lâfîzlardan herhangi bir vezin kalıbı bulunamamıştır. Son kısımdaki Devr-i Kebîr usûlüne yerleştirilen güfte heceleri usûl darplarına şöyle yerleştirilmiştir:

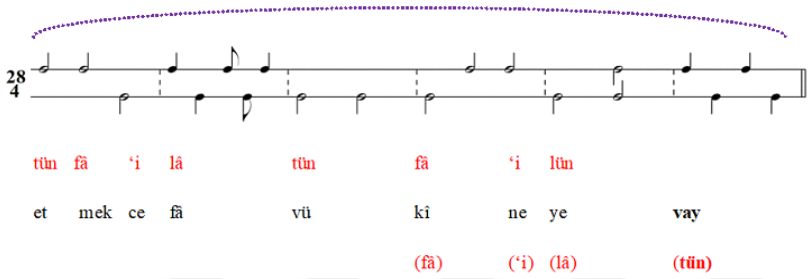

Şekil 4.43. Mâhur bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Terennümün ikinci bölümünde; veznin son iki tef'ilesi kullanılmış, ifade birliğinin sağlanması için güftenin 8. hecesinden itibaren alınmıştır. Cümlenin sonunda "vay" lâfzı kullanılmış ve usûlün son yarısında "fâ‘ilâtün" tef'ilesi elde edilmştir.

TahirBûselik Beste: Desti sâkîden çekip câm-ı neşât-ı cem gibi, Küçük Mehmet Ağa

"Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/feilâtün/fâ‘ ilün" kalıbında olan güftenin vezin heceleriyle beraber usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

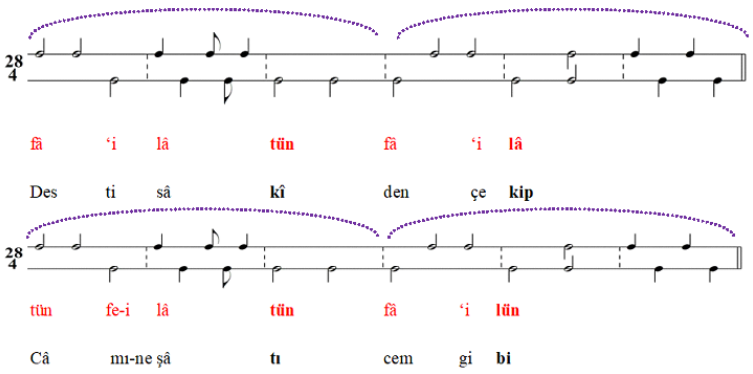

Şekil 4.44. Tâhir Bûselik bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Devr-i Kebîr usûlündeki eserlerin genelinde veznin ilk iki tef'ilesi birinci usûle yerleştirilmiştir. Bu eserde; birinci usûlde "fâ‘ ilâtün, fâ‘ ilâ" heceleri bulunmaktadır. İkinci tef'ilenin son hecesi olan "tün" ikinci usûle yerleştirilmiştir. Bu şekilde yerleşmesinin sebebi; ikinci tef'ilenin "tün" hecesinden itibaren güftede bir tamlamanın başlamasıdır. y "Cam-ı neşât-ı cem" tamlamasının bölünmemesi için "tün" e denk gelen "câ" hecesiikinciusûle yerleştirilmiş ve bestekârın iradesinde gerçekleşen bu durumda tamlamanın ifade bütünlüğü korunmuştur.

Vezinlerin hece dağılımlarında genel olarak izlenmiş yoldan farklılık görüldüğünde bu durumun nedeni araştırılırken, güftenin ilgili noktasında tamlama gibi edebi durumun varlığına, hatta güftenin ilgili hecelerindeifade/anlam bütünlüğüne bakılması, bu tür farklılıkların sebebiyeti hakkında fikir vermesi bakımından önem arz etmektedir.

Bu doğrultuda, 1.devrede "fâ-i-lâ-tün", 2.devrede "fâ-i-lâ", 3.devrede "tün-fe-i-lâ-tün" ve 4.devrede "fâ-i-lün" heceleri bulunmaktadır. Vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devredilmiştir.

Dikkat çeken hususlardan bir diğeri ise; devrelerde bulunan heceler, remel bahrinin tam kalıbını vermektedir.

Terennüm

Terennümde kullanılan lâfzî lâfızlardan “Fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün” vezin kalıbı tespit edilmiştir. Hecelerin vezin kalıbıyla beraber usûl darplarına dağılımı şöyledir:

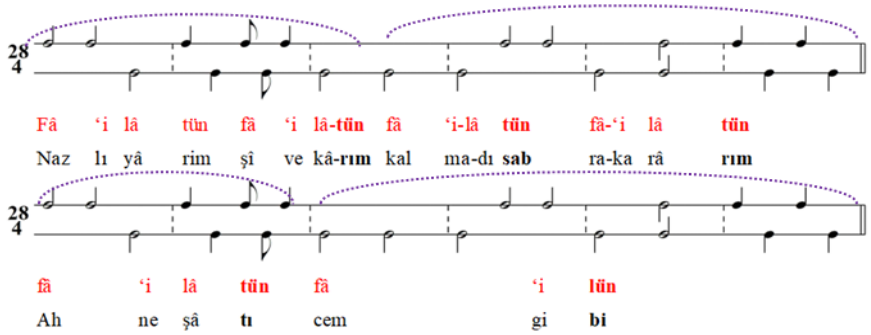

Şekil 4.45. Tâhir Bûselik bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Lâfzî hecelerin yerleştirildiği1 usûlden sonra güftenin son 6 hecesi ikinci usûle yerleştirilerek terennüm cümlesi, 1.cümlenin bestelendiği süreye tamamlanmıştır. İkinci usûlün başında “ah” lâfzı bulunmakta ve devamında güftenin son 6 hecesi yer almaktadır. “Ah” lâfzının yerleştirilmesiyle terennümün ikinci usûlünde “Fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilün” kalıbı elde edilmiştir.

Hicazkâr Beste: Ey şehenşâh-ı cihân-ârâ-yınev tarz-ı usûl, Hacı Sadullah Ağa

“Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/feilün” kalıbında olan vezin hecelerin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

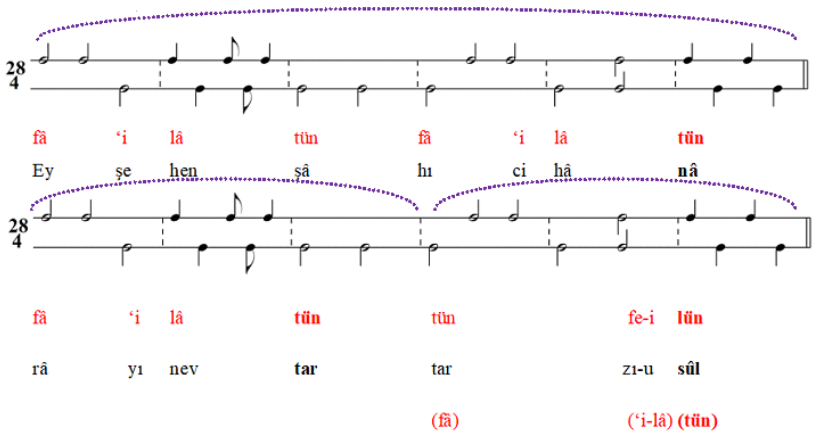

Şekil 4.46. Hicazkâr bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

İkinci usûlde “fâ‘ ilâtün” ün “tün” hecesi usûlün diğer yarısında tekrar edilmiştir. Bu durumun sebebi, söz konusu olan heceden itibaren “tarz-ı usûl” tamlamasının yer almasıdır. Tekrar eden hecenin tamlamadaki “tar” hecesi olduğu görülmüştür. Tamlamanın ilk hecesi; ifade bütünlüğünün korunması için tekrar edilmiştir.

1.devrede bulunan heceler; “fâ-î-lâ-tün-fâ-î-lâ-tün”, 2.devrede “fâ-i-lâ-tün” ve 3.devrede “tün-fe-î-lün” heceleri bulunmaktadır. Bu doğrultuda vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devredilmiştir.

Terennüm

Terennümün ilk 28 zamanında kullanılan lâfzî hecelerden “Fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün” kalıbı tespit edilmiştir. Son 28 zamanında ise güftenin son 8 hecesine yer verilmiştir. Terennüm hecelerinin vezin kalıbıyla beraber usûl darplarına dağılımı şöyledir:

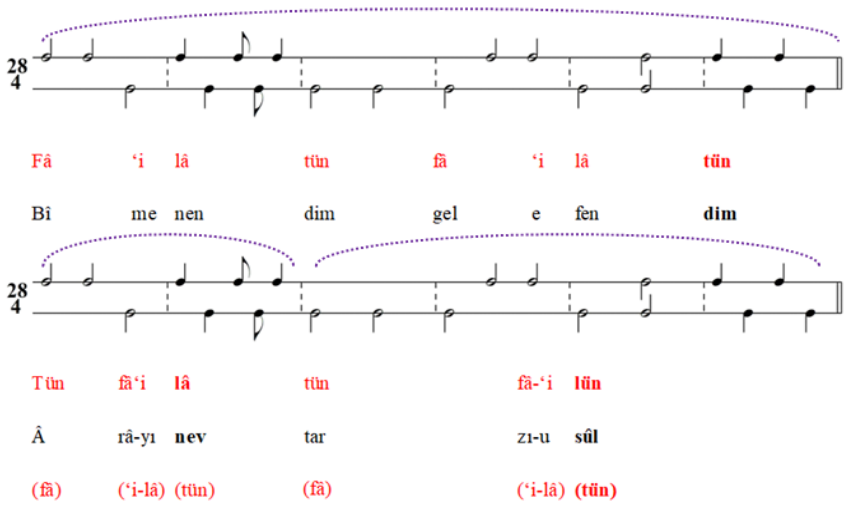

Şekil 4.4.47. Hicazkâr bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Terennüm bölümü; eserin 1.cümlesinin oluşturulduğu zamanı içeren sürede tamamlanmış ve usûl 2 kez devredilmştir. Terennümün girişinde “fâ‘ ilâtün,fâ‘ ilâtün” kalıbında lâfzî hecelerden sonra güftenin son 8 hecesinin yer almaktadır. 8 heceden “fâ’ilâtün, fâ’ilâtün” kalıbı oluşmaktadır.

Usûlün son 14 zamanında “tar” hecesinin tekrar ettiği görülmektedir. Bu durum, birinci mısrada olduğu gibi burada yer alan tamlamanın bölünmemesi için “tar” hecesinin tekrar etmesiyle aynı zamanda “fâ‘ ilâtün” tef’ilesi elde edilmiştir.

Bestekârın iradesinde gerçekleşen bu durumun, farklı eserlerde de görülmesinden yola çıkılarak ezgi ve güftenin usûl ile bütünleştirilmesinin yanı sıra her iki unsurda da anlam bütünlüğünün korunması açısından önem arzettiği düşünülmektedir.

Bu doğrultuda, 1.devrede bulunan heceler; “fâ-î-lâ-tün-fâ-î-lâ-tün”, 2.devrede “fâ-i-lâ-tün” ve 3.devrede “fâ-i-lâ-tün” heceleri bulunmaktadır. Vezin heceleri de ezgi seyrinde

görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Irak Beste: Her zaman pîş-i nigâhımdahüveydâsın sen, Dede Efendi

"Fâ'ilâtün/feilâtün/feilâtün/fâ'lün" kalıbında olduğu tespit edilen güftenin, vezin heceleriyle beraber usûl darplarına dağılımı şöyledir:

Birinci mısra

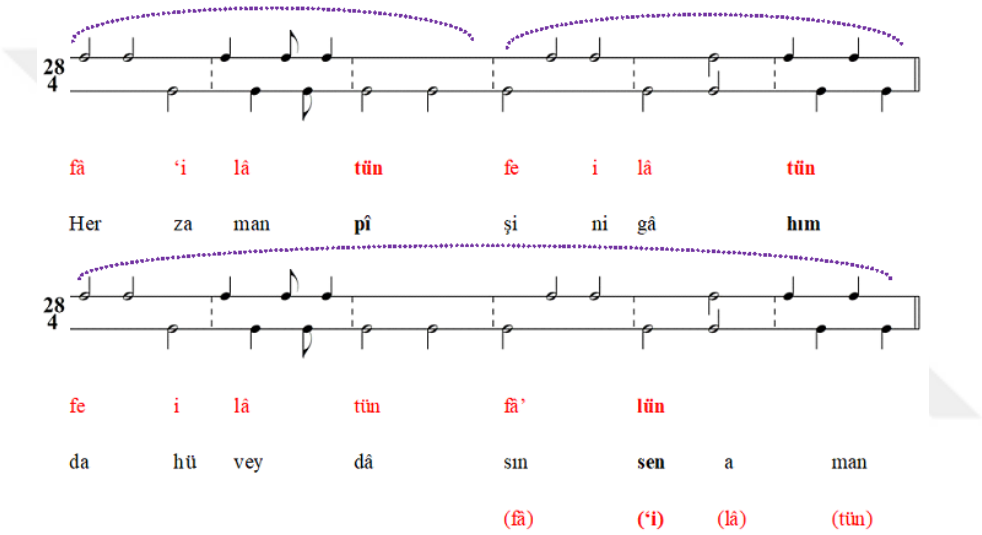

Şekil 4.48. Irak bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Mısraın sonunda "a-man" heceleri kullanılarak son 14 zamanda fâ'ilâtüntef'ilesi elde dilmiştir.

Bu doğrultuda, 1.devrede bulunan heceler; "fâ-î-lâ-tün", 2.devrede "fe-î-lâ-tün" ve 3.devrede "fe-i-lâ-tün-fâ-lün"heceleri bulunmaktadır. Vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

Terennümde kullanılan lâfîzlardan “Fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/feilâtün/fâ‘ ilün” ve “Fâ‘ ilâtün/fâ’” kalıpları tespit edilmiştir. Vezin kalıplarıyla beraber lâfîzların usûl darplarına dağılımı şöyledir:

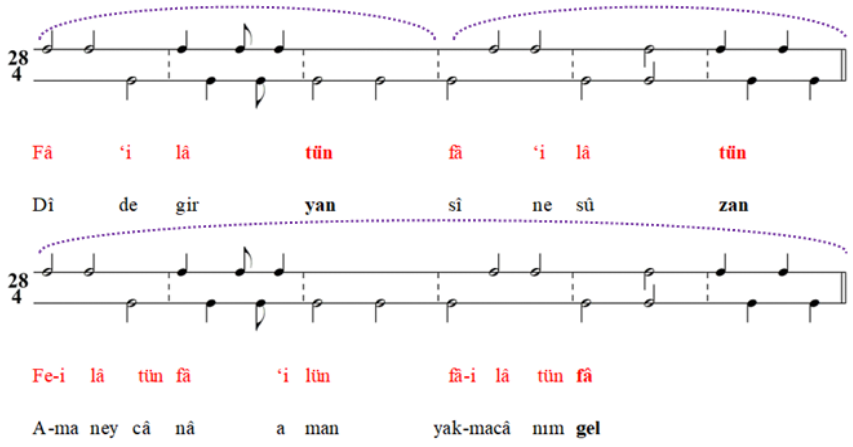

Şekil 4.49. Irak bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; “fâ-î-lâ-tün”, 2.devrede “fâ-î-lâ-tün” ve 3.devrede “fe-i-lâ-tün-fâ-î-lün-fâ-i-lâ-tün-fa‘”heceleri bulunmaktadır. Vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Acem Aşîran Beste: Berküşâ-yıma’delethakân-ı devrândâima, Basmacı Abdi Efendi

“Fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ lün” kalıbında olduğu tespit edilen güftenin vezin heceleriyle beraber usûl darplarına dağılımı şöyledir:

Birinci mısra:

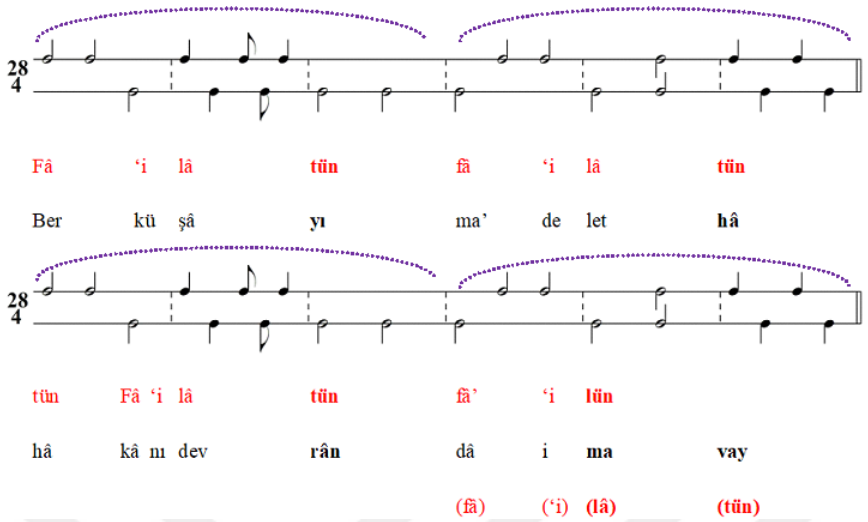

Şekil 4.50. Acem aşiran bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devredilmiştir. İkinci usûle; “hâkân-ı devrân” tamlamasının yer alması ve ifade bütünlüğünün korunmasından dolayı ikinci tef’ilenin son hecesiyle (hâ) başlanılmıştır.

Ayrıca mısra sonunda “vay” lâfzînın kullanılmasıyla usûlün son 14 zamanında “fâ‘ilâtün” tef’ilesi elde edilmiştir.

Bu doğrultuda, 1.devrede bulunan heceler; “fâ-î-lâ-tün”, 2.devrede “fâ-î-lâ-tün”, 3.devrede “tün-fâ-i-lâ-tün” ve 4.devrede “fâ-î-lâ-tün” heceleri bulunmaktadır. Vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

Terennüm bölümünün birinci usûlünde kullanılan lafîzlardan herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir. İkinci usûlünde ise veznin son 8 hecesi kullanılmakta ve birinci mısraın ikinci usûlünde olduğu gibi aynı şekilde dağıldığından tekrar şema oluşturulmamıştır.

Sûznâk Beste: Sînede bir lâhzâârâmeyle gel cânım gibi, Dellalzâde

"Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün" kalıbında olan vezin heceleriyle beraber güftenin usûl darplarına dağılımı şöyledir:

Birinci mısra:

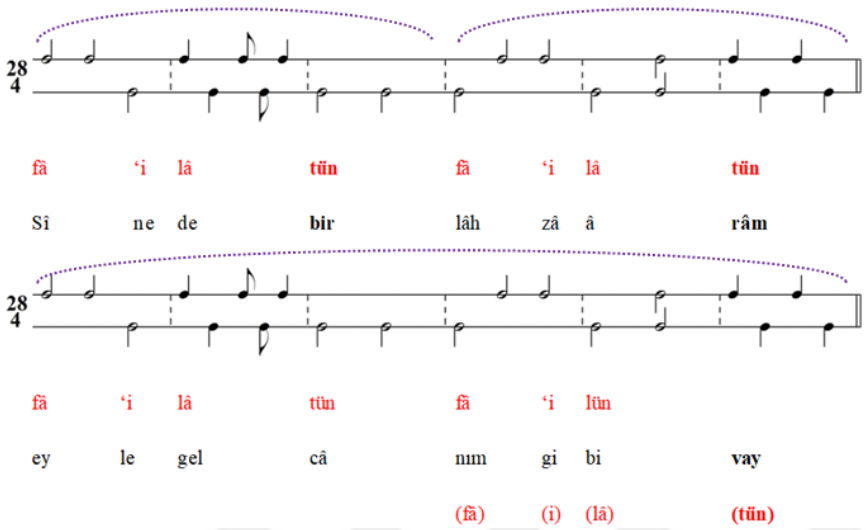

Şekil 4.51. Sûznâk bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Mısraın sonunda "vay" lâfzının kullanılmasıyla usûlün son 14 zamanında da fâ'ilâtüntef'ilesi elde edilmiştir.

Bu doğrultuda 1.devrede bulunan heceler; "fâ-î-lâ-tün", 2.devrede "fâ-î-lâ-tün", 3.devrede "fâ-i-lâ-tün" ve 4.devrede "fâ-î-lâ-tün" heceleri bulunmaktadır. Vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir.

Terennüm

Terennümün birinci usûlünde yer alan lâfîzlardan herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir. İkinci usûlünde birinci mısraın 3.devresinde yer alan heceler kullanılmış ve usûl darplarına, birinci mısrada olduğu gibi aynı şekilde yerleştirilmiştir.

Dilnişin Beste: Bülbül gibi ol goncedehâneçene çalma, Neyzen Raşit Efendi

“Mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün” vezin kalıbında olduğu tespit edilen güftenin, vezin heceleriyle beraber usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci usûl:

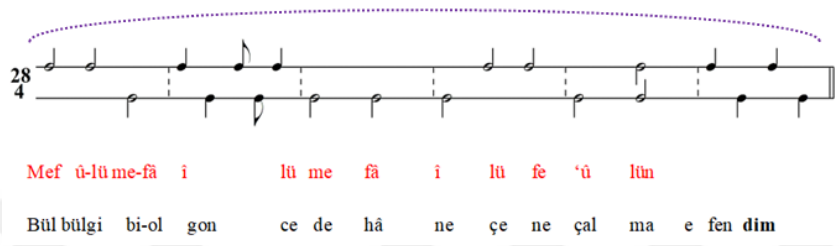

Şekil 4.52. Dilnişin bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

“û”, fâ”, “î”, hecelerinin aslî değerlerinin 1,5 vuruş oldukları bilinmektedir. Bestekârın edebî olarak uzun olan bu heceleri en az 1.5 vuruşa sığdırmak istediği düşünülmektedir. Uzun olan “mef’” hecesi 2 vuruşa, “û” hecesi 1,5 vuruşa, “lü” hecesi kısa hece olduğu için yarım vuruşa, “me” hecesi 1,5 vuruşa ve “fâ” hecesi de yarım vuruşa yerleştirilmiştir. Görüldüğü gibi “me” ve “fâ” hecelerinde dağılım açısından uyumsuzluk vardır. Kısa hecenin uzun süreye, uzun hecenin de kısa süreye yerleştirilmiş olduğu görülmektedir. Böyle durumlarla karşılaşıldığında güftenin sözlerine bakılması ve ilgili düzümde anlam bütünlüğü aranması gerektiğini düşünmekteyiz.

Güftenin vezni “Mef’ûlü/ mefâ’îlü/ mefâ’îlü/ fe’ûlün” olarak belirlenmiştir. Devr-i Kebîr usulünde ve beste formunda olan eserler daha önce de belirtildiği gibi genellikle fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün vezninde olduğu bilinmektedir. Dilnişin Beste ise Devr-i Kebîr usulünde ve “Mef’ ûlü/mefâ’îlü/mefâ’îlü/fe’ûlün” vezinde olan günümüze gelebilmiş tek eser olarak bilinmektedir. Kalıp olarak her iki veznintef’ileleri içindeki hecelerin uzunluk kısalık oranları birbirinden tamamen farklı olmasının yanı sıra biri 14 heceli diğeri ise 15 heceli kalıplardır.

Güftede ifade bütünlüğünü bozmamak için usûldüzümüne yerleştirilirken istisnai durumların olabileceği ihtimalinden dolayı sözlere dikkat edilerek tekrar incelenmiştir. "*Bülbül gibi ol goncedehâne çene çalma*" mısraının usulün ilk düzümüne yerleşen heceleri; bül, bül, gi, bi ve ol heceleridir. Bu heceler bir nefeste söylenildiğinde "*bülbül gibi ol*" ifadesi oluşmaktadır. Fakat bu ifade mana olarak eksik kalmış ya da "ol" hecesinin aynı düzümde yer almasından dolayı, söz konusu düzüme fazla gelmektedir. "Ol" hecesi isme işarettir. İsim işaretine "lam" harfi ilavesiyle hâsıl olmuştur ve edebiyatta çok kullanılmıştır. Yalnız medh makamında ve kitabet-i resmiyetin bazı tâbiratlarındaisti'malolunur(Sami, s.217). Bu sebeple "ol" hecesinin cümledeki görevi gonca dehâne'e yani sevgiliye işaret etmek olup, anlamı "o sevgiliye"dir. Şöyle ki eğer; "ol" hecesi diğer düzümde bulunsaydı, mısraın "bül-bül-gi-bi" heceleri kendi arasında ifade bütünlüğüne göre düzüm oluşturacaktı. Oysaki ilgili düzümde hatta usulün ilk yarısına kadar olan bölümde güfte bakımından ifade bütünlüğü bulunmamaktadır. O halde tek bir ihtimal üzerinde durmaktayız. Veznin ilk 5 hecesi olan "mef-'û-lü-me-fâ" heceleri usulün ilk 6 zamanlı düzümünde gruplanmıştır. Bu gruplanma"Mef'ûlü/mefâ'îlü-/mefâ'îlü/e'ûlün" vezninde olan ve Sengin Semâî usulünde bestelenmiş şarkı formundaki eserlerin yalnızca ilk ölçülerindeki hece dağılımını hatırlatmıştır. 6 zamanlı olan Sengin Semâî usulünde ve şarkı formunda olup ilk ölçüleri usûlün son darbından başlayan şarkılar hariç olmak üzere; bu usûlle bestelenmiş şarkılarda "mef-'û-lü-me-fâ" heceleri usûlün ilk ölçüsüne yerleşmektedir. Bestekârın bundan esinlenmiş olabileceği de ihtimal dâhilindedir. Sonraki hecelerin de bu düzüme göre yerleşmiş olduğu düşünülmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi bu eser "Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün" vezninde ve Devr-i Kebîr usulünde bestelenip elimize ulaşan tek eser olduğu için aynı vezinde ve Devr-i Kebîr usulünde farklı bir eseri inceleme şansımız bulunamamaktadır. Fakat aynı vezin; farklı bir usule bağlandığı zaman, aynı hecelerin usûldüzümüne göre guruplanmış ya da düzümlenmiş olması, bize bu çıkarımı yapmaya yönlendirmiştir.

Görüldüğü gibi veznin kısa heceleri de uzun heceleri de birbirleriyle eşit sürelere yerleştirilmişlerdir. Burada da ifade bütünlüğü aramak için güfteye bakılmış ve "ne-çe-ne-çal-ma" heceleri bir araya gelmesinde ifade bütünlüğüne rastlanmamıştır. Yalnız burada da dikkat çeken husus şudur; bu vezin Remel usulünde bestelendiğinde

de veznin bu heceleri usulün ikinci yarısına yerleştirilmişti. Fakat belirtildiği gibi eserin birinci mısraını içeren bölümde çok belirgin kalışlar/ boğumlar tespit edilememiştir. Bu yüzden bestekârın ifade bütünlüğünü tüm satırda sağlamış olduğu, hem ezgiyi hem de güfteyi boğumlandırmak istemeyip tek parça halinde bütün oluşturmayı amaçladığı düşünülmektedir. Dolayısıyla veznin 1 usulde tek parça halinde 14 zamanlı düzüm olarak düzümlendiği düşünülebilir.

Bu eser ezginin ve veznin ya da güftenin boğumlanması bakımdan diğer Devr-i Kebîr usulündeki bestelerle de farklılık içermektedir. Bu farklılığa sebep olarak iki unsur dikkatimizi çekmektedir. Birincisi; makam özellikleri açısından Dilnişin makamının dar bir seyir alanının olması sebebiyle cümle oluşumunda bestekârın kendini özgür hissetmemesinden dolayı zengin motiflerin yer almayışı veya bestekârın seyir anlayışı gereği sade bir üslup kullanma isteğidir. İkincisi ise; bestekârın, genel olarak Devr-i Kebîr usulünde yapılan bestelerde kullanılan vezinden farklı bir vezindeki güfteyi tercih ettiğinden dolayı olabileceğini düşünmekteyiz. Her ne şekilde olursa olsun bestekâr makam, usûl ve vezin kalıplarını birbiriyle bütünleştirerek bir eser ortaya koymuş olduğu görülmektedir.

Bu veznin Devr-i Kebîrusûlünde bestelendiğinde, hece dağılımları açısından çok fazla hataya sebebiyet vereceği konusunda bir genelleme yapmak doğru değildir. Çünkü bu eser elimize ulaşabilmiş tek eserdir. Devr-i Kebîrusûlünde bu vezinde başka eserler olsaydı veznin usûle dağılımıyla ilgili genellemeler yapmak mümkün olabilirdi. Fakat bu konuda elimize ulaşan bir adet örnek eserin, konuya ilişkin genelleme yapmak için yeterli olmadığı düşünülmektedir.

1.usûlde ilk yarısında (mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ), ikinci yarısına (‘îlü/fe‘ûlün) heceleri bulunmaktadır. Eserin ezgi seyrinde cümlecik/devre oluşturacak bir kalış görülmemiştir.

Terennüm

İkâi ve lâfzî hecelerin kullanıldığı terennüm bölümünde herhangi bir vezin kalıbı tespit edilememiştir.

Bayâti Beste: Ol gülün gülzâr-ı hüsnü bâd-ı mihnet bulmasın, Zekâi Dede Efendi

"Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ' ilün" kalıbında olan güftenin vezin heceleriyle beraberusûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

Birinci mısra:

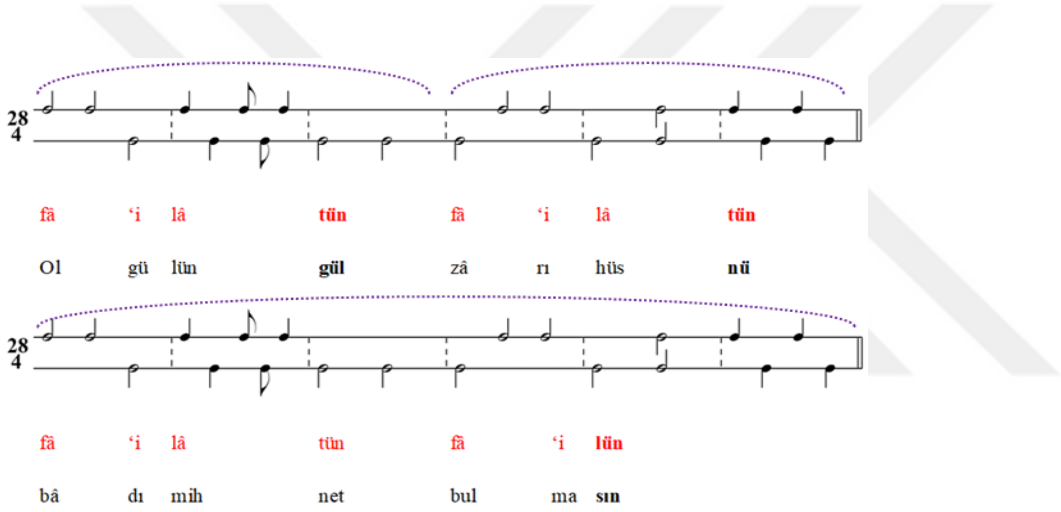

Şekil 4.53. Bayâti bestenin 1.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

1.devrede bulunan heceler; "fâ-î-lâ-tün", 2.devrede "fâ-î-lâ-tün" ve 3.devrede "fâ-i-lâ-tün-fâ-i-lün" heceleri bulunmaktadır. Vezin heceleri de ezgi seyrinde görülen devrelerle/cümleciklerle beraber düzümlere ayrılmıştır. Üzerinde asma kalış yapılan heceler koyu renkle belirtilmiştir. Bir mısraın tamamlanması için usûl iki kez devrolmuştur.

Terennüm

Terennümde kullanılan lâfızlardan tespit edilen "Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün" kalıbında olan vezin hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesi şöyledir:

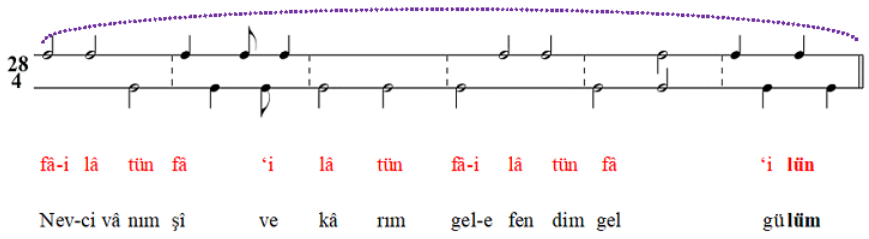

Şekil 4.54. Bayâti bestenin 2.cümlesinde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Terennüm bölümünde dikkate değer bir husus olarak ifade etmek gerekir ki; birinci mısrada güftenin vezin kalıbı ile terennümün ilk usûlündeki lâfîzların oluşturduğu vezin kalıbı tamamen aynıdır. Ancak terennümdeki vezin heceleri, birinci mısraın vezin hecelerinden farklı bir şekilde usûl darplarına yerleştirilmiştir. Bu bağlamda Bayâti bestenin zemin hânesi; bir vezin kalıbının aynı usûul darplarına farklı şekillerde yerleştirilebileceğine örnek olmuştur.

Belirli bir kalıpta kullanılan lâfîzların yerleştirildiği terennümün ilk usûlünden sonra güftenin son 7 hecesi terennümün ikinci usûlüne yerleştirilmiş olup usûl darplarına dağılım özellikleri bakımından birinci mısraın ikinci usûlünde olduğu gibidir.

Bu doğrultuda 1.devrede "Fâ' ilâtün-Fâ' ilâtün-Fâ' ilâtün-Fâ' ilün" vezin kalıbı heceleri ve 2.devrede "Fâ' ilâtün-fâ' ilün" heceleri bulunmaktadır.

4.3. Eserlerin Ezgilerinin Usûl-Ezgi Seyri Yönünden Analizi

Kaideye uygun olarak güzel ses ve ezginin, aynı zamanda, birden fazla sesin bir araya gelerek oluşturduğu müzik cümlesinin bir lahini (*lahn*) oluşturduğu ifade edilmektedir. (Devellioğlu, 1997, s. 540). Dr. Suphi Ezgi, tarifinin güç olduğunu belirtse de lahnin; makam, ikâ ve şiddet bakımlarından müzik seslerinin oluşturduğu mûsikî cümlesi olduğunu ifade etmektedir. (Ezgi, 1933).

Bu ifadelerden lahnin biçimi oluşturan unsurlar bakımından bir müzik eserinin hangi bölümünü temsil ettiğine dair net bir bilginin anlaşılamamaktadır. Ancak, biçimsel olarak bütün mûsikî eserleri üzerinde genelleme yapılacak olunursa; bir mûsikî eserinde; güfte, ikâ ve makam gibi unsurların ifade edildiği ve ezgi seyrinde makamın

karar perdesinde karar verilmesiyle sonlanan ezgi cümlesinin 1 lahni oluşturduğu düşünülebilir.

Türk Mûsikîsinin form olarak ayırt etmeksizin tüm eserlerinde, makamın ana hatlarıyla gösterildiği bölüm; eserin zemin hânesi olarak adlandırılmaktadır. İncelenen eserler doğrultusunda zemin hânelerin; ikâ, söz ve bestelenilen makama göre düzenlenen ezgi cümleleri ve bu cümleleri meydana getiren cümleciklerden oluştuğu görülmektedir.

Cümlecik; ezgi gidişi sırasında nadiren de olsa makamın durak veya merkez aldığı perdelerinden birinde, makamın tam kararının dışında olarak, bir perde üzerinde dinlenme hissinin verilmesi sonucunda oluşmuş ezgiye denilmektedir. Akdoğu cümleciği; okunan ezginin verdiği hissiyat "dursa da olur devam etse de olur" denilebilecek gibi olduğunu ifade etmiştir. Birbirini tamamlayarak en az iki cümleciğin bir araya gelmesiyle oluşan ezgi bütününün cümle olduğu ifade edilmektedir. Ezginin gidişi sonucunda mutlaka bitiş etkisinin olması ve bu etkinin makamın karar perdesiyle yapılması gerekmektedir. (Akdoğu, 1995, s. 53-55).

Bir ezginin sonuçlanmış en büyük parçasına "cümle" diyen Yavaşça, bir cümlenin; "devre" adı verilen cümleciklerle oluşmuş ve çoğunlukla makamın merkez aldığı perdelerle yapılan tam kararla anlamının tamamlanarak bir bütün olduğunu ifade etmektedir. (Yavaşça, 2002, s. 9).

Anlam bakımından birbiriyle tutarlı olan bu ifadeler doğrultusunda cümlenin; makamdaki çeşnileri, ikâ ve söz unsurlarıyla olmak üzere merkez aldığı perdelerde yapılan duraklamaların meydana getirdiği devrelerle (cümleciklerle) oluşmuş ve makamın karar perdesinde tam kararla, bazen de ana perdelerdenbirindeyarım kararla noktalanmış bir ezgi bütününün olduğu anlaşılmaktadır. Aynı doğrultuda; bir mûsikî eserinde, devrelerin bir araya gelerek oluşturduğu cümlelerin; güftenin bitmesi ve makamın karar perdesinde kalması gibi nedenlerden dolayı sonlanmasının 1 lahni oluşturduğu düşünülmektedir.

Bu bölümde, örneklem gurubuna giren 40 eserin lahinlerinin gösterildiği zemin hânelerinde ezgi seyirleri incelenmiştir. Birinci mısra ve terennüm'ün ayrı olarak

incelendiği cümlelerinin ezgi seyirleri,irinci mısraın bitimiyle usûlün sonlandığı nokta; 1.cümle, terennümün sona ermesiyle usûlün sonlandığı nokta ise; 2.cümle olarak adlandırılmıştır.

Cümle içerisinde yapılan asma kalışlarla devreler/cümlecikler ve asma kalışların bulunduğu birimlere göre ise; devrelerin zamanları belirlenmiştir. Lâhinler ise; cümleyi sona erdiren kalışın makamın karar perdesi olmasına dayandırılmıştır.

Bestelendikleri usûl başlığı altında incelenen eserlerin ezgi cümlelerinde cümlecikler/devreler tespit edilmşitir. Tespit edilen cümlecikler, Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûlleri arasında zaman/süre yönünden birbirleriyle farklılıklar göstermektedir. Örneğin; Remel usûlündeki 1.cümlede; 1.cümlecik 16/4 bir zamanı içermekteyken; Firengîfer usûlünde 12/4 ve Devr-i Kebîr usûlünde 14/4 zamanı içermektedir. Bu bağlamda; eserlerin cümle yapılarının usûllere göre farklı olduğu ve her usûlün kendine özgü ezgi seyri olduğu ortaya çıkartılmıştır.

Analiz sırasında nota üzerinde gösterilen cümlecikler, renkli bağ işaretiyle belirtilmiş ve “devre” olarak adlandırılmıştır.

4.3.1. Remel bestelerin usûl-ezgi seyri yönünden analizi

Araştırmada belirtilen döneme ait Remel usûlünde 22 adet eser bulunmaktadır.

Tahir-i Kebîr Beste: Meyletti gönül bir meh-i hurşîd-i tirâze, Seyid Nuh Efendi

Birinci mısra

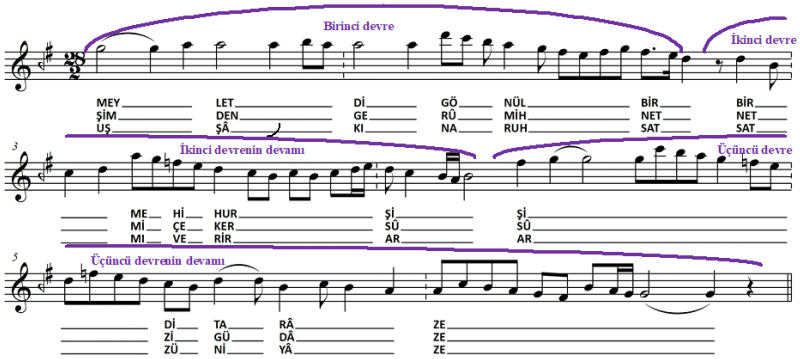

Şekil 4.55. Tâhir-i Kebîr bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Muhayyeer perdesi civarından girilerek bu perde üzerinde Uşşak'lı gezildikten sonra nevâ perdesinde Rast'lı kalış yapılarak 1.devre oluşturulmuştur. Ardından nevâ perdesi etrafında acem perdesi kullanılarak ilerleyip segâh perdesnde yapılan kalışla 2.devre oluşturulmuştur. Gerdâniye perdesinden rast perdesine doğru inilip rast perdesinde kalarak 3.devre oluşturulmuştur.

Eserin birinci mısraı 56/4'lükte ve rast perdesinde tam kalış yapılarak sonlanmış ve zemin hânenin 1.cümlesi tamamlanmıştır. Kararı dügâh perdesiolan makamın seyri, cümle içerisinde gösterilmiş fakat cümle sonunda rast perdesinde kalış yapıldığından dolayı lahin henüz tamamlanmamıştır. 56/4'te oluşturulan 1.cümle; 16+16+24 zamanlı devrelerde düzümlenmiştir.

Terennüm

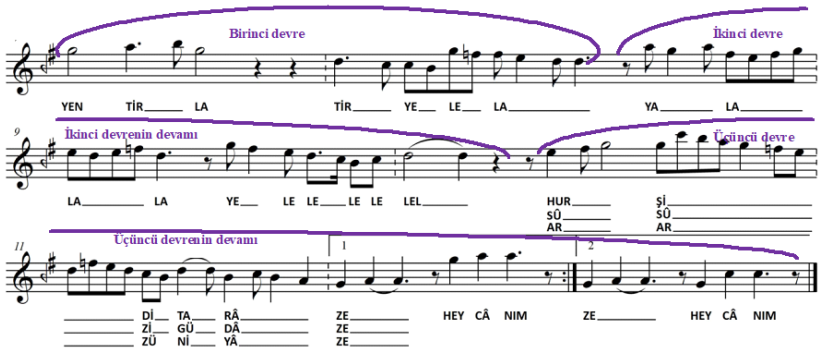

Şekil 4.56.Tâhir-i Kebîr bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Gerdâniye perdesiyle girildikten sonra nevâ perdesinde Bûselk'li kalış yapılarak 1.devre, tekrar nevâ perdesi etrafında gezilerek 32.birimde bu perde üzerinde kalış yapılarak 2.devre oluşturulmuştur. Gerdâniye perdesinden devam edilen ezgide, acem perdesi de kullanılarak karar perdesi olan dügâha doğru inilmiş ve bu perde üzerinde tam kalış yapılarak son olan 3.devre oluşturulmuş ve karar perdesinde yapılan bu kalışla eserin lahni tamamlanmıştır. 56/4'te oluşturulan 2.cümle; 16+16+24 zamanlı devrelerle oluşturulmuştur. Eserin zemin hânesinde 1 lahin 2 cümlede tamamlanmıştır.

Şehnaz Bûselik Beste: Bir devlet içünçerha temennadan usandık, Nâlizâde Ali Dede

Birinci mısra:

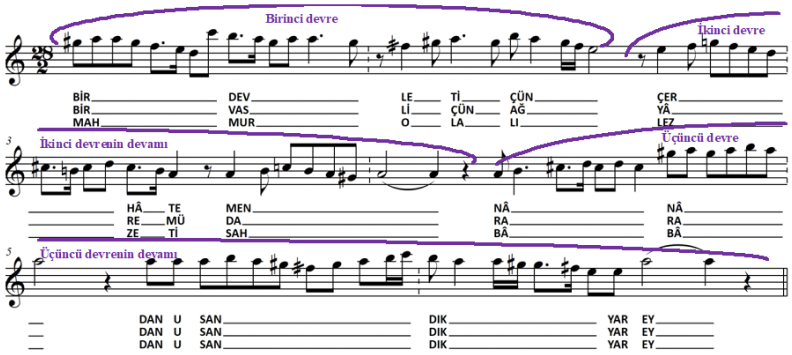

Şekil 4.57. Şehnâz Bûselik bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Muhayyer perdesi civarından Bûselik'li girilerek hüseynî perdesinde Hicaz'lı kalış yapılarak 1.devre oluşturulmuştur. Devamında hüseynî perdesinden dügâh perdesine doğru Rast'lı inilmesinin ardından Bûselik'li kalış yapılarak 2.devre oluşturulmuştur. Muhayyer perdesine çıkılarak ilerleyen ezgide, cümle sonunda bu perde üzerinde yapılan kalışla 3.devre oluşmuş ve zemin hânenin 1.cümlesi tamamlanmıştır.

Terennüm

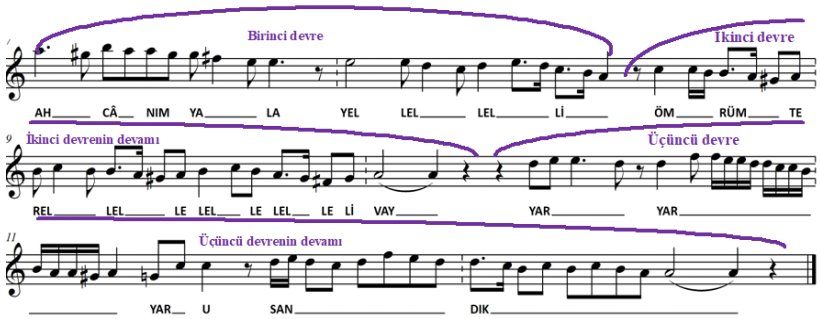

Şekil 4.58.Şehnâz Bûselik bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Muhayyer perdesinden girilerek aşağı doğru inilmiş ve dügâh perdesinde Bûselk'li kalış yapılarak 1.devre, ardından dügâh perdesietrafında Rast'lı ve Bûselk'li olarak gezildikten sonra 32.birimde yine bu perde üzerinde kalış yapılarak 2.devre oluşturulmuştur. Ardından hüseynî perdesine yönelip makamın karar perdesine doğru çargâh perdesi vurgulanarak inilmiş ve karar perdesinde tam kalış yapılarak son devre oluşturulmuştur. 16+16+24 zamanlı üç devrede oluşturulan eserin 2.cümlesinin sonunda karar perdesiyle yapılan kalışla eserin lahni tamamlanmıştır.

Mâye Beste: Mihri ruhunda dâne-i hoynâkd-i dîdedir, Cerrahpaşa Müezzini Halil Efendi

Birinci mısra

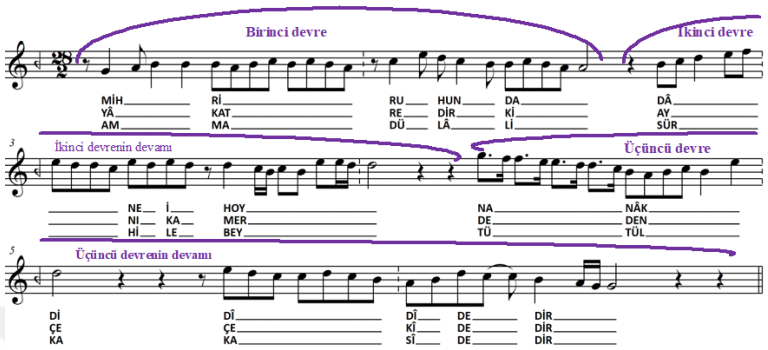

Şekil 4.59. Mâye bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Dügâh perdesi civarından girilmişve 16.birimde bu perde üzerinde Uşşak'lı kalış yapılarak 1.devre, ardından yine Uşşak'lı olarak devam edilmiş ve 32.birimde nevâ perdesinde kalış yapılarak 2.devre oluşturulmuştur. Ardından gerdâniye perdesinden itibaren rast perdesine doğru inilmiş ve birinci mısraın sonunda bu perde üzerinde kalarak 3.devreyle cümle tamamlanmıştır. Birinci mısraın sonlandığı yerde oluşan birinci ezgi cümlesi, 16+16+24 zamanlı devrelerle oluşturulmuştur. Ayrıca, segâh perdesinde karar veren Mâye makamında bestelenen birinci mısraın sonunda karar perdesiyle kalış yapılmadığından dolayı lahin henüz tamamlanmamıştır.

Terennüm
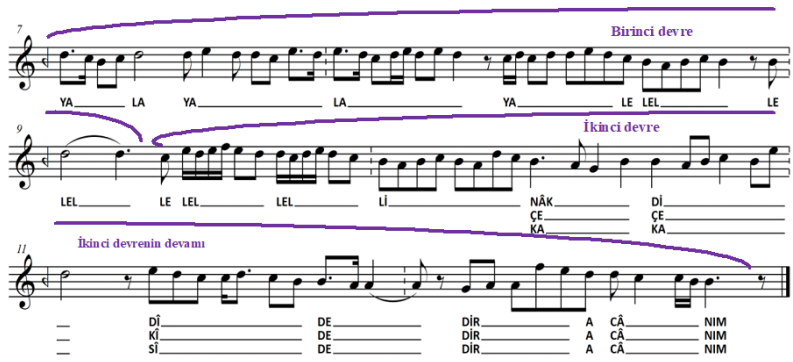
Şekil 4.60. Mâye bestenin zemin hânesinde 2 devreli 2.cümle

Nevâ perdesicivarından girilen terennümde, nevâ perdesi etrafında gezildikten sonra 24.birimde nevâ perdesinde kalış yapılarak 1.devrenin oluşmasının ardından segâh perdesi civarında gezilmiş, 56.birimde segâh perdesinde kalış yapılarak 2.devre oluşmuştur. 2.cümle sonlanmıştır. Makamın karar perdesiyle yapılan tam kararlı kalış sonucunda eserin zemin hânesinin 1 lahinde tamamlandığı görülmüştür.

Sabâ Beste: Meyleylese ağyâre ânı sanma vefâdır, Tulum Abdi Efendi

Birinci mısra
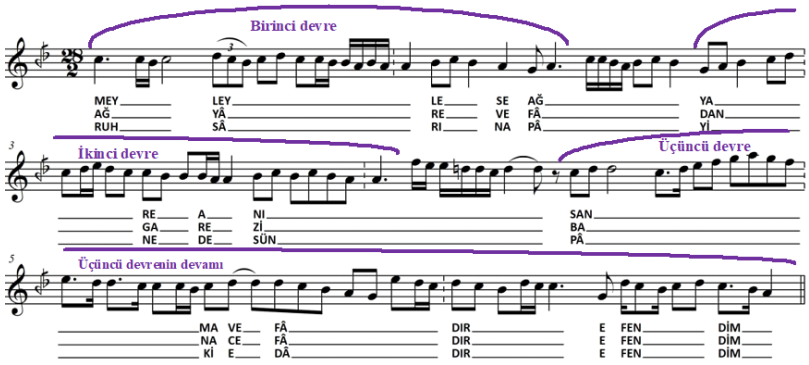
Şekil 4.61. Sabâ bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Çargâh perdesi tutularak girilmiş ve 14.birimde dügâh perdesinde kalış yapılarak 1.devre, ardından segâh perdesinin vurgulanarak devam edilmiş ve 30.birimde dügâh perdesinde Sabâ'lı kalış yapılmış ve 2.devre oluşturulmuştur. Dügâh perdesinde yapılan kalıştan sonra 2 birim içeren ezgiyle nevâ perdesine yönlendiren bağlantı ezgisi bulunmaktadır. Bağlantı ezgisinin içerdiği zaman itibariyle 2.devreye dâhil olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle 2.devre 16 zamanı içermektedir. Nevâ perdesinden itibaren aşağı inilerek çargâh perdesinde kalış yapıldıktan sonra 56.birimde dügâh perdesinde kalış yapılmasıyla 3.devre oluşmuş ve birinci mısraın oluşturulduğu cümlenin dügâh perdesinde sonlanmasıyla makamın karar perdesi gösterilmiş ve lahin tamamlanmıştır. 56 zamanlı 1.cümle; 3 devrede meydana gelmiştir.

Terennüm

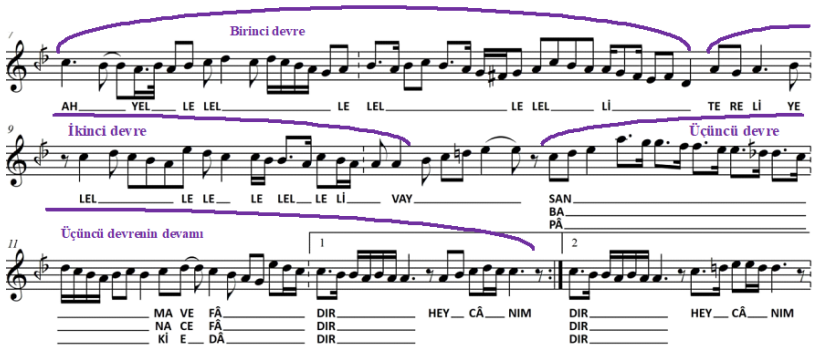

Şekil 4.62. Sabâ bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Çargâh perdesiyle girildikten sonra dügâh perdesi etrafında sabâ'lı gezildikten sonra 17.birimde yegâh perdesinde kalış yapılarak 1.devre, ardından yine dügâh perdesi etrafında Sabâ'lı gezilmiş ve 30.birimde bu perde üzerinde Sabâ'lı kalış yapılarak 2.devre oluşturulmuştur. 2/4'lük zamanı içeren ve hüseynî perdesine yönelen bağlantı ezgisinden sonra muhayyer perdesinden itibaren karar perdesi civarında Sabâ'lı dolaşıp dügâh perdesinde karar verilerek 3.devre oluşturulmuştur. Terennüm bölümünde 1.devre 17, 2.devre, bağlantı ezgisi de dahi 15 ve son devre 24 olmak üzere 17+15+24 zamanlı devrelerle 2.cümle düzümlenmiştir. 56 zamanlı cümle sonundaki karar kalışıyla 1 lahin tamamlanmış olup, eserin zemin hâne 2 lahinde bestelenmiştir.

Hüseynî Beste: Canım yerine geldi kicânânımı gördüm, Ebu Bekir Ağa

Birinci mısra

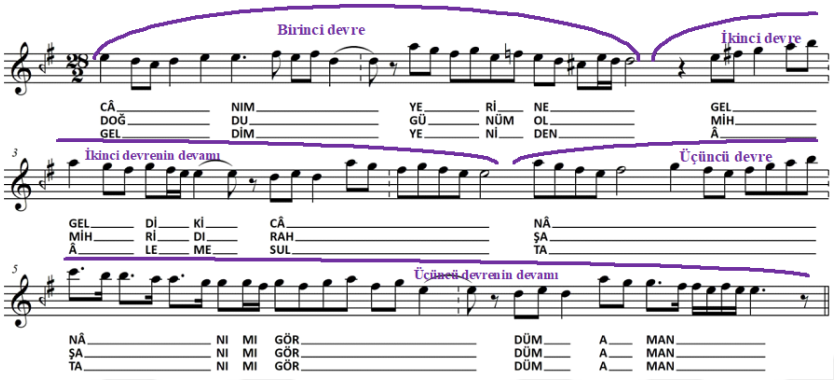

Şekil 4.63. Hüseynî bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Hüseynî perdesi civarından girildikten sonra acem perdesi kullanılarak nevâ perdesinde Nihavent'li kalış yapılarak 1.devre, hüseynî perdesi üzerinde Uşşak'lı bir şekilde dolaştıktan sonra bu perde üzerinde kalış yapılarak 2.devre oluşturulmuştur. Ardından tiz çargâh perdesine kadar çıkıldıktan sonra hüseynî perdesine doğru Uşşak'lı olarak inilmiş ve 56.birimde hüseynî perdesinde kalış yapılarak 3.devre oluşturulmuştur. Zemin hânenin 1.cümlesi 16+16+24 zamanlı devrelerle düzümlenerek 56 zamanda oluşturulmuştur. Kararı dügâh perdesiolan makam, birinci cümle sonunda dügâh perdesiyle sonlanmadığından dolayı lahin henüz tamamlanmamıştır.

Terennüm

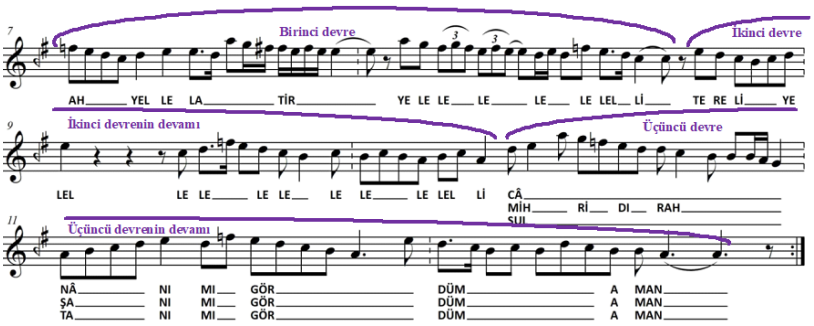

Şekil 4.64.Hüseynî bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Hüseynî perdesi civarından Uşşak'lı girilmiş ve acem perdesi kullanılarak çargâh perdesinde Çargâh'lı kalış yapılarak 1.devre oluşturulmuştur. Ardından hüseynî perdesi ile dügâh perdesi arasında Hüseynî'li olarak ilerleyip 32.birimde dügâh perdesinde kalış yapılarak 2.devre oluşturulmuştur. Muhayyer perdesinden itibaren acem perdesi kullanılarak karar perdesine doğru inilmiş ve dügâh perdesinde verilen karar ile 3.devre oluşturularak 56/4'te terennüm cümlesi sonlanmıştır. Yapılan karar kalışıyla lahin tamamlanmış ve zemin hâne 1 lahinde oluşturulmuştur.

Yegâh Beste: Zülfün hevesi gönlümü sevdâya düşürdü, Ebû Bekir Ağa

Birinic mısra
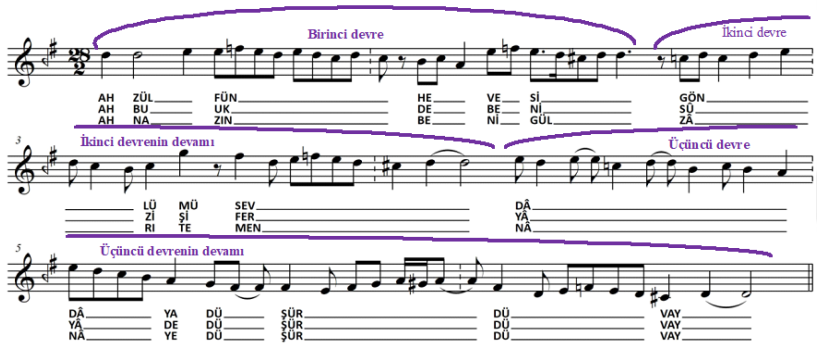
Şekil 4.65. Yegâh bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Nevâ perdesiyle girip acem perdesi kullanılarak dügâh perdesine düşüldükten sonra 16.birimde nevâ perdesinde kalış yapılarak 1.devre ve bu perde etrafında gezinip 32.birimde nevâ perdesinde kalış yapılarak 2.devre oluşturulmuştur. Ardından hüseynî perdesinden itibaren karar bölgesine doğru inilmiş ve mısra sonunda yegâh perdesinde kalış yapılarak 3.devre oluşturulmuştur. Bir mısraın tamamlanmasıyla zemin hânenin 1.cümlesi, aynı zamanda makam karar perdesinde kalış yaptığından dolayı 1 lahin oluşturulmuştur.

Terennüm

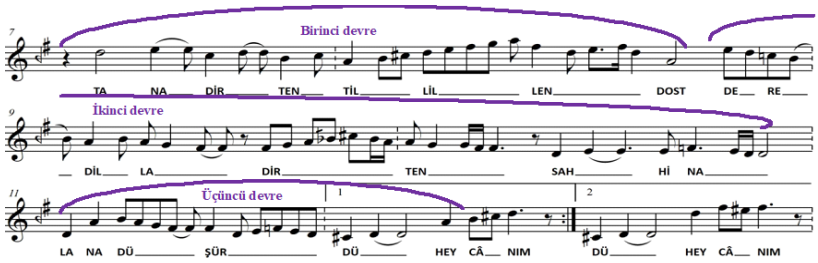

Şekil 4.66. Yegâh bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Nevâ perdesiyle girilerek bu perde üzerinde ilk devrenin 16.birimde nevâ perdesinde Rast'lı yapılan kalışla oluşmasından sonra pest bölgeye doğru inilerek ırak perdesinde Irak çeşnisi gösterip 40.birimde yegâh perdesindeki kalışla 2.devrenin oluştuğu görülmektedir. Karar bölgesinde acem aşiran perdesi vurgulanarak yegâh perdesinde yapılan karar kalışıyla 3.devre oluşturulmuştur. 56 zamanlı terennüm cümlesi 16+24+16 düzümlerle 3 devre halinde oluşturulmuştur. Karar perdesinde yapılan kalışla lahin tamamlanmış ve 2 lahinde bestelenen zemin hâne sonlanmıştır.

Evç Beste: Çok mu figânım ol gül-i zibâhırâm için, Dilhayat Kalfa

Birinci mısra

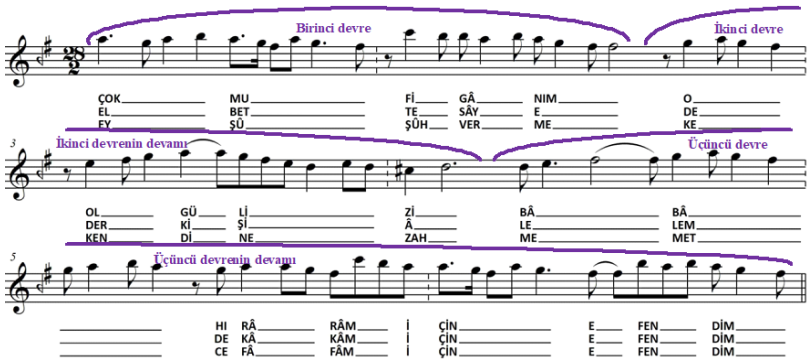

Şekil 4.67. Evç bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Muhayyer perdesi civarından girip 16.birimde evç perdesinde Irak'lı kalarak ilk devrenin oluşmasından sonra bu perde etrafında gezilmiş ve 32.birimde nevâ perdesinde Rast'lı kalış yapılarak 2.devre oluşturulmuştur. Tekrar evç perdesi

civarında Irak'lı ilerleyip 56.birimdeevç perdesinde yapılan kalışla 3.devre oluşturulmuştur. Birinci mısraın sonlanmasıyla zemin hânenin 1.cümlesi 3 devreli olarak tamamlanmıştır.

Terennüm

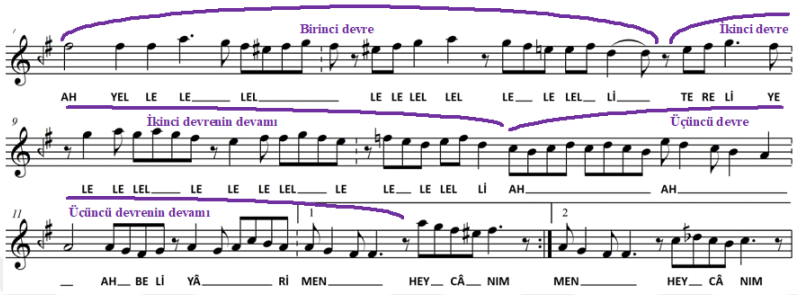

Şekil 4.68. Evç bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Evç perdesi tutularak bu perde üzerinde Irakgösterilerek girilmiş ve 16.birimdenevâ perdesinde Nihâvent'li kalış yapılmasıyla oluşan 1.devreden sonra Nihâvent'li gezinmeye devam edip 32.birimde nevâ perdesinde 2.devreyi tamamlamıştır. Ardından 40.birimde dügâh perdesinde yapılan kalışla 2.devre ve karar civarında gezindikten sonra ırak perdesinde yapılan karar kalışıyla 3.devreyle terennüm cümlesi tamamlanmıştır karar kalışının yapılmasıyla zemin hâne 1 lahinde tamamlanmıştır.

Sazkâr Beste: Bir dil olıcak ol şehi hüsnün dîvânesi, İlyâ Efendi

Birinci mısra

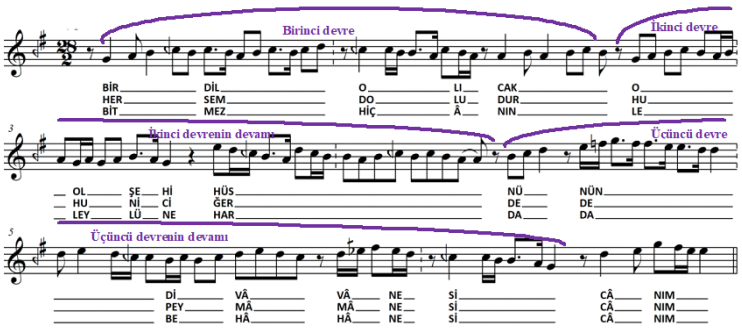

Şekil 4.69. Sazkâr bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Dügâh perdesi civarından girilip segâh perdesi etrafında Segâh'lı olarak gezilmiş ve 17.birimdesegâh perdesinde yapılan kalışla 1.devrenin oluşmasının ardından dügâh perdesi civarında Uşşak'lı seyredilen ezgide bu perde üzerinde yapılan kalışla 2.devre oluşturulmuştur. Nevâ perdesi civarından karar perdesine doğru ilerleyerek 52.birimde rast perdesinde yapılan kalışla 3.devre oluşmuştur. 4/4'lük içeren ve nevâ perdesine yönlendiren bağlantı ezgisinin zaman değeri olarak 3.devreye dahil edilmesi gerektiği düşünülmüş ve 3.devrenin 24 zamanlı olduğu belirlenmiştir. Birinci mısraın sonlanmasıyla üç devreli ezgi cümlesi sonlanmış ve karar perdesindeki kalışla l lahin belirmiştir.

Terennüm

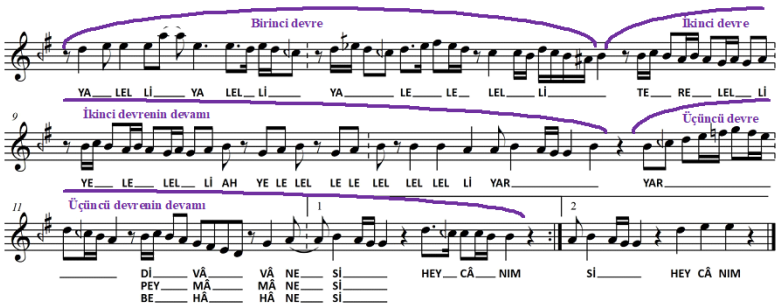

Şekil 4.70. Sazkâr bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Nevâ perdesiyle başlayark bu bölgede Hicaz'lı ilerleyen cümle, 16.birimde segâh perdesinde kalış yaparak 1.devreyi, ardından rast perdesi ile segâh perdesi arasında Hüzzam'lı gezilerek 36.birimde segâh perdesinde kalış yaparak 2.devreyi oluşturmuştur. Gerdâniye perdesine kadar çıkan cümlede karar bölgesine doğru ilerleyerek 56.birimde rast perdesinde karar vererek 3.devreyi oluşturarak zemin hânenin 2.cümlesini 3 devrede tamamlamıştır. Eserin zemin hânesi 2.cümleyle birlikte 2 lâhinde tamamlanmıştır.

Muhayyer Sünbüle Beste: Câm-ı emelim bâde-i lâ'linle dolunca, Küçük Mehmet Ağa

Brinci mısra

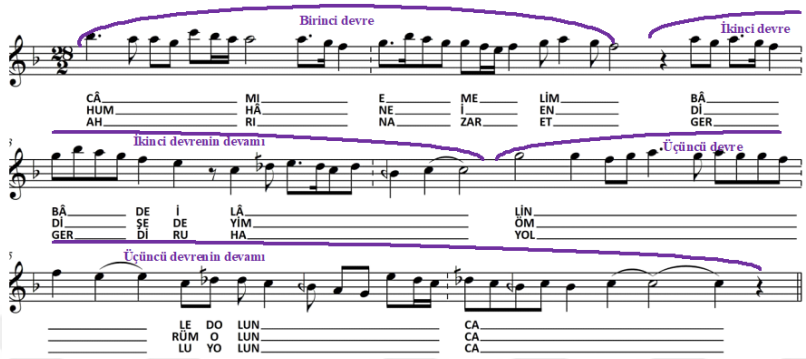

Şekil 4.71. Muhayyer Sünbüle bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Muhayyer perdesi civarından girilerek bu perde üzerinde Kürdi gösterilerek devam edilmiş ve 16.birimde acem perdesinde 2.nevî Çargâh'lı kalış yapılarak 16 zamanlı devre oluşmuştur. Muhayyer perdesinden itibaren çargâh perdesine doğru inilerek bu perde üzerinde Hicaz'lı kalış yapılmış ve 16 zamanlı 2.devre oluşturulmuştur. Gerdâniye perdesinden devam edilerek çargâh perdesine Hicaz'lı olarak inilmiş ve 56.birimde kalış yapılarak 3.devrenin oluşmuştur. Birinci mısra sona ermesiyle 3 devreli 1.cümle tamamlanmıştır.

Terennüm

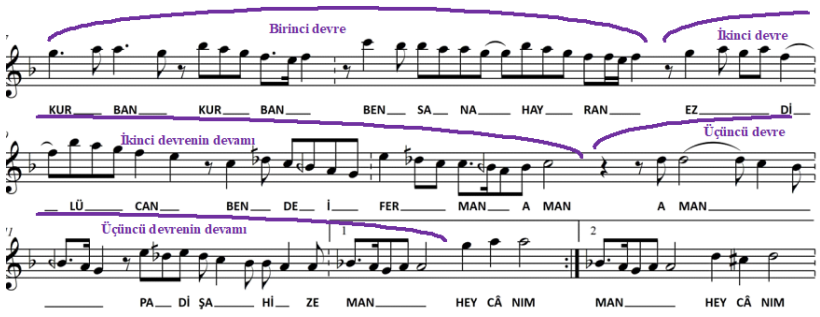

Şekil 4.72. Muhayyer Sünbüle bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Muhayyer perdesi civarından girilip tiz çargâh perdesinden itibaren Acemedasıylaacem perdesinde kalış yapılmış ve 1.devre oluşmuştur. Gerdâniye perdesine yönelip çargâh perdesi arasında ilerleyen ezgi 32.birimde bu perde üzerine Hicaz'lı kalarak 2.devre oluşturduktan sonra nevâ perdesi tutularak karar bölgesine doğru ilerleyen ezgide dügâh perdesinde Kürdi'li karar verilmiş ve 3.devre oluşmuştur. 3 devreli ve 56 zamanlı cümlenin sonlanmasıyla beraber terennüm bölümü sona ermiş ve eserin zemin hânesi 3 devreli 2 cümlede 1 lahinle bestelenmiştir.

Isfahânek Beste: Bir ben gibi ol âfeteütâde mi vardır, Küçük Mehmet Ağa

Birinci mısra

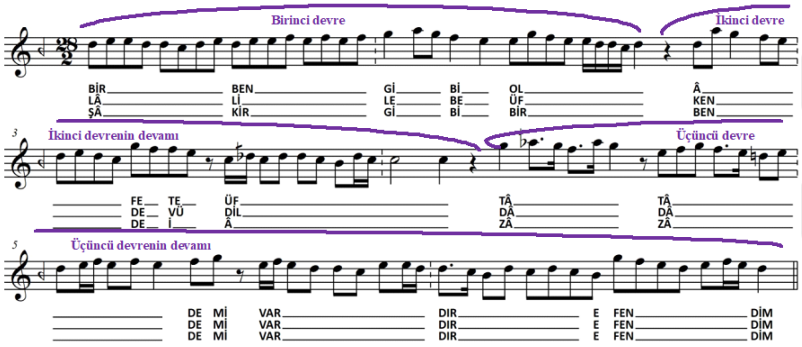

Şekil 4.73. Isfahânek bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Nevâ perdesi civarından girilip Nihâvent'li gezilerek bu perdede kalış yapılmış ve 1.devre oluşturulmasının ardından yine bu perde etrafında gezilmiş ve hicaz perdesi kullanılarak çargâh perdesinde Hicaz'lı kalış yapılmış, 2.devre oluşturulmuştur. Gerdâniye perdesine yönelip nevâ perdesine doğru inmiş ve bu perde etrafında Nihâvent'li gezilerek 56 birimde nevâda kalış yapılmış ve 3.devre oluşmuştur. 3 devreli 1.cümle, birinci mısraın sonlanmasıyla tamamlanmıştır.

Terennüm

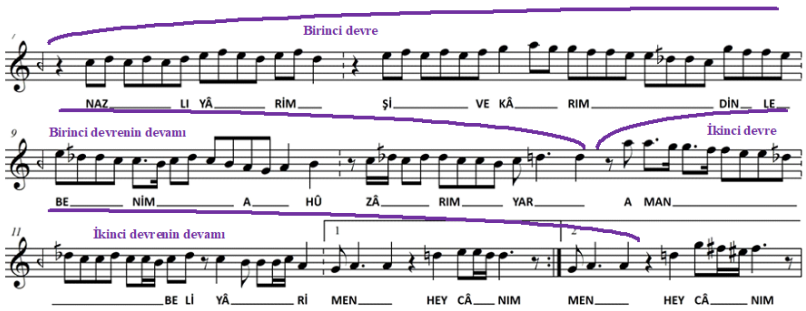

Şekil 4.74. Isfahânek bestenin zemin hânesinde 2 devreli 2.cümle

Nevâ perdesi civarından girilen terennümde nevâ perdesi etrafında ilerleyen ezgi içerisinde hicaz perdesi kullanılmış ancak 32.birimde tekrar hicaz perdesi nevâ perdesine dönüştürülmüş ve bu perde üzerinde kalış yapılarak 1.devre oluşturulmuştur. Muhayyer perdesinden itibaren karar bölgesine doğru hicaz perdesi kullanılarak ilerleyen ezgide dügâh perdesinde karar vererek 56 zamanlı terennüm cümlesi sonlanmıştır. 2 devreli olarak oluşturulan terennüm cümlesinin karar perdesinde sonlanmasıyla zemin hânenin 1 lahinde bestelendiği görülmektedir.

SabâZemzeme Beste: Ebrûsuna vesmerûhunagâze mi çekmiş, Küçük Mehmet Ağa

Birinci mısra

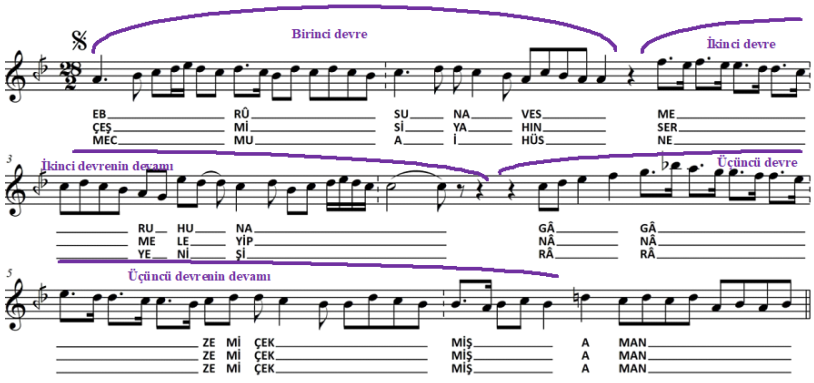

Şekil 4.75. Sabâ Zemzeme bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Dügâh perdesiyle girilerek karar bölgesinde Sabâ'lı olarak gezilmiş ve dügâh perdesinde yapılan kalışla 1.devre belirmiştir. Ardından acem perdesine çıkılmış ve

çargâh perdesi etrafında Hicaz'lı gezilerek 32.birimde çargâh perdesinde yapılan kalışla 2.devre oluşturulmuştur. Sünbüle perdesinden itibaren dügâh perdesine kadar Sabâ makamıyla seyredildikten sonra segâh perdesinde 3.devre belirmiştir. Ardından terennüme yönlendiren bağlantı ezgisiyle birlikte 56.birimdebirinci mısraı sona ermesiyle zemin hânenin 3 devreli 1.cümlesi sonlanmıştır.

Terennüm

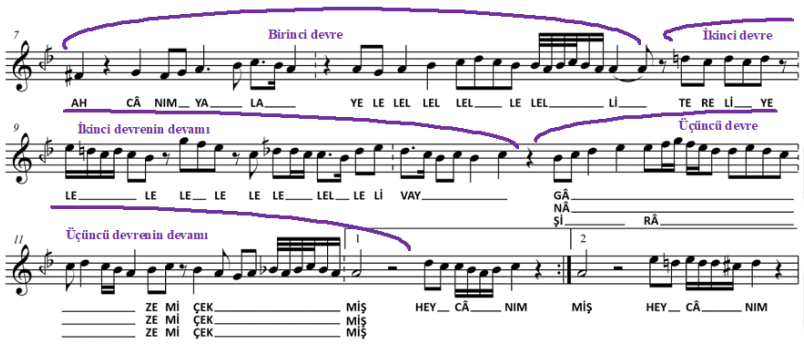

Şekil 4.76. Sabâ Zemzeme bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Terennüm bölümüne dügâh perdesi civarında girilerek bu perde etrafında Sabâ makamı seyriyle gezilip 16.birimdedügâh perdesinde kalış yapılarak 1.devre, ardından nevâ perdesi kullanıp tekrar dik hisar alarak çargâh perdesi civarında Hicaz'lı olarak ilerleyen ezgi 32. biriminde çargâh perdesindeki kalışla 2.devreyi oluşturmuştur. Çargâh perdesi civarından seyre devam edilen ezgide karara doğru kürdi perdesi kullanılarak dügâh perdesinde verilen kararla 3.devre oluşturulmuş ve 56 zamanlı cümlenin sona ermesiyle terennüm cümlesi sonlandırılmıştır. Zemin hânenin 2.cümlesi 3 devreli olarak 56 zamanda tamamlanmıştır. Makamın karar perdesinde kalış yapılmasıyla zemin hânenin 1 lahinde tamamlandığı anlaşılmıştır.

Acem Bûselik Beste: Ol gonce-dehen gül gibi güldükçe demâdem, Küçük Mehmet Ağa

Birinci mısra

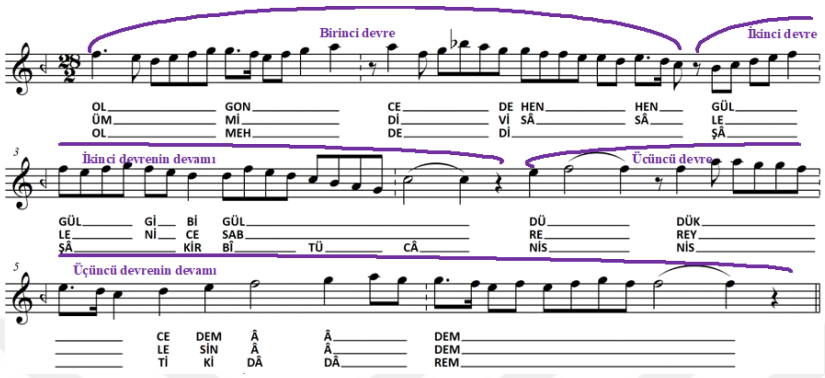

Şekil 4.77. Acem Bûselik bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Acem perdesi ile girilmiş ve bu perde etrafında gezilerekçargâh perdesinde Çargâh'lı kısa kalış gösterilmiş ve 1.devre oluşmuştur. Ardından çargâh perdesi etrafında Çargâh'lı olarak seyredilip 32.birimde bu perde üzerinde yapılan kalışla 2.devrenin oluştuğu görülmektedir. Tekrar acem perdesine yönelen ezgi, bu perde etrafında gezindikten sonra birinci mısraın sonlanmasıyla acem perdesinde kalış yapmış ve 3.devre meydana gelmiştir. Eserin zemin hânesinde 1.cümle, 3 devreli olarak 56 zamanda tamamlanmıştır.

Terennüm

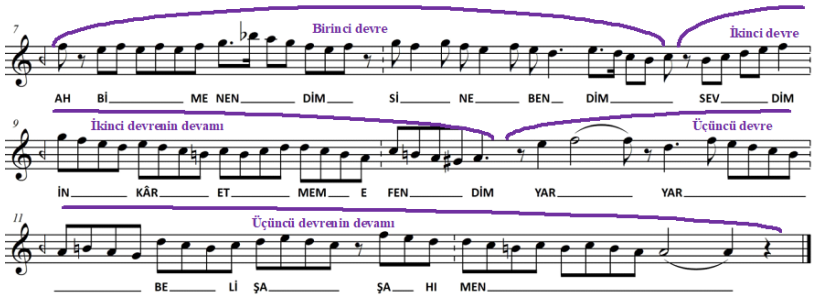

Şekil 4.78. Acem Bûselik bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Acem perdesi ile başlayıp bu perde civarında Çargâh'lı gezindikten sonra 17.birimde çargâh perdesinde kısa kalışla 1.devre, acem perdesinden itibaren dügâha doğru Acem makamı seyredilerek inilmş ve 32.birimde dügâh perdesinde yapılan kalışla 2.devre meydana gelmiştir. Tekrar acem perdesine çıkıldıktan sonra segâh perdesi yerine bûselik perdesi kullanılarak karar bölgesinde seyredildikten sonra 56.birimde dügâh perdesinde Bûselk'li olarak karar verilmiş, 3.devre oluşmuş ve terennüm sonlanmıştır. 56 zamanlı terennüm cümlesinin karar perdesinde sonlanmasıyla beraber lahin tamamlanmış olup, eserin zemin hânesi 1 lahinde bestelenmiştir.

Rehâvi Beste: Zannetme benim gibi sana bende bulursun, Bestekârı Meçhul

Birinci mısra

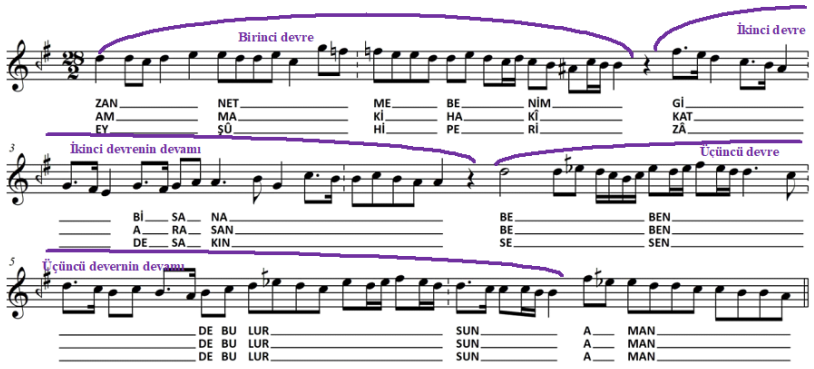

Şekil 4.79. Rehâvi bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Nevâ perdesi civarından girilmiş ve acem perdesi kullanılarak 16.birimde segâh perdesinde Segâh'lı kalış yapılmış ve 1.devre oluşmuştur. Nevâ perdesiyle dügâh perdesi arasında ilerleyip 32.birimde dügâh perdesinde yapılan kalışla 2.devrenin oluştuğu görülmektedir. Tekrar nevâ perdesine çıkıldıktan sonra bu perde etrafında Hicaz sesleriyle gezilerek segâh perdesinde Hüzzam'lı kalış yapılmış ve 56 zamanın tamamlanması için 5/4'lük bağlantı ezgisiylebirinci mısra tamamlanmıştır. Bağlantı ezgisi, zamansal değer olarak 3.devrede gösterilmiştir. Birinci mısra 3 devreyle 56 zamanda oluşmuştur.

Terennüm

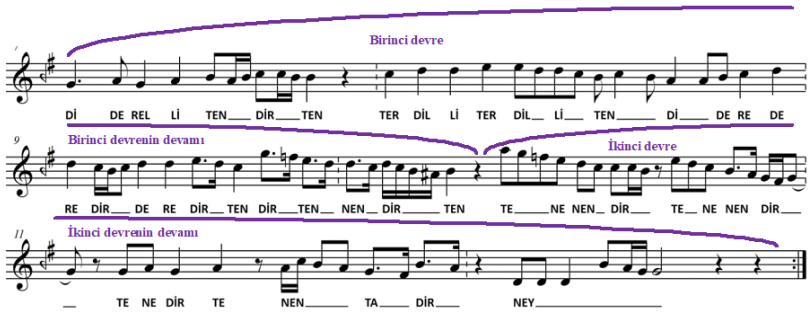

Şekil 4.80. Rehâvi bestenin zemin hânesinde 2 devreli 2.cümle

Segâh perdesi civarından girilerek bu perde etrafında Segâh'lı olarak gezilmiş ve 32.birimdesegâh perdesinde yapılan kalışla 1.devre oluşmuştur. Ardından muhayyer perdesinden itibaren karar bölgesine doğru Rast'lı olarak gezinildikten sonra karara varmadan önce yegâh perdesi de gösterilmiş ve 56.birimde rast perdesinde kalış yapılarak 2.devreyle terennüm cümlesi sonlandırılmıştır. 2 devrede oluşan terennüm cümlesi 56 zamanda meydana gelmiştir. Yapılan karar kalışıyla lahin tamamlanmış, zemin hâne 2 cümlede ve 1 lahinde bestelenmiştir.

Rast Beste: Zannetme meyli ol gül-i âlin vefâyedir, Numan Ağa

Birinci mısra

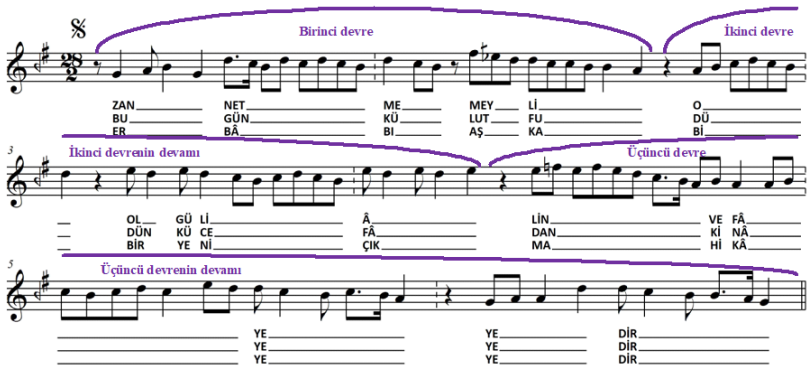

Şekil 4.81. Rast bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Rast perdesi civarından girilip karar bölgesinde seyredilerek 16.birimdeki dügâh perdesinde Karcığar'lı yapılan kalışla 1.devre oluşmuştur. Ardından dügâh perdesiyle

hüseynî perdesi arasında gezilerek 32.birimde hüseynî perdesinde kalış yapılmış ve 2.devre meydana gelmiştir. Hüseynî perdesinden itibaren karar bölgesine doğru Rast'lı olarak ilerledikten sonra birinci mısraın sona ermesiyle birlikte rast perdesinde kısa kalış yapılmış ve 3.devreyle eserin 1.cümlesi tamamlanmıştır.

Terennüm

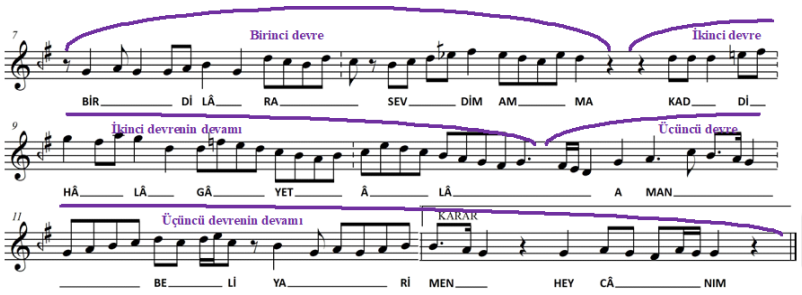

Şekil 4.82. Rast bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Rast perdesi civarından girilmiş ve nevâ perdesine yönelip 16.birimde bu perde üzerinde Hicaz'lı kalış yapılarak 1.devre oluşmuştur. Nevâ perdesi etrafında gezilerek acem perdesi kullanılarak karar bölgesine döoğru ilerleyen ezgide 32.birimde rast perdesinde kalış yapılarak 2.devre oluşmuştur. Karar bölgesinde Rast'lı olarak seyredilen ezgide 56.birimde rast perdesinde yapılan kalışla 3.devrenin oluşmasıyla birlikte terennüm cümlesi sonlanmıştır. Yapılan karar kalışıyla ikinci lahnin tamamlanmıştır. Eserin zemin hânesi 56 zamanlı ve 3 devreli iki cümlede ve 2 lahinde bestelenmiştir.

Hüzzam Beste: Aldım hâyâl-i perçemi ey mâhdîdeme, Kömürcüzâde Mehmet Efendi

Birinci mısra

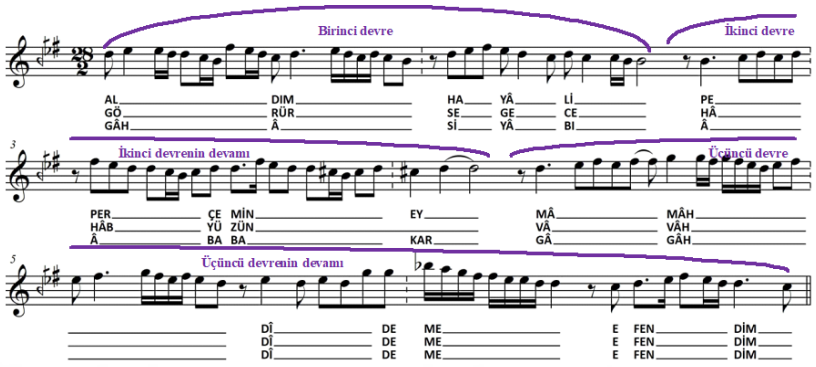

Şekil 4.83.Hüzzam bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Nevâ perdesinden girilerek Hicaz'lı olarak gezilip 16.birimde segâh perdesinde Hüzzam'lı kalış yapılmış ve 1.devre oluşturulmuştur. Ardından nevâ perdesi etrafında gezinip 32.birimde bu perde üzerinde kalış yapılmış ve 2.devre oluşturulmuştur. Nevâ perdesi üzerinde Araban'lı olarak seyreden ezgi, birinci mısraın sonunda nevâ perdesinde yapılan kalışla 3.devre oluşmuş ve birinci cümle tamamlanmıştır. 3 devreli ve 56 zamanlı olan cümle, zemin hânenin 1.cümlesidir.

Terennüm

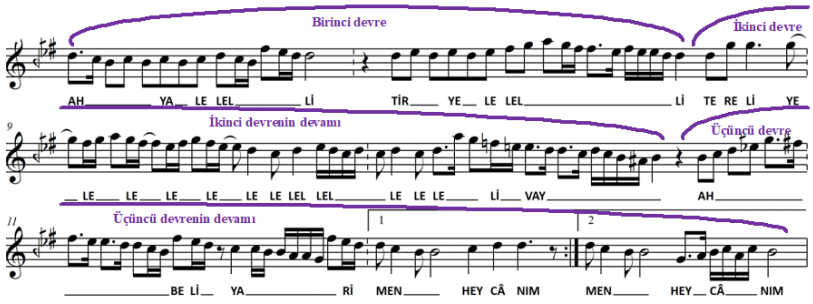

Şekil 4.84.Hüzzam bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Nevâ perdesi civarından girilerek bu perde etrafında Hicaz'lı olarak 17.birimdeyapılan kalış ile 1.devre oluşmuştur. Ardından nevâ ve muhayyer perdesi Arasında Hicaz'lı olarak seyreden ezgide gerdâniye ve nevâ perdeleri vurgulanarak 36.birimde segâh

perdesinde kısa kalışla 2.devrenin oluştuğu görülmektedir. Segâh perdesi etrafında Hüzzam'lı olarak seyredilen ezgide 56.birimde bu perde üzerinde karar kalıyla 3.devrenin oluşmasıyla beraber terennüm cümlesi sonlanmıştır. 3 devreli ve 56 zamanlı 2 cümleden oluşan zemin hâne 1 lahinde tamamlanmıştır.

Irak Beste: Bir ah ile ol gonce-feme hâlin ayân et, Dede Efendi.

Birinci mısra

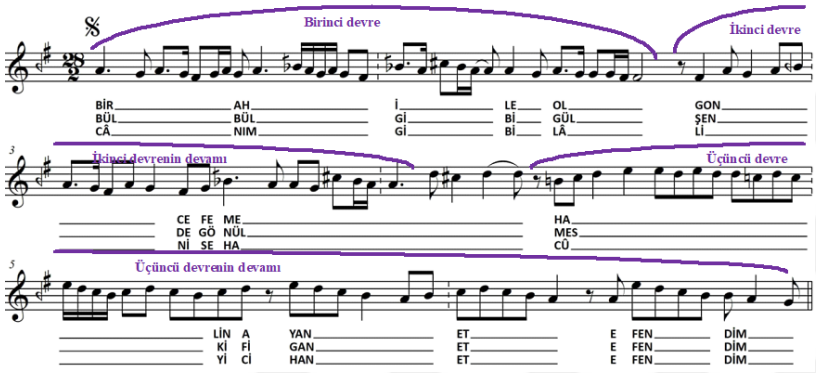

Şekil 4.85. Irak bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Dügâh perdesiyle girilmiş ve bu perde etrafında Hicaz'lı gezilerek 16.birimdeırak perdesinde Hüzzam'lı kalış yapılarak 1.devre oluşmuştur. Irak ile dügâh perdeleri arasında Hicaz'lı seyredilen cümlede 30.birimde dügâh perdesinde yapılan kalışla 2.devre oluşmuştur. Hemen ardında nevâ perdesine yönlendiren 2 birim içeren bağlantı ezgisi yer almaktadır. Bağlantı ezgisi zaman değeri olarak 2.devreye ilave edildiğinden dolayı 2.devre 16 zamanlıdır. Nevâ perdesinden itibaren karar bölgesine doğru inilerek mısraın bitiminde dügâh perdesinde kısa kalışla 3.devre oluşmuştur. 3 devrede oluşan zemin hânenin 1.cümlesi 56 zamanlıdır.

Terennüm

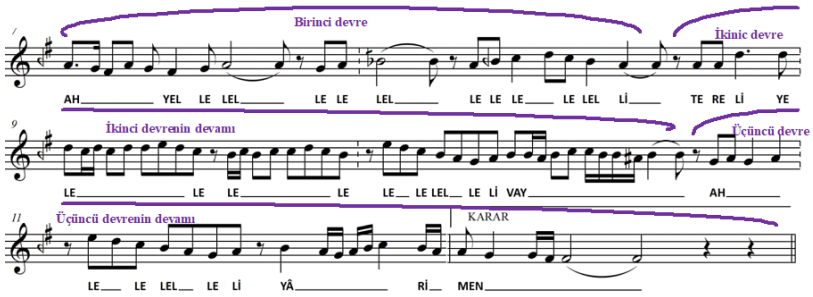

Şekil 4.86. Irak bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Dügâh civarından başlayarak hem dik kürdi hem de segâh perdelerini kullanıp 16.birimde dügâh perdesindekalış yapılarak 1.devre oluşmuştur.Nevâve segâhperdeleri arasında gezinildikten sonra 36.birimdesegâh perdesinde Segâh'lı kalış yapılarak 2.devre oluşturulmuştur. Ardından dügâh perdesinden itibaren karar civarında gezildikten sonra 56.birimde ırak perdesinde verilen kararla 3.devre oluşmuştur. 2.cümlenin sonlandığı terennüm bölümünün sonunda verilen karar ile 2 cümleli zemin hâne 1 lahinde tamamlanmıştır.

Sabâ Beste: Eflâke çıkarsa yeridir her gece âhım, Dede Efendi

Birinci mısra

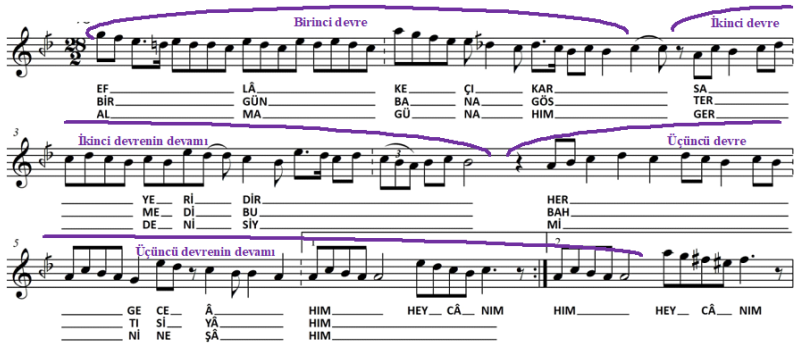

Şekil 4.87. Sabâ bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Nevâ perdesicvarından girilip bu perde etrafında ilerleyen cümle, donanımındaki hicaz perdesini tekrar almış ve 16.birimde çargâh perdesinde kalış yapılarak 1.devre, çargâh

perdesi etrafında gezilerek 32.birimde segâh perdesinde kalış yapılarak 2.devre oluşturulmuştur. Ardından çargâh perdesinden itibaren karar bölgesine doğru ilerleyen ezgide, birinci mısraın sonlanmasıyla dügâh perdesnde kalış yapılmış ve 3.devre sonlanarak zemin hânenin 1.cümlesi sonlanmıştır.

Terennüm

Terennüm bölümünün bulunmadığı bu eserin zemin hânesi; 56 zamanlı 1 cümlede bestelenerek aynı zamanda 1 lahin tamamlanmıştır.

Bûselik Beste: Olduk yine şevk ile mesrûr u meserret, Dede Efendi

Birinci mısra

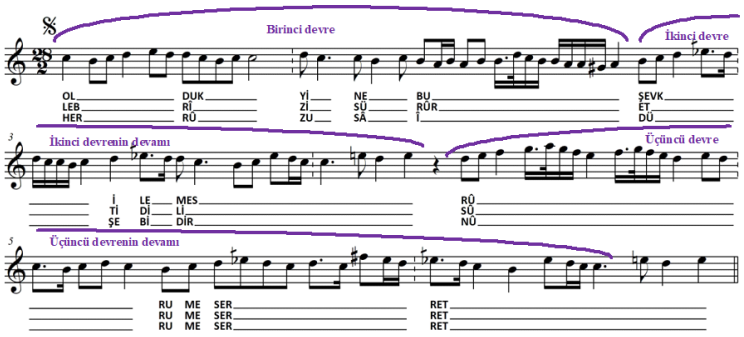

Şekil 4.88.Bûselik bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Çargâh civarından girilerek bu perde etrafında ilerleyen ezgide 17.birimde dügâh perdesindeki Bûselik'li kısa kalışla 1.devrenin oluşmasının ardından hüseynî perdesine doğru ilerleyen ezgide 32.birimde bu perde üzerinde kalış yapılarak 2.devre oluşturulmuştur. Ardından çargâh perdesi civarında gezilen ezgide birinci mısraın bitimiyle çargâh perdesinde kalış yapılmış ve 3.devre oluşturulmuştur. Birinci mısraın sonlanmasıyla zemin hânenin 56 zamanlı 1.cümlesi tamamlanmıştır.

Terennüm

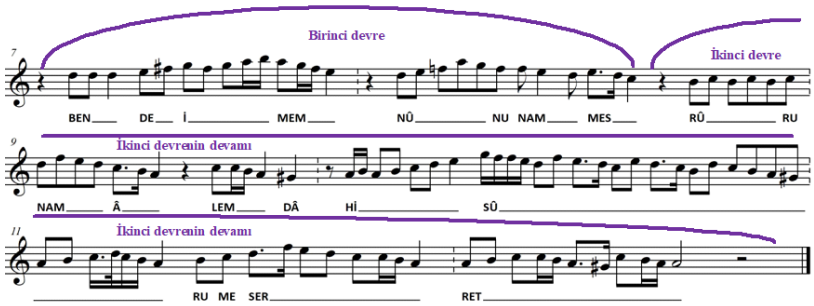

Şekil 4.89.Bûselik bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Nevâ perdesiyle girilen terennüm bölümünde bu perde civarında seyrederek hüseynî perdesinde yapılan küçük kalışın ardından 16.birimde çargâh perdesinde kalış yapılarak 1.devre oluşturulmuştur. Ardından nevâ ile dügâh perdeleri arasında Bûselk'li olarak gezilen ezgi 56.birimde dügâh perdesinde yapılan karar kalışıyla 2.devre, aynı zamanda terennüm cümlesi sona ermiştir. Eserin zemin hânesi; 3 devreli 1.cümle ve 2 devreli 2.cümle olarak, 1 lahinde bestelenmiştir.

HicazBûselik Beste: Bülbül gibi feryâdufigânım seheridir, Dede Efendi

Birinci mısra

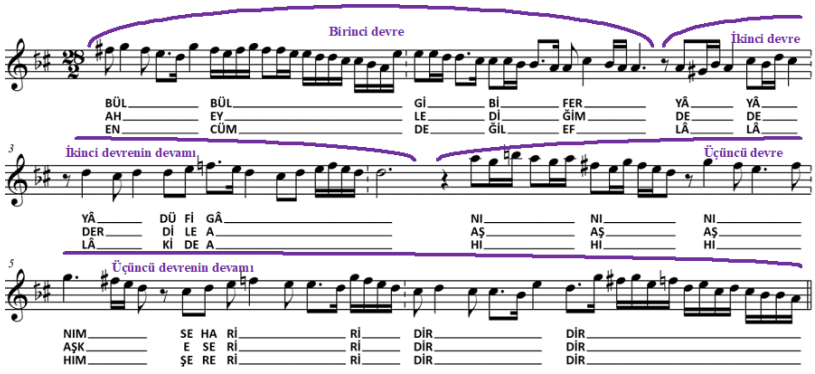

Şekil 4.90. Hicaz Bûselik bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Hüseynî perdesi civarından girilen cümlede bu perde üzerinde Uşşak'lı gezilerek 16.birimde dügâh perdesinde yapılan kalışla 1.devre, dügâh perdesiyle nevâ perdesi arasında Hicaz'lı olarak ilerleyip 32.birimde nevâ perdesindeki kalışla 2.devre

oluşturulmuştur. Muhayyer perdesine kadar çıkılıp, hüseynî perdesi civarında Uşşak'lı ve nevâ etrafında Nihâvent gösterilerek ilerleyen cümle, birinci mısraın sonlanmasıyla 56. Birim sonuna kadar ilerlemiş ancak dügâh üzerindeki kalışını terennümün ilk biriminde gerçekleştirmiştir. Birinci mısraın sonlanmasından sonra terennümün ilk biriminde yapılan kalış; 3.devreden söz ettirebilir. Aynı zamanda cümle ve hatta kalış yapılan perde makamın karar perdesi olduğu için lahinden de söz ettirebilir. Çünkü bir lahinin tamamlanması için söz, ritm ve makamı tarif eden perdelerden oluşan ezgi gösterilmiştir.

Terennüm

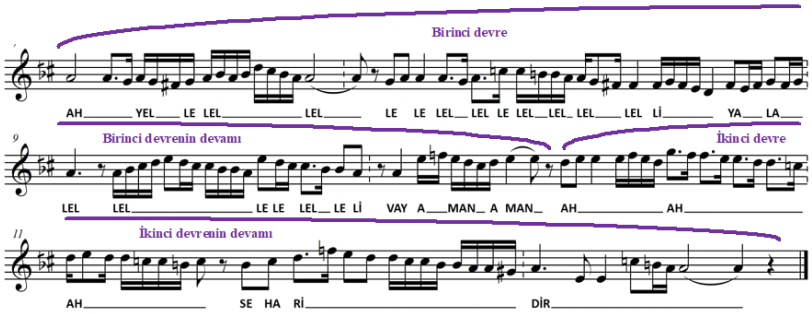

Şekil 4.91. Hicaz Bûselik bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Dügâh perdesi etrafında Bûselk'li olarak girilen cümlede bu perde vurgulanarak seyredilmiş, yegâh perdesine Rast'lı düşüşler gösterilerek ilerleyen cümle, 30.birimde dügâh perdesinde kalış yapılmıştır. Hemen akabinde 2/4'lük içeren ve hüseynî perdesiyle diğer cümleciğe yani devreye bağlayan bağlantı ezgisi de dâhil olmak üzere, 2.devre 16 zamanlı oluşmuştur. Ardından hüseynî perdesine yönelen cümle, karar perdesine doğru ilerlemiş ve 56.birimde dügâh perdesinde verilen kararla 24 zamanlı 3.devre oluşmuş ve terennüm cümlesi sonlanmıştır. 3 ve 2 devreli olmak üzere 2 cümleden oluşan zemin hâne 1 lahinde tamamlanmıştır.

Tahir Beste: Dil düştü yine şevk ile bir dilberi nâze, Zekâî Dede

Birinci mısra

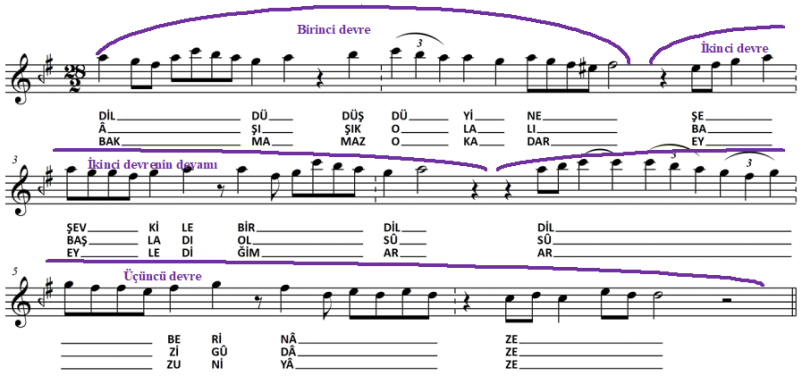

Şekil 4.92.Tâhir bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Muhayyer civarından girilerek bu perde üzerinde Uşşak'lı seyredildikten sonra 16.birimdeevç perdesinde yapılan Ferahnâk çeşnili kalışla 1.devrenin meydana geldiği görülmektedir. Muhayyer perdesine çıkılarak bu perde etrafında Uşşak'lı ilerledikten sonra 32.birimde muhayyer perdesindeki kalışla 2.devrenin oluştuğu görülmektedir. Tekrar muhayyer perdesi civarına yönelip tiz çargâhtan itibaren aşağı doğru ilerleyen ezgide birinci mısraın sonlanmasıyla nevâ perdesinde kalış yapılmış ve 24 zamanlı 3.devre oluşturularak 3 devreli 1.cümle 56 zamanda tamamlanmıştır.

Terennüm

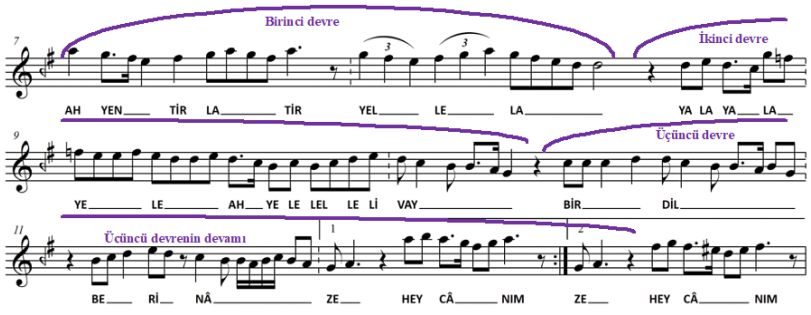

Şekil 4.93.Tâhi bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Muhayyer perdesi civarından girilerek nevâ perdesine doğru ilerleyip nevâ perdesinde Rast'lı kalış yapan cümlenin 1.devresi 16 zamanlı olarak meydana gelmiştir. Ardından yine nevâ perdesi etrafında Nihâvent'li gezilerek ilerleyen cümlenin 32.birimde Rast perdesindeki kalışıyla 16 zamanlı 2.devresi meydana gelmiştir. İkinci devreden sonra karar bölgesinde Uşşak'lı olarak devam eden cümlenin sonunda dügâh perdesindeki karar kalışıyla 3.devresi meydana gelmiş ve 56 zamanlı terennüm cümlesi sonlanmıştır. Yapılan karar kalışıyla 2 cümleden oluşan zemin hânenin 1 lahinde tamamlandığı anlaşılmıştır.

Acem Kürdi Beste: Dildâr işitip velvele-i efgânım, Zekâî Dede

Birinci mısra

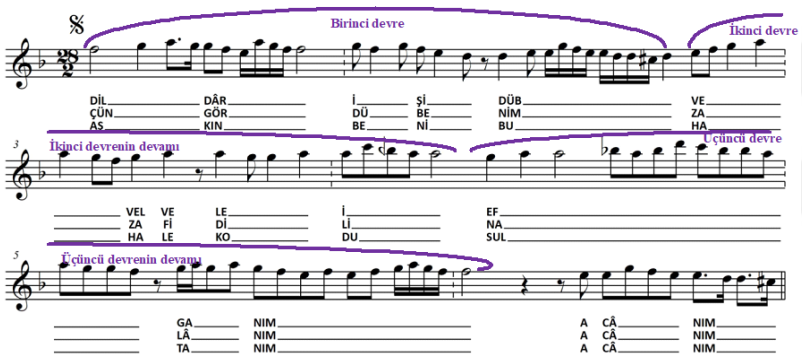

Şekil 4.94. Acem Kürdi bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Acem perdesi tutularak girilmiş ve bu perde etrafında dolaşıldıktan sonra 17.birimde nevâ perdesinde yapılan kısa kalışla1.devre meydana gelmiştir. Muhayyer perdesine doğru ilerleyen cümle, 32.birimde bu perde üzerinde Uşşak'lı kalış yapmış ve 2.devre oluşmuştur. Ardından hemen muhayyer perdesi üzerinde Kürdi'li seyredilen cümlenin 50.biriminde acem perdesinde kalmış ve 56.birime kadar terennüme yönlendiren bağlantı ezgisiyle sonlanmıştır. 56 zamanlı 1.cümle 3 devrede tamamlanmıştır.

Terennüm

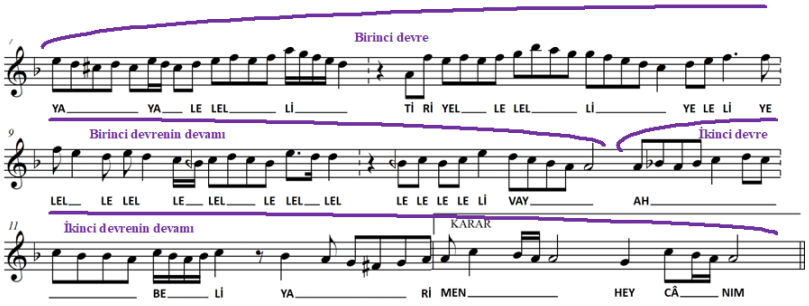

Şekil 4.95. Acem Kürdi bestenin zemin hânesinde 2 devreli 2.cümle

Nevâ perdesinde Nihâvent'li seyredilen terennüm cümlesinde karar bölgesine doğru ilerlenip 36.birimde dügâh perdesinde yapılan Uşşak'lı kalışla 1.devre oluşturulmuştur. Ardından dügâh perdesi etrafında Kürdi'li olarak devam edilen cümlenin sonunda dügâh perdesinde yapılan kalışla terennüm cümlesi 2 devreli olarak sonlanmıştır. Yapılan karar kalışıyla, 2 cümleyle bestelenen zemin hânede 1 lahin tamamlanmıştır.

Bayâti Bûselik Beste: Lâ'lin gören ey hur-likâ kevseri n'yler, Zekâî Dede Efendi

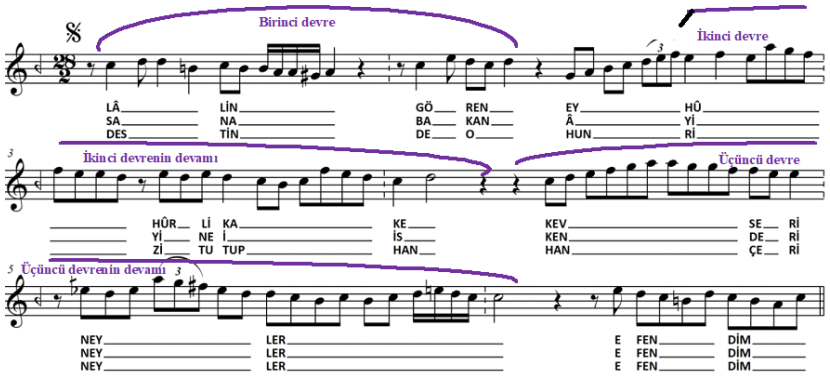

Şekil 4.96. Bayâti Bûselik bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Nevâ perdesi civarından girilerek başlayan cümle, 12.birimde nevâ perdesinde kalarak 1.devreyi, yine nevâ perdesi etrafında Bûselk'li gezip 32.birimde bu perdedeki kalışıyla 2.devreyi oluşturmuştur. Ardından yine nevâ perdesine yönelerek bu perde etrafında Hicaz'lı gezip birinci mısraın sonlanmasıyla çargâh perdesinde kalış yapmış ve 3.devreyi oluşturmuştur. 56 zamanlı 1.cümle 3 devrede tamamlanmıştır.

Terennüm

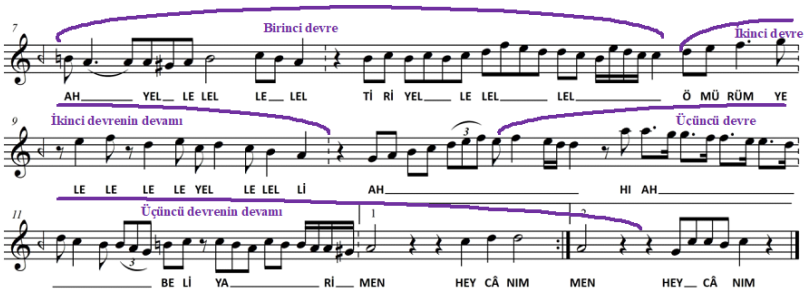

Şekil 4.97. Bayâti Bûselik bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Dügâh perdesi civarından girilen terennüm cümlesinde bu perde etrafında Bûselk'li ilerleyerek 17.birimde çargâh perdesinde kısa kalış göstermiş ve 1.devre oluşmuştur. Akabinde bu perde etrafında çargâh'lı olarak ilerleyen cümlede 35.birimde yapılan kalışla 2.devre oluşmuş ve son olarak muhayyer perdesinden karar bölgesine doğru Bûselk'li inerek cümle sonunda dügâh perdesindeki kalışla 3.devre oluşmuştur. Yapılan karar kalışıyla 2 cümlede oluşan zemin hâne 1 lahinde tamamlanmıştır.

4.3.2. Firengîfer bestelerin usûl-ezgi seyri yönünden analizi

Araştırmada belirtilen döneme ait Firengîfer usûlünde 4 adet eser bulunmaktadır.

Rehâvi Beste: Arzetmediğim yâre meğer yâre mi kaldı, Kaptanizâde Ahmet Efendi

Birinci mısra

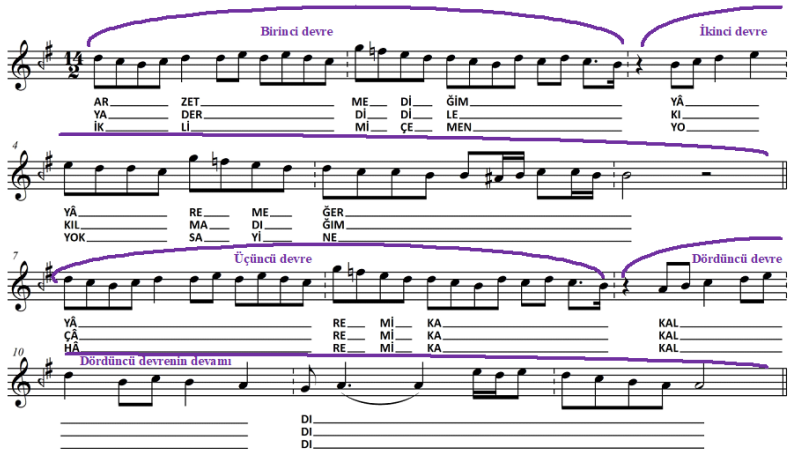

Şekil 4.98. Rehâvi bestenin zemin hânesinde 4 devreli 1.cümle

Nevâ civarından girilerek bu perde etrafında Nihâvent'li gezildikten sonra segâh perdesine düşülmüş, 1 vuruşluk sus işareti kullanılarak ezgi seyrindemeydana gelen duraksamayla 12 zamanlı 1.devre oluşmuştur. Ardından nevâ perdesine doğru yönelen cümle, bu perde etrafında ilerleyerek 28.birimde segâh perdesinde kalış yapmış ve 16 zamanlı 2.devre meydana gelmiştir. Birinci mısraın henüz bitmemesinden dolayı yeni usûl ile birlikte yeni devreye geçildiği anlaşılmaktadır. Nevâ perdesinden itibaren acem perdesi kullanılarak 12.birimde segâh perdesinde kısa kalış yapılan cümlede 12 zamanlı 3.devrenin oluşmasının ardından nevâ perdesinden itibaren karar bölgesine doğru ilerleyen cümle, 56.birimde dügâh perdesindeki kalışıyla 4.devreyi tamamlanmıştır. 4 devreden oluşan 1.cümle 56 zamanlıdır. Makamın karar perdesinde kalış yapılmadığından dolayı lahin henüz tamamlanmamıştır.

Terennüm

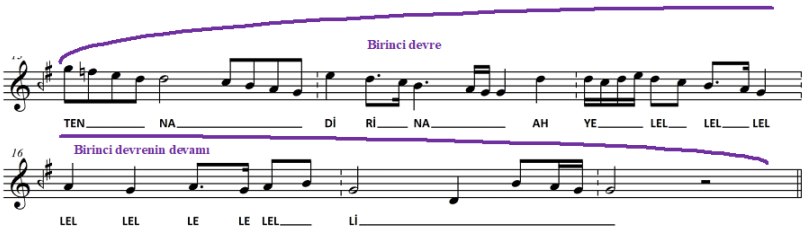

Şekil 4.99. Rehâvi bestenin zemin hânesinde 1 devreli 2.cümle

Nevâ civarından girilerek bu perde ile karar perdesi arasında Rast'lı olarak seyredilen ezgi 28.birimde rast perdesinde karar vererek terennüm cümlesini 1 devrede tamamlamıştır.

Eserin zemin hânesi; 56 zamanlı 1.cümle ve 28 zamanlı 2.cümleden oluşturularak 1 lahinde tamamlanmıştır.

Ferahfezâ Beste: Ey kaşı keman tîr-î müjen cânıma geçti, Dede Efendi

Birinci mısra

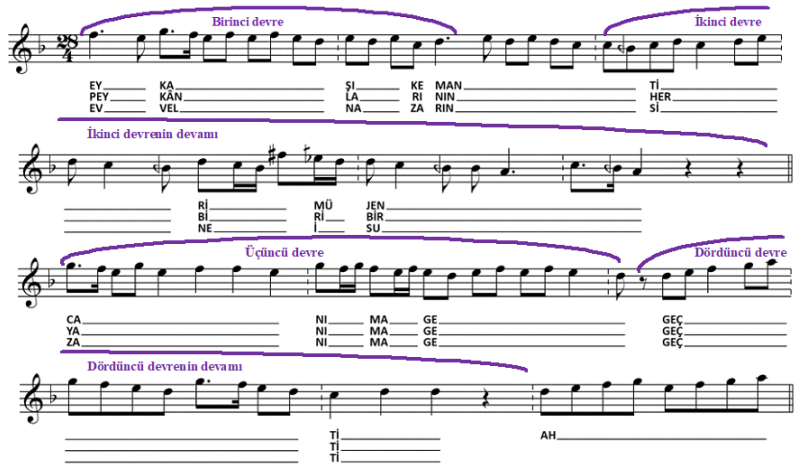

Şekil 4.100. Ferahfezâ bestenin zemin hânesinde 4 devreli 1.cümle

Nevâ civarından başlanan cümlede bu perde üzerinde Nihâvent'li gezilerek 10.birimde nevâ perdesinde kısa kalış yapılarak 1.devre oluşmuştur. Ardından nevâ perdesi etrafında Hicaz'lı gezilerek dügâh perdedsine doğru Uşşak'lı ilerleyen cümle

28.birimde dügâh perdesinde kalış yaparak 2.devreyi oluşturmuştur. Tekrar nevâ perdesi civarında Nihâvent'li olarak gezilen cümlede birinci mısraın bitmesi sebebiyle nevâ perdedsinde Acemli Nihâvent kalışı yaparak 4.devreyle sona ermiştir. Devamında 4/4'lük içeren terennüme yönlendiren bağlantı ezgisi bulunmakta olup zemin hânenin birinci cümlesi; 4 devreli olarak 56 zamanda tamamlanmıştır.

Terennüm

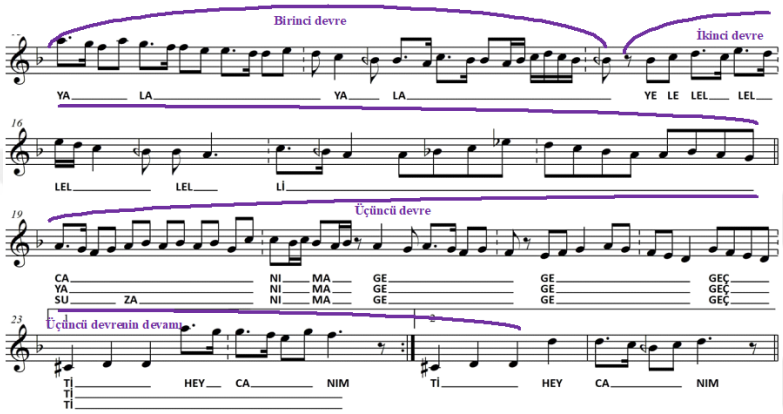

Şekil 4.101. Ferahfezâ bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Muhayyer perdesi civarından nevâ perdesine doğru Nihâvent'li ve nevâ perdesinden aşağıya doğru inerek segâh perdesinde duraksayan ezgi, segâh perdesinde boğumlanarak 1.devre meydana gelmiştir. Tekrar muhayyer perdesine çıkıp Uşşak'lı olarak dügâh perdesinde yapılan kalışla oluşan 2.devreden sonra kürdi ve hisar perdelerini alarak 3.devreye bağlantı ezgisiyle bağlanılmış ve dügâh perdesi etrafında kürdili gezilerek karar bölgesine doğru ilerleyen cümlede yegâh perdesinde yapılan kalışla 4.devreyi tamamlamıştır. Zemin hâne; 4 ve 3 devreli olarak 56 zamanlı 2 cümleden meydana gelip 1 lahinde tamamlanmıştır.

Araban Beste: Dil beste tâb-ı hüsnüne ins ü melek senin, Hâşim Bey

Birinci mısra
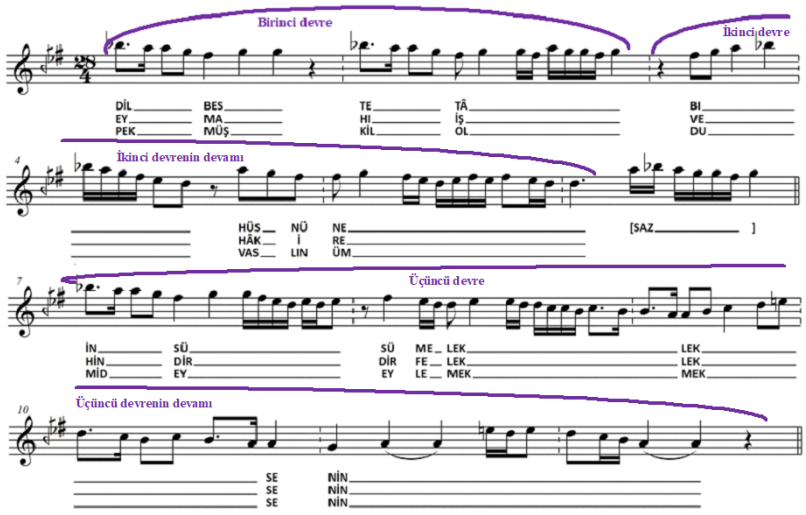
Şekil 4.102. Araban bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Gerdâniye perdesi üzerinde Nihâvent edasıyla girilmiş ve gedâniye perdesi vurgulanarak 12.birimde kalış yapılmış ve 1.devre oluşturulmuştur. Sünbüle ile nevâ perdesi arasında Araban'lı olarak ilerleyen cümlede 26.birimde nevâ perdesinde kalış yapılmış ve bu sebeple oluşan 2.devre, ezgiyi gerdâniye perdesine bağlamıştır.

Tekrar sümbüle perdesi alınarak nevâ perdesi etrafında Hicaz'lı olarak seyredilen cümlede dügâh perdesinde Karcığar'lı olarak kalış yapmış ve 3.devre oluşturarak zemin hânenin 56 zamanlı 1.cümlesi meydana gelmiştir.

Terennüm

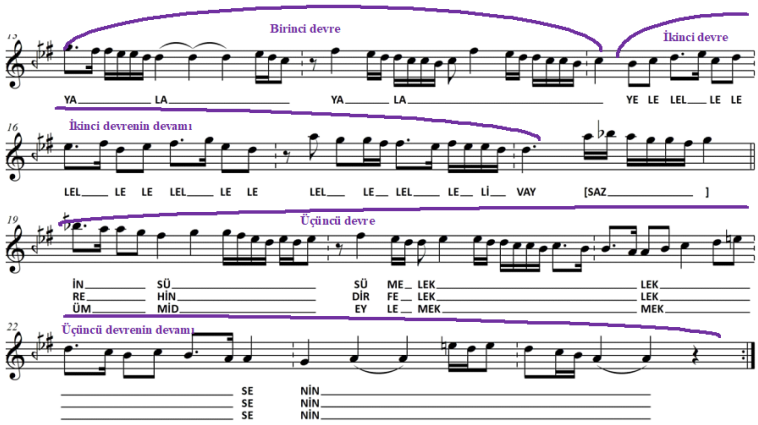

Şekil 4.103. Araban bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Nevâ perdesinde Hicazgösterilerek girilen cümlede, 13.birimdeçargâh perdesinde kalış yapılarak 1.devre oluşturulmuştur. Ardından nevâ perdesi etrafında Hicaz'lı olarak ilerleyen cümlede bu perde üzerinde kalış yapılarak 2.devre oluşturulmuştur. Tekrar gerdâniye perdesine çıkan ezgide, 1.cümlenin 3.devresiyle tamamen aynı olarak ilerlemiş ve dügâh perdesinde karar verilerek 2.cümlenin 3.devresi tamamlanmıştır. Zemin hâne; 3 devreli ve 56 zamanlı olan 2 cümle ile 1 lahinde tamamlanmıştır.

Tarz-ı Nevin Beste: Ey şâh-ı zaman kıl beni lûtfunla mesrur, Hâşim Bey

Birinci mısra

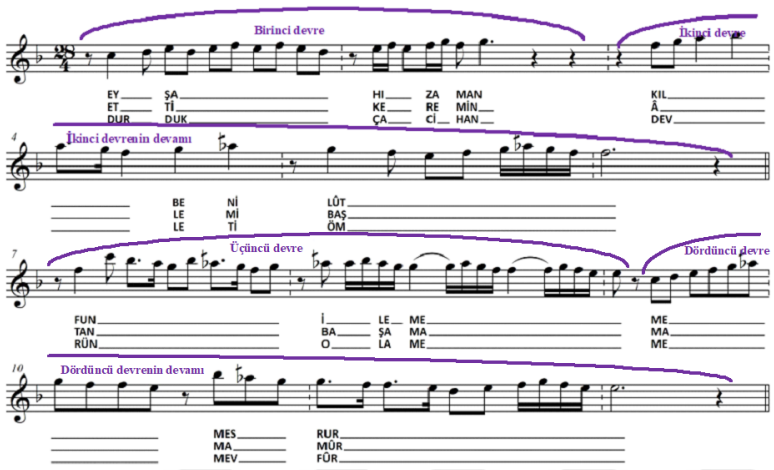

Şekil 4.104. Tarz-ı Nevin bestenin zemin hânesinde 4 devreli 1.cümle

Çargâh perdesiyle girilerek Çargâh'lı ilerleyen cümlede 12.birimde gerdâniye perdesinde kalış yapılarak 1.devre, bu civarda şehnaz perdesi kullanılarak 28.birimde acemde yapılan Nikriz'li kalışla 2.devre meydana gelmiştir. Bu perde etrafında gezilen cümlede 56.birimde hüseynî perdesinde yapılan kalışla 3.devre oluşturulmuş ve zemin hânenin 56 zamanlı 1.cümlesi tamamlanmıştır.

Terennüm

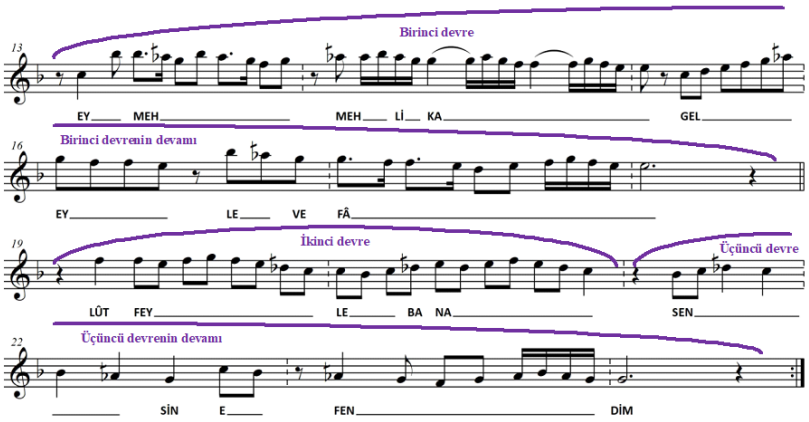

Şekil 4.105. Tarz-ı Nevin bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Birinci cümlenin 3.devresi; terennüm bölümünde de lâfzî ikâların yerleştirildiği ilk devre olarak yer almaktadır. Devamında çargâh perdesine doğru Hicaz'lı ilerleyen cümlede çargâh perdesi üzerinde kalış yapılarak 2.devre, karar bölgesine doğru Kürdi'li olarak ilerleyen cümle 56.birimde rast perdesinde verilen kararla 3.devre oluşturularak terennüm cümlesi tamamlanılmıştır. Zemin hâne üç devreli olarak 56 zamanlı iki cümlede bestelenmiş ve 1 lahinde tamamlanmıştır.

4.3.3.Devr-i Kebîr bestelerin usûl-ezgi seyri yönünden analizi

Araştırmada belirtilen döneme ait Devr-i Kebîr usûlünde 14 adet eser bulunmaktadır.

Hisar Beste: Câm-ı lâ'lindir senin âyine-rûy-i enverin, Buhûrizâde Mustafa Itrî Efendi

Birinci mısra

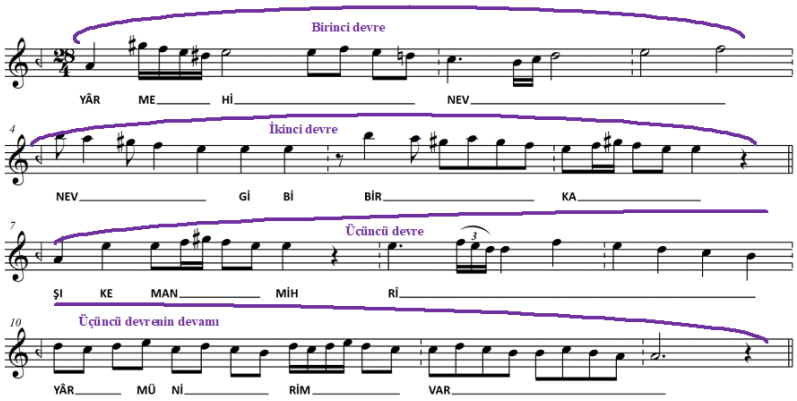

Şekil 4.106. Hisar bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Eser, dügâh perdesinden başlayıp, hemen hüseynî perdesi üzerinde Zengüle sesleriyle gezilerek nevâ, hüseynî ve acem perdeleri tutulmuş ve 14.birimde acem perdesinde yapılan kalışla 1.devre oluşturulmuştur. Hüseynî perdesi etrafında Hicaz'lı olarak ilerleyen cümlede 28.birimde bu perde üzerinde kalış yapılmış ve 2.devre meydana gelmiştir. Dügâh ile hüseynî perdeleri arasında Uşşak'lı olarak seyredilen cümlede 56.birimde dügâh perdesinde kalış yapılarak 3.devre oluşmuş ve 1.cümleyle beraber 1 lahin tamamlanmıştır.

Terennüm

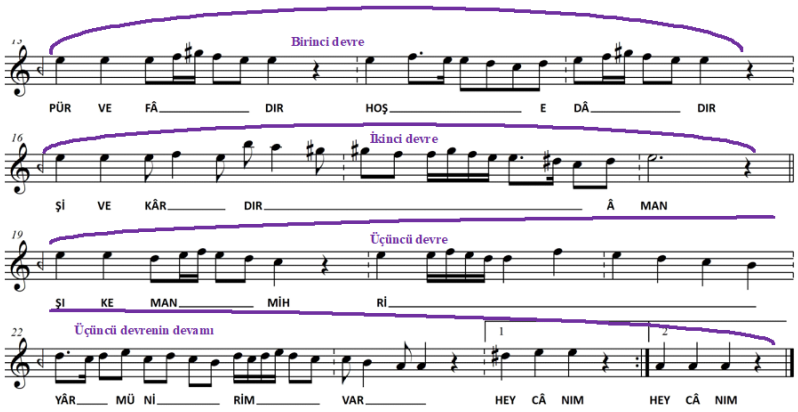

Şekil 4.107. Hisar bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Hüseynî perdesiyle girilerek bu perde civarında Zengüle'li seyredilen cümlede 14.birimde bu perde üzerinde kalış yapılarak 1.devre oluşmuştur. Hüseynî perdesi etrafında Zengüle'li ilerleyen cümlede 28.birimde yine hüseynî perdesindekalarak 2.devre oluşmuştur. Hüseynî perdesinde karar bölgesine doğru Uşşak'lı olarak ilerleyen cümlede birinci mısraın sona ermesiyle 56.birimde karar perdesindeki kalışla zemin hânenin 2.cümlesiyle birlikte 1 lahinde tamamlanmıştır. Eserin zemin hânesi 56 zamanlı 2 cümlede ve 2 lahinde bestelenmiştir.

Nühüft beste: Mevsim-i gül fasl-ı bülbül nevbahâreyyâmıdır, Âheni Çelebi

Birinci mısra

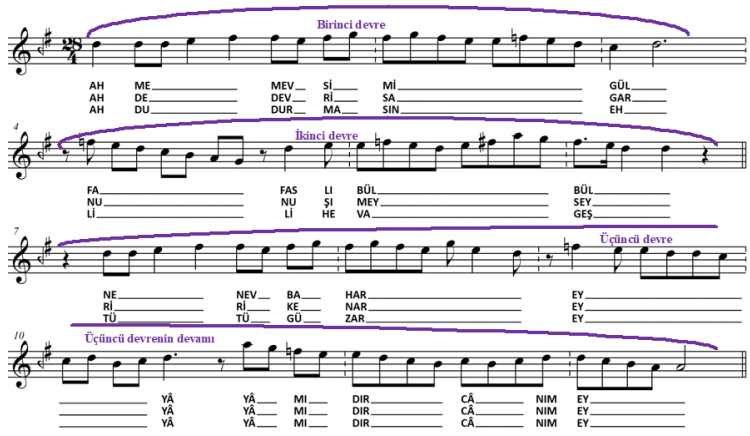

Şekil 4.108.Nühüft bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Nevâ perdesi civarından Rast'lı olarak girildikten sonra acem perdesi kullanılarak 14.birimdenevâ perdesinde Nihâvent'li yapılan kalışla 1.devre oluşmuştur. Nevâ perdesi civarında Nihâvent'li gezildikten sonra 28.birimdebu perde üzerinde yapılan Rast'lı kalışla 2.devre oluşmuştur. Yine nevâ perdesi civarında Rast'lı ve Nihâvent'li olarak seyredilen cümlede 56.birimdedügâh perdesinde Uşşak'lıyapılan kalışla cümle; 3.devreyi oluşturarak 56 zamanı tamamlamıştır.

Terennüm

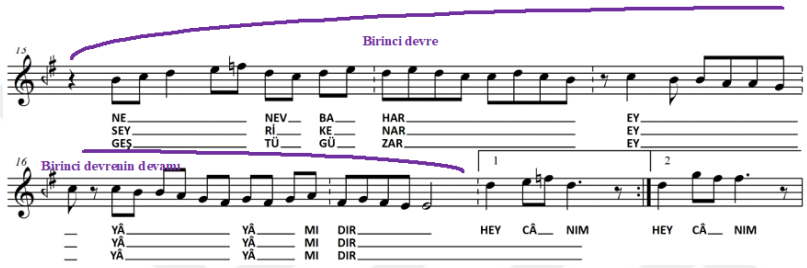

Şekil 4.109.Nühüft bestenin zemin hânesinde 1 devreli 2.cümle

Terennüme nevâ perdesi civarından girilerek ve acem perdesi alındıktan sonra karar bölgesine doğru ilerleyen cümlede 28.birimde hüseynî aşîran perdesinde Aşiran'lı olarak karar verilmiş ve cümle tamamlanmıştır. Esrin zemin hânesi; 3 devreli ve 56 zamanlı 1.cümle ile 28 zamanlı 2.cümleyle 1 lahinde tamamlanmıştır.

Hisar Beste: Câm-ı lâ'lindir senin âyine rûyi enverin, Buhûrizâde Mustafa Itrî Efendi

Birinci mısra
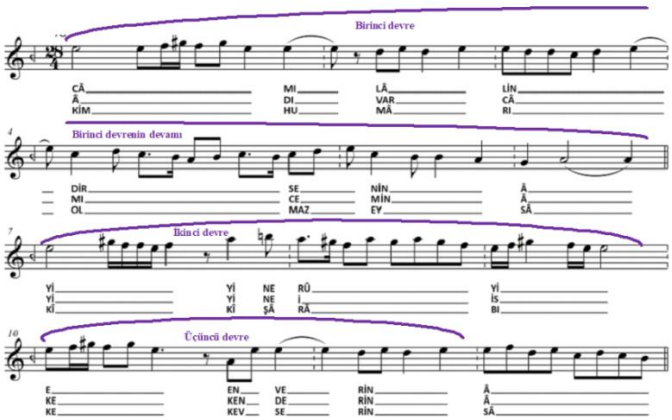
Şekil 4.110. Hisar bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Hüseynî perdesiyle girilerek bu perde üzerinde Hicaz'lı olarak seyredilmesinin ardından 28.birimdedügâh perdesinde yapılan Hüseynî'li kalışla 1.devre, tekrar hüseynî civarına çıkarak bu perde üzerinde Hicaz'lı ilerleyen cümle 28.birimde yapılan kalışla 2.devre oluşturulmuştur. Ardından tekrar hüseynî perdesine çıkan cümlede bu perdede Hicaz'lı devam edilerek birinci mısraın bitmesiyle hüseynî perdesinde yapılan kalışla 3.devre oluşmuş ancak, bazı Devr-i Kebîr bestelerde olduğu gibi, cümle, terennüme yönlendiren bağlantı ezgisiyle uzatılarak 56 zamana tamamlanmıştır.

Terennüm

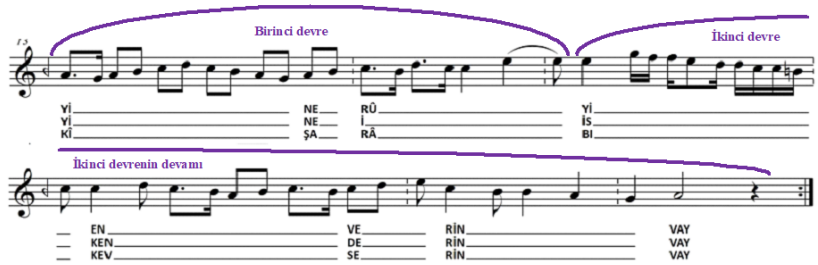

Şekil 4.111. Hisar bestenin zemin hânesinde 2 devreli 2.cümle

Dügâhcivarında girilerek Hüseynî'li olarak ilerleyen cümle 28.birimde yapılan karar kalışıyla tamamlanmıştır. Eserin zemin hânesi; 3 devreli ve 56 zamanlı 1.cümle ve 28 zamanlı 2.cümleyle 1 lahinde tamamlanmıştır.

Sabâ Beste: Gülsitân-ı nâkş-ı hüsnünden behâristan yazar, Zaharya

Birinci mısra

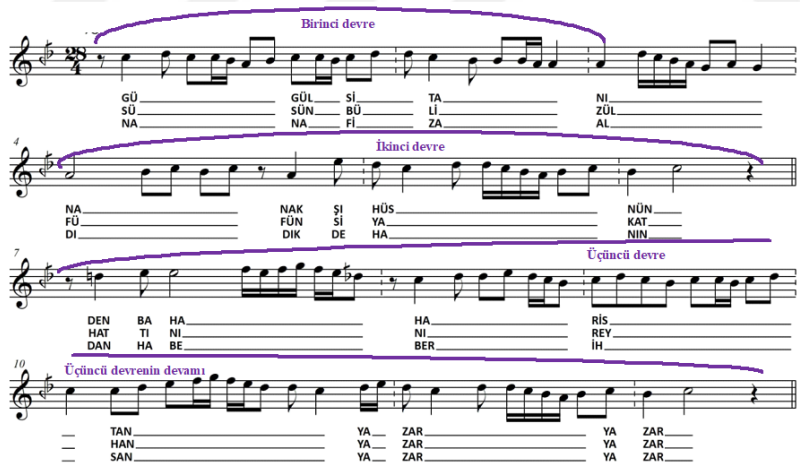

Şekil 4.112. Sabâbestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Çargâh perdesiyle girilerek dügâh perdesinde Sabâ'lı olarak yapılan kalışla 1.devre, dügâh perdesinde Sabâ'lı olarak ilerleyen cümlede 28.birimde çargâh perdesinde yapılan kalışla 2.devre oluşmuştur. Hüseynî perdesine çıkıldıktan sonra bu perde ile çargâh perdesi arasında seyreden cümlede 56.birimde çargâh perdesinde yapılan kalışla 3.devre oluşmuş ve 1.cümle tamamlanmıştır.

Terennüm
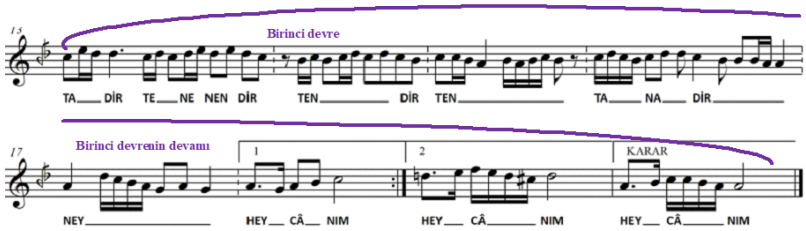
Şekil 4.113. Sabâ bestenin zemin hânesinde 1 devreli 2.cümle

Terennümde yerinde Sabâ'lı olarak seyredildikten sonra 28. biriminde dügâh perdesinde yapılan karar kalışıyla cümle tamamlanmıştır. Eserin zemin hânesi 3 devreli ve 56 zamanlı 1.cümle, 28 zamanlı ikinci cümle tamamlanmıştır.

Dügâh Beste: Berk-i gül ey gonca-fem sen gibi ter-dâmen midir, Tabî Mustafa Efendi

Birinci mısra

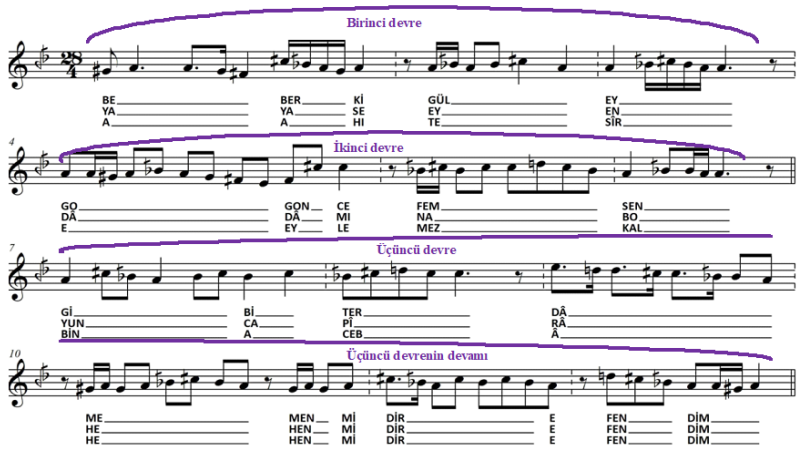

Şekil 4.114. Dügâh bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Dügâh perdesi civarından girilerek bu perde üzerinde Segâh'lı olarak seyredilen cümlede 14.birimde dügâh perdesinde yapılan kalışla 1.devre, yine dügâh perdesi etrafında Segâh'lı olarak ilerleyerek 28.birimde dügâh perdesinde yapılan kalışla 2.devre oluşmuştur. Hüseynî ile dügâh perdeleri arasında seyredilen cümlede

42.birimde dügâh perdesindeki kalıştan sonra birinci mısraın bitmesiyle 56.birimde dügâh perdesindeki kalışla 4.devre bitmiş ve cümle tamamlanmıştır.

Terennüm

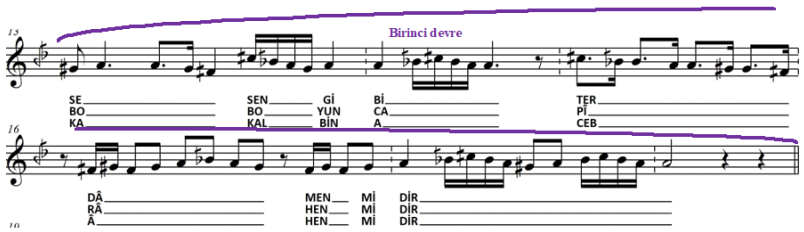

Şekil 4.115.Dügâh bestenin zemin hânesinde 1 devreli 2.cümle

Dügâh perdesi civarından girilerek bu perde etrafında Segâh'lı olarak seyredilen cümlede 28.birimde yapılan karar kalışıyla zemin hânenin 2.cümle tamamlanmıştır.

Nühüft Beste: Ol şeh-î hüsnün dilâ râz-ı nihânın kim bilir, Tabî Mustafa Efendi

Birinci mısra

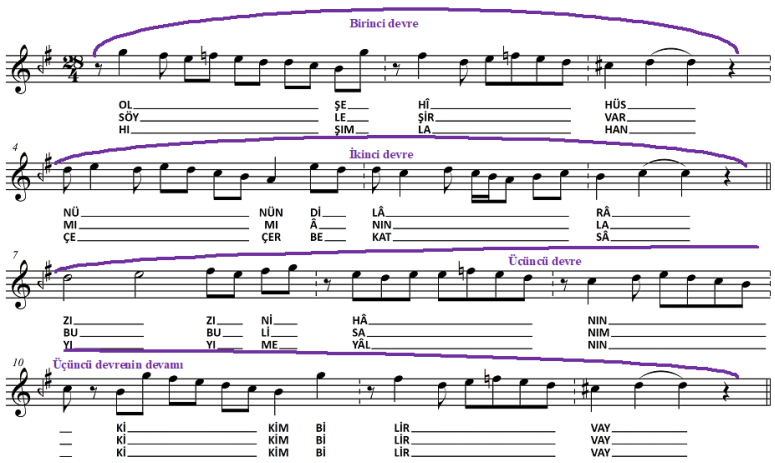

Şekil 4.116.Nühüft Devr-i Kebîr bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Gerdâniye perdesiyle girilip acem perdesi kullanılarak segâh perdesine kadar inildikten sonra yine gerdâniye perdesine atlayarak ilerleyen cümlede 14.birimde nevâ

perdesinde yapılan kalışla 1.devre, nevâ perdesietrafında ilerleyip 28.birimde çargâh perdesinde yapılan kalışla 2.devre oluşturulmuştur. Ardından nevâ perdesi civarından Nihâvent'li olarak ilerleyen cümle içerisinde segâh perdesine kadar inildikten sonra yine nevâ civarında seyredilerek 56.birimde nevâ perdesinde yapılan Nihâvent'li kalışla 3.devre oluşmuş ve zemin hânenin 1.cümlesi tamamlanmıştır.

Terennüm

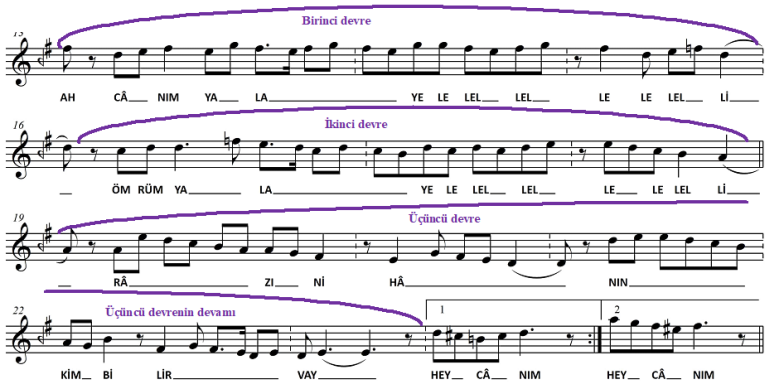

Şekil 4.117.Nühüft Devr-i Kebîr bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Acem perdesiyle girilen cümlede bu perde etrafında gezilerek 14.birimde nevâ perdesine Nihâvent'li düşüş gösterilmiş ve 1.devre meydana geldikten sonra nevâ perdesinde Nihâvent'li olarak petse doğru ilerleyen cümlede 28.birimde dügâh perdesinde yapılan kalışla 2.devre oluşturulmuştur. Makamın karar perdesi olan hüseynî aşiran perdesinin tiz durağı hüseynî perdesi vurgulanarak dügâh perdesi civarında Hüseynî'li ilerleyen cümlede hüseynîaşiran perdesinde verilen karar ile 3.devre oluşturulmuş ve zemin hânenin 2.cümlesi tamamlanmıştır. Eserin zemin hânesi 2 cümlede ve 1 lahinde tamamlanmıştır.

Mâhur Beste: Tâ be key sînemde câ etmek cefâ-vü kîneye, Dilhayat Kalfa

Birinci mısra

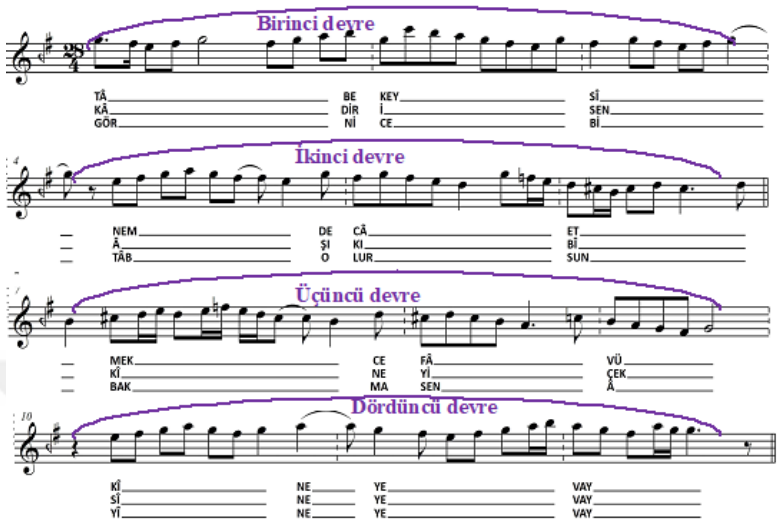

Şekil 4.118.Mâhur bestenin zemin hânesinde 4 devreli 1.cümle

Gerdaniye perdesi civarından girilerek bu perde üzerinde Rast'lı gezilmiş, 14.birimde gerdâniye perdesinde yapılan kalışla 1.devre, gerdâniye perdesinden nim hicaz perdesine doğru ilerleyen cümlede 28.birimde nim hicaz perdesinde yapılan kalışla 2.devre oluşturulmuştur.

Terennüm

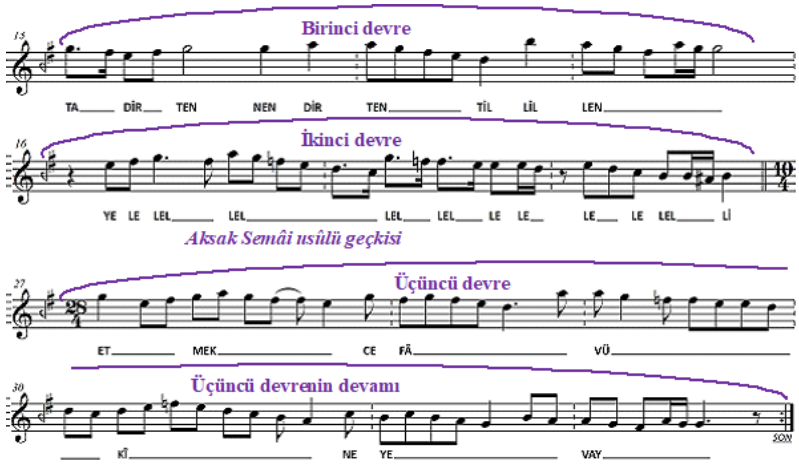

Şekil 4.119.Mâhur bestenin zemin hânesinde 4 devreli 2.cümle

Gerdâniye civarından girilerek 14.birimde bu perde üzeirinde Rast'lı kalış yapılarak 1.devre, gerdâniye perdesinden segâh perdesine doğru ilerleyen cümlede 28.birimde segâh perdesinde kalış yapılmış ve 2.devre oluşturulmuştur. İkinci devrenin ardından Aksak semâi usûlüne geçki yapılarak ilerleyen cümlede karara doğru gidilirken tekrar Devr-i Kebîr usûlüne dönülmüştür. Terennümün Aksak semâi usûlüne geçki yapılan bölümü inceleme dışı bIrakılmıştır. Devr-i Kebîr usûlüne dönülerek devam edilen cümlede gerdâniye perdesi etrafında seyredilen cümlede acem perdesi kullanılarak karar bölgesine doğru ilerleyerek 56.birimde Rast'lı olarak yapılan kalışla karar verilmiş ve Devr-i Kebîr bölümünün 3.devresi gösterilen cümle tamamlanmıştır. Eserin zemin hânesi 4 devreli ve 56 zamanlı 1.cümle, 3 devreli Devr-i Kebîr usûlünde 2.cümleyle 1 lahinde tamamlanmıştır.

Tâhir Bûselik Beste: Desti sâkîden çekip câm-ı neşât-ı cem gibi, Küçük Mehmet Ağa

Birinci mısra
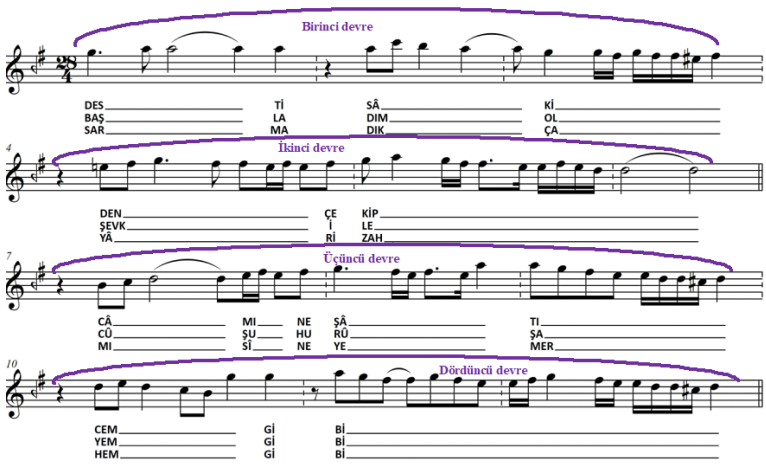
Şekil 4.120.Tâhir Bûselik bestenin zemin hânesinde 4 devreli 1.cümle

Muhayyer civarından Uşşak'lı olarak girilen cümlede 14.birimde evç perdesindeki kalışla 1.devre, daha sonra evç perdesi acem perdesiyle değiştirilerek seyredilmiş ve 28.birimde nevâ perdesinde yapılan kalışla 2.devre meydana gelmiştir. Nevâ perdesinde Rast'lı seyredilen cümlede 42.birimde bu perde üzerinde Rast'lı yapılan

kalışla 3.devre ve yine nevâ perdesi etrafında Rast'lı ilerleyen cümle 56.birimde kalış yapılmış ve 4.devrenin oluşmasıyla zemin hânenin 1.cümlesi tamamlanmıştır.

Terennüm

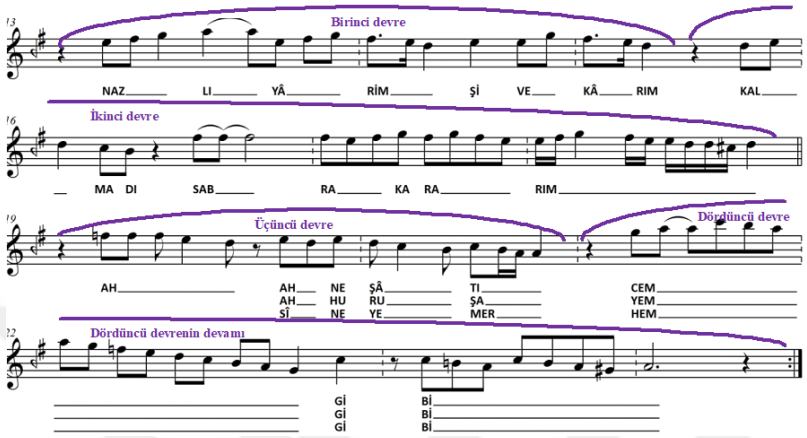

Şekil 4.121.Tâhir Bûselik bestenin zemin hânesinde 4 devreli 2.cümle

Nevâ civarından Rast'lı olarak girilerek12.birimdebu perde üzerinde Rast'lı kalış yapılarak 1.devre, yine nevâ perdesi etrafında seyredilerek 28.birimde yapılan kalışla 2.devre oluşturulmuştur. Ardından acem perdesi kullanılarak ilerleyen cümlede 38.birimde dügâh perdesinde Bûselk'li kalış yapılmasıyla 3.devrenin ardından muhayyer perdesine çıkılarak karar bölgesine doğru Bûselk'li olarak seyredilen cümle; 56.birimde dügâh perdesinde verilen kararla 4.devreyle beraber tamamlanmıştır. Eserin zemin hânesi 4'er devreli ve 56 zamanlı 2 cümleyle 1 lahinde tamamlanmıştır.

Hicazkâr Beste: Ey şehenşâh-ı cihân-ârâ-yınev tarz-ı usûl, Hacı Sadullah Ağa

Birinci mısra

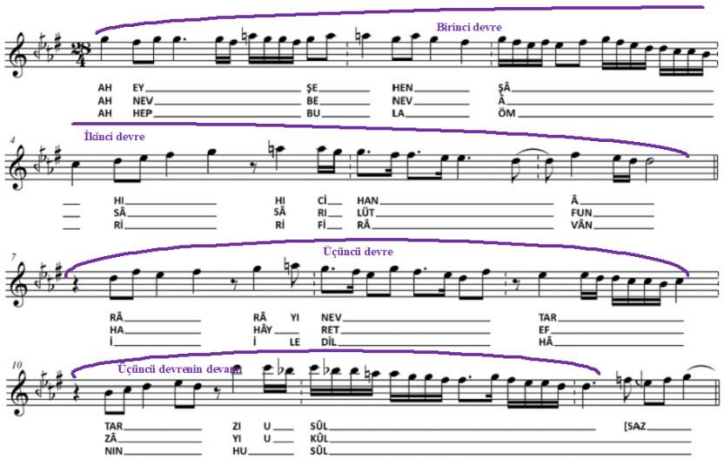

Şekil 4.122. Hicazkâr bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Gerdâniye civarından girilen cümlede bu perde etrafında ilerleyerek 28.birimdenevâ perdesinde Hicaz'lıyapılan kalışla 1.devre meydana gelmiştir. Ardından nevâ perdesi etrafında gezilerek 42.birimde çargâh perdesinde yapılan kalışla 2.devre ve tiz çargâh perdesinden itibaren nevâ perdesine doğru Arabanlı'lı ilerleyen cümle, birinci mısraın bitmesiyle, nevâ perdesinde yapılan kalışla sonlanmış ve 4.devrenin oluşmasıyla zemin hânenin 1.cümlesi tamamlanmıştır.

Terennüm

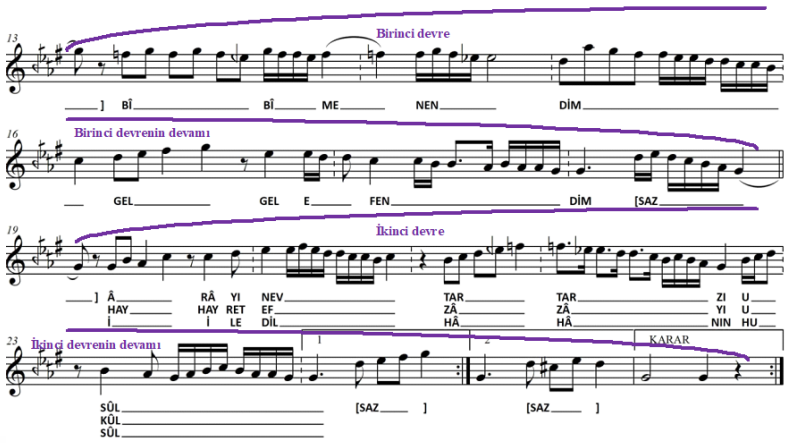

Şekil 4.123. Hicazkâr bestenin zemin hânesinde 2 devreli 2.cümle

Gerdâniye perdesi civarından evç perdesi acem perdesine dönüştürülerek girilen cümlede karar bölgesine doğru kürdili olarak seyredilmiş ve 28.birimde rast perdesinde kalış yapılarak 1.devrenin meydana gelmiştir. Ardından tekrar tiz durak bölgesine doğru ilerleyen cümlede acem perdesinin kullanılmasıyla karar bölgesine doğru ilerleyerek 56.birimde rast perdesinde karar verilmesiyle 4.devre oluşmuş ve 2.cümle tamamlanmıştır. Eserin zemin hânesi 56 zamanlı iki cümleden oluşturulup 1 lahinde tamamlanmıştır.

Irak Beste: Her zaman pîş-i nigâhımda hüveydâsın sen, Dede Efendi

Birinci mısra
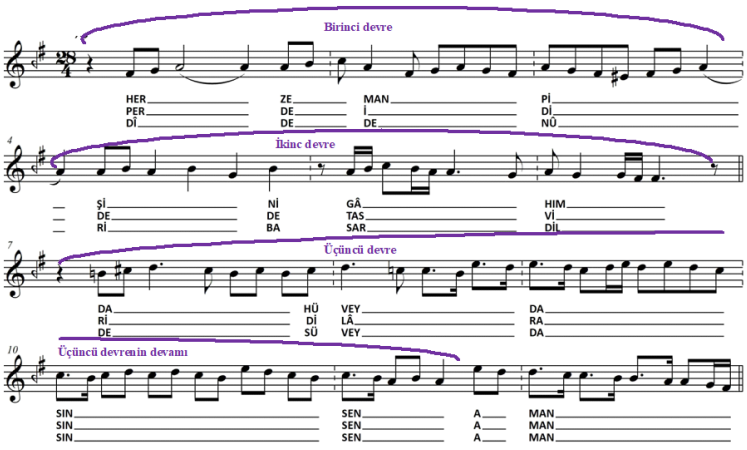
Şekil 4.124. Irak bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Dügâh perdesi civarından girilerek bu perde üzerinde Uşşak'lı gezilmiş ve 14.birimde dügâh perdesinde kalış yapılarak 1.devre, dügâh perdesi etrafında seyredilerek 28.birimde ırak perdesinde yapılan Irak'lı kalışla 2.devre oluşturulmuştur. Bûselik ve nim hicaz perdeleri alındıktan sonra nevâ perdesine yönelen cümlede tekrar çargâh perdesi kullanılarak dügâh ile nevâ perdeleri arasında Uşşak'lı olarak seyredildikten sonra birinci mısraın bitmesiyle dügâh perdesinde yapılan kalışla 3.devre meydana gelmiştir. Ardından 5 birim boyunca ırak perdesine Irak'lı düşülerek terennüme yönlendiren bağlantı ezgisi oluşturulmuş ve zemin hânenin 1.cümlesi tamamlanmıştır.

Terennüm
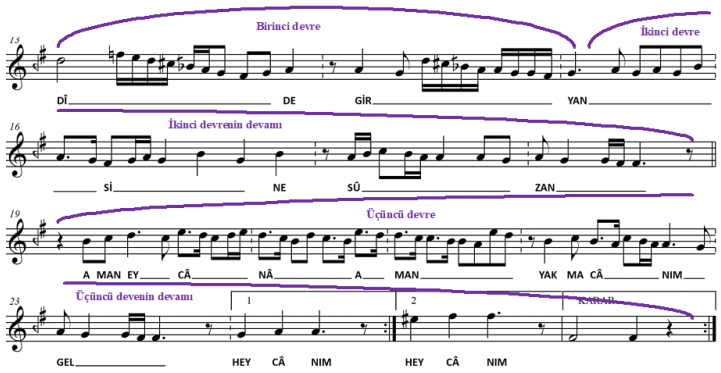
Şekil 4.125. Irak bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Nevâ perdesiyle girilip karar bölgesine doğru ilerleyen cümlede 12.birimde rast perdesinde yapılan Nikriz'li kalışla 1.devre, dügâh ile rast perdeleri etrafında ilerleyen cümle 28.birimde Irak perdesinde yapılan Irak'lı kalışla 2.devre oluşturulmuştur. Ardından tekrar nevâ perdesine çıkıldıktan sonra ırak perdesine doğru Irak'lı olarak inilmiş ve 56.birimdeırak perdesinde Irak'lı karar ile 3.devrenin oluşmasıyla zemin hânenin 2.cümlesi tamamlanmıştır. Eserin zemin hânesi; 3'er devreli ve 56 zamanlı iki cümleden oluşup 1 lahinde tamamlanmıştır.

Acem Aşîran Beste: Berküşâ-yıma'delethakân-ı devrândâima, Basmacı Abdi Efendi

Birinci mısra

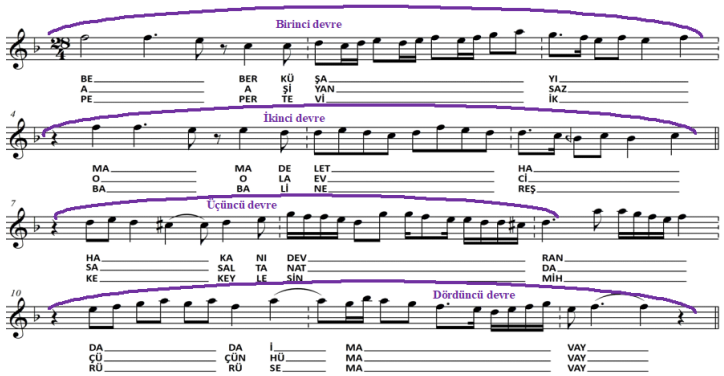

Şekil 4.126. Acem Aşîran bestenin zemin hânesinde 4 devreli 1.cümle

Acem perdesiyle seyre girilerek bu perde ile çargâh perdesi arasında çargâh'lı olarak gezildikten sonra 14.birimde acem perdesinde yapılan kalışla 1.devre, aynı aralıkta Çargâh'lı olarak ilerleyen ezgide 28.birimde çargâh perdesinde yapılan kalışla 2.devrenin oluşturulduğu görülmektedir. Nevâ perdesi civarında Nihâvent'li seyredilerek devam eden ezgide 40.birimdenevâ perdesinde yapılan kalışla 3.devrenin oluşmasının ardından tekrar acem perdesine yönelmiş ve bu perde üzerinde çargâh'lı olarak gezildikten sonra 56.birimde yapılan kalışla 4.devre oluşturularak zemin hânenin 1.cümlesi tamamlanmıştır.

Terennüm

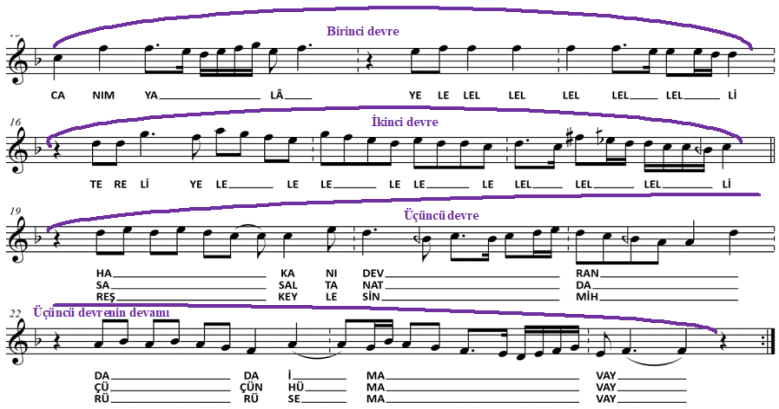

Şekil 4.127. Acem Aşîran bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Terennümde acem perdesiyle seyre girilerek bu perde etrafında ilerleyen ezgide 14.birimde nevâ perdesinde Nihâvent'li yapılan kalışla 1.devrenin oluşmasının ardından nevâ perdesi civarında Nihâvent'li seyredilen ezgide evç ve hisar perdeleri kullanılarak 28.birimde çargâh perdesinde Nikriz'li yapılan kalışla 2.devre oluşturulmuştur. Çargâh perdesi vurgulanarak devam edilmiş ve dügâh perdesine Uşşak'lı düşüşün ardından karar bölgesine doğru ilerleyen ezginin 56. Biriminde ırak perdesinde yapılan Irak'lı kalışla 3.devre oluşmuştur. 2.cümle tamamlanmıştır. Eserin zemin hânesi 2 cümleden oluşturulmuş ve 2.cümlenin sonunda karar perdesinde yapılan kalışla 1 lahinde tamamlanmıştır.

Sûznâk Beste: Sînede bir lâhzâârâm eyle gel cânım gibi, Dellalzâde

Birinci mısra

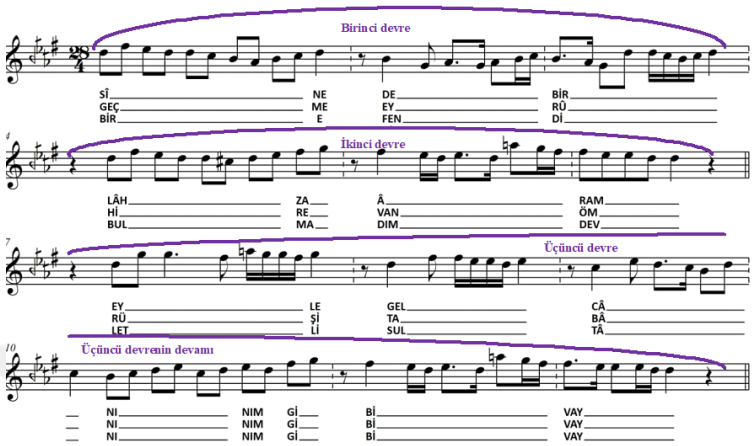

Şekil 4.128. Sûznâk bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Nevâ perdesi civarından girilmiş, bu perde ile karar perdesi arasında inici-çıkıcı olarak Hicaz'lı seyredilen ezgide 14.birimde nevâ perdesinde yapılan kalışla 1.devre, nevâperdesi üzerinde Hicaz'lı olarak ilerleyerek 28.birimde nevâ perdesinde yapılan Hicaz'lı kalışla 2.devre oluşmuştur. Gerdâniye perdesine çıkılarak bu perdeden peste doğru nevâ perdesinde hicaz, çargâh perdesinde Nikriz gösterilerek inici bir seyirle ilerleyen ezgide 56.birimde nevâ perdesiyle yapılan Hicaz'lı kalışla 3.devre oluşmuş ve birinci mısraın sonlanmasıyla 1.cümle tamamlanmıştır.

Terennüm

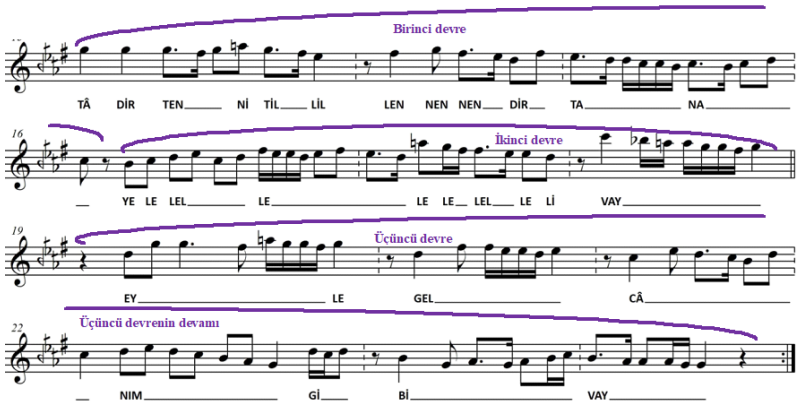

Şekil 4.129.Sûznâk bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Gerdâniye perdesiyle girilen terennümde; bu perde etrafında gezilerek çargâh perdesine doğru Hicaz'lı olarak ilerleyen ezgide 15.birimde çargâh perdesinde yapılan küçük kalışla 1.devrenin oluşmasının ardından tize doğru ilerleyerek 28.birimde gerdâniye perdesiyle yapılan Nihâvent'li kalışla 2.devre oluşmuştur. Gerdâniye perdesinden peste doğru nevâ perdesinde hicaz, çargâh perdesinde Nikriz gösterilerek ilerleleyen ezgide son olarak 56.birimde karar perdesi olan rastta yapılan Hicaz'lı kalışla 3.devre oluşmuş ve 2.cümle tamamlanmıştır. Eserin zemin hânesi 2 cümleden meydana gelmiş ve 2.cümlenin sonunda karar perdesinde yapılan kalışla 1 lahinde tamamlanmıştır.

Dilnişin Beste: Bülbül gibi ol gonce dehâne çene çalma, Neyzen Râşit Efendi

Birinci mısra

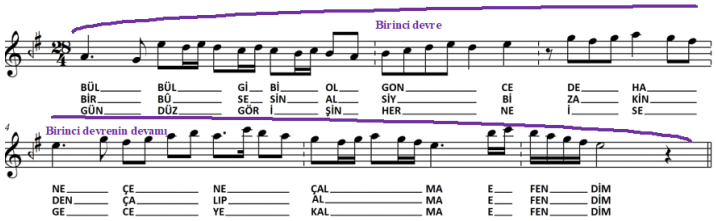

Şekil 4.130. Dilnişin bestenin zemin hânesinde 1 devreli 1.cümle

Dügâh perdesinden başlayıp hemen hüseynî civarına yönelerek bu bölgede Hüseynî'li gezildikten sonra 28.birimde hüseynî perdesinde yapılan kalışla1.devre oluşturulmuş ve bir mısraın bitmesiyle zemin hânenin 1.cümlesi tamamlanmıştır.

Terennüm

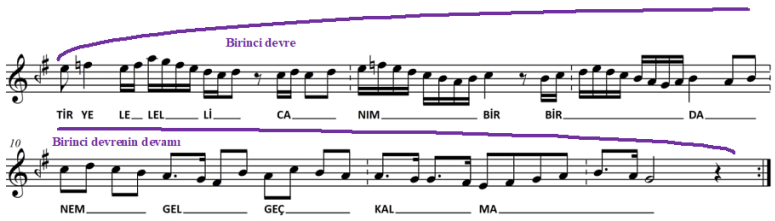

Şekil 4.131. Dilnişin bestenin zemin hânesinde 1 devreli 2.cümle

Birinci cümledeki evç perdesinin yerine acem perdesi kullanılarak seyre girilen ezgide nevâ perdesinde Nihâvent'li, çargâh perdesinde çargâh'lı, segâh perdesinde Segâh'lı olarak peste doğru seyredilmiş ve rast perdesinde yapılan Rast'lı kalışla 1.devre, aynı zamanda 2.cümle tamamlanmıştır. Eserin zemin hânesi 28 zamanlı 2 cümleden meydana gelmiş ve 2.cümlenin sonunda karar perdesinde yapılan kalışla 1 lahinde tamamlanmıştır.

Bayâti Beste: Ol gülün gülzâr-ı hüsnü bâd-ı mihnet bulmasın, Zekâi Dede Efendi

Birinci mısra

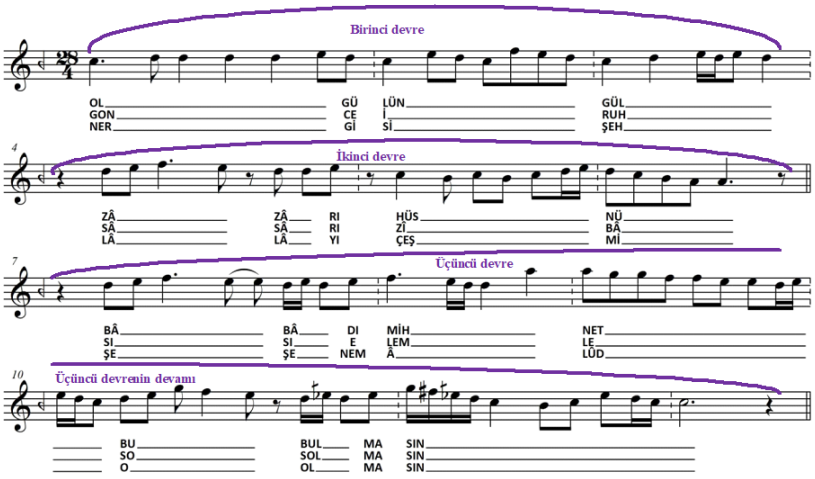

Şekil 4.132. Bayâti bestenin zemin hânesinde 3 devreli 1.cümle

Nevâ perdesi civarından girilerek bu perde üzerinde Nihâvent'li gezilmiş, 14.birimde nevâ perdesinde yapılan kalışla 1.devrenin oluşmasının ardından nevâ perdesi civarından karar bölgesine doğru ilerleyen ezgide 28.birimdedügâh perdesinde yapılan kalışla 2.devre oluşmuştur. Tekrar nevâ perdesine çıkıldıktan sonra bu perde etrafında Nihâvent'li seyredilen ezgide evç ve hisar perdeleri alınarak çargâh perdesine doğru gidilerek 56.birimde çargâh perdesinde Nikrizli yapılan kalışla 3.devre oluşmuş ve birinci mısraın sonlanmasıyla 1.cümle tamamlanmıştır.

Terennüm

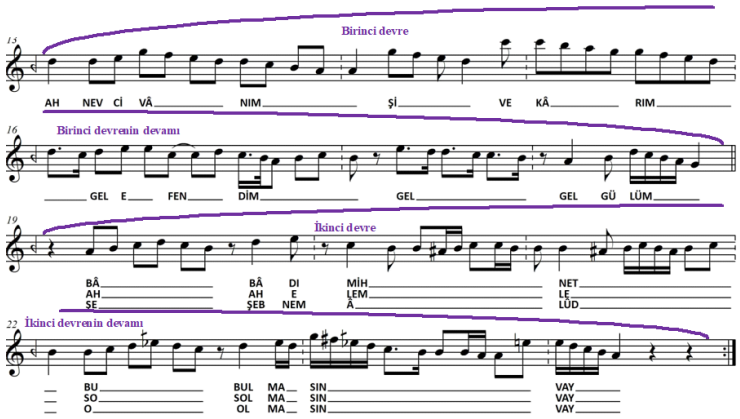

Şekil 4.133. Bayâti bestenin zemin hânesinde 3 devreli 2.cümle

Nevâ perdesi civarından girilerek dügâh perdesine Uşşak'lı inildikten sonra tiz çargâh perdesine kadar çıkılarak aşağı doğru inlmiş ve nevâ perdesinde Nihâvent, dügâh perdesinde Uşşak gösterilerek ilerleyen ezgide 28.birimderast perdesinde yapılan Rast'lı kalışla 1.devre oluşmuştur. Ardından nevâ perdesine çıkılmış ve karar bölgesine doğru, segâh perdesinde Segâh gösterip evç ve hisar perdeleri kullanılarak dügâh perdesine düşülmüş ve hisar perdesi hüseynî perdesiyle değiştirilip 56.birimde dügâh perdesinde yapılan kalışla 2.devre oluşmuş ve 2.cümle tamamlanmıştır. Eserin zemin hânesi 2 cümlede bestelenmiş ve 2.cümlenin sonunda karar perdesinde yapılan kalışla 1 lahin tamamlanmıştır.

5. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmadaki eserlerin analiz sonuçlarına ilişkin değerlendirmeler yer almakta olup 6 alt başlıktan oluşmaktadır.

Eserlerin güftelerinde kullanılmış vezin kalıplarının süre özellikleri incelenmiş ve hecelerin bestelendikleri usulden doğan geçici değerleri bulunmuştur. Bulunan değerler doğrultusunda vezin kalıpları usûllere göre incelenmiştir ve usûller arasında karşılaştırılmıştır.

Üç usûldeki bestelerin güftelerinde kullanılmış olan vezin kalıplarının usûllere göre dağılım özellikleri karşılaştırılmıştır.

Eserlerden tespit edilen vezin kalıpları; bahir kalıplarına göre incelenerek düzümlere ayrılmıştır. Düzümlere ayrlmış vezin kalıplarının usûllere göre şekilleri oluşturulmuş ve 3 usûldeki şekiller karşılaştırılmıştır.

Eserlerin zemin hânelerindeki ezgi seyirlerinden elde edilen her usûle ait cümle yapıları,vezin kalıplarının düzümleriyle ilişkilendirilmiş ve üç usûlde karşılaştırılmıştır.

Analiz sonuçları ve edle edilen bulgular doğrultusunda Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûllerinin beste formunda kullanıldığı mertebeler belirlenmiştir.

5.1. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr Usûllerinde Bestelenen Vezin Kalıplarında Süre Bakımından Hece Değerlerinin Usûllere Göre Karşılaştırılması

Araştırmanın örneklem gurubuna giren, toplam 40 eserin güftelerinde; 1-“Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün”.2-“Mef‘ ûlü/fâ‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün”.3-“Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlün/fa’”.4-“Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fa’ lün”. 5-“Mef‘ ûlü/feilâtü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün”.6-“Mefâ‘ îlün/mefâ‘ îlün/mefâ‘ îlün/mefâ‘ îlün” ve 7-“Fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilün” vezin kalıplarıtespit edilmiştir.

Kantemiroğlu, usûlü meydana getiren; düm, tek, te-ke, te-ke te-ke olmak 4 temel unsur olduğunu ifade eder. Bu unsurlardan düm ve tek'in bir mızrapla icrâ edildiği gerekçesiyle 1 mızraba sahip sayıldığını ve rakamla 1 değeri verildiğini ifade etmiştir. Bununla beraber te-ke'nin iki, te-ke te-ke'nin de dört mızraba sahip sayıldığını aynı zamanda Te'nin düm'ün yarı değerinde olduğunu belirtmiştir. Ârızî yani geçici durumlarda ise düm'ün iki veya dört, tek'in iki veya altı, te-ke'nin dört ve te-ke te-ke'nin de sekiz mızraba sahip olduklarını da belirtmektedir. Ayrıca bu alâmetlerin her usûlde, usûlün yapısına, yani; düzümlerine, sözlü eserlerdeki hecelerin usûl darplarına dağılımlarında aldığı şekil itibariyle esas ya da ârızî(geçici) durumda olduklarının, rakam işaretiyle belirtilerek bulunabileceğini bildirmektedir. (Tura, 2001, s. 159). Örneğin; düm'ün veya tek'in altına 2'lik, 4'lük veya 6'lık konulmuş ise düm'ün ârızî değerde olduğu ve bu rakamlarla düm'ünârızî değerleri belirtilmektedir. Ayrıca Kantemiroğlu'nun ifadelerinden, düm'ün esas değerinin 1'lik olduğu ve buna göre diğer unsurların da hesaplanabileceği açık olarak anlaşılmaktadır.

Kantemiroğlu'nun bu ifadeleri doğrultusunda; vezin hecelerinin bir rakam ile ölçüldüğü ve bu hecelerin usûllere göre değişiklikler gösterdiği belirtilmektedir. Örneğin; Mef hecesinin altına 2, 4 veya 6' rakamı konmuş ise bu hecenin ârızî durumda olduğu ve mef'in her zaman 1'lik olduğu bilgisine ulaşılmıştır. "Düm" ve "te-ke" nin birer mızraba eşit olduğunu ve te'nin düm'ün yarısına eşit olduğunu belirten ifadelerden yola çıkılarak mef'ûlü tef'ilesindeki "lü" hecesinin mef'in yarısı kadar olduğu çıkarımına da varılabilmektedir.

Hecelerin aslî değerleri denilmesinde kastedilen şudur; bir hece her hangi bir usûl darplarına yerleştirilmemiş, saf haliyle yani; konuşurken fonetik yapıyla ya da telaffuz kurallarıyla beliren vurguya göre, kelime içerisindeki doğal süresidir.

Hecelerin ârızî değerleri ise; kelimenin her hangi bir usûl ile ölçülmesiyle oluşan yani; yerleştirildiği usûlün darpların süresine göre geçici olarak aldığı değerdir.

Bu durumla ilgili küçük bir örnek olarak; "Mef 'ûlü" kalıbındaki bir kelimeyi ele alarak, bu kelimenin "Türk Aksağı" ve "Sengin Semâi" usûllerinde bestelendiğini varsayalım:

2 ve 3 zamanlı düzümlerin birleşmesiyle oluşan 5 zamanlı Türk Aksağı usûlünde klâsik eserlere bakıldığında genellikle, "mef" hecesi usûlün 2 vuruşlu darbına yerleşmekte, "û" hecesi; 3 vuruşlu darbına ve "lü" hecesi ise; 2 vuruşlu darbın yarısında bulunmaktadır. Böylelikle "mef 'ûlü" kalıbının Türk Aksağı usûlü darplarına yerleşmesiyle aldığı ârızî değer mef: 2 + û: 3 + lü: 1 olmak üzere toplam 6'dır. Çünkü bu kelime Türk Aksağı usûlünde 6 zamanlık bir süreye yerleştirilmiştir.

Aynı kalıptaki kelimeyi, 3 ve 3 zamanlı düzümlerin birleşmesiyle oluşan 6 zamanlı Sengin Semâi usûlünde klâsik eserlere bakıldığında genellikle; "mef" hecesi usûlün 1 vuruşlu darbına, "û" hecesi usûlün 1 vuruşlu darbına ve "lü" hecesi de usûlün 1 vuruşlu darbına yerleştirilmektedir. Böylelikle "mef 'ûlü" kalıbının Sengin Semâi usûlü darlarına yerleştirilmesiyle aldığı ârızî değer mef: 1 + û: 1 + lü: 1 olmak üzere toplam 3'tür. Çünkü bu kelime Sengin Semâi usûlünde 3 zamanlık bir süreye yerleştirilmiştir.

Araştırmada kullanılmış vezin kalıplarında bulunan hecelerin aslî değerlerine ilişkin süreler kısaca şu şekilde bahsedilebilir; mef, lün ve tün heceleri uzun hecedir ve değeri 1'dir. Lü, me, fe ve i heceleri; kısa hecelerdir ve değerleri, mef'in yarısı kadardır.

'û, fâ, 'î ve lâ heceleri ise sesli harfle bitmelerine rağmen uzatma işareti kullanıldığından dolayı bu heceler uzundur. Bu heceler vezin; îcâbı aruz prensiplerine uygun bir şekilde 2 hece varmış gibi uzatılarak okunur ve bu iki hecenin biri uzun çizgi ile diğeri de nokta ile işaretlenir.(Belviranlı, 1965, s. 11-12).

Bu doğrultuda uzatma işareti (^) almış sesli harflerin bulunduğu heceler 1,5 süre ile gösterilebilmektedir.

Bu çalışmada kullanılan vezin kalıplarının aslî (gerçek) değerleri "Kavramsal Çerçeve" bölümünde gösterilmiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda araştırmamızın örneklem gurubunda yer alan eserlerde kullanılmış vezin kalıplarının Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûllerinde bestekenmesiyle aldıkları ârızî (geçici) değerlertespit edilmiş ve usûllere göre karşılaştırılmıştır.

5.1.1.Remel usûlündeki bestelerde kullanılmış vezin kalıplarının ârızî değerlerinin tespiti

18. yy.'da ilk olarak Seyid Nuh Efendi'ye ait Tahir Besteden itibaren, Zekâî Dede Efendi'ye ait Bayâti Bûselik Besteye kadar 22 adet bestede güftenin vezin özellikleri ve usûl darplarına dağılım özellikleri incelenmiş ve yorumlanmıştır.

İncelenen 22 adet eserde; 15 adet "Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fe'ûlün". 4 adet "Mef'ûlü/fâ'ilâtü/mefâ'îlü/fe'ûlün". 1 adet "Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlün/fa'". 1 adet "Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fa'lün" ve 1 adet "Mef'ûlü/feilâtü/mefâ'îlü/fe'ûlün" vezin kalıpları kullanılmıştır.

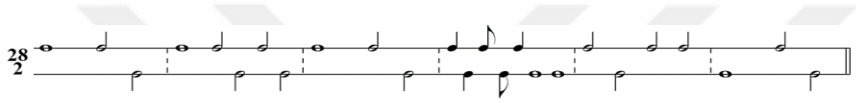

Mef	'û	lû-me	fâ	'î	lû-me	fâ	'î	lû-fe	'û	lün
Mey	let	di-gö	nül	bir	me-hi	hur	şî	di-ti	râ	ze
Bir	dev	le-ti	çin	çer	ha-te	men	nâ	da-nu	san	duk
Mey	ley	le-se	âğ	yâ	re-â	nı	san	ma-ve	fâ	dır
Câ	nım	ye-ri	ne	gel	di-ki	câ	nâ	nı-mı	gör	düm
Zül	fün	he-ve	si	gön	lü-mü	sev	dâ	ya-dü	şür	dü
Bir	dil	o-lı	cak	ol	şe-hi	hûs	nün	dî-vâ	ne	si
Câ	nı	e-me	lim	bâ	de-i	lâ	lin	le-do	lun	ca
Bir	ben	gi-bi	ol	â	fe-te	tüf	tâ	de-mi	var	dır
Eb	rû	su-na	ves	me	rû-hu	na	gâ	ze-mi	çek	miş
Ol	gon	ce-de	hen	gül	gi-bi	gül	dük	çe-de	mâ	dem
Zan	net	me-be	nim	gi	bi-sa	na	ben	de-bu	lur	sun
Bir	â	hi-le	ol	gon	ce-fe	me	hâ	li-na	yâ	net
Ef	lâ	ke-çı	kar	sa	ye-ri	dir	her	ge-ce	â	hım
Ol	duk	yi-ne	bu	şev	ki-le	mes	rû	rı-me	ser	ret
Bül	bül	gi-bi	fer	yâ	dı-fi	gâ	nım	se-he	ri	dir

Şekil 5.1."Mef' ûlü/mefâ' îlü/mefâ' îlü/mefâ' îlü/fe' ûlün" vezin kalıbında olan 15 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımları

Rauf Yekta ve Sadeddin Heper'de yer alan Remel usûlü şekli kullanılarak usûl darplarına yerleştirilen eserlerde; güfte hecelerinin usûl darplarına dağılımları bakımından birbirleriyle aynı özellikleri gösterdiği görülmektedir.

Remel usûlü darplarına yerleştirilen“Mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün” vezin kalıbındaki 15 esere göre; hecelerin geçici/ârızî olarak aldığı değerler şöyle gösterilebilir:

Mef	‘û	lü/	me	fâ	‘î	lü/	me	fâ	‘î	lü/	fe	‘û	lün	
4	4	2	2	4	6	1	1	8	10	1	1	4	8	:56

Vezin hecelerinin arızî değerler toplamının 56 olduğu görülmektedir.

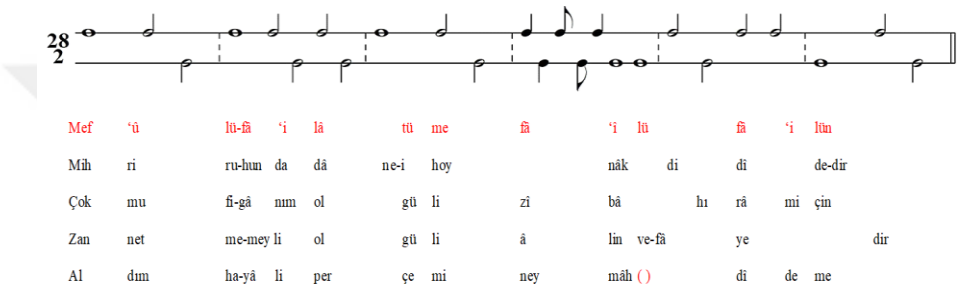

Şekil 5.2.“Mef‘ûlü/fâ‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün” vezin kalıbındaki 4 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı

“Mef‘ûlü/fâ‘ilâtü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün” vezin kalıbındaki 4 eserde; özellikle “‘lü/fâ‘ilün” hecelerinin, usul darplarına yerleştirilmesi bakımından farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Vezin kalıbı ise; güftelerin usûl darplarına dağılımı bakımından çoğunluğa göre yerleştirilmiştir.

Güftelerin usûl darplarına dağılımlarında farklılık gösteren ve veznin “lü/fâ‘ ilün” hecelerine gelen kısımlarına bakıldığında bu farklılıkların sebebinin, hecelerin anlam bakımından bölünmemesi için birbirlerinden uzaklaştırılması ya da yakınlaştırılmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki; birinci eserin güftesinde “‘lü/fâ‘ ilün” kısmına gelen hecelerine bakıldığında ilk eserin ilgili kısmında “di-dî-de-dir” heceleri bulunmaktadır ve “di” hecesi bir önceki “nak” hecesine aittir. Çünkü “di” hecesindeki “d” harfi “nak” kelimesinde bulunmakta ve kelimenin aslı “nakd”’dir. “i” sesi bu kelimeye tamlamayla eklenerek “nakd-i dîdedir” halini almaktadır. Vezin kalıbındaki “î” sesinin uzun olması gerekçesiyle düzenli olarak uzatıldığı görülmektedir. Bu yüzden “nâkd” kelimesine gelen tamlama eki “i”

sesiyle beraber bu kelime “nâk” ve “di” hecelerine ayrılmıştır. Ancak anlam bakımından bütünlüğün korunması için bu heceler birbirlerinden uzaklaştırılmamış,“di” hecesi “nâk” hecesine yakınlaştırılmıştır. “dîdedir” kelimesinin ilk hecesindeki “fâ” hecesi de vezin gereği uzun hece olduğundan 2 darp süresince uzatılmış, “de” hecesi “dir” hecesine yaklaştırılmıştır.

İkinci eserde; lü/fâ‘ilün kısmına gelen heceler “hı-râ-mi-çin” heceleridir. “lü” hecesi “hırâm” kelimesindeki “hı” hecesidir. Ancak “hı” hecesi “râ-mi-çin” ifadesine yaklaştırılmış ve “hırâm için” kelimeleri birbirlerinden uzaklaştırılmadan usûl darplarına yerleştirilmiştir.

Üçüncü eserde; lü/fâ‘ilün hecelerine gelen kısmı “ve-fâ-ye-dir” heceleridir. “Vefâ” kelimesindeki heceler birbirlerinden uzaklaştırılmamış kısa olan “ve” hecesinden sonra uzun olan “fâ” hecesi yakınlaştırılmıştır. “ye” hecesinin ise kısa hece olmasına rağmen 3 darp süresince uzatıldığı görülmektedir. Güftedeki anlam itibariyle uzamasına gerek görülmeyen hecenin, ilk olarak notaya alınırken sehven hata yapıldığındna dolayı kaydığı tahmin edilmektedir.

Dördüncü eserde; lü/fâ‘ilün hecelerine gelen kısım “( ) dî-de-me” heceleridir. Eserin güftesinde “lü” hecesi bulunmamaktadır. Bu heceyi; vezin bulma sırasında, “mâh” kelimesine med yapma sûretiyle elde edilmiştir. Eserin bu kısmı okunurken telâffuz olarak “mâh”dan sonra “ı” sesi duyulabilse de Türk dilnde ünlü türemesi olarak adlandırılabilen bu ses olayı, fars dili kurallarında bulunmadığından dolayı “mâhı” şeklinde yazılması uygun görülmemiş ve notaya yazılmamıştır. Usûl darplarına yerleştirilirken “mâh” kelimesine yakın düşünülmüş ve ( ) işaretiyle gösterilmiştir.

Güftelerin usûl darplarına dağılımlarında görülen farklılıklardan dolayı bu eserlerin birinci mısraları ayrı ayrı olup şöyle gösterilebilir:

Mihr-i ruhunda dâne-i hoy nakd-i dîdedir;

Mef	‘û	lü/	fâ	‘i	lâ	tü/	me	fâ	‘î	lü/	fâ	i	lün	
4	4	2	2	5	5	1	1	8	8	4	5	1	6	:56

Çok mu figânım ol gül-i zibâ-hırâm için;

Mef	‘û	lü/	fâ	‘i	lâ	tü/	me	fâ	‘î	lü/	fâ	i	lün	
4	4	2	2	4	7	1,5	3,5	4	11,5	0,5	3,5	0,5	8	:56

Zannetme meyli ol gül-i âlin vefâyedir;

Mef	‘û	lü/	fâ	‘i	lâ	tü/	me	fâ	‘î	lü/	fâ	i	lün	
4	4	2	2	5	6,5	0,5	4	5	4,5	0,5	6	8	4	:56

Aldım hayâl-i perçemin ey mâh dîdeme;

Mef	‘û	lü/	fâ	‘i	lâ	tü/	me	fâ	‘î	lü/	fâ	i	lün	
4	4	2	2	4	7,5	0,5	4	4	12	(.)	3,5	0,5	8	:56

Bu güftede, ikinci tef’iledeki“tü” ve son tef’iledeki“i” hecelerinin aslî değerlerinde olduğu görülmesiyle beraber güftenin hece sayısında eksiklik olduğu görülmektedir. Tespit edilen vezin kalıbına göre; “mefâ‘îlü” tef’ilesindeki “lü” hecesi güftede bulunmamaktadır. Buradaki bahis; 13 heceli güftenin, 14 heceli vezin kalıbıyla ölçülmüş olmasıdır. Güftenin heceleri, vezin kalıbına yerleştirildiği zaman vezin kalıbında 11. hece olan “lü”ye ait hecenin güftede bulunmadığı tespit edilmiştir. Türk dil kurallarına göre “ünlü türemesi” olarak adlandırılan bu durumun, Farsça’nın dil kurallarına göre karşılığı bulunmamaktadır. Güftenin Farsça olduğundan dolayı bu durumu, kendi dil kurallarında bulunmayan “ünlü türemesi” olayıyla ifade edilmenin doğru olmadığı düşünülmektedir. Bu sebeple; veznin 11. hecesi olan “lü”ye gelebilecek “ı” sesinin; anlam bakımından güftede deformasyon oluşturması nedeniyle yazılması uygun görülmemiştir. Vezinde söz konusu olan hecenin bir öncesi olan “î”, 12 birim uzatılmış ve vezin; Remel usûlü için, diğer vezinlerin gösterdiği özelik gibi, arızî olarak 56 değerini almıştır.

Güftelerinin “Mef‘ûlü/fâ‘ilâtü/mefâ‘îlü/fâilün” vezninde olan 4 eserde; vezin kalıbındaki bazı hecelerin aslî değerlerinin muhafaza edilebilmesinin yanı sıra hepsinin aldığı toplam arızî değerinin 56 olduğu görülmektedir.

“Dil düştü yine şevk ile bir dilberi nâze”

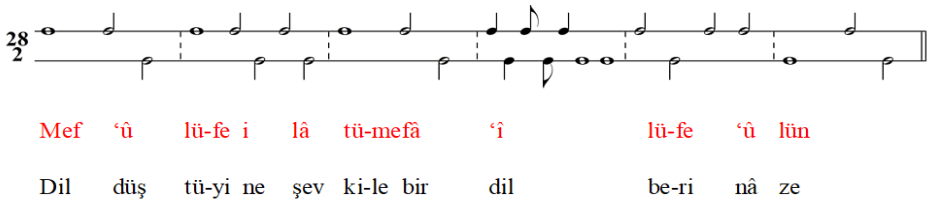

Şekil 5.3.“Mef‘ûlü/feilâtü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün” vezin kalıbında olan 1 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı

Remel usûlü darplarına yerleştirilen“Mef‘ûlü/feilâtü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün” vezin kalıbındaki 1 esere göre; hecelerin geçici/ârızî olarak aldığı değerler şöyle gösterilebilir:

Mef	‘û	lü/	fe	i	lâ	tü/	me	fâ	‘î	lü/	fe	‘û	lün	
4	4	2	2	5	5	1	1	4	14	1	1	5	7	:56

Vezin hecelerinin arızî değerleri toplamının 56 olduğu görülmektedir.

“Dildâr işitip velvele-i efgânım”

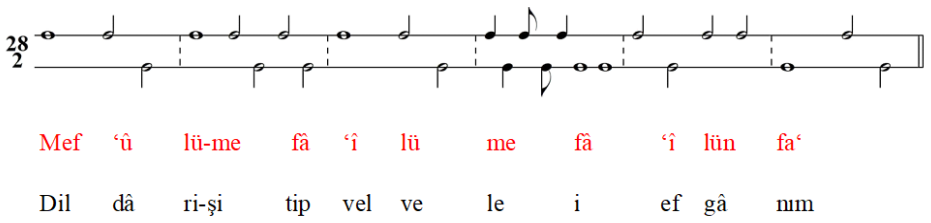

Şekil 5.4.“Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fa‘” vezin kalıbındaki 1 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı

Remel usûlü darplarına yerleştirilen“Mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fa‘” vezin kalıbındaki 1 esere göre; hecelerin geçici/ârızî olarak aldığı değerler şöyle gösterilebilir:

Mef	‘û	lü/	me	fâ	‘î	lü/	me	fâ	‘î	lün/	fa‘	
4	4	2	2	5	6	1	4	4	10	2	12	:56

Vezin hecelerinin arızî değerleri toplamının 56 olduğu görülmektedir.

“La‘ lin gören ey hurlika kevseri neyler”
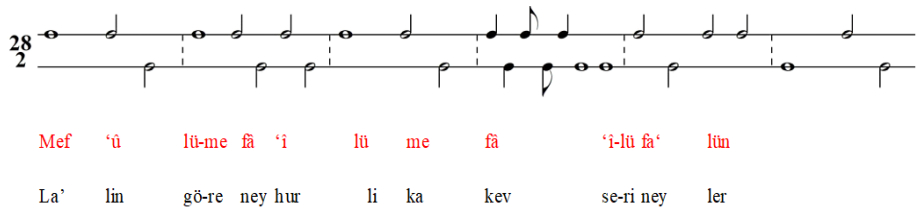
Şekil 5.5.“Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fa‘lün” kalıbındaki 1 eserde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımı

Remel usûlü darplarına yerleştirilen“Mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fa‘lün” vezin kalıbındaki 1 esere göre; hecelerin geçici/ârızî olarak aldığı değerler şöyle gösterilebilir:

Mef	‘û	lü/	me	fâ	‘î	lü/	me	fâ	‘î	lü/	fa‘	lün	
4	4	2	3	3	7,5	0,5	4	10	1	1	4	12	: 56

Remel usûlünde olan 22 adet bestede; kullanılmış olan 5 farklı vezin kalıbının tümünde vezin hecelerinin usûl darplarına yerleştirilmesiyle aldığı arızî değerler toplamının 56 olduğu görülmektedir. Bu değer; aynı zamanda bir mısraın bestelendiği zamanı ifade etmektedir. Başka bir deyişle; bir mısra Remel usûlünde 56 zamanda bestelenmektedir.

5.1.2.Firengîfer usûlündeki bestelerde kullanılmış vezin kalıplarının ârızî değerlerinin tespiti

19. yy’dan evvelki edvarlarda görülemeyen Firengîfer usûlüne ilk olarak 1725 yılında vefat ettiği tahmin edilen Kaptanizâde Ahmet Efendi’nin bestelediği eserler arasında görülmektedir. Yılmaz Öztuna tarafından rehâvi makamında bestelediği besteyle

beraber iki adet daha Firengîfer usûlünde eserinin olduğu söylenmektedir. Ancak "Arzetmediğim yâre meğer yâre mi kaldı" adlı bestesinden başka bu usûlde olan herhangi bir eserine nota arşivlerinde bulunamamıştır. Kaptanizâde'den sonra 18. yy'da, Hasan Tahsin tarafından kaleme alınan Gülzâr-ı Mûsikî'de görülen Firengîfer usûlüne Hâşim Bey'in güfte mecmu'asının bir takım usûllere yer verildiği bölümünde de rastlanmıştır. Ancak Kaptanizâde'den sonra Zekâî Dede Efendi'ye kadar olan dönemde, bu usûlde bestelenmiş yalnızca 4 adet esere ulaşılabilinmiştir. Bu eserlerde; "Mef' ûlü/mefâ' îlü/mefâ' îlü/fe' ûlün" ve "Mef' ûlü/fâ' ilâtü/mefâ' îlü/fâ' ilün" vezin kalıpları tespit edilmiş olup vezin heceleriyle beraber, eserlerin birinci mısraları, güfte hecelerinin usûl darplarına dağılımları listelenerek gösterilmiştir.

"Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fa'lün" kalıbında olan 3 eserde ve "Mef' ûlü/fâ' îlâtü/mefâ'îlü/fa'lün" kalıbındaki 1 eserde güftelerin usûl darplarına dağılımları listelenmiştir. Vezin hecelerinin Firengîfer usûlünde bestelenmesiyle aldıkları arızî değerler, usûl darplarının süre değerlerine göre verilmiştir.
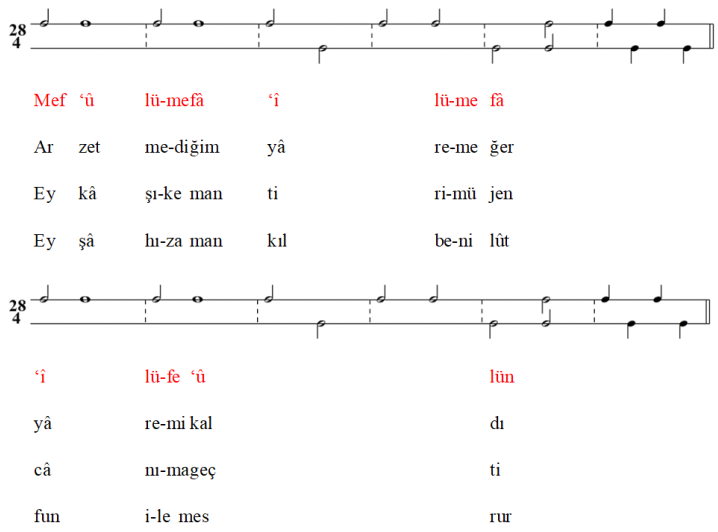
Şekil 5.6.:"Mef' ûlü/mefâ' îlü/mefâ' îlü/fa'lün" kalıbında olan 3 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı

Firengîfer usûlü darplarına yerleştirilen "Mef' ûlü/mefâ' îlü/mefâ' îlü/fa' lün" vezin kalıbındaki 3 esere göre; hecelerin geçici/ârızî olarak aldığı değerler şöyle gösterilebilir:

Mef	‘û lü/	me	fâ ‘î lü/	me	fâ ‘î lü/	fe	‘û	lün
2	4 1	1	5 5 1	1	8 6 1,5	0,5	12	8 :56

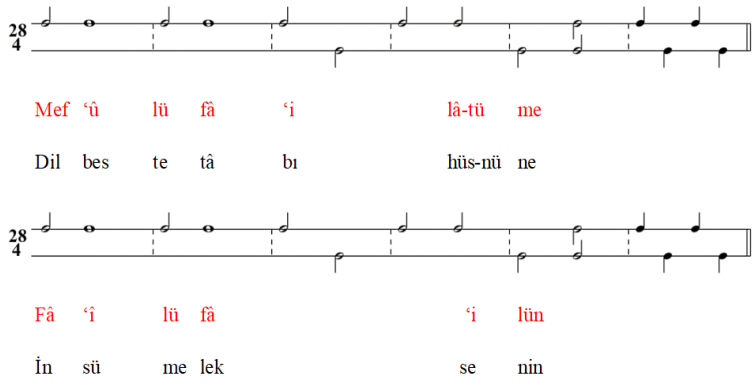

Şekil 5.7.“Mef‘ ûlü/fâ‘ îlâtü/mefâ‘ îlü/fa‘lün” kalıbında olan 1 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı

Firengîfer usûlü darplarına yerleştirilen “Mef‘ ûlü/fâ‘ îlâtü/mefâ‘îlü/fa‘lün” vezin kalıbındaki 1 esere göre; hecelerin geçici/ârızî olarak aldığı değerler şöyle gösterilebilir:

Mef	‘û lü	fâ ‘i	lâ	tü	me	fâ ‘î	lü	fâ	‘i	lün
2	4 2	5 5	1,5	0,5	8	2	5,5	0,5	11	1 8 :56

İki ayrı vezin kalıbında olmalarına rağmen Firengîfer usûlüyle bestelendiklerindevezin hecelerinin aldığı arızî değerler toplamının 56 olduğu görülmektedir.

5.1.3.Devr-i Kebîr usûlündeki bestelerde kullanılmış vezin kalıplarının ârızî değerlerinin tespiti

17. yy’danZekâî Dede Efendi’ye kadar olan dönemde bestelenmiş, beste formunda ve Devr-i Kebîrusûlünde olan 14 eserde tespit edilen vezin kalıpları ve “Mefâ‘îlün/ mefâ‘îlün/ mefâ‘ îlün/ mefâ‘ îlün”, “Fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/fâ ‘ilün” ve “Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün” kalıplarıdır.

“Fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilün” kalıbında olan 12 eser, “Mefâ‘îlün/ mefâ‘îlün/mefâ’ îlün/mefâ‘ îlün” kalıbında olan 1 eser ve “Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘

îlü/fe‘ ûlün” kalıbında olan 1 eserde vezin heceleriyle birlikte birinci mısralar usûl darplarına yerleştirilmiştir.

Aşağıdaki şekilde güftelerin usûl darplarına yerleştirilmesi sonucunda genel olarak heceleirn birbirleriyle ortak özellik gösterdikleri görülmüştür.

Fâ	‘i lâ	tün	fâ	‘i lâ	tün
Mev	si mi	gül	fas	lı bül	bül
Câ	mı lâ	lin	dir	se nin	â
Gül	si tâ	nı	nâk	şı hüs	nün
Ber	gi gül	ey	gon	ce fem	sen
Ol	şe hi	hüs	nün	di lâ	râ
Tâ	be key	sî	nem	de câ	et
Des	ti sâ	ki	den	çe kip	
Ey	şe hen	şâ	hı	ci han	â
Her	za man	pî	şî	ni gâ	hum
Ber	ku şâ	yı	mâ	de let	hâ
Sî	ne de	bir	lâh	za â	râm
Ol	gü lün	gül	zâ	rı hüs	nü

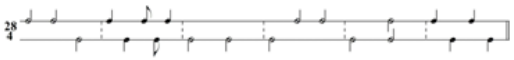

Fâ	‘i lâ	tün	fâ	‘i lün
nev	ba hâr	ey	yâ	mı dır
yi	ne rû	yi	en	ve rin
den-ba hâ		ris	tan	ya zar
gi	bi ter	dâ	men	mi dir
zı	ni hâ	nın	kim	bi lir
mek	ce fâ	vü	kî	ne ye
câ	mı-ne şâ	tı	cem	gi bi
râ	yı nev	Tar	zı	u sûl
dâ	hü vey	dâ	sın	sen
hâ	kâ-nı dev	rân	dâ	i ma
ey	le gel	câ	nım	gi bi
bâ	dı mih	net	bul	ma sın

Şekil 5.8. “Fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ ilün” kalıbında olan 12 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı

Şekilde yer alan üçüncü, yedinci ve onuncu sıradaki eserlerin hece dağılımlarında bazı farklılıkların bulunduğu görülmektedir.

Üçüncü sıradaki "*gülsitân-ı nâkş-i hüsnünden bahâristan yazar*" adlı eserde; "..*denbahâr*" kısmının genelden ayrı bir şekilde darplara yerleştirildiği görülmektedir. Bunun sebebi olarak; "den" hecesinden hemen sonra bahâr kelimesindeki kısa olan "ba" hecesinin ve bu heceden sonra da kelimenin tamamlayıcı hecesi olan "hâr" hecesinin, ifade olarak bölünmemesi için birbirlerine yanaşık olarak yerleştirildiği düşünülmektedir. Usûl başına gelen "den" hecesinin kısa tutulmasının sebebi ise; bu hecenin kendinden önceki kelimenin son hecesi olması gerekçesiyle uzatılmamasının uygun görüldüğü düşünülmektedir.

Yedinci sıradaki esere bakıldığında "*dest-i sâkîden çekip câm-ı neşât-ı cem gibi*"mısraındadiğerlerine göre farklı dağılan kısmı "*dest-i sâkiden çekip …"* ifadesinin birinci usûlde, "*câm-ı neşât-ı neşât-ı cem gibi*" ifadesinin iknciusûlde bulunduğu görülmektedir. Listedeki eserlere bakıldığında birinci usûlde genellikle fâ'ilâtün + fâ'ilâtüntef'ilelerinin yer aldığı görülmektedir. Fakat bu eserde birinci usûlde "fâ'ilâtün + fâ'ilâ", ikinci usûlde "tün+fâ 'ilâtün+fâ'ilün" hecelerinin yer almaktadır. Genellikle birinci usûlde bulunan "tün" hecesi ikinci usûlde yer almaktadır. Güftenin ilgili kısmına bakılmış ve bu duruma sebebiyet veren unsurun; "*câm-ı neşât-ı neşât-ı cem gibi*" ifadesinde bulunan tamlamanın olduğu anlaşılmıştır. "tün" hecesine gelen "câ" hecesi, birinci usûlde olması gerekirken devamındaki tamlamanın bölünmemesi için ikinci usûle aktarılmış ve tamlamalar bölünmemiştir.

Onuncu sıradaki esere bakıldığında; "*Berkuşâyımâdelethâkân-ı devândâima*" mısraında birinci usûlde "fâ'ilâtün" + "fâ'ilâtün" tef'ilelerinin, ikinci usûlde de "fâ'ilâtün" + "fâ'ilün" tef'ilelerinin yer alması beklenirken ikinci usûle "tün + fâ' ilâtü + fâ' ilün" tef'lelerinin yerleştirildiği görülmektedir. Bu duruma sebebiyet veren hususun ise, veznin söz konusu "tün" hecesinden itibaren çift tamlamanın bulunmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. "tün" hecesi; diğer bestelerde olduğu gibi birinci usûlün son düzümüne yerleştirildikten sonra, tamlamanın başladığı hece olarak bölünmemesi için, ikinci usûlde tekrar edilmiştir.

Ayrıca 2, 6, 9, 10 ve 11. sıralarda bulunan eserlerde, mısra sonlarında terennüme yönlendiren bağlantı lâfîzlarının kullanıldığı görülmektedir. Mısra sonlarında "vay" lâfzının kullanıldığı eserlerde; kapalı heceli lâfîzların ilave edilmesiyle, ikinci usûlün son yarısında "fâ 'ilâtün" tef'ilesinin elde edildiği görülmektedir.

Devr-i Kebîrusûlü darplarına yerleştirilen"Fâ' ilâtün/fâ' ilâtün/fâ' ilâtün/fâ' ilün" vezin kalıbındaki 12 esere göre; hecelerin geçici/ârızî olarak aldığı değerler şöyle gösterilebilir:

Fâ	'i	lâ	tün/	fâ	'i	lâ	tün/	fâ	'i	lâ	tün/	fâ	'i	lün	
5	2	3	4,5	4,5	1,5	3,5	4	5,5	0,5	4	4	5	2	7	:56

Vezin hecelerinin Devr-i Kebîr usûlü darplarına yerleştirilmesiyle aldığı arızî değerler toplamının 56 olduğu görülmektedir.

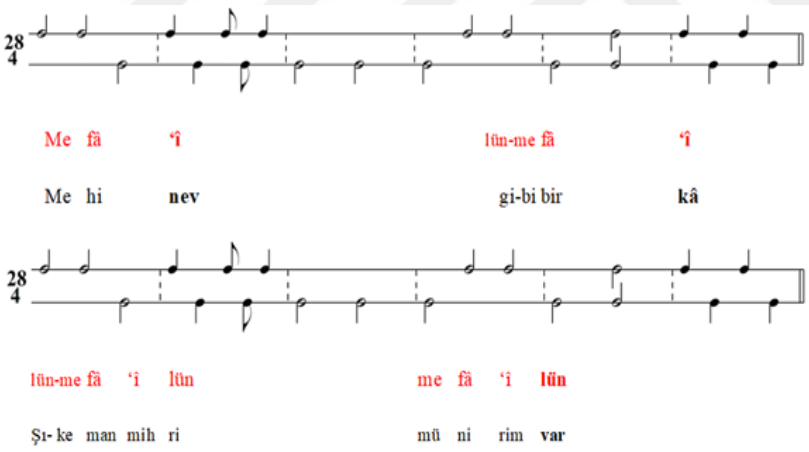

Şekil 5.9. "Mefâ' îlün/mefâ' îlün/mefâ' îlün/mefâ' îlün" kalıbındaki 1 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı

Devr-i Kebîrusûlü darplarına yerleştirilen"Mefâ' îlün/mefâ' îlün/mefâ'îlün/mefâ' îlün" vezin kalıbındaki 1 esere göre; hecelerin geçici/ârızî olarak aldığı değerler şöyle gösterilebilir:

Me	fâ	'î	lün/	me	fâ	'î	lün/	me	fâ	'î	lün/	me	fâ	'î	lün	
1	4	12	1	1	4	4	1	1	2	2	8	0,5	2	2	8	:53,5 + 2,5 =56

Şekilde yer alan Eserin girişinde 1 değerde ve 12. heceden sonra 1,5 değerde “yar” lâfızlarının kullanıldığı görülmekte olup vezin hecelerine eklendiğinde arızî değerler toplamının 56 olduğu görülmektedir.

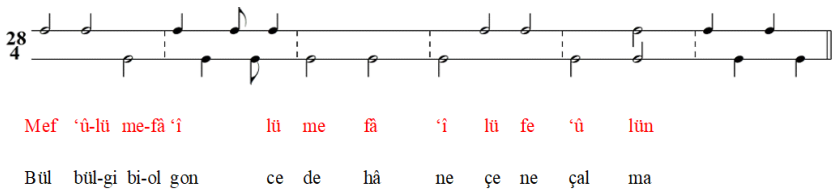

Şekil 5.10.“Mefû‘ lü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün” kalıbındaki 1 eserde hecelerin usûl darplarına dağılımı

Devr-i Kebîrusûlü darplarına yerleştirilen“Mefû‘ lü/mefâ‘ îlü/mefâ‘îlü/fe‘ ûlün” vezin kalıbındaki 1 esere göre; hecelerin geçici/ârızî olarak aldığı değerler şöyle gösterilebilir:

Mef	‘û	lü	me	fâ	‘î	lü	me	fâ	‘î	lü	fe	‘û	lün	
2	1,5	0,5	1,5	0,5	3	1	2	2	2	2	2	2	6	:28

“Mefâ‘ îlün/Mefâ‘ îlün/Mefâ‘ îlün/Mefâ‘ îlün” ve “Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilâtün/Fâ‘ ilün” kalıplarının aslî değerler toplamı farklı oldukları halde Devr-i Kebîr usûlünde bestelenmesi sonucunun 56 olduğu görülmektedir. Öte yandan “Mef ‘ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün” kalıbının aldığı ârızî değer; diğer iki usûlde 56 iken, Devr-i Kebîr Usûlünde 28 olduğu görülmektedir.

Vezin kalıplarının toplam ârızî değerleri aynı zamanda vezinlerin bestelenme zamanını ifade etmiş ve ilk iki kalıp toplam 56, üçüncü kalıp ise 28 zamanda bestelenmiştir.

5.1.4. Vezin kalıplarında hece değerlerinin usûllere göre karşılaştırılması

Vezin kalıplarının Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûlleriyle bestelendiklerinde 56 zamanda tamamlandıkları görülmektedir. Bununla beraber, vezin kalıplarınındaki hecelerin usûllere göre farklı ârızî değerler aldıkları da görülmüş ve vezin kalıpları, üç usûldeki kullanımıyla karşılaştırılmıştır.

Öncelikle üç usûlde de kullanılmış “Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün” vezin kalıbının usûllere göre aldıkları değerler şöyledir:

Remel usûlünde:

Mef	‘û	lü/	me	fâ	‘î	lü/	me	fâ	‘î	lü/	fe	‘û	lün	
4	4	2	2	4	6	1	1	8	10	1	1	4	8	:56

Firengîfer usûlünde:

Mef	‘û	lü/	me	fâ	‘î	lü/	me	fâ	‘î	lü/	fe	‘û	lün	
2	4	1	1	5	5	1	1	8	6	1,5	0,5	12	8	:56

Devr-i Kebîrusûlünde:

Mef	‘û	lü	me	fâ	‘î	lü	me	fâ	‘î	lü	fe	‘û	lün	
2	1,5	0,5	1,5	0,5	3	1	2	2	2	2	2	2	6	:28

Bu kalıptaki her bir tef’ilenin ârızî değer farkları usûllere göre şöyle gösterilebilir:

	Mef‘ûlü/		mefâ‘îlü/	mefâ‘îlü/	fe‘ûlün	
Remel usûlü	10	/	13	/ 20	/ 13	:56
Frengîfer usûlü	7	/	12	/16,5	/20,5	:56
Devrikebîr	4	/	6	/8	/10	:28

Görüldüğü üzere;

“mef” hecesi; Remel usûlünde 4 iken, Firengîfer usûlünde 2 ve Devr-i Kebîr usûlünde 2 ârızî değerindedir.

“Û “hecesi; Remel ve Firengîfer usûlerinde 4 iken, Devr-i Kebîr usûlünde 1,5 ârızî değerindedir.

“Lü” hecesi; Remel usûlünde 2 iken, Firengîfer usûlünde 1 ve Devr-i Kebîr usûlünde 0,5 ârızî değerindedir.

Böylelikle “mef‘ ûlü” tef’ilesinin Remel usûlündeki ârızî değeri 10 iken, Firengîfer usûlünde 7, Devr-i Kebîr usûlünde ise 4’tür.

Diğer tef’ileler de belirtilecek olunursa;

“mefâ‘ îlü” tef’ilesi; Remel usûlünde 13 iken, Firengîfer usûlünde 12 ve Devr-i Kebîr usûlünde 6 ârızî değerini almaktadır.

İkinci “mefâ‘ îlü” tef’ilesi Remel usûlünde 20, Firengîfer usûlünde 16,5, Devr-i Kebîr usûlünde 8’dir.

“fe‘ûlün” tef’ilesi ise; Remel usûlünde 13, Firengîfer usûlünde 20,5 ve Devr-i Kebîr usûlünde 10 ârızî değerlerini almıştır.

Ayrıca bu vezin kalıbındaki hecelerin aldığı ârızî değerler toplamı; Remel ve Firengîfer usûllerinde 56 iken, Devr-i Kebîr usûlünde 28 olduğu görülmektedir.

İki usûlde kullanılmış olan “Mef‘ ûlü/fâ‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fâ‘ ilün” vezin kalıbının Remel ve Firengîfer usûllerindeki dağılımları karşılaştırıldığında her iki usûlde de hecelerin ârızî değerleri toplamının 56 olduğu görülmekte olup, farklılıklar şöyle gösterilebilir:

Remel usûlünde

Mef	‘û	lü/	fâ	‘i	lâ	tü/	me	fâ	‘î	lü/	fâ	i	lün	
4	4	2	2	4	7	1,5	3,5	4	11,5	0,5	3,5	0,5	8	:56

Firengîfer usûlünde

Mef	‘û	lü	fâ	‘i	lâ	tü	me	fâ	‘î	lü	fâ	‘i	lün	
2	4	2	5	5	1,5	0,5	8	2	5,5	0,5	11	1	8	:56

Tef’ilelerin ayrı olarak iki usûlde aldığı ârızî değerler toplamları şöyle gösterilebilir:

	mef‘ûlü/	fâ‘ilâtü/	mefâ‘îlü/	fâ‘ilün	
Remel usûlü	10 /	13 /	19,5 /	12	:56
Frengîfer usûlü	8 /	12 /	16 /	20	:56

Görüldüğü üzere her tef’ile bestelendikleri usûle göre farklı ârızî değerler almaktadır.

5.2. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr Usullerininüçünde kullanılan aynı vezin kalıplarınınusûldüzümlerine göre karşılaştırılması

Vezin kalıbındaki hecelerin usûl darplarına yerleştirilerek usûl düzümleri bakımından incelenmiş olup ortaya çıkan farklar tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5.1. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûllerinde bestelenmiş “Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün”kalıbındaki tefilelerin usul düzümlerine göre dağılımları

Usûller	1. Düzüm	2. Düzüm	3. Düzüm	4. Düzüm	5. Düzüm	6. Düzüm
Remel usûlü 4+6+4+6+4+4	(Mef‘û) 4	(lü/mefâ‘î) 6	(lü/mefâ) 4	(‘î) 6	(lü/fe‘û) 4	(lün) 4
Frengîfer usûlü 6+6+4+4+4+4	(Mef‘û) 6 (‘î) 6	(lü/mefâ) 6 (lü/fe‘û) 6	(‘î) 4 (û) 4	(‘ilü/me) 4 (û) 4	(fâ) 4 (lün) 4	(fâ) 4 (lün) 4
Devrikebîr usûlü 6+4+4+6+4+4	(Mef‘ûlü/mefâ) 6	(‘ilü/) 4	(mefâ) 4	(‘ilü/fe) 6	(‘ûlün) 4	( ) 4

Tabloda görüldüğü üzere vezin heceleri bestelendikleri usûle göre farklı düzümlerde bulunmaktadır.

Tabloda kırmızı renkli heceler tekrar eden heceler olduğunu göstermektedir. Usûllerin altlarında yazan rakamlar; usûl düzümlerini göstermektedir.

"Mef ve û" heceleri ele alındığında, bu heceler; Remel usûlünün birinci düzümdeki 4 zamana, Firengîfer usûlünün birinci düzümündeki 6 zamana yerleştirilirken, Devr-i Kebîr usûlünün birinci düzümünün içinde "lü-me-fâ" heceleriyle beraber yer almaktadır. Bununla beraber mef ve û heceleri Devr-i Kebîr'in birinci düzümünde mef: 2 zamana û: 1,5 zaman olmak üzere toplam 3,5 zamana yerleştirilmiştir. Kanaatimizce bunun nedeni ise eğer ki bu iki hece; Devr-i Kebîrin birinci düzümüne başka hece olmaksızın yerleştirilseydi; Firengîfer usûlüyle aynı özellikte olacağından dolayı, bu iki usûlün birbirinden ayrıştırılması zorlaşırdı. Diğer taraftan û hecesi Devr-i Kebîr usûlünde de 2 zamanı içerseydi; mef ve û hecelerinin toplam değeri 4 olurdu ve bu kez Remel ile Devr-i Kebîr usûllerinin birbirlerinden ayrıştırılması güçleşmiş olurdu.

Son olarak "Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün" kalıbı Remel ve Devr-i Kebîr usûllerinde 1 usûle yerleştirilirken Firengîfer usûlünde 2 usûle yerleştirilmiştir.

İki usûlde kullanılmış olan "Mef‘ ûlü/fâ‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fâ‘ ilün" vezin kalıbındaki hecelerin usûl darplarına yerleştirilmesinde, usûl düzümleri bakımından ortaya çıkan farklar tabloda gösterilmiştir:

Tablo 5.2. Remel ve Firengifer usullerinde bestelenmiş "Mef‘ ûlü/fâ‘ ilâtü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün" kalıbındaki tefilelerin usul düzümlerine göre dağılımları

Usûller	1. Düzüm	2. Düzüm	3. Düzüm	4. Düzüm	5. Düzüm	6. Düzüm
Remel usûlü 4+6+4+6+4+4	(Mef‘û) 4	(lü/fâ‘ilâ) 6	(lâtü/me) 4	(fâ‘î) 6	(îlü/fâ‘i) 4	(lün) 4
Frengîfer usûlü 6+6+4+4+4+4	(Mef‘û) 6 (fâ‘î) 6	(lü/fâ) 6 (‘ilü/fâ) 6	(‘i) 4 (fâ) 4	(‘ilâ/tü) 4 (fâ‘i) 4	(me) 4 (lün) 4	(me) 4 (lün) 4

Tabloda yer alan kırmızı renkli heceler, tekrar eden heceler olduğunu göstermektedir. Usûllerin altında yazılan rakamlar; usûl düzümlerini göstermektedir.

Mef ve û hecelerinin her iki usûlde de birinci düzümlerde olmak üzere Remel usûlünde 4 zamanlı düzümde iken, Firengîfer usûlünde 6 zamanlı düzümde yer almaktadır.

Remel usûlünün ikinci sıradaki 6 zamanlı düzümünde "lü-fâ-i-lâ" heceleri bulunurken, Firengîfer usûlünün aynı zamana sahip ikinci düzümünde "lü-fâ" heceleri yer almaktadır.

Üçüncü sıradaki düzümde; her iki usûlde de aynı zamanı içermekte olup, Remel usûlünde 3 hece, Firengîfer usûlünde ise tek hece bulunmaktadır.

Her iki usûlde de 4 zamanlı olan beşinci sıradaki düzümde; Remel usûlünde 4 hece bulunurken, Firengîfer usûlünde tek hece yer almaktadır.

Altıncı sıradaki düzüm; iki usûlde de 4 zamanlı olup, tek hece bulunmakta fakat bu hecelerin veznin farklı tef'ilelerinin heceleri olduğu görülmektedir.

Aynı vezin kalıbı; Remel'de 1 usûlde bestelenirken, Firengîfer'de 2 usûlde bestelenmiştir.

5.3. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr Usûllerindeki Bestelerde Kullanılmış Vezin Kalıplarının, Bahirlere Göre Düzümleri ve Usûllere Göre Karşılaştırılması

Arap edebiyatında doğan Vll. yy'dan beri şiir ölçüsü olarak kullanılan arûz; giderek yakın coğrafyaların edebiyatlarında yayılmış, Türk edebiyatında da; hece ölçüsünün (vezninin) yanı sıra X. yy'dan beri beğenilerek kullanılmış olduğu bilinmektedir. Arap dilinde, hece sonlarındaki harflerin durgunluk ve harekelerine dayanan İlmü'l-arûz, Arap şiirinde kullanılan bahirler ve bahirlerin türetildiği kalıplardan, aruzun kurallarını içeren bir ilim olduğu bilinmektedir. (İpekten, 2008, s. 132).

İmam Halil bin Ahmed'in sistemleştirdiği kalıplarda temel olarak kullanılan sekiz tef'ile vardır. Bunlar; "fe'ûlün", "fâ'ilün", "fâ'ilâtün", "mefâ'îlün", "müstef'ilün", "mef'ûlâtü", "müfâ'aletün", "mütefâ'ilün"dür.

Bu temel sekiz tef'ile, aynı veya değişiklikler yoluyla çeşitli şekillerde daireler halinde birleşmiş ve "bahir" adı verilerek 5 dairede gösterilen 16 bahir kalıbı oluşturmuşlardır. Bir mısrada bu tef'ilelerin bir kaideye bağlı olarak bir araya gelmesi, bahir kalıplarını oluşturmaktadır. Bu bahirlerden bazıları Hecez, Recez, Remel, Muzârî, Müctes, Vâfir, Kâmil, Hafîf gibi 16 bahir vardır. Bu bahirlerin her birinde kullanılan ayrı kalıpları mevcuttur. Bu kalıplardan bazıları ise şöyledir:

Bünyesinde 8 kalıp bulunduran Hezec bahrinin kalıpları şunlardır:

1-"Mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ' îlün". 2-"Mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/fe'ûlün".3-"Mefâ'îlün/fe'ûlün/mefâ'îlün/fe'ûlün".4-"Mefâ' ilün/fâ' ilün".5-"Mef' ûlü/mefâ'îlün/mef'ûlü/mefâ'îlün".6-"Mef'ûlü/mefâ' îlün".7-"Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ 'îlü/fa'ûlün" ve8-"Mef'ûlü/mefâ'îlün/fe'ûlün" kalıplarıdır.

Bünyesinde 6 kalıp bulunduran Recez bahrinin kalıpları şunlardır:

1-"Müstef'ilün/müstef'ilün/müstef'ilün/müstef'ilün", 2-"Müstef' ilün/müstef' ilün", 3-"Müstef' ilâün/Müstef' ilâün", 4-"Müstef' ilâün", 5-"Müfte' ilün/Müfte' ilün/Müfte' ilün/Müfte' ilün" ve 6-"Müfte' ilün/mefâ' ilün/müfte' ilün/mefâ' ilün" kalıplarıdır.

Bünyesinde 8 adet kalıp barındıran Remel bahrinin bütün kalıpları "fâ' ilâtün", "fe' ilâtün" ve "fâ' ilün" tef'ilelerinin birleşmesiyle oluşmaktadır.

Bu kalıpların farklı hecelerinden okunmaya başlandığında değişik kalıpların ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Örneğin; hecez bahri olan "Mefâ' îlün/ mefâ' îlün/ mefâ'îlün" kalıbı, "lün" hecesinden okunmaya başlanıldığında; "Fâ' ilâtün/ fâ' ilâtün/ fâ'ilâtün" kalıbı ortaya çıkmaktadır. Bu kalıbın ise remel bahrinin oluştuğu görülmektedir.

Aynı şekilde, recez bahri olan "Müstef' ilün/ müstef'ilün" kalıbının "tef" hecesinden başlanılarak okunduğunda;

"Fâ' ilâtün/ fâ'ilâtün" kalıbının ortaya çıktığı görülmektedir.

Bu doğrultuda birbiriyle aynı köklere dayanan bahirler 1 dairede gösterilmektedir. Buna göre bahirlerin oluşturduğu daireler ise; 1.Daire-i muhtelife; Tavîl, Medîd, Basît. 2.Daire-i mu'telife; Vâfir, Kâmil. 3.Daire-i mu'telife; Hezec, Recez, Remel. Daire-i muhtelife; Münserih, Muzârî, Müctes, Muktazab. Daire-i müctelibe; Hafîf, Serî. Daire-i müttefika; Mütekârib, Mütedârik daireleri ve bahirleridir.

Aruz sistemin kurucusu İmam Halîl'in oluşturduğu 16 bahirde bulunan tef'ilelerde; illet, zihaf, habn, hafzn[1] vb. belirli değişiklikler yapılmış ve her bahrin "gayr-ı sâlim"denilen ana kalıplardan başka, değişik şekilleri türetilmiştir. Tef'ilelerde yapılan değişiklikler; aslından uzaklaştırma anlamındaki "Zihaf" ve hastalık anlamında olan "illet" olmak üzere 2 şekilde gösterilir. (İpekten, 2008, s. 137).

Ölçü gereği uzun hecenin kısaltılması ya da şapkalı hecenin bir kapalı hece değerine düşürülmesi olarak adlandırılan zihafın da kendi içerisinde değişik adlandırılan durumları vardır. Örnek olarak; fâ'ilâtüntef'ilesindeki ilk elif harfinin düşerek fe'ilâtün şeklini alması; habn denilen durumdur ve ortaya çıkan yeni kalıba gayr-ı sâlim-i mahbûn" denilmektedir. İllet; tef'ilelerin son harflerinde ekleme ya da çıkarma yapılmasıyla olur. Örnek olarak da "müstef'ilün" tef'ilesinin sonuna harf eklenmesiyle "müstef'ilâtün" tef'ilesi elde olunur. Bu durum "ziyâde" olarak tanımlanmaktadır. "Mütefâ'ilün" tef'ilesinde son hecenin çıkarılmasıyla "mütefâ'i" tef'ilesi elde olunur. "Mütefâ'i" kalıbının arap aruzunda yer almaması nedeniyle bu kalıp "fe'ilâtü" şeklinde ifade olunur. Bu duruma da "hazf" adı verilmektedir.

Bu doğrultuda bahirlerden çok sayıda değişik kalıplar üretilmiş ve farklı isimlerle adlandırılmıştır.

[1] Ünlü düşmesi, ünlü türemesi, kaynaştırma vb. ses olaylarının arap edebiyatında kullanılan ifadelerle, kelime kalıplarında yapılan geçici değişiklikleri belirten kelimelerdir.

Araştırmanın örneklem gurubunu oluşturan 40 eserde kullanılmış vezin kalıpları incelenmiş ve kök olarak hangi bahire ait oldukları saptanmıştır. Bu vezinler ve bahirleri şöyledir:

1. "Mefâ'îlün, mefâ'îlün, mefâ'îlün, mefâ'îlün" kalıbı, "lün" hecesinden başlanılarak okunduğunda "lün-me-fâ-'î" haline döner ve bu da "fâ'ilâtün" tef'ilesine denk gelerek "fâ'ilâtün" tef'ilesiyle remel bahrini vermektedir. Buna göre vezin kalıbının remel bahri vurgusuyla yazılışı şöyledir;

(Lünmefâ'î) (lün me fâ'î) (lünmefâ'î) (lünmefâ'î)

(Fâ'ilâtün) (fâ'ilâ tün) (fâ'ilâ tün) (fâ'ilâtün)

Burada idrak edilmesi gereken husus şöyledir; vezin kalıbının, farklı bir vurguda okunmasıyla ortaya çıkan vurgunun remel bahrini vermesidir. Farklı bir vurguda okunduğunun belirtilmesi için "lün" hecesinden başlanmakta ve kalıbın tamamlanması için "mefâ 'i" heceleri cümlenin sonuna alınarak kalıp tamamlanmaktadır. Ancak; "Mefâ' ilün/Mefâ' ilün/Mefâ' ilün/Mefâ' ilün" kalıbındaki bir şiir remel bahri vurgusuyla okunduğunda; mısraın başındaki "mefâ' i" heceleri, mısraın sonuna alınmamaktadır. "mefâ' i" hecelerinin okunmasındna itibaren kalan heceler "fâ' ilâtün" vurgusuyla yani remel bahriyle okunmaktadır.

Buna göre "Mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün" vezin kalıbının remel bahrine göre;

mefâ'î (lünmefâ'î) (lünmefâ'î) (lünmefâ'î) (lün+ mefâ'î) şeklinde ayrılmaktadır.

Aynı şekilde "Mefâ 'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün" kalıbında ölçülmüş bir güftenin; kendi kalıbına göre ayrılması şöyle gösterilebilir:

mefâ'îlün/	mefâ'îlün/	mefâ'îlün/	mefâ'îlün
(Meh-i nev gi)	(bi bir kaşı)	(keman mihr-i)	(münirim var)

Aynı güftenin "lün" hecesinden başlanmak üzere, remel bahri tef'ilelerine göre ayrılması ise şöyle gösterilebilir:

Fâ'ilâtün/	fâ'ilâtün/	fâ'ilâtün/	fâ'ilün
(gibi bir ka)	(şı keman mih)	(r-i münirim)	(var + meh-i nev)

Hecelerin remel bahri vurgusuna göre ayrımının daha anlaşılır biçimde gösterilmesi için baştaki "mefâ 'i" kalıbına denk gelen heceler sonda gösterilmiştir. Aynı güftenin remel bahri vurgusuna göre ayrılarak ve baştaki "mefâ 'i" hecelerinin sona alınmadan gösterilmesi şöyledir:

Fâ' ilâtün	Fâ'ilâtün	Fâ' ilâtün	Fâ' ilün
Meh-i nev gibi bir ka	şı keman mih	r-i münirim	var
Mefâ' îlün/mefâ' î	Lün/mefâ' î	Lün/mefâ' î	lün

"gi-bi-bir-ka" hecelerinden itibaren "Fâ' ilâtün" vurgusunda okunmaya başlandığının belirtilmesi için bu heceler kırmızıyla yazılmıştır. Alt sırada ise; "Mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün" vezin kalıbının remel bahrine göre ayrıldığı düzümler gösterilmektedir.

2. "Fâ' ilâtün/fâ' ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün" vezin kalıbı, remel bahriyle aynı kalıp olduğundan dolayı bu kalıbın ayrıca bahir vurgusuyla yazılmasına gerek görülmemiştir. Son tef'ilenin "fâ'ilâtün" yerine "fâ'ilün" olması kalıbı bozmamaktadır. "Fâ'ilün"ün, "fâ 'ilâtün" tef'ilesininhabn yapılmış gayr-ı sâlim-i mahbûn halindeki şekli olmasından dolayı son tef'ilenin "fâ'ilâtün" yerine "fâ'ilün" olması, kalıbı bozmamaktadır.

"Fâ' ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün" kalıbındaki güftenin vezne göre ayrılması şöyle gösterilebilir:

Fâ'ilâtün/	fâ'ilâtün/	fâ'ilâtün/	fâ'ilün
(Mevsim-i gül)	(fasl-ı bülbül)	(nev-bahâr ey)	(yâmıdır)

Veznin, Remel bahri kalıbıyla aynı olduğundan dolayı güftenin bahir tef'ilelerine göre ayrılmasında bir değişiklik yoktur

(Mevsim-i gül) (fasl-ı bülbül) (nev-bahâr ey) (yâmıdır).

3. "Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fa'" kalıbında olan kalıp, "'û" hecesinden okunmaya başlandığında Recez bahrine ait "müfte'ilün" tef'ilesi elde olunacaktır. "ûlü/mefâ" vurgusuyla okunan tef'ileler "müfte'ilün" kalıbını meydana getirmiştir.

"Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fa'" kalıbındaki bir güftenin kendi tef'ilelerine göre ayrılması şöyle gösterilebilir:

mef'ûlü/	mefâ'îlü/	mefâ'îlün/	fa'
Dildâr i	şidüp velve	le-i efgâ	nım

"Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fa'"kalıbının recez bahrinde "Müfte'ilün" tef'ilesine göre ayrılması şöyle gösterilebilir:

Müfte'ilün/	müfte'ilün/	müfte'ilün
('ûlü/mefâ)	('îlü/mefâ)	('îlü/fa'+**mef**)

Buna göre "Mef'ûlü/mefâ'îlü/mefâ'îlü/fa'"kalıbında olan güftenin recez bahri tef'ilelerine göre ayrılması şöyle gösterilebilir:

Müfte'ilün/	müfte'ilün/	müfte'ilün
(dâr işidüp)	(velvele-i)	(efgânım+**dil**)

Hecelerin remel bahri vurgusuna göre ayrımının daha anlaşılır biçimde gösterilmesi için baştaki "mef" hecesine denk gelen hece sonda gösterilmiştir. Aynı güftenin recez bahri vurgusuna göre ayrılarak ve baştaki "mef" hecesinin sona alınmadan gösterilmesi şöyledir:

Müfte‘ ilün	müfte‘ ilün	müfte‘ ilün
Dildâr işidüp	velvele-i	efgânım
Mef‘ ûlü/mefâ‘	îlü/mefâ‘	îlü/fa‘

“dâr-i-şi-düp” hecelerinden itibaren “Müfte‘ ilün” vurgusunda okunmaya başlandığının belirtilmesi için bu heceler kırmızıyla yazılmıştır. Alt sırada ise; “Mef‘ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fâ‘” vezin kalıbının recez bahrine göre ayrıldığı düzümler gösterilmektedir.

4. “Mef‘ûlü/fâ‘ilâtü/mefâ‘îlün/fâ‘ilün” kalıbı “û” hecesinden itibaren okunmaya başlandığında Remel bahrine ait “fâ‘ilâtün” tef’ilesindeki vurgu ortaya çıkmaktadır.

“Mef‘ûlü/fâ‘ilâtü/mefâ‘îlün/fâ‘ilün” vezninde olan bir güftenin kendi tef’ilelerine göre ayrılması şöyle gösterilebilir:

Mef‘ûlü	/fâ‘ilâtü/	mefâ‘îlün/	fâ‘ilün
(Zannetme)	(meyli ol gü)	(l-i âlin ve)	(fâyedir)

“Mef‘ûlü/fâ‘ilâtü/mefâ‘îlün/fâ‘ilün” vezninin remel bahri tef’ilelerine göre ayrılması şöyle gösterilebilir:

(Fâ‘ilâtün)	(fâ‘ilâtün)	(fâ‘ilâtün)	(fâ‘lün)
(‘ûlü/fâ‘i)	(lâtü/mefâ)	(‘îlü/fâ‘i)	(lün+**mef**)

Güftenin “Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘lün” kalıbındaki Remel bahri tef’ilelerine göre ayrılması şöyle gösterilebilir:

(Fâ‘ilâtün)	(fâ‘ilâtün)	(fâ‘ilâtün)	(fâ‘lün)
(netme meyli)	(ol gü l-i â)	(lin ve fâye)	(dir+**zan**)

Hecelerin remel bahri vurgusuna göre ayrımının daha anlaşılır biçimde gösterilmesi için baştaki “mef” kalıbına denk gelen hece sonda gösterilmiştir. Aynı güftenin remel

bahri vurgusuna göre ayrılarak ve baştaki "mef" hecesinin sona alınmadan gösterilmesi şöyledir:

Fâ‘ ilâtün	fâ‘ ilâtün	fâ‘ ilâtün	fâ‘ ilün
Zannetme meyli	ol gül-i â	lin vefâye	dir
Mef‘ ûlü/fâ‘ i	lâtü/mefâ‘	îlün/fâ‘ i	lün

"net-me-mey-li" hecelerinden itibaren "Fâ‘ ilâtün" vurgusunda okunmaya başlandığının belirtilmesi için bu heceler kırmızıyla yazılmıştır. Alt sırada ise; "Mef‘ ûlü/fâ‘ îlâtü/mefâ‘ îlü/fâ‘ ilün" vezin kalıbının remel bahrine göre ayrıldığı düzümler gösterilmektedir.

5. "Mef‘ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün" kalıbı "û" hecesinden itibaren okunmaya başlandığında Remel bahrine ait "fâ‘ilâtün" tef'ilesindeki vurgu ortaya çıkmaktadır.

"Mef‘ûlü/mefâ‘ îlü /mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün" vezninde olan bir güftenin kendi tef'ilelerine göre ayrılması şöyle gösterilebilir:

Mef‘ ûlü/	mefâ‘ îlü /	mefâ‘ îlü/	fe‘ ûlün
Ar zetme	iğim yâre	meğer yâre	mi kaldı

"Mef‘ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün" vezninin remel bahri tef'ilelerine göre ayrılması şöyle gösterilebilir:

Fâ‘ ilâtün/	fâ‘ ilâtün/	fâ‘ ilâtün/	fa‘ lün
ûlü/mefâ‘	îlü/mefâ‘	îlü/fe‘ û	Lün+ **Mef‘**

Güftenin "Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘lün" kalıbındaki Remel bahri tef'ilelerine göre ayrılması şöyle gösterilebilir:

Fâ‘ ilâtün/	fâ‘ ilâtün/	fâ‘ ilâtün/	fa‘ lün
(zetmediğim)	(yâre meğer)	(yâre mi kal)	(dı+**Ar**)

Hecelerin remel bahri vurgusuna göre ayrımının daha anlaşılır biçimde gösterilmesi için baştaki "mef" hecesine denk gelen hece sonda gösterilmiştir. Aynı güftenin remel bahri vurgusuna göre ayrılarak ve baştaki "mef" hecesinin sona alınmadan gösterilmesi şöyledir:

Fâ‘ ilâtün/	fâ‘ ilâtün/	fâ‘ ilâtün/	fa‘ lün
Arzetmediğim	yâre meğer	yâre mi kal	dı
Mef‘ ûlü/mefâ‘	îlü/mefâ‘	îlü/fe‘ û	lün

"zet-me-di-ğim" hecelerinden itibaren "Fâ‘ ilâtün" vurgusunda okunmaya başlandığının belirtilmesi için bu heceler kırmızıyla yazılmıştır. Alt sırada ise; "Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fâ‘ lün" vezin kalıbının remel bahrine göre ayrıldığı düzümler gösterilmektedir.

5.3.1. Remel bestelerde kullanılmış vezin kalıplarının bahirlere göre düzümlenmesi

Araştırmanın örneklem gurubunda yer alan 22 adet eserdekullanılmış vezin kalıpları incelenmiş ve Remel bahrine göre düzümlenmiştir.

Remel usûlünde kullanılmış vezin kalıplarının "Fâ‘ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ lün" kalıbındaki Remel bahrine göre düzümlenen vezin kalıpları

fâ‘ilâtün/	**fâ‘ilâtün/**	**fâ‘ilâtün/**	**fâ‘lün**
(mef‘ûlü/mefâ)	(‘îlü/mefâ)	(‘îlü/fe‘û)	(lün)
(mef‘ûlü/fâ‘i)	(lâtü/mefâ)	(‘îlü/fe‘û)	(lün)

Remel bahrinin "Fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün" kalıbında düzümlenen vezin kalıpları

fâ‘ilâtün/	fâ‘ilâtün/	fâ‘ilâtün
(Mef‘ûlü/mefâ)	(‘îlü/mefâ)	(‘îlün/fa’)

Remel bahrinin “Fâ‘ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘ ilâtün/fâ‘” kalıbında düzümlenen vezin kalıpları

fâ‘ilâtün/	fâ‘ilâtün/	fâ‘ilâtün/	fâ‘
(mef‘ûlü/mefâ)	(‘îlü/mefâ)	(‘îlü/fa’lün)	mef

5.3.2. Firengîfer bestelerde kullanılmış vezin kalıplarının bahirlere göre düzümlenmesi

Araştırmanın örneklem gurubunda yer alan 4 Firengîfer bestede; kullanılmış vezin kalıplarınınremel bahri kalıplarına göre düzümlenmeleri gösterilmiştir.

Firengîfer usûlünde kullanılmış vezin kalıplarının, Remel bahrinin “Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ lün” kalıbına göre düzümlenmesi şöyle gösterilebilir:

fâ‘ilâtün/	**fâ‘ilâtün/**	**fâ‘ilâtün/**	**fâ‘lün**
(mef‘ûlü/mefâ)	(‘îlü/mefâ)	(‘îlü/fe‘û)	(lün)
(mef‘ûlü/fâ‘i)	(lâtü/mefâ)	(‘îlü/fe‘û)	(lün)

5.3.3. Devr-i Kebîr bestelerde kullanılmış vezin kalıplarının bahirlere göre düzümlenmesi

Araştırmanın örneklem gurubunda yer alan 14 Devr-i Kebîr bestedekullanılmış vezin kalıplarınınremel bahri kalıplarına göre düzümlenmeleri gösterilmiştir.

Remel bahri kalıpları “Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün” tef’ilelerinden oluşmaktadır. 13 eserin vezni ile aynı kalıpta olduğundan dolayı bu veznin Remel bahrine göre aldığı şekil değişmemekte olup bu sebeple yalnızca “Mefâ‘îlün/mefâ‘îlün/mefâ‘îlün/mefâ‘ilün” vezninin Remel bahrine göre düzümlenmesi gösterilmiştir.

“Mefâ‘îlün/mefâ‘îlün/mefâ‘îlün/mefâ‘ilün” vezin kalıbının, Remel bahrinin; “Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘lün” tef’ilelerine göre düzümlenmesi şöyle gösterilebilir:

(Fâ ‘i lâ tün)	**(fâ‘i lâ tün)**	**(fâ ‘i lâ tün)**	**(fâ ‘i lâ tün)**
(Mefâ‘îlün/mefâ‘î)	(lün/mefâ‘î)	(lün/mefâ‘i)	(lün)

“Mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün”kalıbının, Remel bahrinin “Fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ lün” kalıbına göre ayrılması şöyle gösterileblir:

(Fâ ‘i lâ tün)	**(fâ ‘i lâ tün)**	**(fâ ‘i lâ tün)**	**(fâ lün)**
(Mef‘ûlü/mefâ)	(‘îlü/mefâ)	(‘îlü/fe‘û)	(lün)

5.3.4. Vezin düzümlerinin usûllere göre karşılaştırılması

İncelenen vezin kalıpları, aynı kök içerisindeki bahir kalıplarında bulundukları için genellikle aynı noktalarda düzümlere ayrılmışlardır. Bu bölümde üç usûlde de kullanılmış vezin kalıbının usûllere göre karşılaştırılması incelenmiştir.

Bu bölümde üç usûlde kullanılmış olan “Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün” kalıbının remel bahrine göre (Mef‘ ûlü/mefâ‘) (îlü/mefâ‘) (îlü/fe‘ ûlün) şeklinde olandüzümünün üç usûldeki farklı yansımaları ele alınmıştır.

Araştırmanın 4.2. bölümünde; vezin kalıplarındaki hecelerin, usûllere göre aldıkları ârızî değerler toplamının Remel ve Firengîfer usûllerinde 56, Devr-i Kebîr usûlünde 28 olduğu belirtilmiştir. Vezin kalıplarının 56 zamanda ifade edilebilmesi ve vezin düzümlerinin ârızî değerlere göre tarif edilebilmesi için üç usûl de Hafîf-i Evvel tavrında şöyle gösterilebilir:

Remel usûlü:

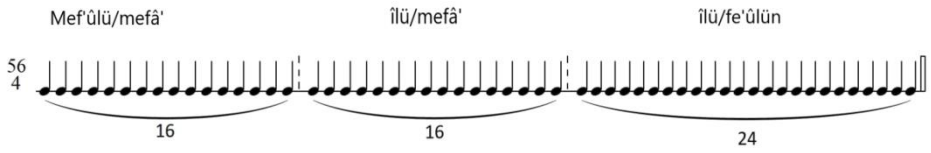

Şekil 5.11. Vezin düzümünün Hafîf-i Evvel tavrında Remel cümlesinde görünümü

“Mef‘ ûlü/mefâ‘”: 16/4’lük zamanı,

“îlü/mefâ‘”: 16/4’lük zamanı ve

“îlü/fe‘ ûlün”: 24/4’lük zamanı içermektedir.

Firengîfer usûlü:

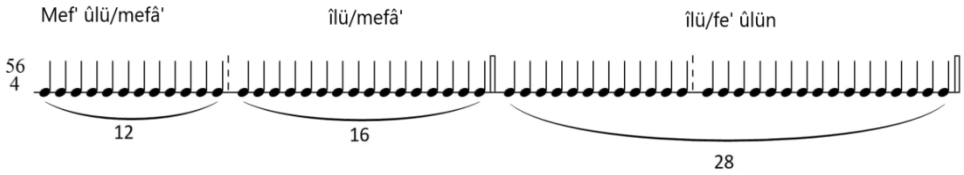

Şekil 5.12. Vezin düzümünün Hafîf-i Evvel tavrında Firengîfer cümlesinde görünümü

“Mef‘ ûlü/mefâ‘”: 12/4’lük zamanı,

“îlü/mefâ‘”: 16/4’lük zamanı ve

“îlü/fe‘ ûlün”: 28/4’lük zamanı içermektedir.

Devr-i Kebîr usûlü:

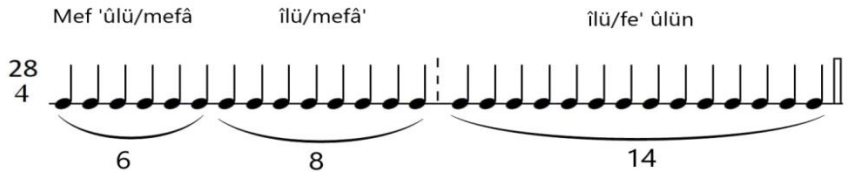

Şekil 5.13. Vezin düzümünün Hafîf-i Evvel tavrında Devr-i Kebîr cümlesinde görünümü

“Mef‘ ûlü/mefâ‘: 6/4’lük zamanı,

“îlü/mefâ‘”: 8/4’lük zamanı ve

“îlü/fe‘ ûlün”: 14/4’lük zamanı içermektedir.

“Mef‘ ûlü/mefâ‘ îlü/mefâ‘ îlü/fe‘ ûlün” kalıbının düzümleri, 3 usûlün farklı zaman dilmlerine yerleştirildiği görülmektedir.

5.4. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr Usûllerindeki Bestelerde Zemin hânelerin Ezgi Seyri ile Usûl İlişkileri Yönünden Karşılaştırılması

Araştırmanın örneklem gurubunda yer alan 40 adet bestede, zemin hâneler ezgi yönünden incelenerek zemin hânelerde ezgi yönünden cümle, cümlecik ve lâhinler aranmıştır. Elde edilen bulgular vezin ve bahir kavramlarıyla ilişki kurularak yorumlanmıştır. Her besteninbirinci mısraındaki ezgiler bestelendiği usûl adı altında incelenmiştir. Yapılan asma kalışlar; ezgi seyrine göre incelenmiş ve bu doğrultuda ezgi cümleleri saptanmıştır. Bulunan ezgi cümleleri lahinler bakımından değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda tespit edilen lahinlerin; zemin hânelerde işlenişi bakımından sistematiğini oluşturacak unsurlar aranmıştır.

Kaideye uygun olarak güzel ses ve ezginin, aynı zamanda, birden fazla sesin bir araya gelerek oluşturduğu müzik cümlesinin bir lahini (*lahn*) oluşturduğu ifade edilmektedir. (Devellioğlu, 1997, s. 540). Dr. Suphi Ezgi, tarifinin güç olduğunu belirtse de lahnin; makam, ikâ ve şiddet bakımlarından müzik seslerinin oluşturduğu mûsikî cümlesi olduğunu ifade etmektedir. (Ezgi, 1933).

Bu ifadelerden lahnin biçimi oluşturan unsurlar bakımından bir müzik eserinin hangi bölümünü temsil ettiğine dair net bir bilginin anlaşılamamaktadır. Ancak, biçimsel olarak bütün mûsikî eserleri üzerinde genelleme yapılacak olunursa; bir mûsikî eserinde; güfte, ikâ ve makam gibi unsurlarla ifade edildiği ezgi cümlesinin 1 lahni oluşturduğu düşünülebilir.

Türk Mûsikîsinin form olarak ayırt etmeksizin tüm eserlerinde, makamın ana hatlarıyla gösterildiği bölüm; eserin zemin hânesi olarak adlandırılmaktadır. İncelenen eserler doğrultusunda zemin hânelerin; ikâ, söz ve bestelenilen makama göre düzenlenen ezgi cümleleri ve bu cümleleri meydana getiren cümleciklerden oluştuğu görülmektedir.

Cümlecik; ezgi gidişi sırasında nadiren de olsa makamın durak veya merkez aldığı perdelerinden birinde, makamın tam kararının dışında olarak, bir perde üzerinde dinlenme hissinin verilmesi sonucunda oluşmuş ezgiye denilmektedir. Akdoğu cümleciği; okunan ezginin verdiği hissiyat "dursa da olur devam etse de olur" denilebilecek gibi olduğunu ifade etmiştir. Birbirini tamamlayarak en az iki cümleciğin bir araya gelmesiyle oluşan ezgi bütününün cümle olduğu ifade edilmektedir. Ezginin gidişi sonucunda mutlaka bitiş etkisinin olması ve bu etkinin makamın karar perdesiyle yapılması gerekmektedir. (Akdoğu, 1995, s. 53-55).

Bir ezginin sonuçlanmış en büyük parçasına "cümle" diyen Yavaşça, bir cümlenin; "devre" adı verilen cümleciklerle oluşmuş ve çoğunlukla makamın merkez aldığı perdelerle yapılan tam kararla anlamının tamamlanarak bir bütün olduğunu ifade etmektedir. (Yavaşça, 2002, s. 9).

Anlam bakımından birbiriyle tutarlı olan bu ifadeler doğrultusunda cümlenin; makamdaki çeşnileri, ikâ ve söz unsurlarıyla olmak üzere merkez aldığı perdelerde yapılan duraklamaların meydana getirdiği devrelerle (cümleciklerle) oluşmuş ve makamın karar perdesinde tam kararla, bazen de ana perdelerdenbirindeyarım kararla noktalanmış bir ezgi bütününün olduğu anlaşılmaktadır. Aynı doğrultuda; bir mûsikî eserinde, devrelerin bir araya gelerek oluşturduğu cümlelerin; güftenin bitmesi ve

makamın karar perdesinde kalması gibi nedenlerden dolayı sonlanmasının 1 lahni oluşturduğu düşünülmektedir.

Örneklem gurubuna giren 40 eserin zemin hâneleri; birinci mısralar ve terennüm bölümleri, oluşturulan cümlecikler, cümleciklerin oluşturdukları cümleler ve cümlelerin meydana getirdikleri lahinler olarak incelenmiş, tablolar halinde sunulmuştur. Birinci cümleler; bir mısraın bitimiyle usûlün sonlandığı nokta olarak belirlenmiştir. Cümle içerisinde yapılan kalışlarla devreler/cümlecikler, yapılan kalışların bulunduğu birimlere göre ise devrelerin zamanları belirlenmiştir. Lâhinler ise; cümleyi sona erdiren kalışın makamın karar perdesi olmasına dayandırılmıştır.

Asma kalışların bulundukları birime göre oluşan devre/cümlecik zamanları, üç usûlde farklılık göstermiştir.

5.4.1. Remel bestelerde görülen cümle yapısında ezgi seyri ile usûl ilişkisi

Araştırmanın 3.2.1. bölümünde, örneklem gurubuna giren Remel usûlünde 22 adet eserin zemin hâneleri; lahin, cümle ve devre yönlerinden incelenmiş ve 17 bestenin 1 lahinde, 5 bestenin 2 lahinde tamamlandığı belirtilmiştir.

Zemin hânelerdeki cümlelerin ezgi seyirleri incelenmiş ve cümlelerin devre adı verilen cümleciklerden oluştuğu ve kaç devrede tamamlandığına ilişkin bulgular elde edilmiştir. Ayrıca devrelerin içerdikleri süreler/zamanlar da tespit edilerek Remel usûlündeki bestelere ait cümle yapısı ortaya konulmuştur.

Bu bölümde Remel usûlündeki bestelerde görülen cümle yapısı, devrelerin/cümleciklerin içerdikleri zamanlarla birlikte, usûl üzerine yerleştirilmiş ve ezgi seyrinin usûl ile ilişkisi gösterilmiştir.

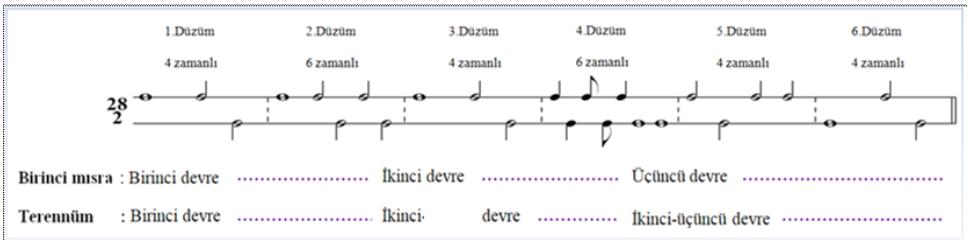

Şekil 5.14. Remel usûlündeki bestelerde ezgi seyri-usûl ilişkisi

Şekilde görüldüğü üzere; 1.devre genellikle 16 zamanlı ezgiden oluşmakta ve devrenin sonlandığı nokta, usûlün 2.sıradaki 6 zamanlı düzümünde bulunmaktadır. 22 eser içerisinde 1 eserin 1.devresi 18 zamanlı, 1 eserin 1.devresi 14 zamanlı ezgiden oluştuğu görülmektedir. İstisnaî sayılabilecek bu durum; devrelerin sonlandığı düzümlere göre değerlendirildiğinde genel akışı bozmamaktadır. Bir cümle 1 usûlde tamamlanmaktadır.

Remel besteler terennüm cümlelerin yapısı bakımından 2 özellik göstermiştir. Bunlardan birincisi aşağıda görülen şeklin aynsıdır. Diğeri ise; 2 devrede tamamlanan cümlelerdir. Terennümleri 2 devreli olan cümlelerin 1.devreleri 32, 2.devreleri 24 zamanlı olduğu görülmektedir.

5.4.2. Firengîfer bestelerde görülen cümle yapısında ezgi seyri ile usûl ilişkisi

Araştırmanın 3.2.2. bölümünde, örneklem gurubuna giren Firengîfer usûlünde 4 adet eserin zemin hâneleri; lahin, cümle ve devre yönlerinden incelenmiş ve 3 bestenin 1 lahinde, 1 bestenin 2 lahinde tamamlandığı görülmüştür.

Zemin hânelerdeki cümlelerin ezgi seyirleri incelenmiş ve cümlelerin devre adı verilen cümleciklerden oluştuğu ve kaç devrede tamamlandığına ilişkin bulgular elde edilmiştir. Ayrıca devrelerin içerdikleri süreler/zamanlar da tespit edilerek Firengîfer usûlündeki bestelere ait cümle yapısı ortaya konulmuştur.

Bu bölümde Firengîfer usûlündeki bestelerde görülen cümle yapısı, devrelerin/cümleciklerin içerdikleri zamanlarla birlikte, usûl üzerine yerleştirilmiş ve ezgi seyrinin usûl ile ilişkisi gösterilmiştir.

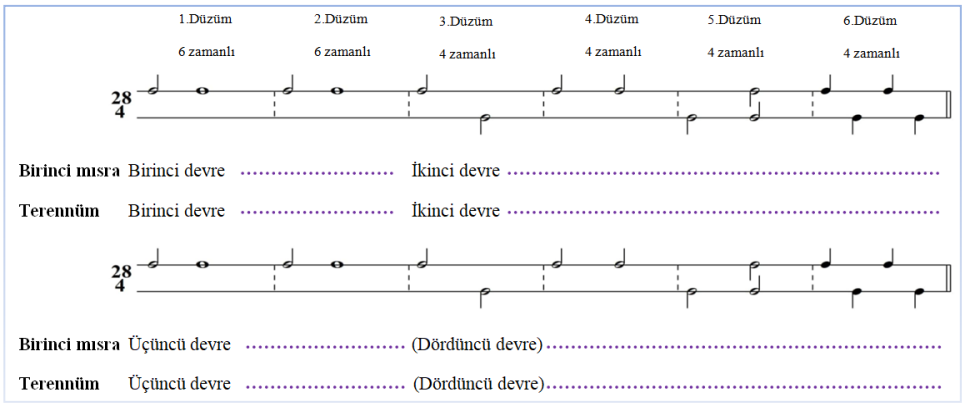

Şekil 5.15. Firengîfer bestelerde ezgi seyri-usûl ilişkisi

Şekilde görüldüğü devrelerin başladığı ve sonlandığı noktaların bulunduğu düzümler gösterilmiştir.

Eserlerin 1.devreleri 12 ve 13. birimlerde sonlanmaktadır. 12. birimin yer aldığı nokta 2.sıradaki 6 zamanlı düzümdedir.

İkinci devrenin başlangıç noktasının 13 veya 14.birimlerin bulunduğu 3.sıradaki 4 zamanlı düzümdür.

Bazı eserlerde terennüm ve birinci mısralarında 4.devre bulunmadığı, cümlenin 3 devreyle tamamlandığı görülmektedir. Bu yüzden şekilde 4.devre olarak belirtilen ifade parantez içerisinde gösterilmiştir.

5.4.3. Devr-i Kebîr bestelerde görülen cümle yapısında ezgi seyri ile usûl ilişkisi

Araştırmanın 3.2.3. bölümünde, örneklem gurubuna giren Devr-i Kebîr usûlünde 14 adet eserin zemin hâneleri; lahin, cümle ve devre yönlerinden incelenmiş ve 13 bestenin 1 lahinde, 1 bestenin 2 lahinde tamamlandığı belirtilmiştir.

Zemin hânelerdeki cümlelerin ezgi seyirleri incelenmiş ve cümlelerin devre adı verilen cümleciklerden oluştuğu ve kaç devrede tamamlandığına ilişkin bulgular elde edilmiştir. Ayrıca devrelerin içerdikleri süreler/zamanlar da tespit edilerek Devr-i Kebîr usûlündeki bestelere ait cümle yapısı ortaya konulmuştur.

Bu bölümde Devr-i Kebîr usûlündeki bestelerde görülen cümle yapısı, devrelerin/cümleciklerin içerdikleri zamanlarla birlikte, usûl üzerine yerleştirilmiş ve ezgi seyrinin usûl ile ilişkisi gösterilmiştir.

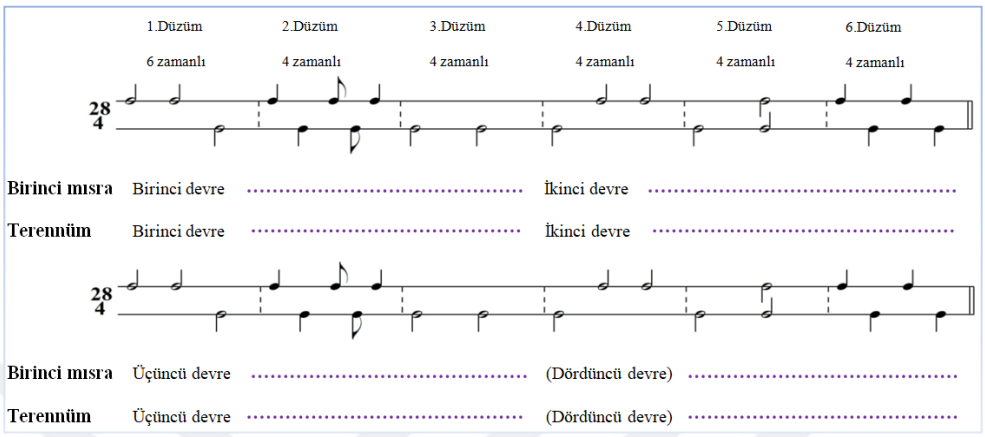

Şekil 5.16. Devr-i Kebîr bestelerde ezgi seyri-usûl ilişkisi

Şekilde görüldüğü üzere; 1.devre genellikle 14 zamanlı ezgiden oluşmakta ve devrenin sonlandığı nokta, usûlün 3.sıradaki 4 zamanlı düzümünde bulunmaktadır.

14 eser içerisinde farklı olarak 4 eserde birinci cümleler;14 zamanlı olmak üzere 4 devrede oluşmuştur ve 4.devrenin başlangıç noktası; ikinci usûlün 4.sıradaki 6 zamanlı düzümüdür. Azınlıkta olduğundan dolayı 4.devreler parantez içerisinde gösterilmiştir.

Bir mısra 2 usûlde tamamlanmıştır. 14 eser içerisinde yalnızca; bestesi Neyzen Raşit Ef.'ye ait olan ve diğer Devr-i Kebîr bestelere göre güftesinin farklı vezin kalıbında ölçüldüğü Dilnişin Beste'de zemin hânenin 1.cümlesi 28 zamanlı olarak tek usûlde bestelenmiştir. İstisnâi olan bu eser; genel kaideyi bozmamaktadır.

Birinci mısraın 1.devreleri genellikle 14.birimde, 4 eserde 1.devreler 11.birim ve 28.birim olarak değişkenlik göstermektedir. Ancak bu birimler usûlün 3.sıradaki 4 zamanlı düzümünde yer almakta olup genel kaideyi bozmamaktadır.

İkinci devrenin başladığı düzüm; usûlün 4.sıradaki 6 zamanlı düzümüdür. 13 eserde 2.devrelerin 14 zamanlı, 1 eserde ise 28 zamanlı olduğu görülmektedir. Her iki durumda da 2.devrelerin sonlandığı nokta usûlün 6.sıradaki 4 zamanlı düzümünde

bulunmaktadır. 1 eserin 2.devresi 28 zamanlı olup usûlün 6.sıradaki 4 zamanlı düzümünde sonlanmaktadır.

4 devreli cümlesi olan eserlerde üçüncü ve 4.devreler 14 zamanlıdır ve ikinci usûlün her iki 6 zamanlı düzümde başlamaktadır.

5.4.4. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr bestelerdeki cümle yapılarının usûllere göre karşılaştırılması

Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan eserlerin zemin hâneleri ezgi yönünden incelenerek cümle yapıları tespit edilmiş ve cümle içersinde bulunan cümleciklerin süreleri üç usûlde farklılıklar göstermiştir.

Bu bölümde; cümlelerin kaç usûlde tamamlandıkları ve yapılarını belirleyen cümleciklerin/devrelerin süreleri(zamanları) belirtilerek usûllere göre karşılaştırılmıştır.

Yöntem bölümünde ve kavramsal çerçevede belirtildiği gibi 1.cümleler birinci mısraı, 2.cümleler terennüm cümlelerini ifade etmektedir.

Tablo 5.3. Zemin hânelerdeki cümle yapılarının usûller arasında karşılaştırılması

	1.Cümle 56/4					2. Cümle 56/4					Toplam
	Birinci devre	İkinci devre	Üçüncü devre	Dördüncü devre	Usûl sayısı	Birinci devre	İkinci devre	Üçüncü devre	Dördüncü devre	Usûl sayısı	
Remel Usûlü	16	16	24	-	1	16	16	24	-	1	2 usûl
Firengîfer Usûlü	12	16	28(12)	(16)	2	12	16	28(12)	(16)	2	4 usûl
Devrikebîr Usûlü	14	14	28(14)	(14)	2	14	14	28(14)	(14)	2	4 usûl

Görüldüğü üzere;

Remel usûlündeki 1 ve 2.cümleler yapısal olarak farklılık göstermemekte olup, her iki cümle yalnızca 3 devrede oluşurken, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûlündeki eserlerde çoğunlukla 3 devreli oluşmaktadır. bununla beraber her iki usûldeki eserlerde 4'er devreli cümleler de mevcuttur.

Remel cümlesindeki devreler sırasıyla;

16/4 + 16/4 + 24/4 zamanlar içermekteyken, Firengîfer cümlesindeki devreler;12/4 + 16/4 + 28/4 zamanlar içermektedir.Devr-i Kebîr cümleler ise;14/4 + 14/4 + 27/4 zamanlar içermektedir.

Zemin hâneler;Remel eserlerde 1 usûlde tamamlanırken, Firengîfer ve Devr-i Kebîr eserlerde 4 usûlde tamamlanmaktadır.

5.5. Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr Usûlündeki Bestelerde Cümlelerin Yapısı Bakımından Bahirlerle ilişkisi

Araştırmanın örneklem gurubuna giren toplam 40 eseringüfte ve usûl ve ezgi seyri yönlerinden yapılan inceleme sonuçlarına göre güfte ile ezgi seyrinin bir ilişki içerisinde olduğu anlaşılmıştır.

Yapılan incelemeler sonucunda, usûllerin kendilerine özgü bir yapı içeren cümlelerin, cümlecikleri/devreleri ifade eden bölümleri; vezin kalıplarının bahirlere göre oluşan düzümleriyle aynı noktalarda ayrıldığı sonucuna varılmıştır.

Bu bölümde eserler; bestelendikleri usûl darpları altında listelenerek makam addları, kalış yapılan perdeleriyle oluşan devreleri/cümlecikleri ve cümleciklerin süreleri belirtilerek tablolar halinde gösterilmiştir.

Ayrıca araştırmanın 4.3.bölümünde anlatılan vezin kalıplarının bahirlere göre oluştuğu düzümleri üzerinde ezgi cümlecikleri/devreleri süreleriyle birlikte gösterlimiştir.

5.5.1. Remel bestelerdeki cümle yapılarının vezin düzümleriyle ilişkisi

Remel bestelerde devreler güfte unsuruyla birlikte incelendiğinde,devrelerin başlangıç ve bitiş noktaları; vezin kalıplarının düzümleriyle aynı doğrultuda şekillendiği görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda araştırmanın bu bölümüne kadar yapılan cümleler, devreler ve vezin kalıplarının analiz sonuçları; eserlerin birinci mısralarının vezin heceleriyle beraber listelendiği bir tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5.4. Remel bestelerdeki güfte düzümlerinin devrelerle ilişkisi

	Birinci devre 16/4				İkinci devre 16/4						Üçüncü devre 24/4					
		Teek		Teek		Teek		Düm Tek Te-Ke								
Makam	**Düüüüüm**	**Kaa**	**Düüüüüm**	**Kaa**		**Kaa**	**Düüüüüm**	**Kaa**	**Düm**		**Teeeek**	**Teeeek**	**Düüm**	**Teek**	**Düüm**	**Teeeek**	**Teek**
	mef	û	lû-me	fâ		î	lû-me	fâ			î			lû-fe	û	lûn	
Tahir	Mey	let	di-gö	nûl	**Nevâ**	bir	me-hi	hür	……	**Segâh**	şâ			di-ti	râ	ze	**Rast**
Şehnaz	Bir	dev	le-ti	çün	**Hüseynî**	çer	ha-te	men	……	**Dügâh**	nâ			da-nu	san	duk	**Muhyr**
Mâye	Mih	ri	nu-hun	da	**Dügâh**	dâ	ne-i	hoy	……	**Nevâ**	nak		di		di	de-dir	**Rast**
Sabâ	Mey	ley	le-se	ağ	**Dügâh**	yâ	re-a	nı	……	**Dügâh**	san			ma-ve	fâ	dır	**Dügâh**
Hüseynî	Câ	nım	ye-ri	ne	**Nevâ**	gel	di-ki	câ	……	**Hüseynî**	nâ			nı-nı	gör	dûn	**Hüseynî**
Yegâh	Zül	fün	he-ve	si	**Nevâ**	gön	lü-mü	sev	……	**Nevâ**	dâ			ye-dü	şûr	dü	**Yegâh**
Evç	Çok	mu	fi-gâ	nım	**Evç**	ol	gü-li		zi	**Nevâ**	bâ			hı	râ	mi çın	**Evç**
Sazkâr	Bir	dil	o-lı	cak	**Segâh**	ol	şe-hi	hüs	……	**Dügâh**	nûn			di	vâ	ne si	**Rast**
M.Sünbl.	Câ	nı	e-me	lim	**Acem**	bâ	de-i	lâ	……	**Çargâh**	lin			le-do	lun	ca	**Çargâh**
Isfahânek	Bir	ben	gi-bi	ol	**Nevâ**	â	fe-te	üf	……	**Çargâh**	tâ			de-ni	var	dır	**Nevâ**
Sabâ Zm.	Eb	rû	su-na	ves	**Dügâh**	me	nu-hu	na	……	**Çargâh**	gâ			ze-ni	çek	miş	**Segâh**
Acem B.	Ol	gon	ce-de	hen	**Çargâh**	gül	gi-bi	gül	……	**Çargâh**	dük			çe-de	mâ	dem	**Acem**
Rehâvi	Zan	net	me-be	nim	**Segâh**	gi	bi-sa	na	……	**Dügâh**	ben			de-bu	lur	sun	**Segâh**
Rast	Zan	net	me-mey	li	**Dügâh**	ol	gü	li	â	**Hüseynî**	lin	ve-fâ			ye		**dir Rast**
Hüzzam	Al	dım	ha-yâ	lim	**Segâh**	per	çe	min	ey	**Nevâ**	mâh				di	de me	**Nevâ**
Irak	Bir	â	hi-le	ol	**Irak**	gon	ce-fe	me	……	**Dügâh**	hâ			li-na	yân	et	**Dügâh**
Sabâ	Ef	lâ	ke-çı	kar	**Çargâh**	sa	ye-ri	dir	……	**Segâh**	her			ge-ce	â	hım	**Dügâh**
Buselik	Ol	duk	yı-ne	bu	**Dügâh**	şev	ki-le	mes	……	**Çargâh**	rû			nu-me	ser	ret	**Çargâh**
H.Bslk.	Bül	bül	gi-bi	fer	**Dügâh**	yâ	dü-gi	gâ	……	**Nevâ**	nım			se-he	ri	dir	**Dügâh**
Tahir	Dil	diş	dü-yi	ne	**Evç**	şev	ki-le	bir	dil	**Muhyr**	dil			be-ri	nâ	ze	**Nevâ**
A.Kürdî	Dil	dâ	ri-şi	düp	**Nevâ**	vel	ve	le	i	**Muhyr**	ef			gâ	nım		**Acem**
B.Bslk	Lâ'	lin	gö-re	ney	**Acem**	hur	li	ka	kev	**Nevâ**	kev	se-ri	ney		ler		**Çargâh**

Remel usûlünde kullanılmış vezin kalıplarının remel bahrine göre düzümleri; devreler üzerinde şöyle gösterilebilir:

Tablo 5.5. Bahirlere göre düzümlenmiş vezin kalıplarının Remel bestelerdeki devrelere göre ayrılması

Birinci devre 16/4	İkinci devre 16/4	Üçüncü devre 24/4	
Fâ ‘ilâtün	fâ ‘ilâtün	fâ ‘ilâtün	fâ ‘ilün
(Mef‘ûlümefâ)	(‘îlümefâ)	(‘îlüfe‘û)	(lün)
(Mef‘ûlüfâ ‘i)	(lâtümefâ)	(‘îlü fâ‘i)	(lün)
(Mef‘ûlüfe‘i)	(lâtümefâ)	(‘îlü fâ‘i)	(lün)
(Mef‘ûlümefâ)	(‘îlümefâ)	(‘îlüfa‘)	
(Mef‘ûlü/mefâ)	(‘îlü/mefâ)	(‘îlü/fâ‘)	(lün)

5.5.2. Firengîfer bestelerdeki cümle yapılarının vezin düzümleriyle ilişkisi

Aşağıdaki tabloda araştırmanın bu bölümüne kadar yapılan cümleler, devreler ve vezin kalıplarıyla ilgili yapılan analiz sonuçları; eserlerin birinci mısralarının vezin heceleriyle beraber listelendiği bir tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5.6. Firengifer usulündeki bestelerde vezin kalıplarıyla beraber düzümlenen güftelerin devrelerle ilişkisi

Firengîfer usûlünde kullanılmış vezin kalıplarının remel bahrine göre düzümleri; devreler üzerinde şöyle gösterilebilir:

Tablo 5.7. Bahirlere göre düzümlenmiş vezin kalıplarının Firengifer bestelerdeki devrelere göre ayrılması

Birinci devre 12/4	İkinci devre 16/4	Üçüncü devre 28/4	
Fâ ‘ilâtün	Fâ ‘ilâtün	Fâ ‘ilâtün	Fâ ‘ilün
(Mef‘ûlümefâ)	(‘îlümefâ)	(‘îlüfe‘û)	(lün)
(Mef‘ûlüfâ ‘i)	(lâtümefâ)	(‘îlü fâ‘i)	(lün)

5.5.3. Devr-i Kebîr bestelerdeki cümle yapılarının vezin düzümleriyle ilişkisi

Devr-i Kebîr bestelerde tespit edilen cümlecikler/devreler güfte unsuruyla birlikte incelendiğinde,devrelerin başlangıç ve bitiş noktaları; vezin kalıplarının düzümleriyle aynı doğrultuda şekillendiği görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda araştırmanın bu bölümüne kadar yapılan cümleler, devreler ve vezin kalıplarının analiz sonuçları; eserlerin birinci mısralarının vezin heceleriyle beraber listelendiği bir tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5.8. Devr-i Kebir usulündeki bestelerde remel bahrine göre düzümlenen vezin hecelerinin devrelerle ilişkisi

1.sırada yer alan eserin bestekârı Hâfız Post; veznin son hecesi "lün"'ün değerinde, "yâr" lâfzîyla eseri başlatarak veznin (yâr/mefâ 'î), (lün/mefâ'î), (lün/mefâ'î), (lün/mefâ'î), (lün) şeklinde düzümlenmesini sağlamıştır. Veznin ilk düzümü; (mefâ'îlün/mefâ'î) yerine "yâr" lâfzîyla (yâr/mefâ 'î) başka bir deyişle *(lün/mefâ'î)* halini almıştır. Bu doğrultuda güftenin bahre göre düzümü (yâr meh-i nev), (gibi bir ka), (şı keman mih), (rimünirim), (var) şeklinde olmakla beraber bu düzümlerin ayrım noktası; eserin 1.cümlesindeki devrelerin ayrım noktalarıyla aynıdır.

13.sırada yer alan Dilnişin bestenin ezgi seyrinde cümlecik görülememiş olup, 28 zamanlı tek cümlede bestelendiği ifade edilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere diğer eserlerin 1.devresinde veznin birinci düzümü yer alırken; Dilnişin bestede veznin ilk ikidüzümü yer almaktadır.

Devr-i Kebîr usûlünde kullanılmış vezin kalıplarının remel bahrine göre düzümleri; devreler üzerinde şöyle gösterilebilir:

Tablo 5.9. Bahirlere göre düzümlenmiş vezin kalıplarının Devr-i Kebir bestelerdeki devrelere göre ayrılması

Birinci devre 14/4	İkinci devre 14/4	Üçüncü devre 28/4	
fâ 'ilâtün	fâ'ilâtün	fâ'ilâtün	fâ'ilün
(fâ 'ilâtün)	(fâ'ilâtün)	(fâ'ilâtün)	(fâ'ilün)
(Mefâ'îlün/mefâ'i)	(lün/mefâ'î)	(lün/mefâ'î)	(lün)
(mef'ûlü/mefâ)	('îlü/mefâ)	('îlü/fe'û)	(lün)

5.6. Bestelerde Kullanılan Remel, Firengîfer ve Devr-i KebîrUsûllerinin Cümle Yapılarıyla BirlikteMertebelere Göre Karşılaştırılması

İncelenen 40 adet eserin bir kısmının notalarınaaraştırmacının faydalandığı ve veri toplama tekniklerinde belirtilen nota arşivlerinde yapılan taramalarla ulaşılmıştır. Yapılan tarama esnasında edinilen nüshalar arasında usûllerin birim zaman ve usûl zamanlarını ifade eden rakamlarda farklılıklar rastlanmıştır.

Remel usûlündeki eserlerin notalarında arasında 28/2'lik ve 56/4'lük değerlerle karşılaşılmıştır. Dârülelhân külliyatı ve Refik Fersan arşivindeki nüshalarda56/4 olarak yazıldığı,diğer nüshalarda usûlün56/4'lük ve 28/2'lik olarak değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Belirtilen nota arşivlerinde genel olarak 28/4'lük olarak yer alan Firengîfer usûlündeki bestelerinDarülelhan külliyatında 14/2 olarak yazıldığı, Devr-i Kebîr usûlündeki eserlerin ise; 28/4 ve Darülelhan külliyatında 14/2'lik şeklinde değişkenlik gösterdiği görülmüştür.

Yapılan incelemeler sonucundanüshalar arasında, ölçü birim zamanı ve usûl zamanı farklı olan eserlerin cümle yapılarında herhangi bir farklılık görülmemiştir.Bir usûldeki eserin güfte heceleri; aynı usûldeki diğer eserlerle aynı doğrultuda usûl darplarına yerleştirilmiştir. Ayrıca bu eserlerin seyirlerinde yapılan incelemelere göre; aynı usûldeki eserlerde tespit edilen devreler birbirleriyle aynı doğrultuda oluşmuşlardır.

Araştırmanın bulgular ve yorum bölümlerinde vezin heceleriyle ilgili yapılan incelemelerdevezin kalıplarının kullanıldıkları usûllere göre aldıkları ârızî değerlerde "mef" hecesinin Remel usûlündeki ârızî değerinin 4/4'lük olduğu görülmüştür. "mef" hecesinden yarım vuruş daha uzun olan "û" hecesinin de en az 4/4 olması gerekmektedir ki bu hecenin de Remel usûlünde aldığı ârızî değeri 4/4'lüktür.Bir mısra, toplam 56 zamanda ve 1 usûlde tamamlanmıştır.

"mef" hecesinin Firengîfer usûlünde aldığı değer 2/4'lük ve "û" hecesinin aldığı değer ise 4/4'lüktür. Bir mısra, 56 zamanda ve 2 usûlde tamamlanmıştır.

Kantemiroğlu'nun ifadelerinden yola çıkarak"mef" hecesinin değeri 1 olarak kabul edilmiştir. 1 kabul edilen "mef"in değeri 1'lik nota ile eşdeğerdir. 1'lik nota, 4/4'lük zaman içermektedir.

Bu doğrultuda, "mef" hecesinin beste formundakullanılan usûllere göre farklılık gösteren değerini 1'lik nota cinsinden yazılarak sürelerine ilişkin değerleri şöyle ifade edilebilir;

Remel bestelerde “mef”in değeri 1’lik ve içerdiği süre **4**/4’lük,

Firengîfer bestelerde “mef”in değeri 1/ 2’lik ve içerdiği süre **2**/4’lük,

Devr-i Kebîr bestelerde “mef”in değeri 1/ 2’lik ve içerdiği süre **2**/4’lüktür.

Bir mısrayı 56/4’lükte tamamlayan üç usûlün beste formundaki kullanımlarına ilişkin olarak birim değerlerinin “mef” değerine göre verilebileceği düşünülmektedir. Bir mısrayı 56/4’lükte tamamlayan üç usûlün birim zamanını bütün mertebelerde yazmak matematiksel olarak elbette mümkündür. Ancak; hecelerin usûl darplarına dağılım özellikleri ve usûllerin düzüm özellikleri dikkate alındığında bu usûllerle bestelenmiş sözlü eserlerin cümle yapılarının her mertebede yazılması oldukça güçleşmekte hatta mümkün olamamaktadır.

Remel usûlünün edvarlarda yer alan tariflerinde; 14/1’lik, 18/1’lik, 26/4’lük ve 28/2’lik birimlerinde olmak üzere birim ve zaman yönünden ne yazıkki bir birlik bulunmamaktadır. Aynı zamanda, 26/4’lük olarak ifade edilen Remel usûlüne örnek bir esere de rastlanmamıştır. Remel usûlü tarifinin bulunduğu ve ulaşılabilen ilk kaynağa bakıldığında 15.yy’da Seydî’nin El-Matla’nda yer alan Remel-i Kasîr usûlü görülmektedir(ARISOY, 1988, s.77).

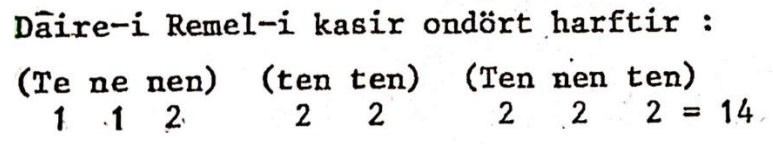
Dâire-i Remel-i kasir ondört harftir :
(Te ne nen) (ten ten) (Ten nen ten)
1 1 2 2 2 2 2 2 = 14

Şekil 5.17. Seydî’nin El-Matla’ında yer alan 14 zamanlı Remel-i Kasîr usûlü

Parantez içerisindeki darplar usûl düzümlerini ifade etmekte olup, usûlün 4+4+6 şeklinde düzümlendiği görülmektedir.

Günümüzde kullanılan Rauf Yekta, Dr. Suphi Ezgi ve Sadeddin Hepergibi nazariyeciler tarafından gösterilen Remel usûlü ise Kantemiroğlu ve Hamparsum’da 28 zamanlı olarak tarif etmişlerdir(Öney, 1989, s. 16).

Hasan Tahsin Gülzâr-ı Mûsikî adlı eserinde ve Hâşim Bey Güfte Mecmua‘ sında Firengîfer usûlünü14/2’lik olarak tarif edilmektedir.

Hâşim Bey’in güfte mecmua‘sında tarif edilen usûl şu şekildedir(https://opacplus.bsbmuenchen.de/metaopac/search?View=default&db=100&id=BV017704118linkten indirilmiştir. Erişim Tarihi 15.08.2018):

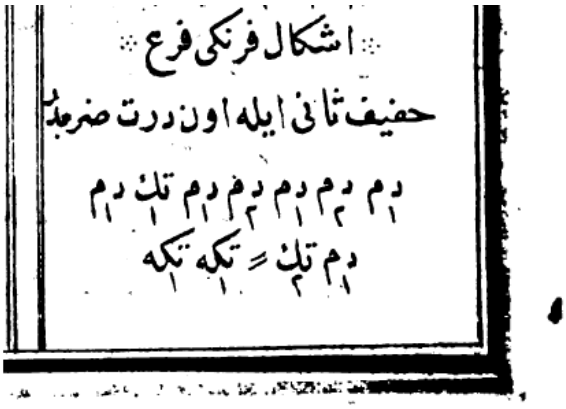

Şekil 5.18. Hâşim Bey’in güfte mecmua‘sında yer alan 14zamanlı Firengîfer usûlü

Usûlün darpları ve süreleri şöyledir:

Düm düm düm düm düm tek düm düm tek te-ke te-ke

1 2 1 2 1 1 1 1 2 1 1

Merâgi ve Nâsır Dede’de 28 zamanlı olarak tarif edilen Devr-i Kebîr usûlü;Kevserî ve Kantemiroğlu’nda14 zamanlı olarak gösterilmektedir. Rauf Yektâ, ZekâîzâdeAhmedIrsoy, Ali Rıfat Çağatay ve Dr. Suphi gibi mûsikîşinasların, 18. yy’larda bu usûlün iki kat ağırlaştırılarak Hafîf-i Sânîde 14 zamanlı olarak bestelendiğine dair ifadelerinde; Kantemiroğlu’nda yer alan şeklinin Hafîf-i Sânî yani 2‘lik mertebede olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı bestelerde yapı bakımından 14/2’lik olarak gösterilebilmektedir(Tura, 2001, s. 164; Çevikoğlu, 2011, c. 1, s. 23).

Düm düm tek, düm tek tek, düm tek tek, te-ke te-ke

1 1 1 2 2 1 1 1 2 1 1

Şekil 5.19. Kantemiroğlu'nda 14 zamanlı Devr-i Kebîr usûlü

Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere usûllerin formlara yönelik kullanımları birim zaman açısından farklı olabilmektedir.

Hafîf-i Sânî mertebesinde gösterilen Devr-i Kebîr usûlünün; Rauf Yektâ, Dr. Suphi ve Ahmet Irsoy gibi musıkîşinasların da tarifleri doğrultusunda Dr. Timuçin ÇEVİKOĞLU'nun çalışmasında yer verdiği Devr-i Kebîrusûlü şöyledir:

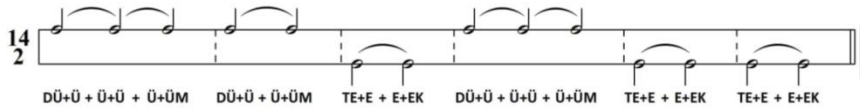

Şekil 5.20. Dr. Timuçin Çevikoğlu'nda 14 zamanlı Devr-i Kebîr usûlü

Bu bölümde, araştırmaya konu olmuş usûllerin beste formları üzerinde yapılan incelemelerle bestelerdeki kullanımı açısından birim zamanlarına yönelik bulgular yer almaktadır.

Bu tariflerdenhareketle Remel usûlünün bestelerdeki kullanımı 56/4 ya da 14/1'lik, Firengîfer usûlünün bestelerdeki kullanımı 14/2ve Devr-i Kebîr usûlünün bestelerdeki kullanımının 14/2'lik olarak ifade edilmesinin doğru olduğu düşünülmektedir.

Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûllerinin bestelerdeki kullanımlarına ilişkin cümle yapılarımertebe özellikleriyle şöyle gösterilebilir:

Remel usûlü

Bestelerde kullanılan özellikleriyle devrelerin süreleri belirtilerekHafîf-i Evvel tavrında Remel usûlü56/4'lük olarak şu şekilde ifade edilebilir:

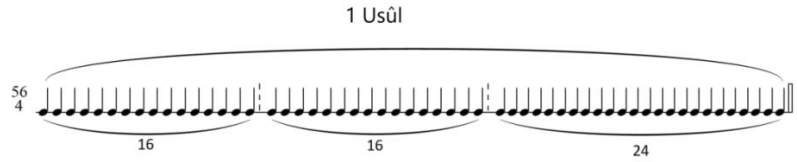

Şekil 5.21. Bestelerde kullanılan Remel usûlünün hafifi evvel tavrındaki cümle yapısı

Bestelerde kullanılanRemel usûlü 16+16+24 zamanlı devrelerle düzümlenerek 56/4'lük'te tamamlanmaktadır.

Aynı cümle yapısı Sakîl tavrında şöyle gösterilebilir:

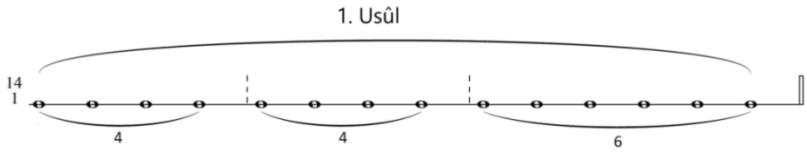

Şekil 5.22. Bestelerde kullanılan Remel usûlünün sakil tavrındaki cümle yapısı

Bestelerde kullanımındaki Remel usûlünün Sakîltavrındaki şekli itibariyle, 15. yy'daSeydî'de tarif edilen Remel-i Kasîrusûlüyle uygunluk göstermektedir(Bkz. Seydî'de Remel-i Kasîr).

FirengîferUsûlü

Bestelerde kullanılan özellikleriyle devrelerin süreleri belirtilerek Hafîf-i Sânî tavrında Firengîfer usûlü 14/2'lik olarak şu şekilde ifade edilebilir:

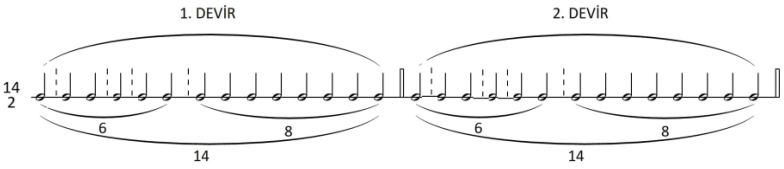

Şekil 5.23. Bestelerde kullanılan Firengîfer usulünün hafifi sani tavrındaki cümle yapısı

Bestelerde kullanılanFirengîfer usûlü 6+8+14(6+8) zamanlı devrelerle düzümlenerek 56/4'lük'te tamamlanmaktadır. Bu usûldeki bestelerde bir mısra tamamlanana kadar 2 kez devredilmektedir. Bu sebeple 2 ölçü yanyana gösterilmiştir.

Hafîf-i Sânî mertebesinde gösterilenusûlün Hasan Tahsin ve Hâşim Bey'in tariflerinde yer alan usûl ile uygunluk göstermektedir(Bkz. Hâşim Bey'de yer alan Firengîfer usûlü).

Devr-i Kebîr Usûlü

Bestelerde kullanılan özellikleriyle devrelerin süreleri belirtilerek Hafîf-i Sânî tavrında Devr-i Kebîr usûlü 14/2'lik olarak şu şekilde ifade edilebilir:

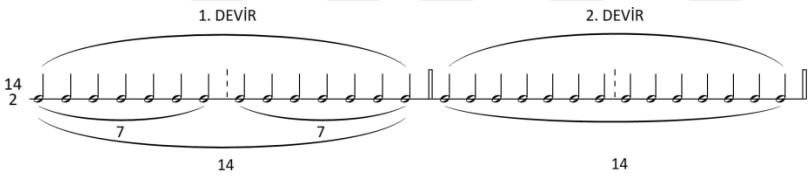

Şekil 5.24. Bestelerde kullanılan Devr-i Kebîr usulünün hafifi sani tavrındaki cümle yapısı

Bestelerde kullanılanDevr-i Kebîr usûlü 7+7+14(7+7) zamanlı devrelerle düzümlenerek 56/4'lük'te tamamlanmaktadır.Bu usûldeki bestelerde bir mısra tamamlanana kadar 2 kez devredilmektedir.Bu sebeple 2 ölçü yanyana gösterilmiştir.

Hafîf-i Sânî mertebesinde gösterilenusûl Kantemiroğlu'nda yer alan tarifle ve Dr. Timuçin Çevikoğlunun gösterdiği şekil ile uygunluk göstermektedir(Bkz. Kantemiroğlu, Çevikoğlu Devr-i Kebir usûlü).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr ve usûlündeki 40 bestede yapılan incelemelere göre elde edilen sonuçlar numaralandırılmış alt başlıklarla sunulmuştur.

6.1. Biçim Yönünden Sonuçlar

- Örneklem gurubuna giren bütün eserlerde 1.mısra-terennüm, 2.mısra-terennüm, 3.mısra (meyan)-terennüm ve 4.mısra-terennüm olmak üzere 4 hâne bulunduğu ve her usûl gurubundaki eserlerde hânelerin cümle yapılarının birbirleriyle aynı olduğu görülmüştür.
- Belirtilen dönemde üç usûlde ve beste formunda olan eserler arasında; beste formunun diğeri şekli olan nakış formuna rastlanılmamıştır.
- Remel, Firengîfer ve Devr-i Kebîr usûllerinin 15. yy'dan itibaren günümüze kadar olan dönemdeki süreç içerisinde birimleri, zamanları, darp süreleri ve usûl kalıpları itibariyle değişiklikler gösterdiği mevcuttur. Ancak; Remel ve Firengîfer usûllerindeki bestelerin zemin hânelerindeki cümle yapılarında hiçbir değişiklik görülememiş ve 17. yy'dan Zekâî Dede Efendi'ye kadar olan dönemdeki bütün eserlerin cümle yapıları aynı kalıptadır.
- Devr-i Kebîr usûlündeki bestelerde Itri'ye ait olan ilk eserin zemin hânesi 112 zamanda, ardından Âheni Çelebi'nin bestesiyle devamındaki 3 bestenin zemin hâneleri 84 zamanda bestelenmiş ve Tabî Mustafa Efendi'den itibaren son döneme kadarki bestelerin tümünde zemin hâneler 112 zamana bestelendiği görülmüştür. Belirtilen dönemde Devr-i Kebîr bestelerin zemin hânelerindeki 1.cümle yapılarının aynı kalıpta olduğu 2.cümle yapılarının 2,3 ve 4 devre şeklinde değişiklik gösterdiği görülmüştür.
- 3 usûlde bestelenmiş toplam 39 eserde zemin hânelerin birinci mısra ve terennüm olmak üzere 2 cümlede bestelendiği, yalnızca; Dede Efendi'ye ait Remel usûlünde Sabâ Beste'nin terennüm olmadan 1 cümlede oluşturulduğu görülmüştür.
- Eserlerin zemin hânelerinde 1.cümlelerin yapılarına bakıldığında; Remel usûlündeki bestenin bir mısraı 1 usûlde tamamlanırken, Firengîfer usûlündeki

bestenin bir mısraı 2 usûlde ve Devr-i Kebîr usûlündeki bestenin bir mısraı 2 usûlde tamamlandığı görülmüştür.

- İncelemeler neticesinde makam, vezin ve usûlün birbirinden ayrı parçalar olarak değil; bu unsurların hepsinin bir bütünü oluşturan öğeler olduğu anlaşılmıştır.
- Güftenin vezne göre, veznin ise bahire göre kalıplaşırken ezginin de usûle göre kalıplaştığı ve eser üzerinde usûlün; güfte ve ezgi bütünlüğünü sağlayan önemli bir unsur olduğu görülmüştür.
- 22 adet Remel bestenin tamamı, Remel usûlünün Hafîf-i Sânî tavrında yazılmıştır.

6.2.Usûl-Güfte İlişkisi Yönünden Sonuçlar

- Remel ve Firengîfer bestelerde genellikle mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fe‘lün ve mef‘ûlü/fâ‘ilâtü/mefâ‘îlü/fâ‘ilün kalıpları kullanılırken, Devr-i Kebîr bestelerde genellikle fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün vezin kalıbının kullanıldığı görülmüştür.
- 3 usûlde kullanılan vezin kalıplarında farklılıklar görülmesinin yanı sıra mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün vezin kalıbı 3 usûlde de kullanılmıştır.
- Devr-i Kebîr Besteler arasında Dilnişin Bestede’de yapılan incelemede hece dağılımları; diğer Devr-i Kebîr bestelerle kıyaslandığında; bu usûlde genellikle fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün vezninin tercih edilmesinin tesadüfî olmadığı anlaşılmıştır.
- Üç usûldeki besteler arasında bazı eserlerin terennüm cümlelerinde mısraların ölçüldüğü kalıplardan farklı vezin kalıpları ya da tef’ileleri kullanılmış ve farklı vezin kalıplarının bu usûllerde kullanılabileceği çıkarımına varılmıştır.
- Aynı usûl gurubundaki eserlerdeki güfte hecelerinin usûl darplarına dağılımlarında genel olarak birbirleriyle aynı özellikler gösterdiği görülmüştür.
- Devr-i Kebîr bestelerde vezin hecelerinin usûl darplarına dağılımlarında; güftede bulunan tamlamaların bölünmemesi amacıyla, darplara dağılım özelliklerinin değişebildiği görülmüştür.
- Örneklem eserlerinde kullanılmış olan vezin kalıplarındaki tüm hecelerin aldıkları ârızî(geçici) değerlerin toplamının 3 usûlde de 56 olduğu görülmüştür.

- 28 zamanlı usûllerle bestelenen eserlerin güftelerinde kullanılan vezin kalıplarında; aynı dâire-i mü'telife'de yer alan Remel, Recez ve Hezec bahir kalıpları görülmüştür.
- 40 eserin zemin hânedeki 1.cümlesinde kullanılan vezin kalıplarının; remel, recez ve hecez bahirlerine göre düzümlendiği anlaşılmıştır.
- Vezin heceleri bahirlere göre; Remel ve Firengîfer usûllerinde 5 hece + 4 hece + 5 hece şeklinde düzümlenirken, Devr-i Kebîr usûlünde 4 hece + 4 hece + 7 hece şeklinde düzümlenmektedir.
- Remel ve Firengîfer bestelerdeki en çok kullanılan vezin kalıbının (mef'ûlü/mefâ)+('îlü/mefâ)+('îlü/fe'ûlün) şeklinde düzümlendiği, Devr-i Kebîr bestelerdeki en çok kullanılan vezin kalıbının (fâ'ilâtün)+(fâ'ilâtün)+(fâ'ilâtün/fâ'ilün) şeklinde düzümlendiği görülmüştür.

6.3.Usûl-Ezgi Seyri İlişkisi Yönünden Sonuçlar

- Zemin hânelerin cümlelerinde; makama özel kullanılan çeşni, asma kalış gibi özelliklerle devrelerin ve lâhinlerin oluşturulduğu görülmüştür.
- Cümle sonlarında makamın karar perdesiyle yapılan kalışla eserlerin lâhinleri ve zemin hânelerini oluşturdukları lâhin sayıları belirtilmiştir. Bu doğrultuda; 17 Remel beste 1 lâhinde ve 5 Remel beste 2 lâhinde, 3 Firengîfer beste 1 lâhinde ve 1 Firengîfer 2 lâhinde, 12 Devr-i Kebîr beste 1 lâhinde ve 2 Devr-i Kebîr beste 2 lâhinde zemin hânelerini tamamladıkları görülmüştür.
- Zemin hânedeki cümlelerde devrelerin başlangıç noktaları ve süreleri/zamanlarının 3 usûlde de farklı olduğu görülmüştür.
- Zemin hânelerindeki 1.cümlelerde bulunan devrelerin vezin düzümleriyle birebir uyum sağladığı görülmüştür.
- Eserlerin zemin hânelerindeki 1.cümlenin ezgi yapısına göre 2.cümlenin(terennüm cümlesinin) de ezgi yapısının 1.cümleye benzer nitelikte olduğu görülmüştür.
- İncelenen eserlerden yola çıkılarak, eserler bestelenirken; güçlü perde, asma kalış gibi makamsal özelliklerin kullanımının usûlden tamamen bağımsız olmadıkları ve eserin ezgisinin, usûlün yapısına göre uyum içinde seyrettiği kanaatine varılmıştır.

6.4.Usûllerin Yapısı Yönünden Sonuçlar

- Cümleler içerisinde, devrelerin başlangıç ve bitiş noktalarının bulundukları usûl düzümlerinin 3 usûlde de 6 zamanlı düzümlerde olduğu görülmüştür.
- Devrelerin başlangıç ve bitiş noktalarının bulunduğu usûl düzümlerinde yer alan vezin hecelerinin dağılımlarına göre; 6 zamanlı düzüm yapılarının 3 usûlde farklı olduğu görülmüştür.
- Remel usûlünde; 6 zamanlı düzümlerin ilki 4+2 ve ikincisi 2+2+2 şeklinde oluşurken, Firengîfer usûlündeki 6 zamanlı düzümlerin ikisi de 2+4 şeklinde ve Devr-i Kebîr usûlündeki 6 zamanlı düzümlerin ise 5+1 şeklinde yapısal özellik gösterdiği görülmüştür.
- Devrelere göre belirlenen cümle yapılarının, Hafîf-i Evvel mertebesinde ifade şekliyle; Remel usûlündeki cümleler 16+16+24 şeklinde düzümlenirken, Firengîfer usûlündeki cümleler 12+16+28 ve Devr-i Kebîr usûlündeki cümleler 14+14+28 zamanlı devrelerle düzümlenerek usûllerin farklı yapıda olduğu görülmüştür.
- Remel usûlünün Sakîl mertebesindeki ifade şekliyle 14/1'lik gösteriminin; zamanı ve düzümleri bakımından açık olarak 15. yy'da Seydî'nin tariflerindeki 14 zamanlı Remel-i Kasîr usûlüyle önemli derecede uyumluluk gösterdiği görülmüştür.
- Vezin hecelerinin usûller içerisinde aldıkları ârızî değerleri doğrultusunda Remel usûlünün bestelerde kullanılan yapısı 56/4'lük, Firengîfer usûlünün 14/2'lik ve Devr-i Kebîr usûlünün de 14/2'lik şeklinde olduğu anlaşılmıştır.

6.5.Öneriler

- Beste yapımında; birinci mısra, terennüm ve meyan cümleleri içerisinde, vezin ya da bahirlere göre söz düzümleri oluşturularak, ezgi-vezin-usûl yönünden uyumlu bir bütün olacağı gerekçesiyle, makama özgü asma kalışların ya da çeşnilerin bu düzümlere göre yapılması önerilmektedir.
- Usûl analiz çalışmalarında usûllerin vezinlerle uyumunun araştırılmasının yanı sıra usûllerin ezgilerle ilişkilerinin incelenmesi önerilmektedir.
- Klâsik eserlerdeki ezgi yapıları, bestelendikleri usûle göre şekillendiği gerekçesiyle, usûl-ezgi ilişkisinin Türk Müziği eğitimi veren kurumlarda, usûl dersleri müfredatlarına eklenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Akdoğu, O. (1995).*Türler ve Biçimler*.İzmir: Bornova Can Ofset.

Aksu, F. A. (1988). *Abdülbâkî Nâsır Dede ve Tedkîk u Tahkîk*(Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Esntitüsü,.Türk Müziği Anasanat Dalı, İstanbul.

Arısoy, M. (1988). *Seydî'nin El-Matla Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma*, (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Esntitüsü,.Türk Müziği Anasanat Dalı, İstanbul.

Bardakçı, M. (1986). *Meragalı Abdülkadir*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Belviranlı, A.K. (1965).*Arûz ve Ahenk,* Konya: Selçuk Yayınları.

Çetinkaya, H. (1992).*Devr-i Kebîr Bestelerde Usûl-Güfte Uyumu*.(Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çevikoğlu, T. (2011).*Mevlevî Ayinleri,Usûller ve Arûz*, c. 1-2,Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

Duran, F. N. (2019). *Hâşim Bey'in Güfte Mecmû'ası*, (Yüksek Lisans Tezi).Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Ezgi, S. (1938). *Nazârî ve Amelî Türk Mûsikîsi.* Cilt III İstanbul:Bankalar Basımevi.

İnternet, Bayerische Staats bibliothek information in ensterlinie, *Haşim Bey'in Güfte Mecmu'ası*,web:https://opacplus.bsb-muenchen.de/metaopac/search?View=default&db=100&id=BV017704118linkten indirilmiştir. Erişim Tarihi 15.08.2018

İpekten, H. (2008). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*,10. Baskı,İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaçar, Y, G. (2017). *Gülzâr-ı Mûsikî*, Ankara: Gece Kitaplığı 2. Baskı.

Karaman, S. (2006). *Biçim ve Usûl Açısından Abdülkâdir Merâgi'nin Kârları.* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Karaman, S. (2010). *Dede Efendinin Semâîlerinin Usûl-Aruz Vezni ilişkisi Yönünden İncelenmesi.* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Koç, F. (2010). *Abdülaziz B AbdülkâdirMerâgi ve "Nekavetu'l-Edvar" İsimli Eserinin XV. Yüzyıl Nazariyatındaki Yeri*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kutluğ, Y. F. (2000). *Türk Mûsikîsinde Makamlar*.İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.

Oter, S.T. (2005). *Şeyh Galib'in Bestelenmiş Şiirlerinde Usûl – Vezin İlişkisi.*(Yüksek Lisans Tezi).Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Elazığ.

Oter, S. T. (2018). Klâsik Türk Mûsikîsinde Güftenin Önemi. *Müzik Kültürüne Dair Çeşitli Görüşler I.* Eğitim Yayınevi.s. 25-45.

Oter, S.T. (2019). Dede Efendinin "Mef'ûlü/ Mefâ'îlü/Mefâ'îlü/ Fe'ûlün" Vezni ile Bestelediği Eserlerinde Usûl-Vezin Kullanımı.*Müzik Kültürüne Dair Çeşitli Görüşler II.* Eğitim Yayınevi.s. 27-38.

Oter, T. (2016). *KevserîMecmua'sında Bulunan Büyük Usûllü Peşrevlerin Transkripsiyonu ve İncelenmesi,* (Doktora Tezi).Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Öney, F. (1989). *Remel Bestelerde Usûl-Güfte Uyuşumu*.(Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özkan, İ.H. (2006). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri.* İstanbul:Ötüken Neşriyat.

Sami, Ş. (1998). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Sezikli, U. (2007).*AbdülkâdirMerâgî ve Câmiu'l-Elhan*.(Doktora Tezi).Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tura, Y. (2001). *Kantemiroğlu Kitâbu 'İlmi'l-Mûsikî 'Alâ Vechi'l-Hurûfat.* İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.

Tura, Y. (2006). *Nâsır Abdülbâkî Dede, Tedkîk ü Tahkîk, İnceleme ve Gerçeği Araştırma.* İstanbul:Pan Yayıncılık.

Ungay, M. H. (1981). *Türk Mûsikîsinde Usûller ve Kudüm.* Üsküdar.

Üngör, E. R. (1981). *Türk Mûsikîsi Güfteler Antolojisi*, İstanbul: Eren Yayınları.

Yavaşça, A. (2002). *Türk Mûsıkîsinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.

EKLER

EK-1. Acem Aşiran Beste
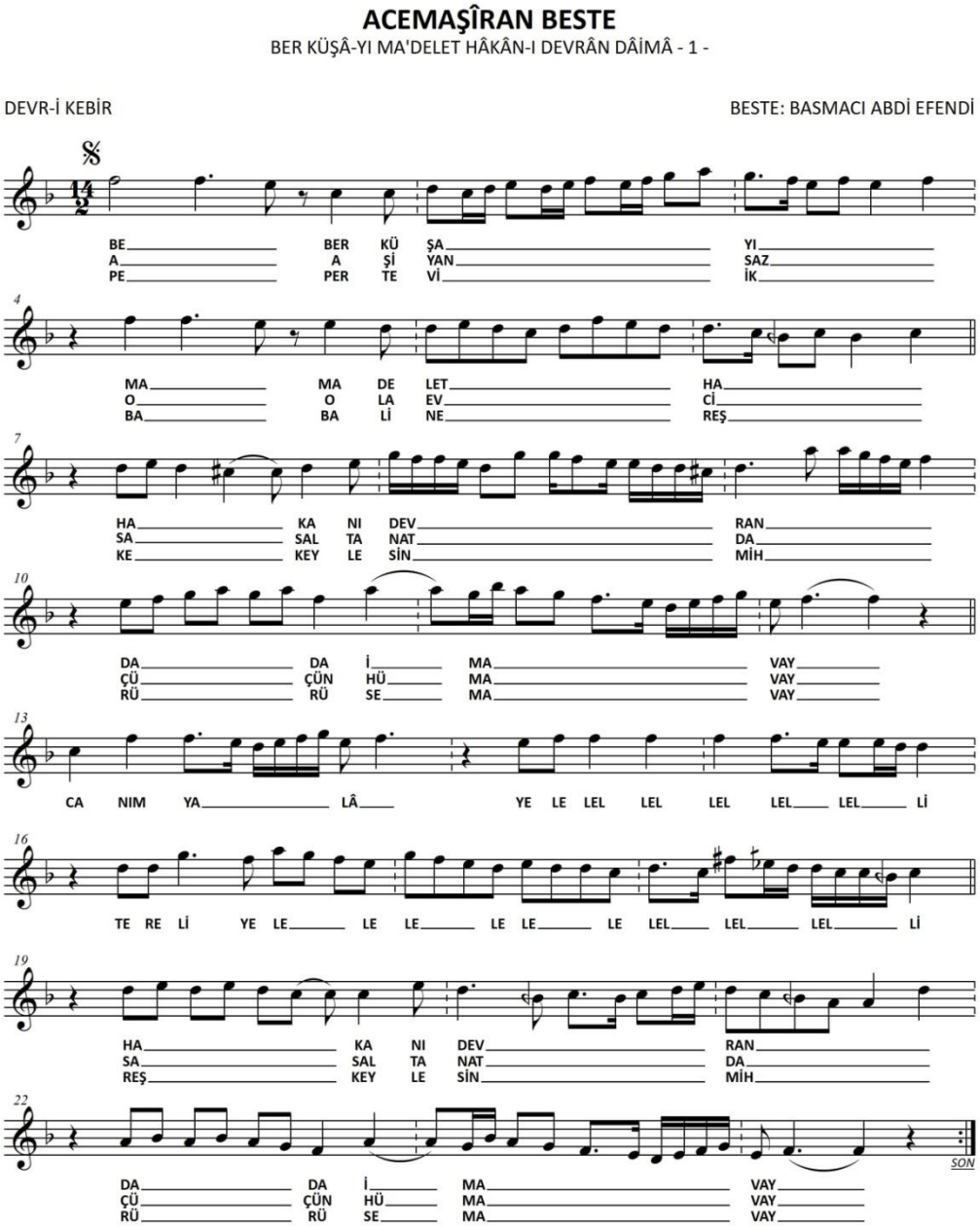
ACEMAŞÎRAN BESTE

BER KÜŞÂ-YI MA'DELET HÂKÂN-I DEVRÂN DÂİMÂ - 2 -

BESTE: BASMACI ABDİ EFENDİ
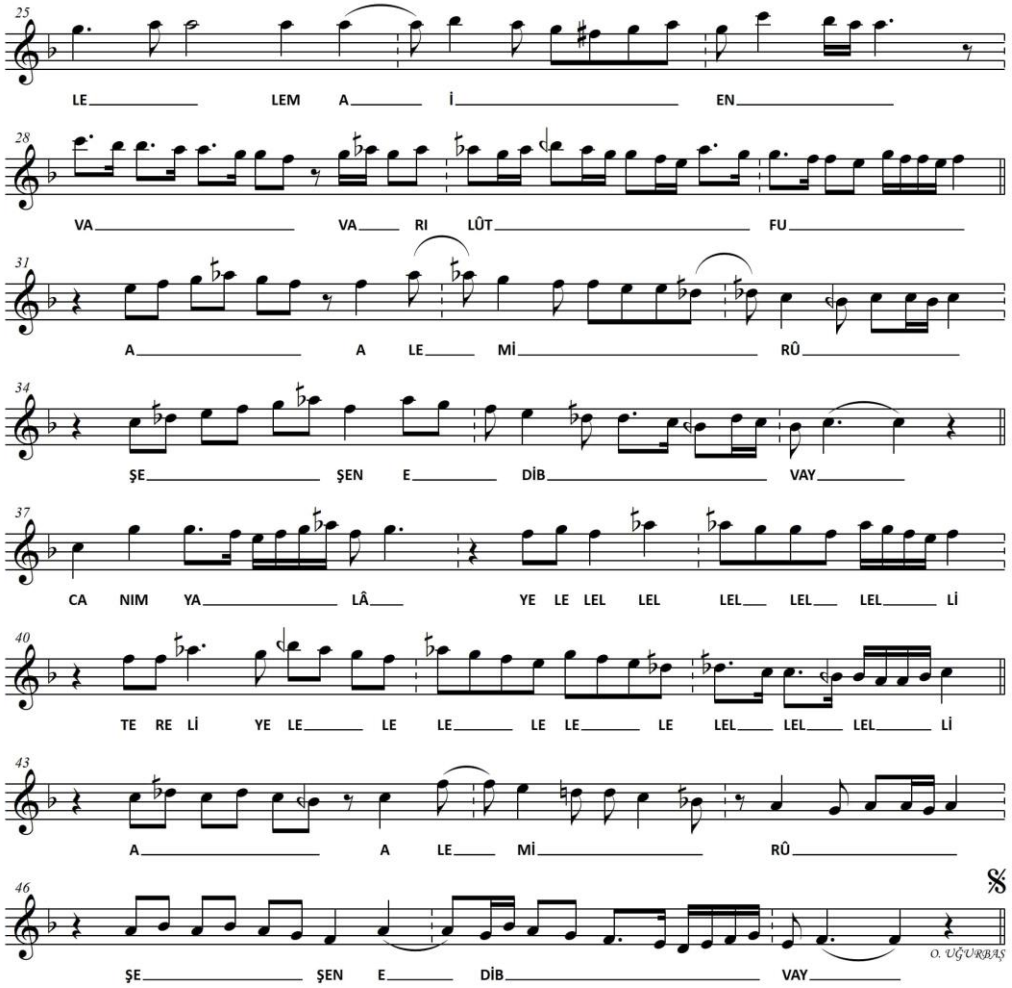
BER KÜŞÂ-YI MA'DELET HÂKÂN-I DEVRÂN DÂİMÂ
ÂŞİYÂN-SÂZ OLA EVC-İ SALTANATDÂ ÇÜN HÜMA
LEM'A-İ ENVÂR-I LÛTFU ÂLEMİ RÛŞEN EDİB
PERTEV-İ İKBÂLİNE REŞK EYLESİN MİHR-İ SEMÂ

EK-2. Acem Bûselik Beste
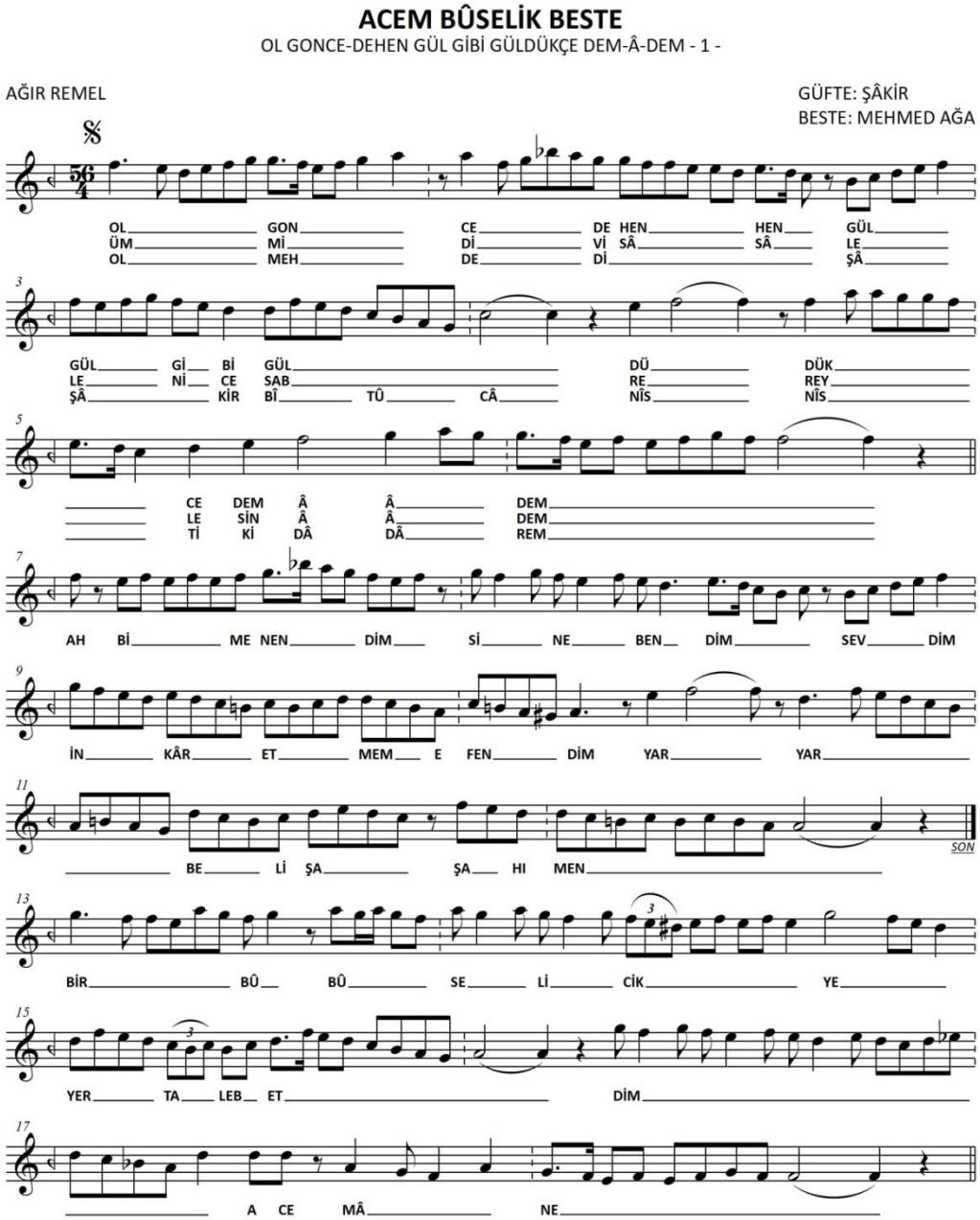
ACEM BÛSELİK BESTE

OL GONCE-DEHEN GÜL GİBİ GÜLDÜKÇE DEM-Â-DEM - 2 -

GÜFTE: ŞÂKİR
BESTE: MEHMED AĞA
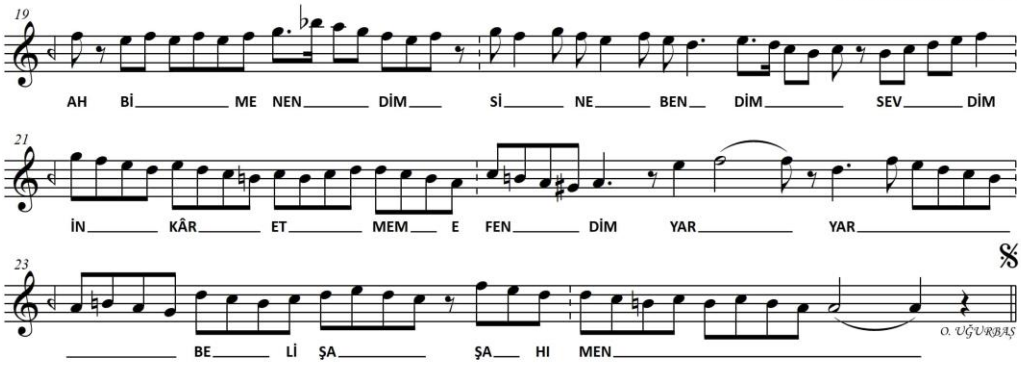
OL GONCE-DEHEN GÜL GİBİ GÜLDÜKCE DEM-Â-DEM
ÜMMÎD-İ VİSÂLE NİCE SABREYLESİN ÂDEM
BİR BÛSELİCİK YER TALEB ETTİM ACEMÂNE
OL MEH DEDİ ŞÂKİR BÎ TÛ CÂNÎST Kİ DÂREM

EK-3. Acem Kürdi Beste
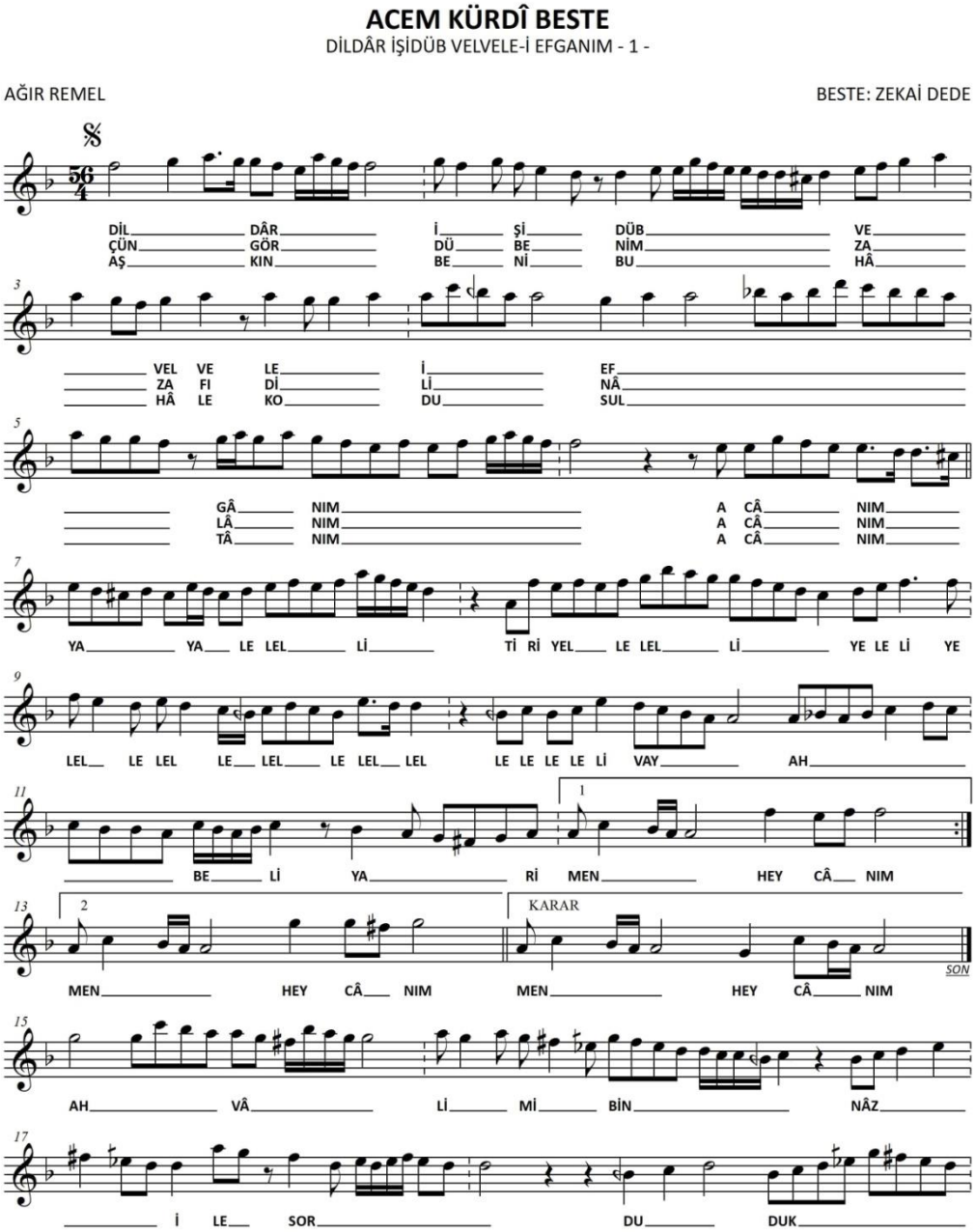
ACEM KÜRDÎ BESTE

DİLDÂR İŞİDÜB VELVELE-İ EFGANIM - 2 -

BESTE: ZEKAİ DEDE
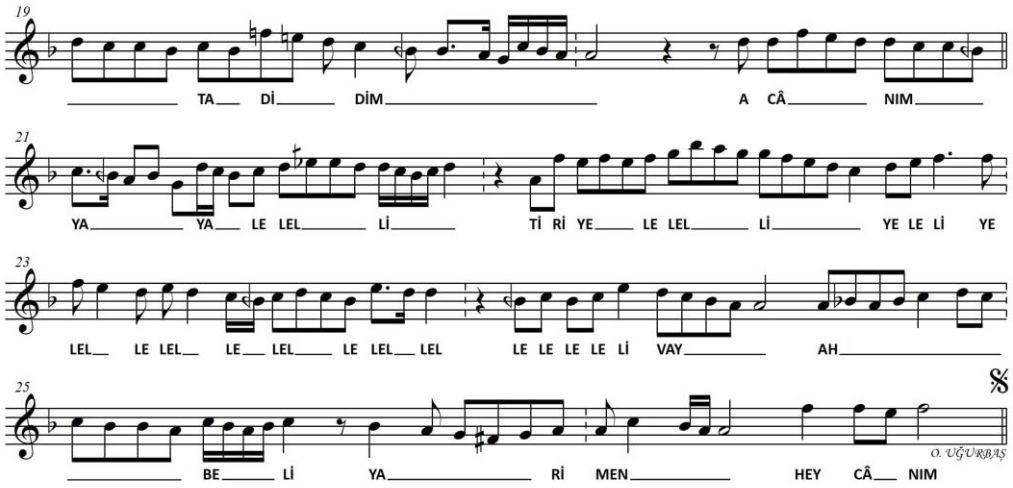
DİLDÂR İŞİDÜP VELVELE-İ EFGÂNIM
ÇÜN GÖRDÜ BENİM ZA'F-I DİLİ NÂLÂNIM
AHVÂLİMİ BİN NÂZ İLE SORDUKTA DİDİM
AŞKIN BENİ BU HÂLE KODU SULTÂNIM

EK-4. Araban Beste
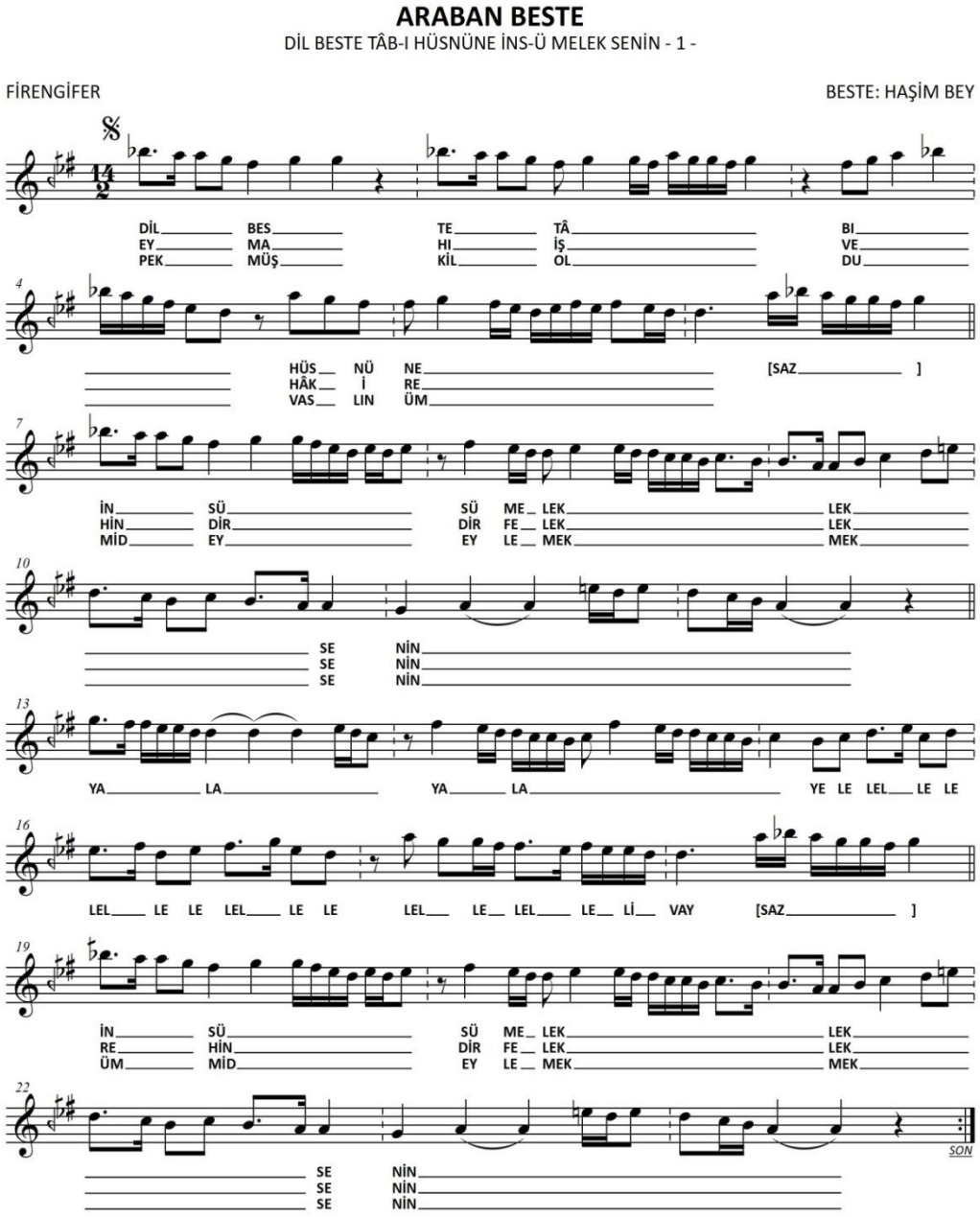
ARABAN BESTE

DİL BESTE TÂB-I HÜSNÜNE İNS-Ü MELEK SENİN - 2 -

BESTE: HAŞİM BEY
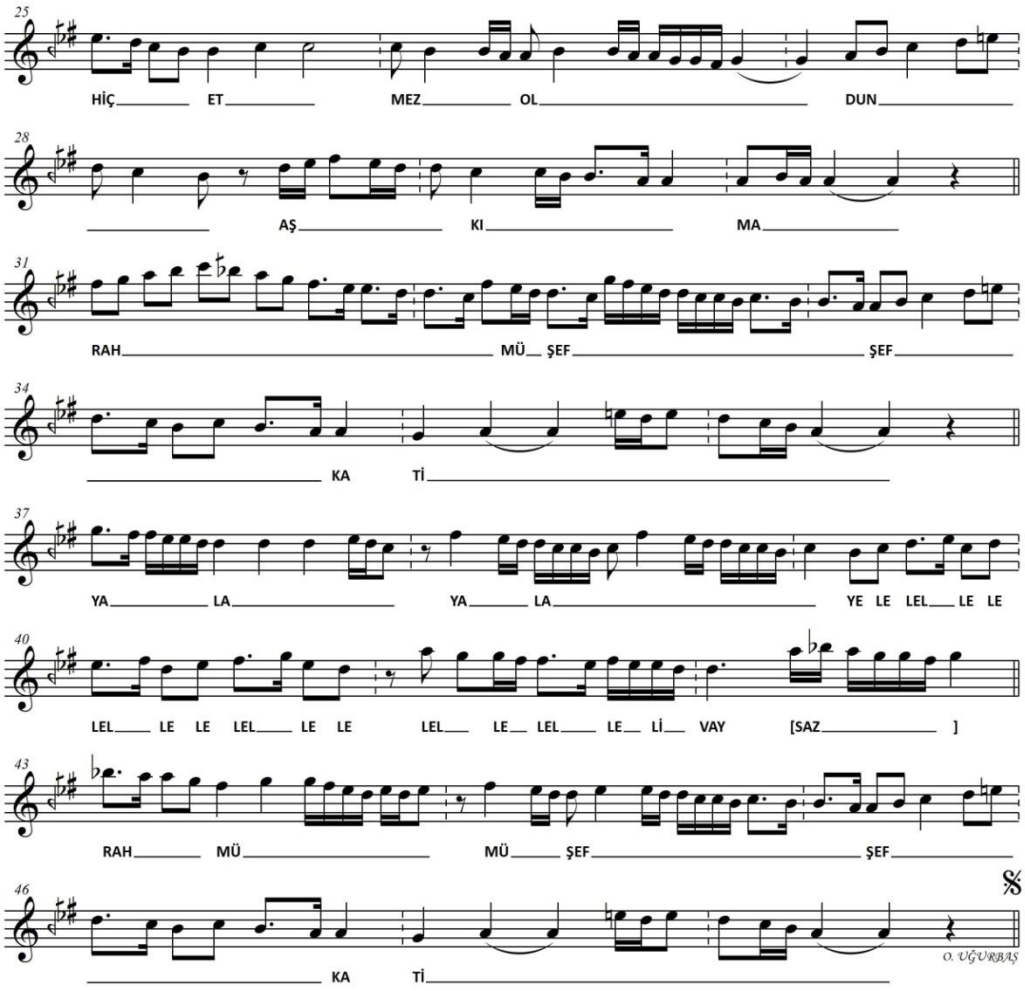
DİL BESTE TÂB-I HÜSNÜNE İNSÜ MELEK SENİN
EY MÂH-I İŞVE HÂK-İ REHİNDİR FELEK SENİN
HİÇ ETMEZ OLDUN AŞKIMA RAHM Ü ŞEFKATİ
PEK MÜŞKİL OLDU VASLIN ÜMMİD EYLEMEK SENİN

EK-5. Bayâti Beste
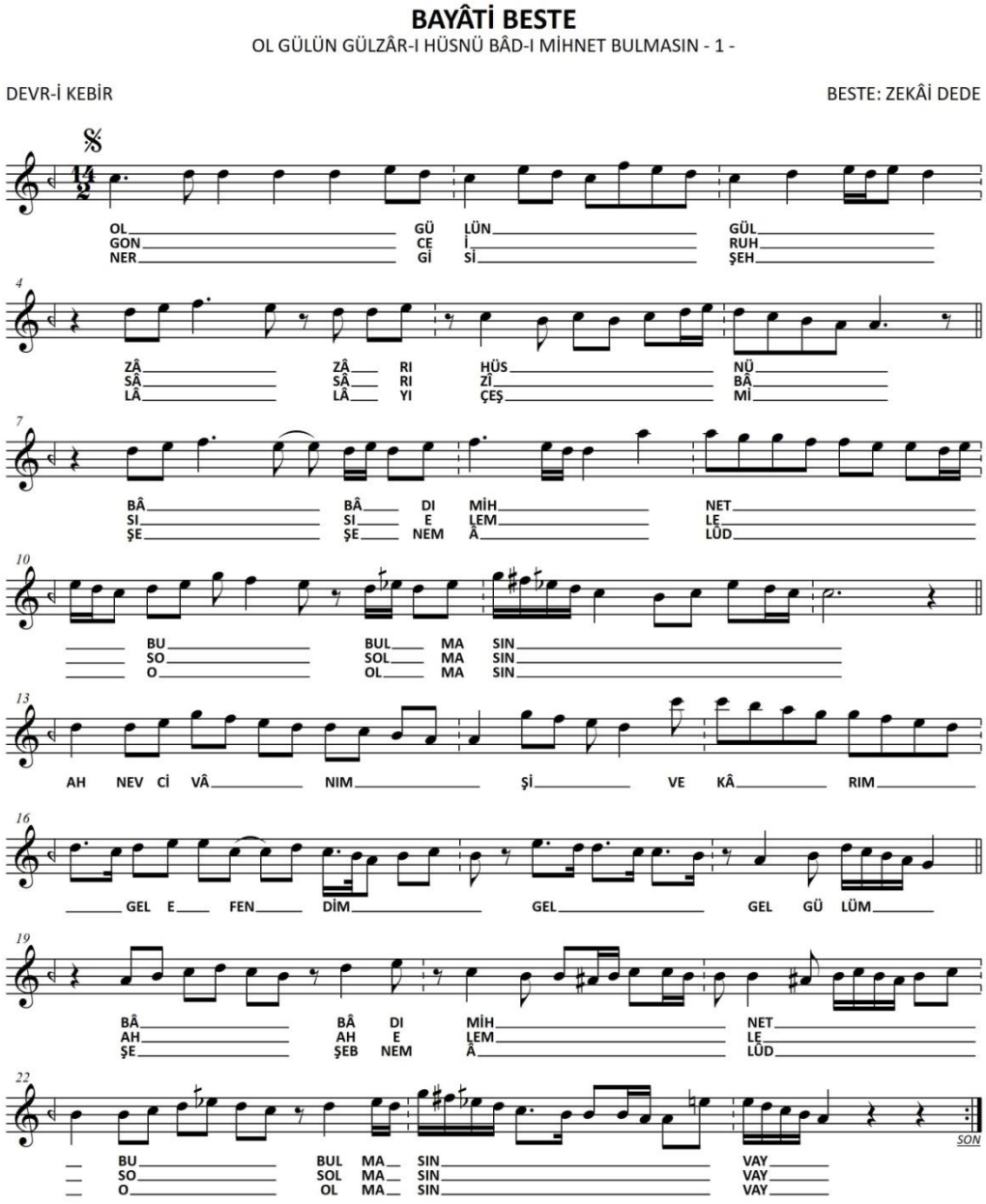
BAYÂTİ BESTE

OL GÜLÜN GÜLZÂR-I HÜSNÜ BÂD-I MİHNET BULMASIN - 2 -

BESTE: ZEKÂİ DEDE
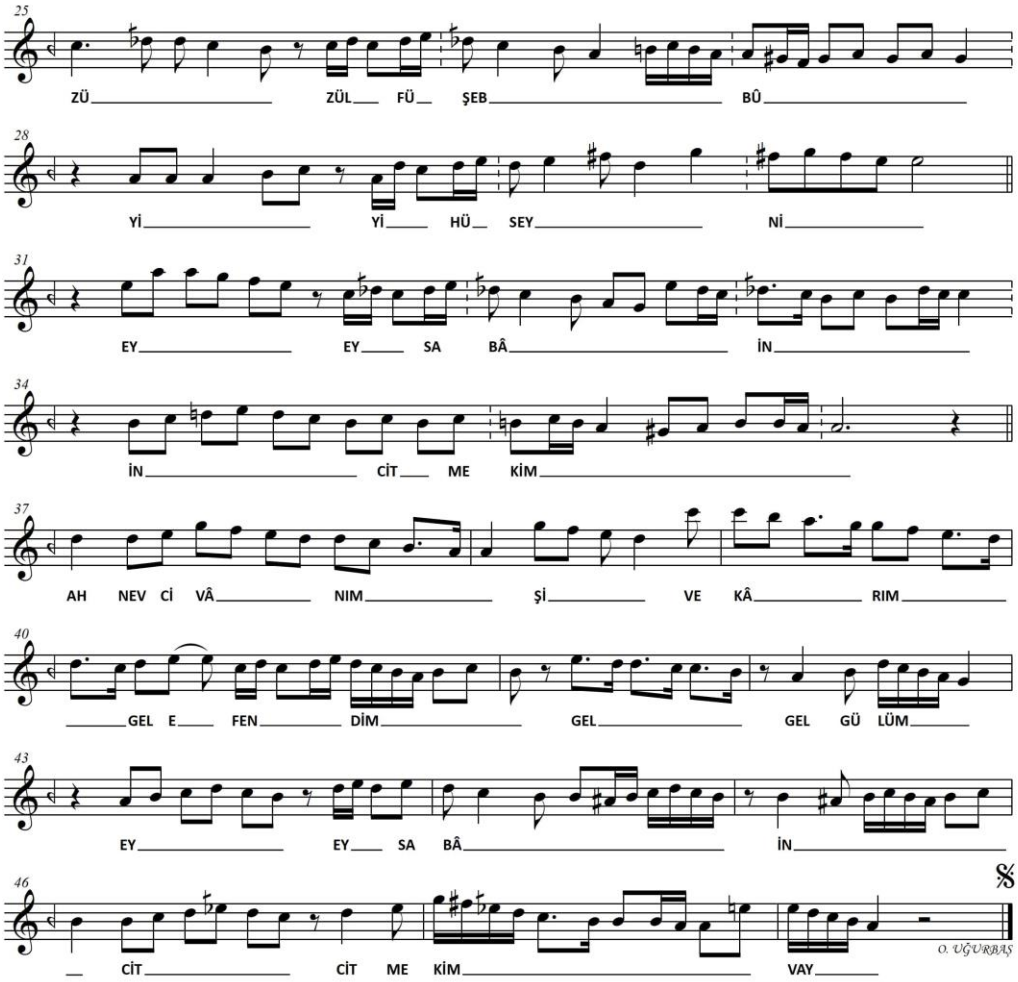
OL GÜLÜN GÜLZÂR-I HÜSNÜ BÂD-I MİHNET BULMASIN
GONCA-İ RUHSÂR-I ZÎBÂSI ELEMLE SOLMASIN
ZÜLF-İ ŞEBBÛY-İ HÜSEYNİ EY SABÂ İNCİTME KİM
NERGİS-İ ŞEHLÂ-YI ÇEŞMİ ŞEBNEM ÂLÛD OLMASIN

MERÂL UĞURLU'NUN İCRASINDAN YAZILMIŞTIR. (MEYAN TERENNÜM GÜFTESİNİN SON BÖLÜMÜ, 2. VE 4. MISRALAR HARİÇ)

EK-6. Bayâti Bûselik Beste
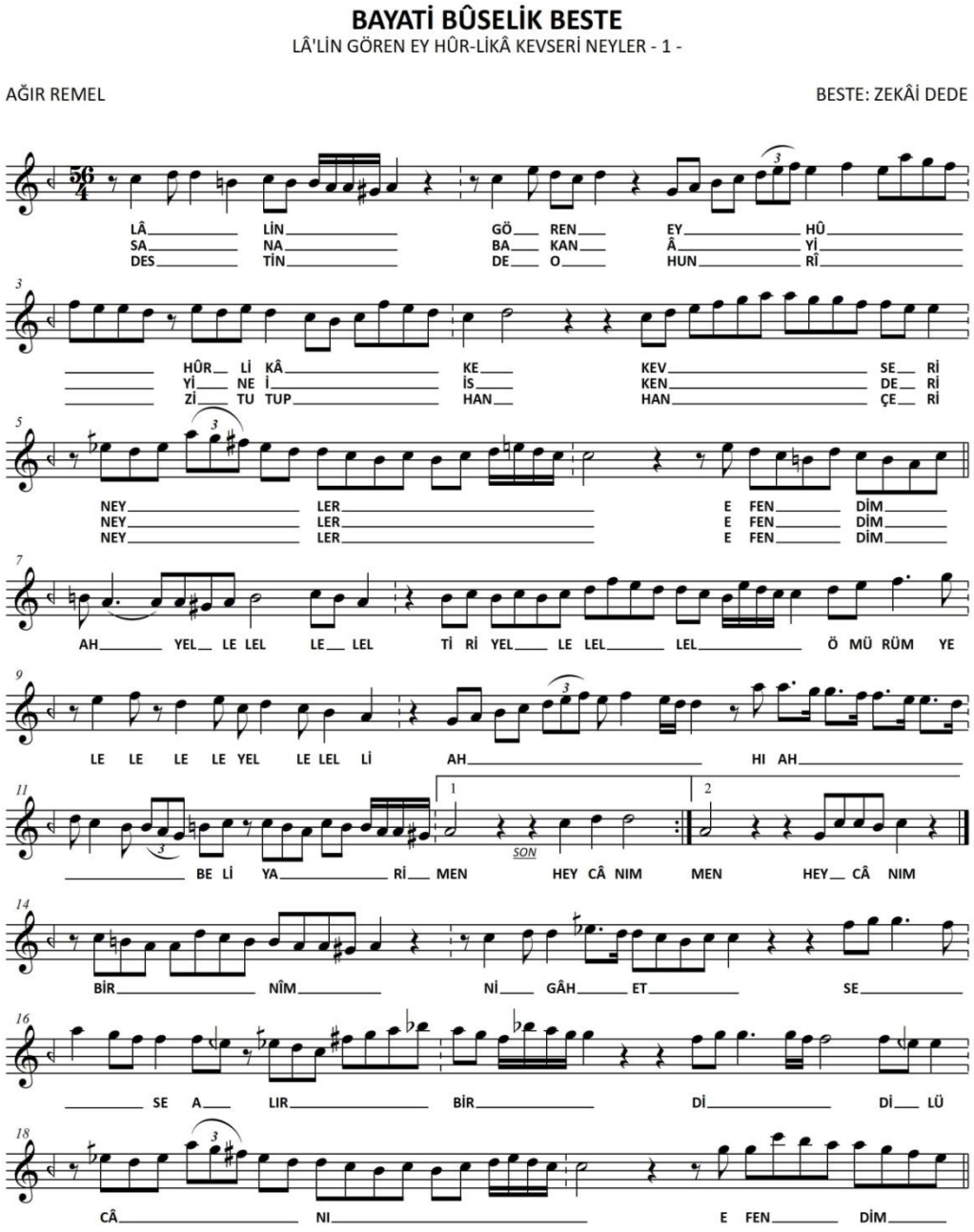
BAYATİ BÛSELİK BESTE

LÂ'LİN GÖREN EY HÛR-LİKÂ KEVSERİ NEYLER - 2 -

BESTE: ZEKÂİ DEDE
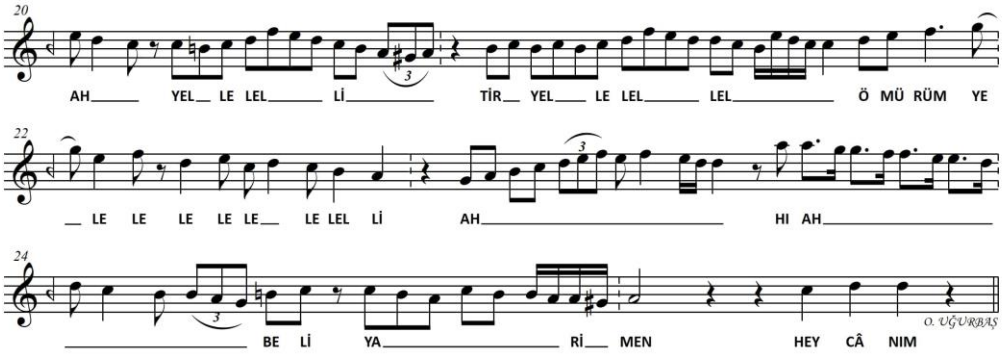
LÂ'LİN GÖREN EY HÛR-LİKÂ KEVSERİ NEYLER
SANA BAKAN ÂYİNE-İ İSKENDERİ NEYLER
BİR NÎM NİGÂH ETSE ALIR BİR DİL Ü CÂNI
DESTİNDE O HUN-RÎZİ TUTUP HANÇERİ NEYLER

EK-7. Bûselik Beste
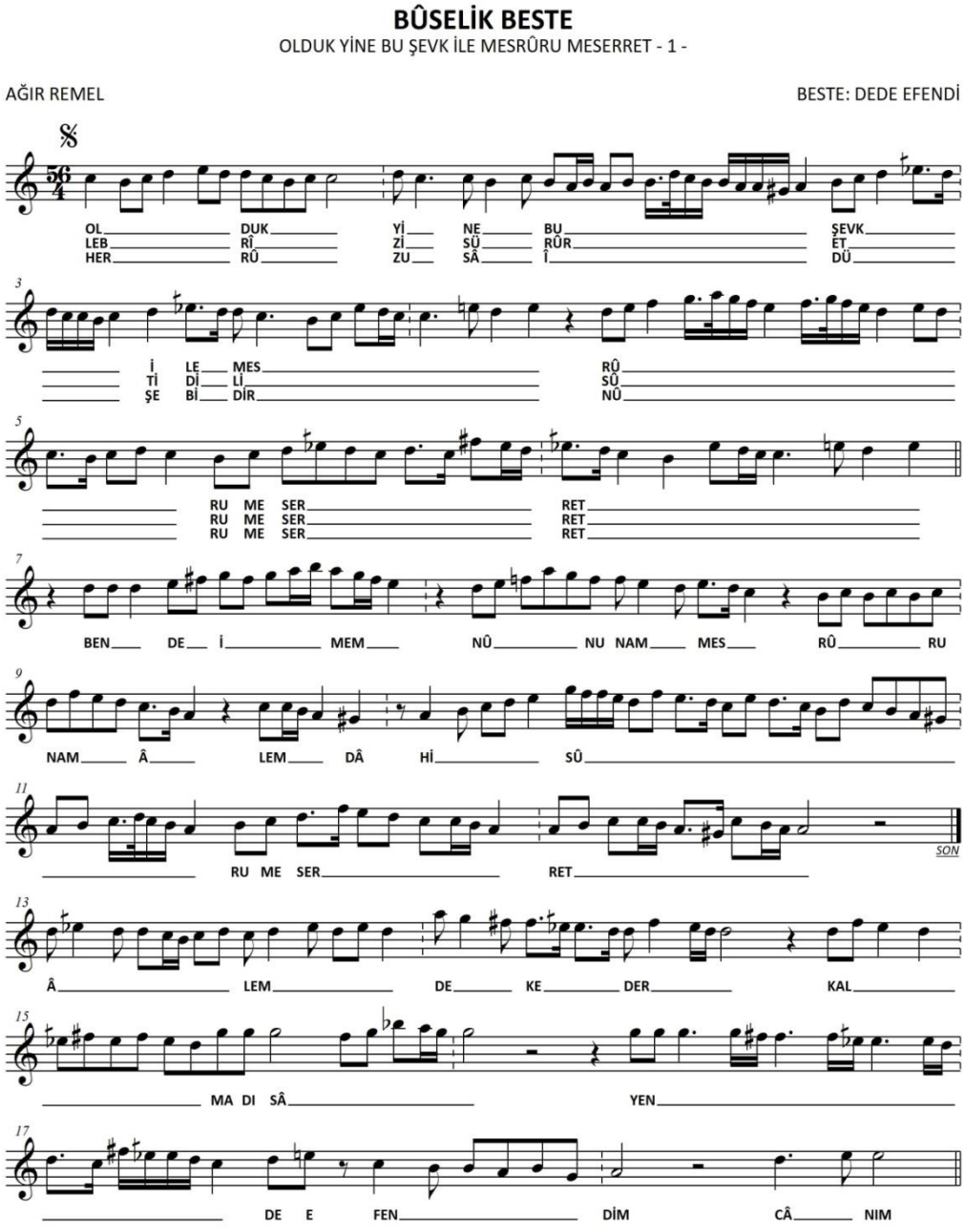
BÛSELİK BESTE

OLDUK YİNE BU ŞEVK İLE MESRÛRU MESERRET - 2 -

BESTE: DEDE EFENDİ

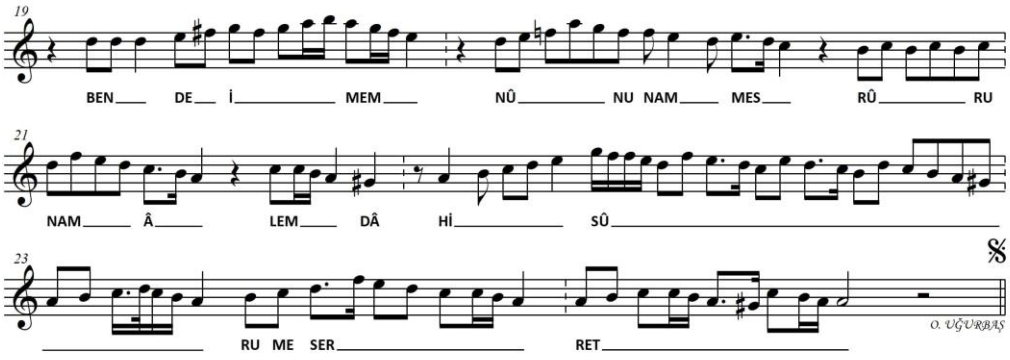

OLDUK YİNE BU ŞEVK İLE MESRÛRU MESERRET
LEBRİZ-İ SÛRUR ETTİ DİLİ SÛR U MESERRET
ÂLEMDE KEDER KALMADI SÂYENDE EFENDİM
HER RÛZU SÂÎD Ü ŞEBİDİR NÛR U MESERRET

EK-8. Dilnişin Beste
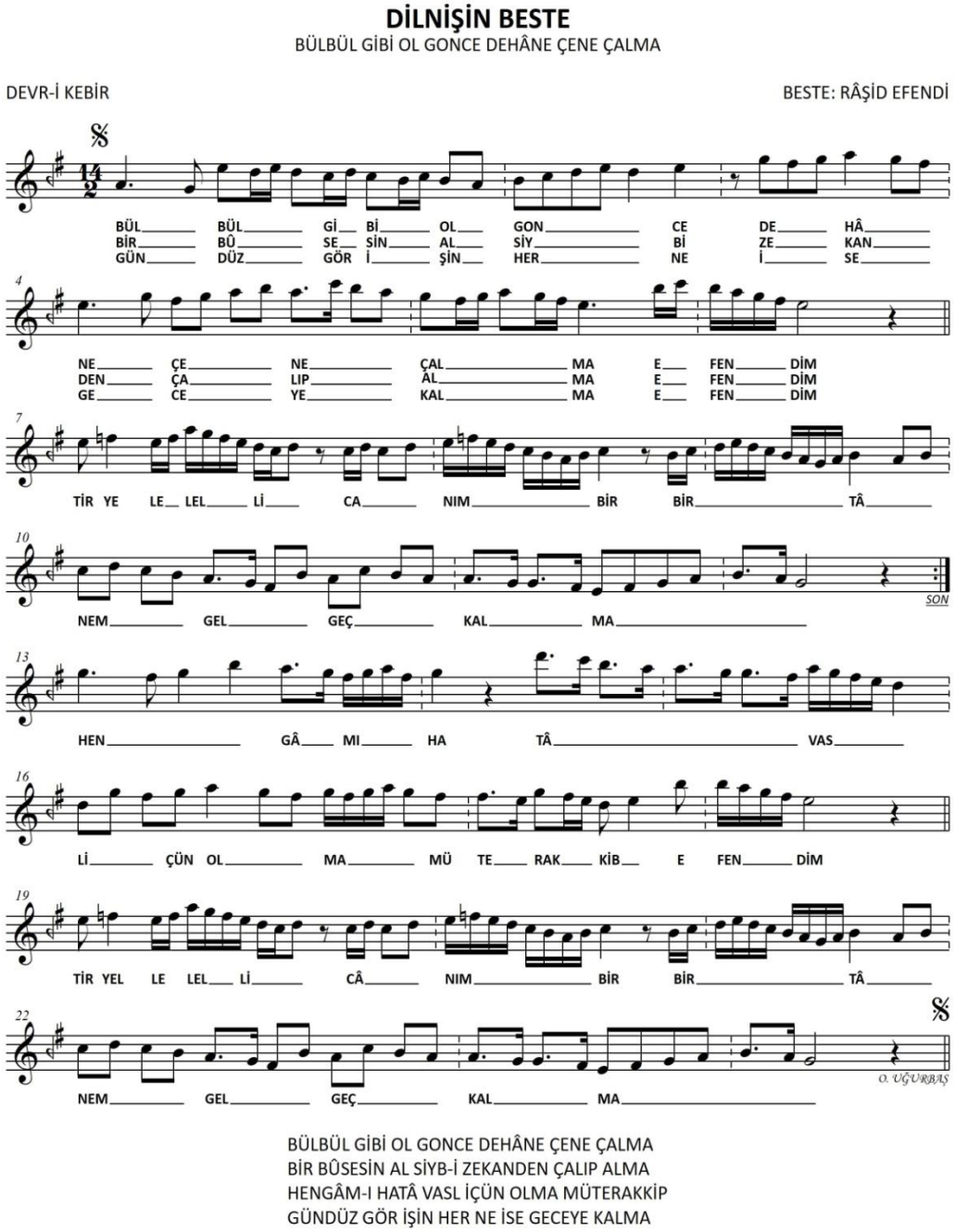
BÜLBÜL GİBİ OL GONCE DEHÂNE ÇENE ÇALMA
BİR BÛSESİN AL SİYB-İ ZEKANDEN ÇALIP ALMA
HENGÂM-I HATÂ VASL İÇÜN OLMA MÜTERAKKİP
GÜNDÜZ GÖR İŞİN HER NE İSE GECEYE KALMA

EK-9. Dügâh Beste
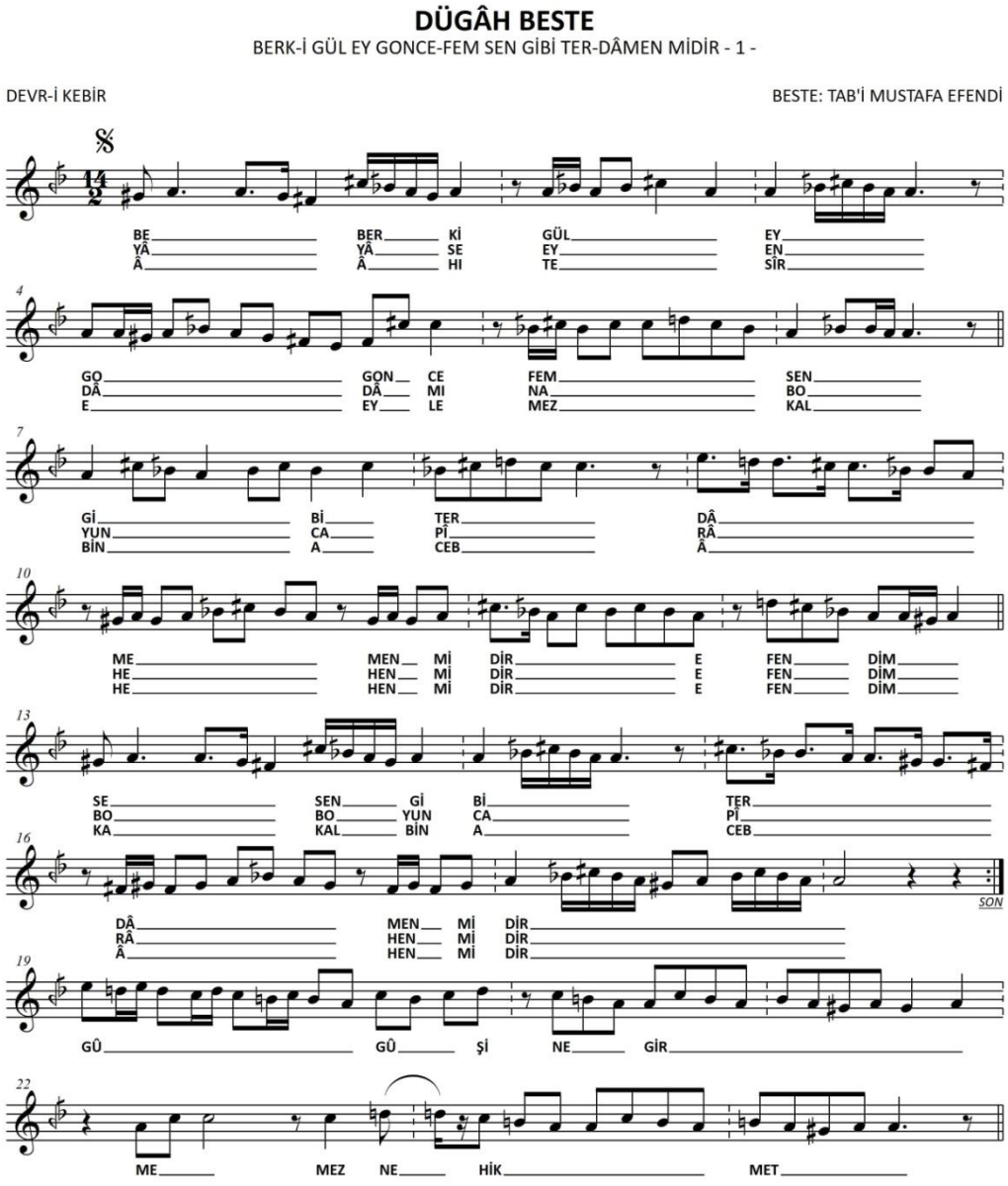
DÜGÂH BESTE

BERK-İ GÜL EY GONCE-FEM SEN GİBİ TER-DÂMEN MİDİR - 2 -

BESTE: TAB'İ MUSTAFA EFENDİ
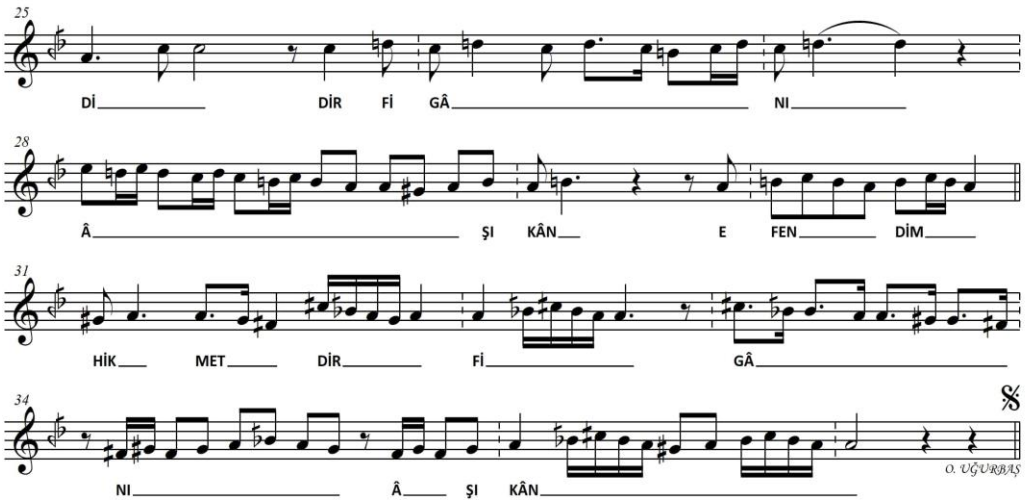
BERK-İ GÜL EY GONCE-FEM SEN GİBİ TER-DÂMEN MİDİR
YÂSEMEN ENDÂMINA BOYUNCA PÎRÂHEN MİDİR
GÛŞİNE GİRMEZ NE HİKMETTİR FİGÂN-I ÂŞIKÂN
ÂHI TE'SÎR EYLEMEZ KALBİN ACEB ÂHEN MİDİR

EK-10. Evç Beste
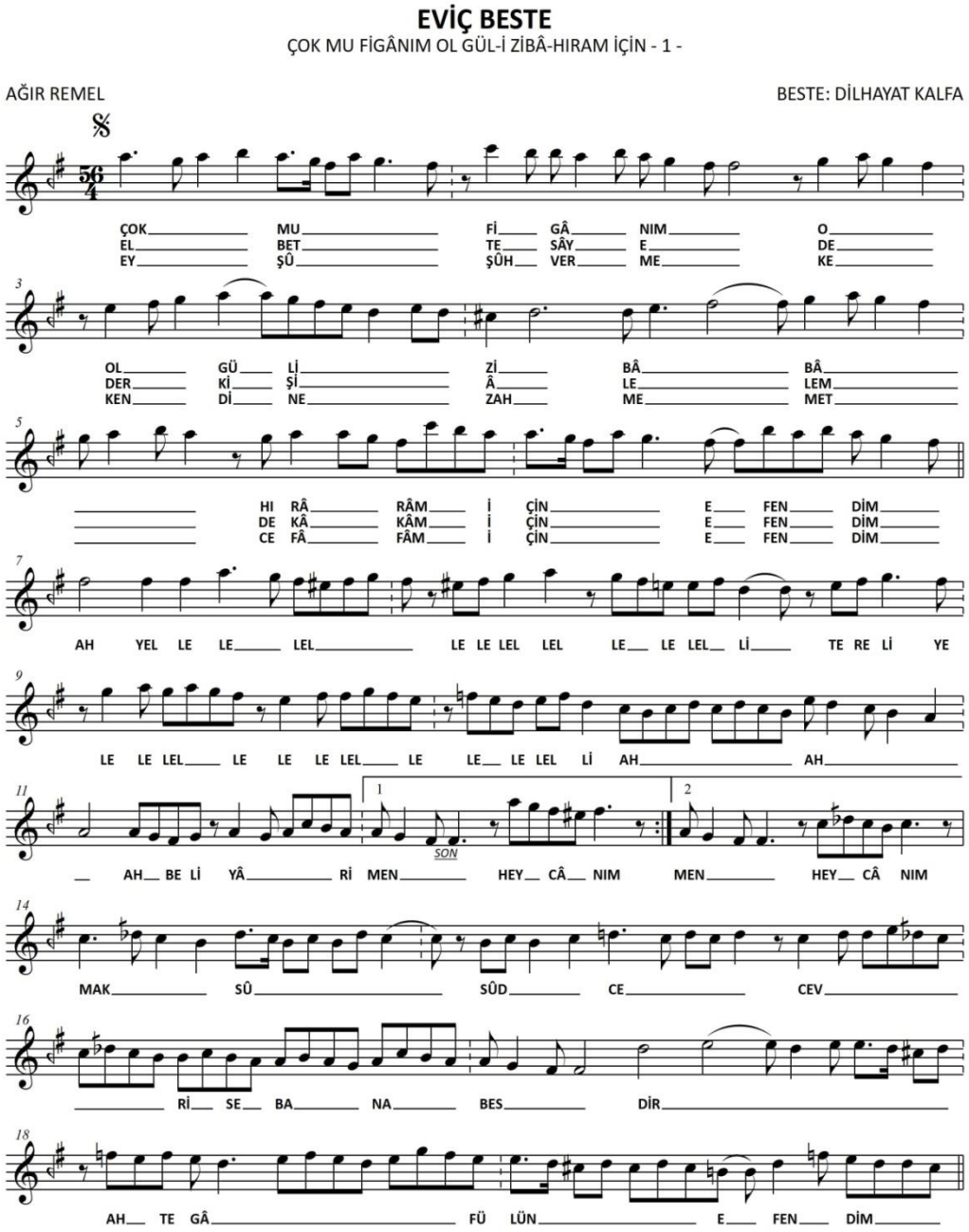
EVİÇ BESTE

ÇOK MU FİGÂNIM OL GÜL-İ ZİBÂ-HIRAM İÇİN - 2 -

BESTE: DİLHAYAT KALFA

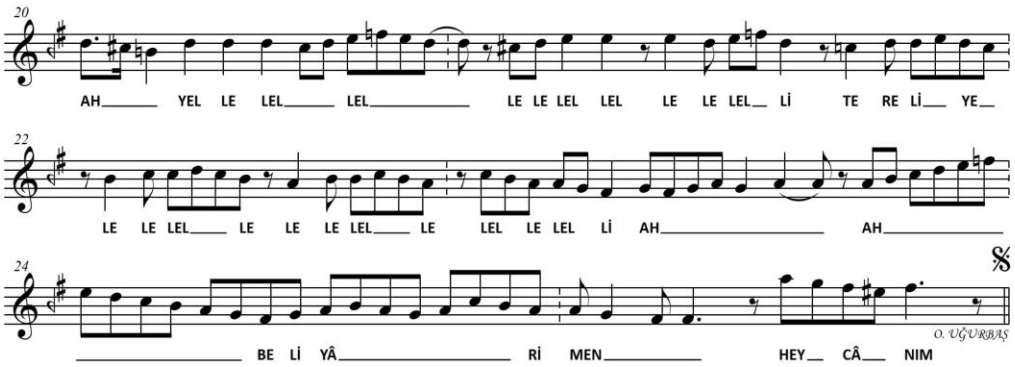

ÇOK MU FİGÂNIM OL GÜL-İ ZİBÂ-HIRÂM İÇİN
ELBETTE SÂ'Y EDER KİŞİ ÂLEMDE KÂM İÇİN
MAKSÛD CEVR İSE BANA BESDİR TEGÂFÜLÜN
EY ŞÛH VERME KENDİNE ZAHMET CEFÂM İÇİN

EK-11. Ferahfezâ Beste
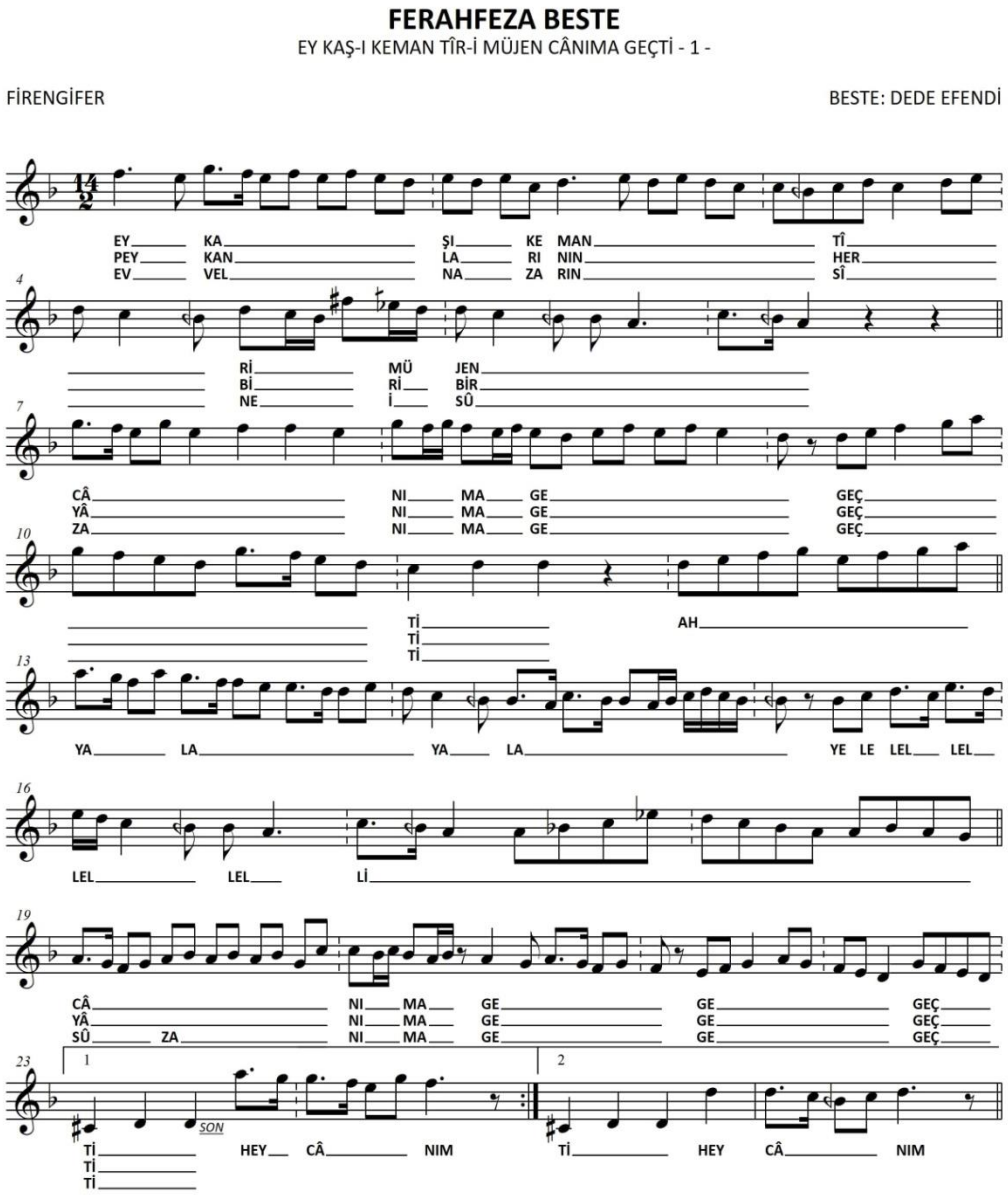
FERAHFEZA BESTE

EY KAŞ-I KEMAN TÎR-İ MÜJEN CÂNIMA GEÇTİ - 2 -

BESTE: DEDE EFENDİ
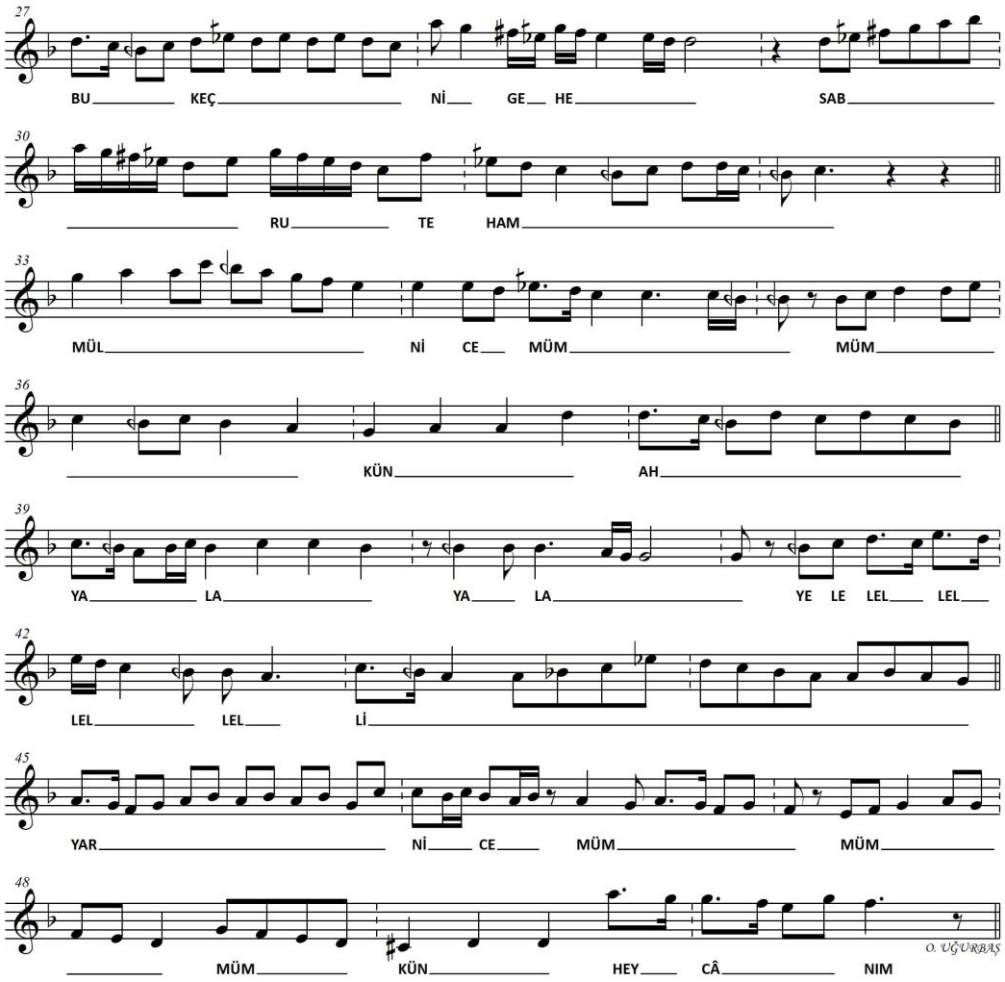
EY KAŞ-I KEMAN TÎR-İ MÜJEN CÂNIMA GEÇTİ
PEYKANLARININ HER BİRİ BİR YÂNIMA GEÇTİ
BU KEÇ-NİGEHE SABR U TEHAMMÜL NİCE MÜMKÜN
EVVEL NAZARIN SÎNE-İ SÛZANIMA GEÇTİ

EK-12. Hicaz Bûselik Beste
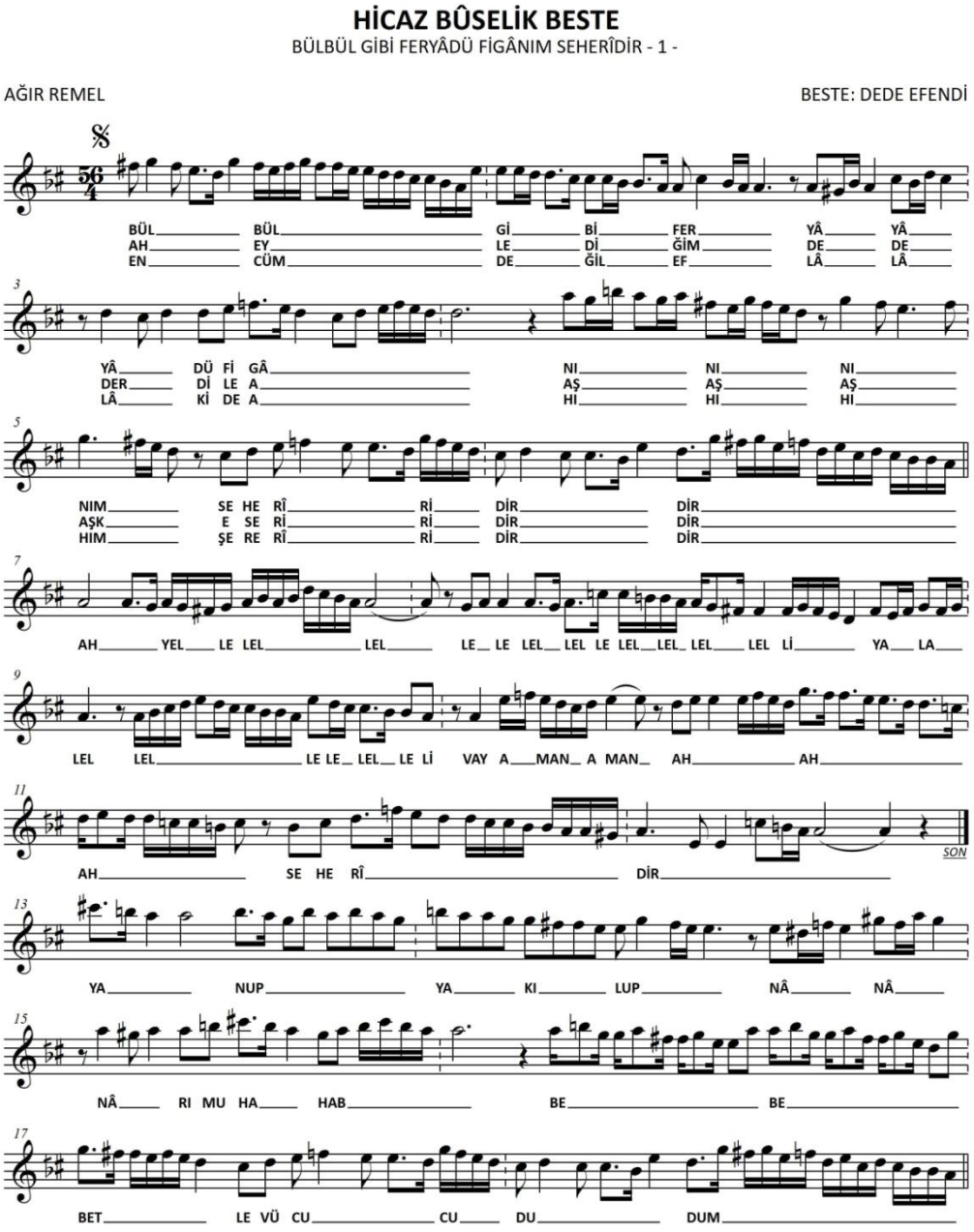
HİCAZ BÛSELİK BESTE

BÜLBÜL GİBİ FERYÂDÜ FİGÂNIM SEHERÎDİR - 2 -

BESTE: DEDE EFENDİ
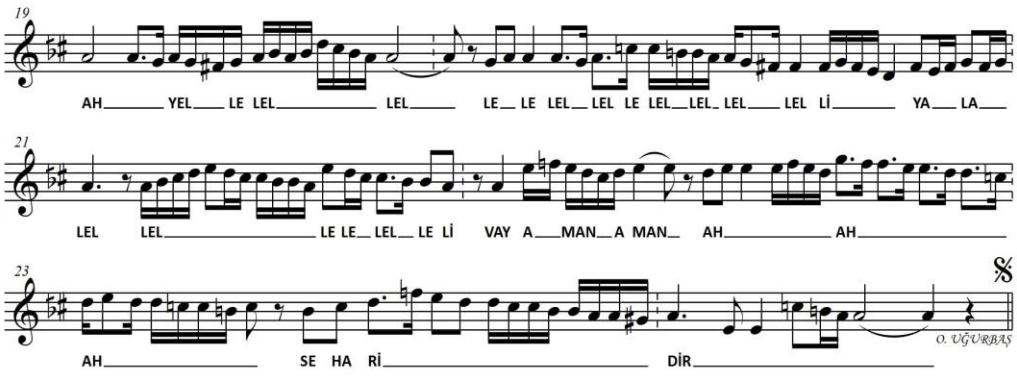
BÜLBÜL GİBİ FERYÂDÜ FİGÂNIM SEHERÎDİR
AH EYLEDİĞİM DERDİLE (A) AŞK ESERİDİR
YANUP YAKILUP NÂR-I MUHABBETLE VÜCUDUM
ENCÜM DEĞİL EFLÂK(İ)DE ÂHIM ŞERERÎDİR

EK-13. Hicazkâr Beste
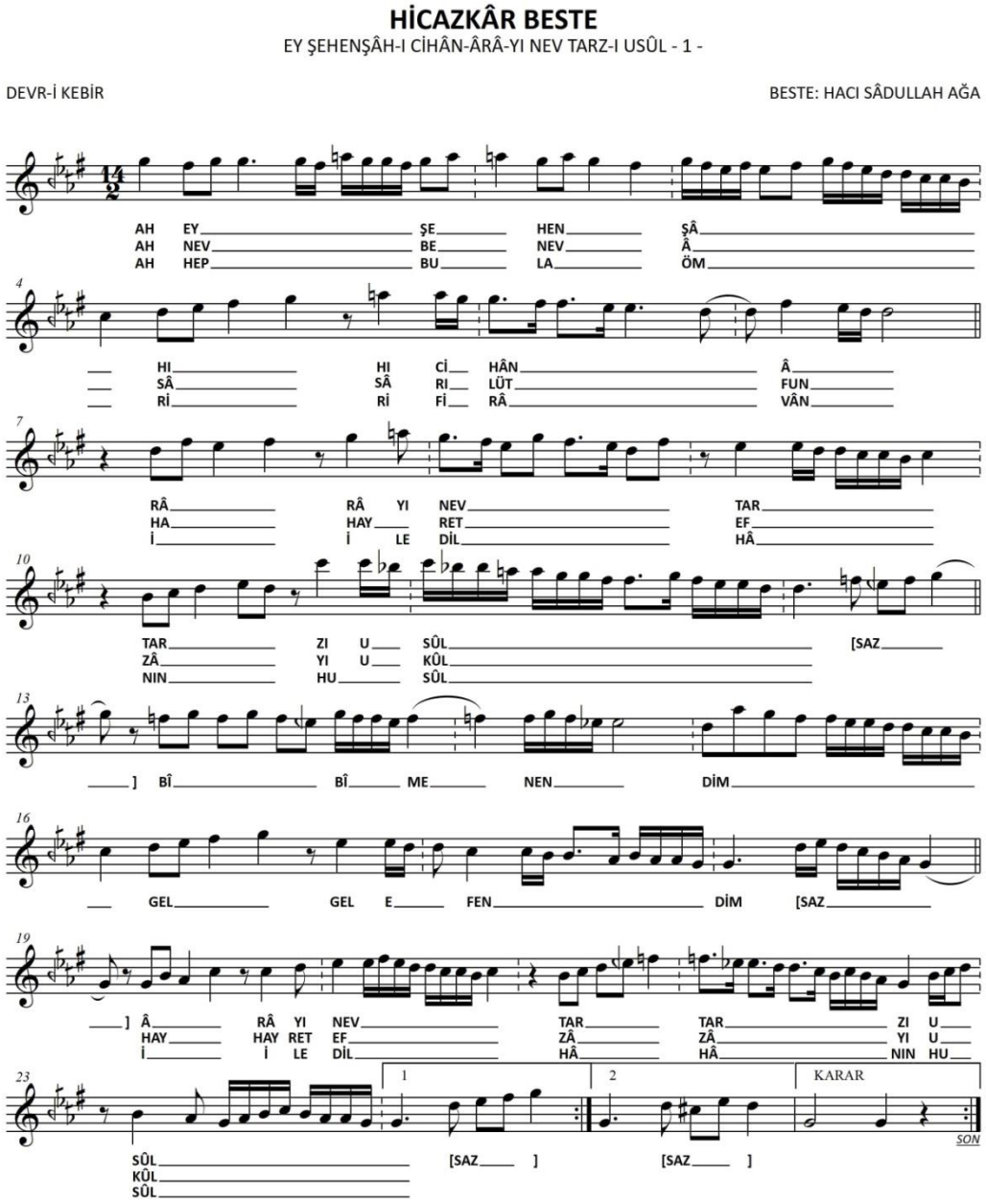
HİCAZKÂR BESTE

EY ŞEHENŞÂH-I CİHÂN-ÂRÂ-YI NEV TARZ-I USÛL - 2 -

BESTE: HACI SÂDULLAH AĞA
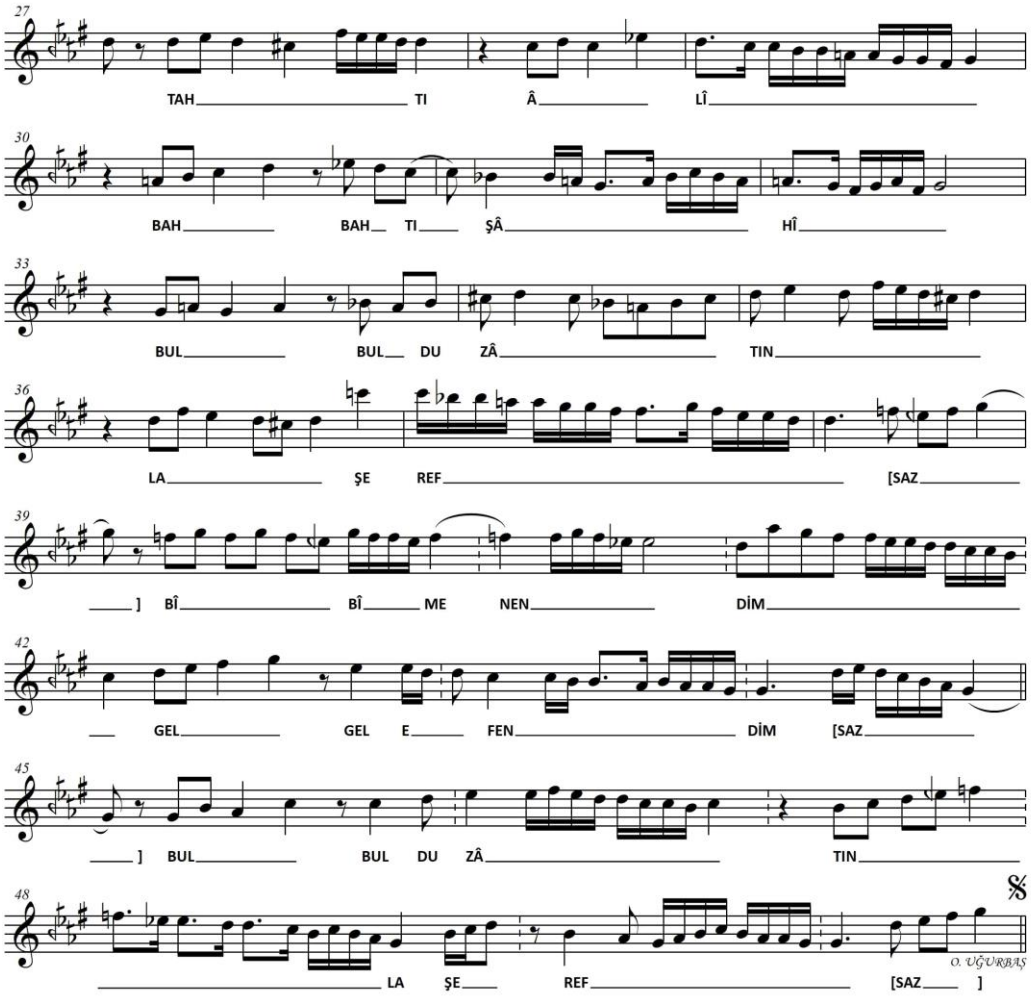
EY ŞEHENŞÂH-I CİHÂN-ÂRÂ-YI NEV TARZ-I USÛL
NEV-BE-NEV ÂSÂR-I LÜTFUN HAYRET-EFZÂ-YI UKÛL
TAHT-I ÂLİ BAHT-I ŞÂHÎ BULDU ZÂTINLA ŞEREF
HEP BULA ÖMR-İ FİRÂVÂN İLE DİLHÂNIN HUSÛL

EK-14. Hisar Devr-i Kebîr Beste
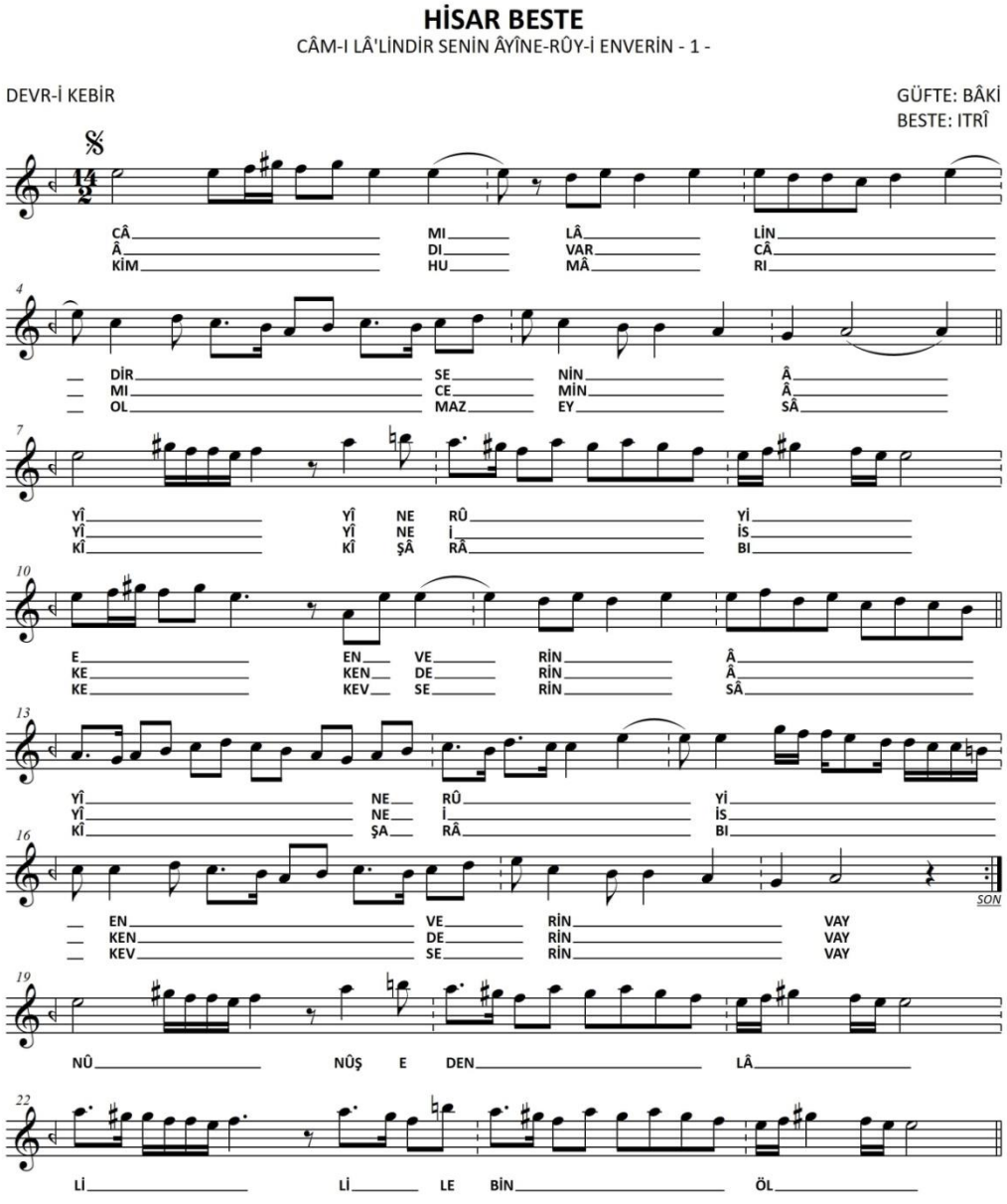
HİSAR BESTE

CÂM-I LÂ'LİNDİR SENİN ÂYİNE-RÛY-İ ENVERİN - 2 -

GÜFTE: BÂKİ
BESTE: ITRÎ

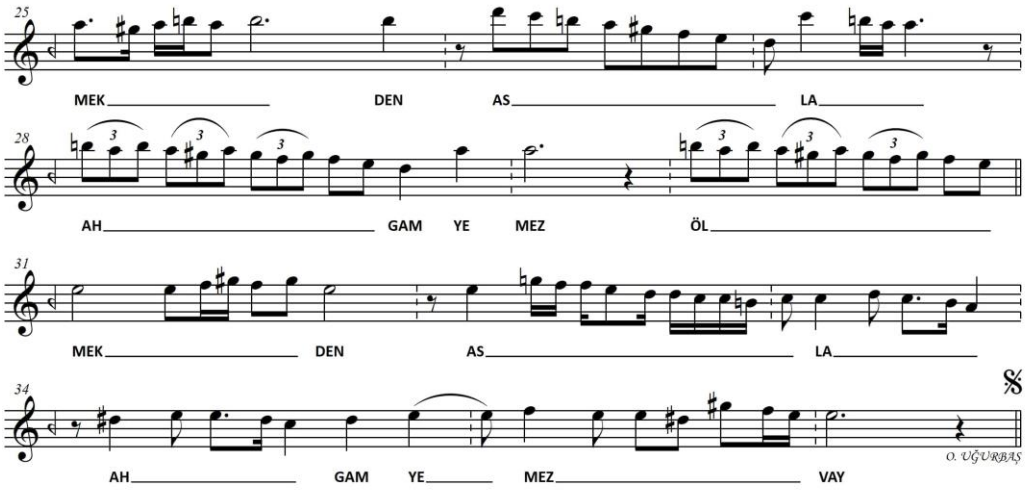

CÂM-I LÂ'LİNDİR SENİN ÂYİNE-RÛY-İ ENVERİN
ADI VAR CÂM-I CEMİN ÂYİNE-İ İSKENDERİN
NÛŞ EDEN LÂ'L-İ LEBİN ÖLMEKDEN ASLA GAM YEMEZ
KİM HÛMARI OLMAZ EY SÂKÎ ŞARÂB-I KEVSERİN

EK-15. Hisar Devr-i Kebîr Beste
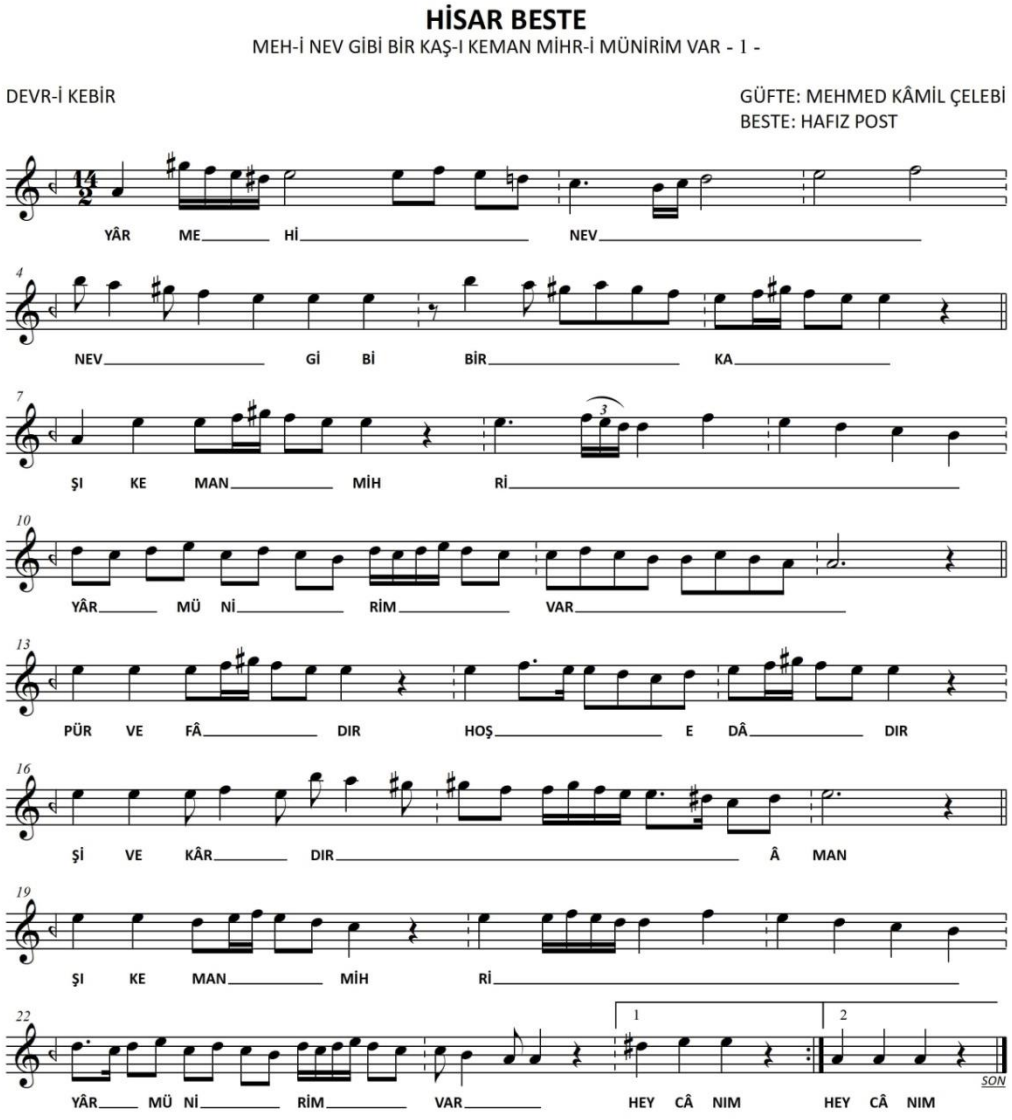
HİSAR BESTE

MEH-İ NEV GİBİ BİR KAŞ-I KEMAN MİHR-İ MÜNİRİM VAR - 2 -

GÜFTE: MEHMED KÂMİL ÇELEBİ
BESTE: HAFIZ POST
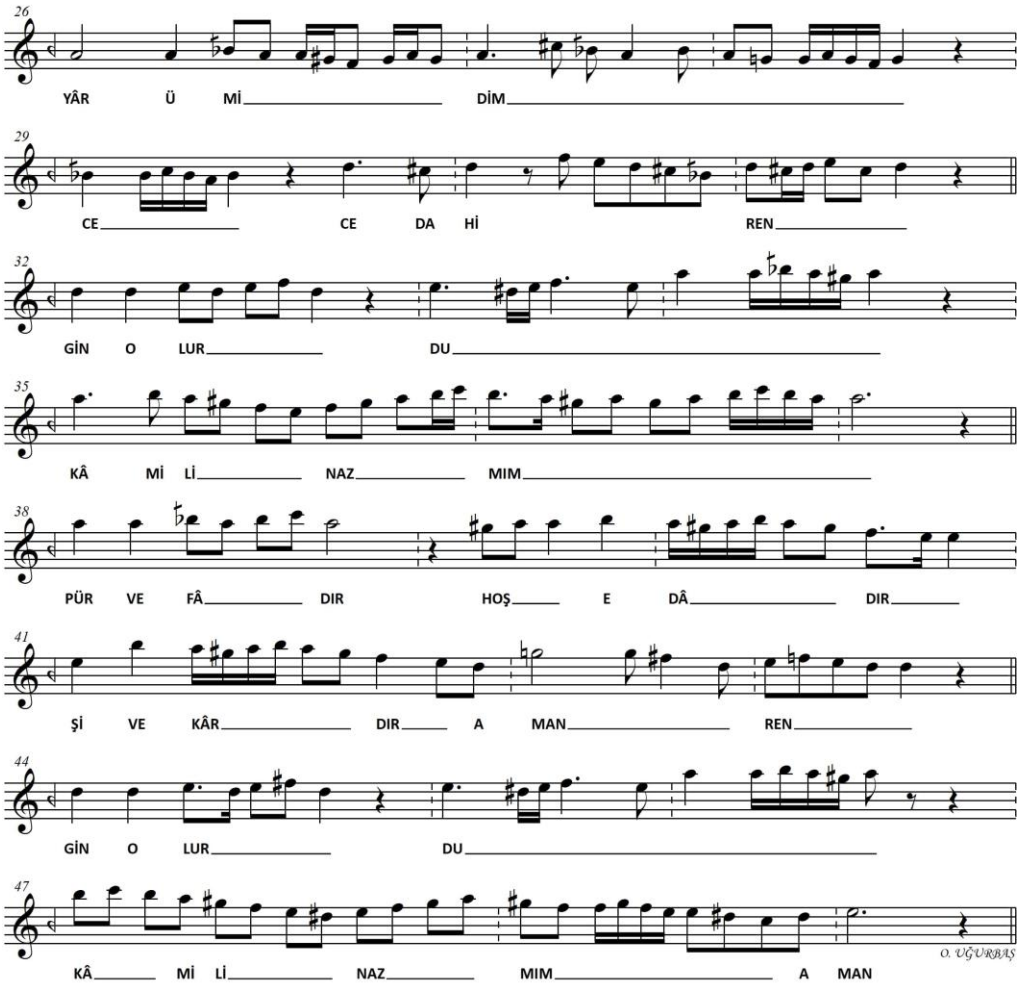
MEH-İ NEV GİBİ BİR KAŞ-I KEMAN MİHR-İ MÜNİRİM VAR
ÜMİDİMCE DAHİ RENGİN OLURDU KÂMİLİ NAZMIM

EK-16. Hüseynî Beste
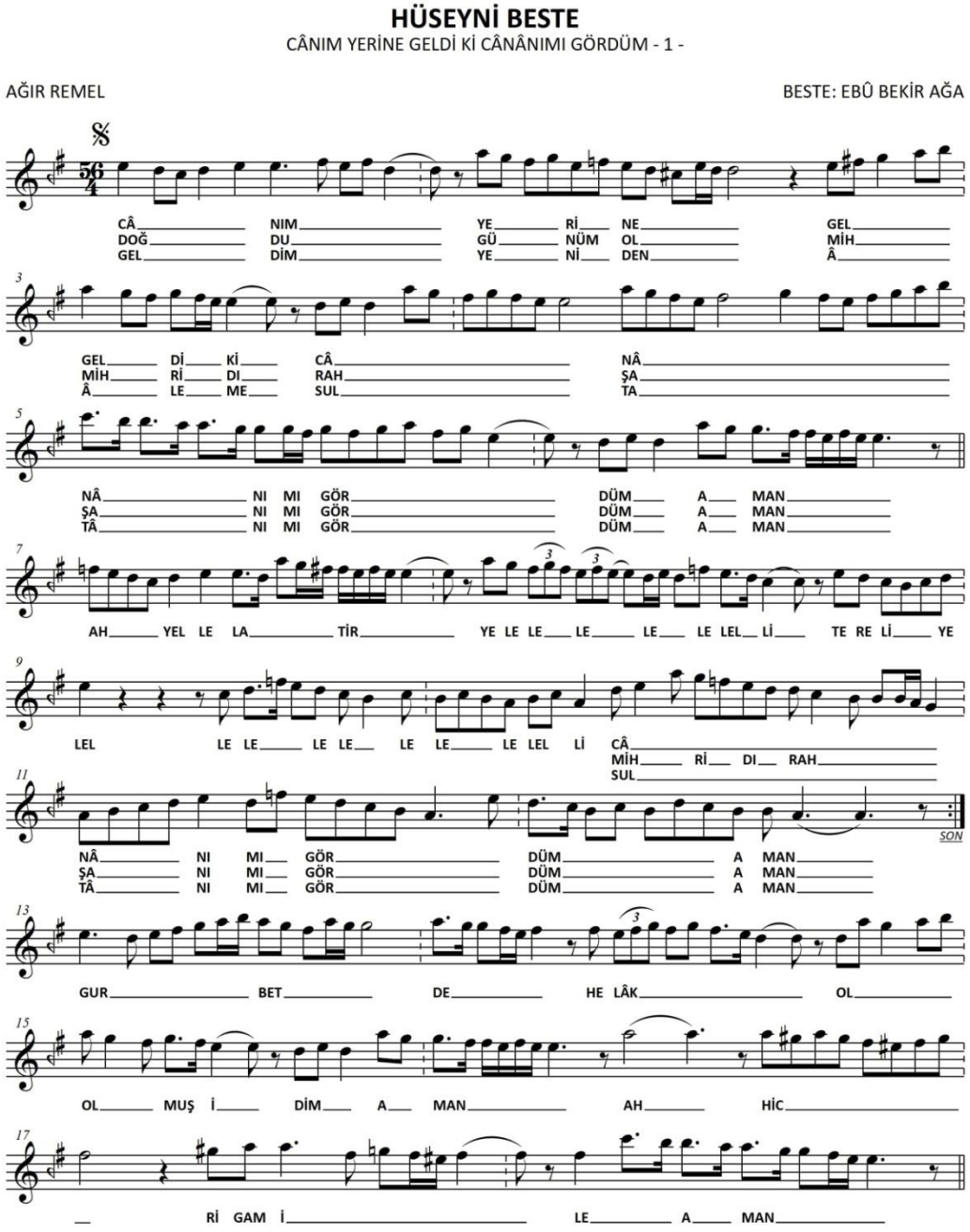
HÜSEYNİ BESTE

CÂNIM YERİNE GELDİ Kİ CÂNÂNIMI GÖRDÜM - 2 -

BESTE: EBÛ BEKİR AĞA
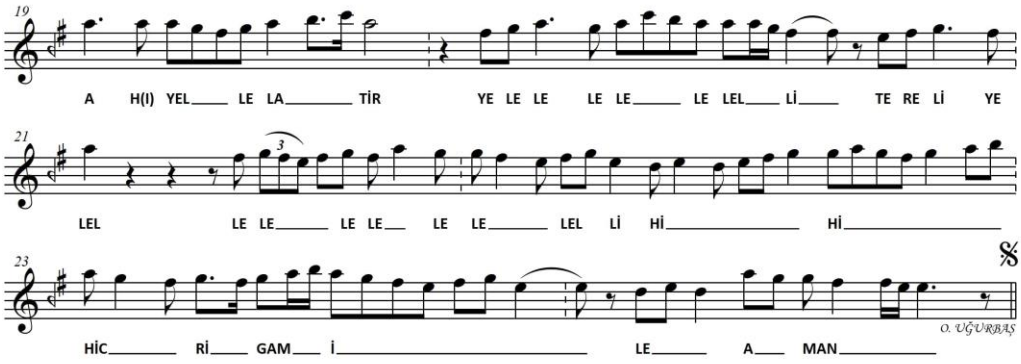
CÂNIM YERİNE GELDİ Kİ CÂNÂNIMI GÖRDÜM
DOĞDU GÜNÜM OL MİHR-İ DIRAHŞANIMI GÖRDÜM
GURBETTE HELÂK OLMUŞ İDİM HİCR-İ GAM İLE
GELDİM YENİDEN ÂLEME SULTÂNIMI GÖRDÜM

REFİK FERSAN'IN EL YAZISINDAN YAZILMIŞTIR.

EK-17. Hüzzam Beste
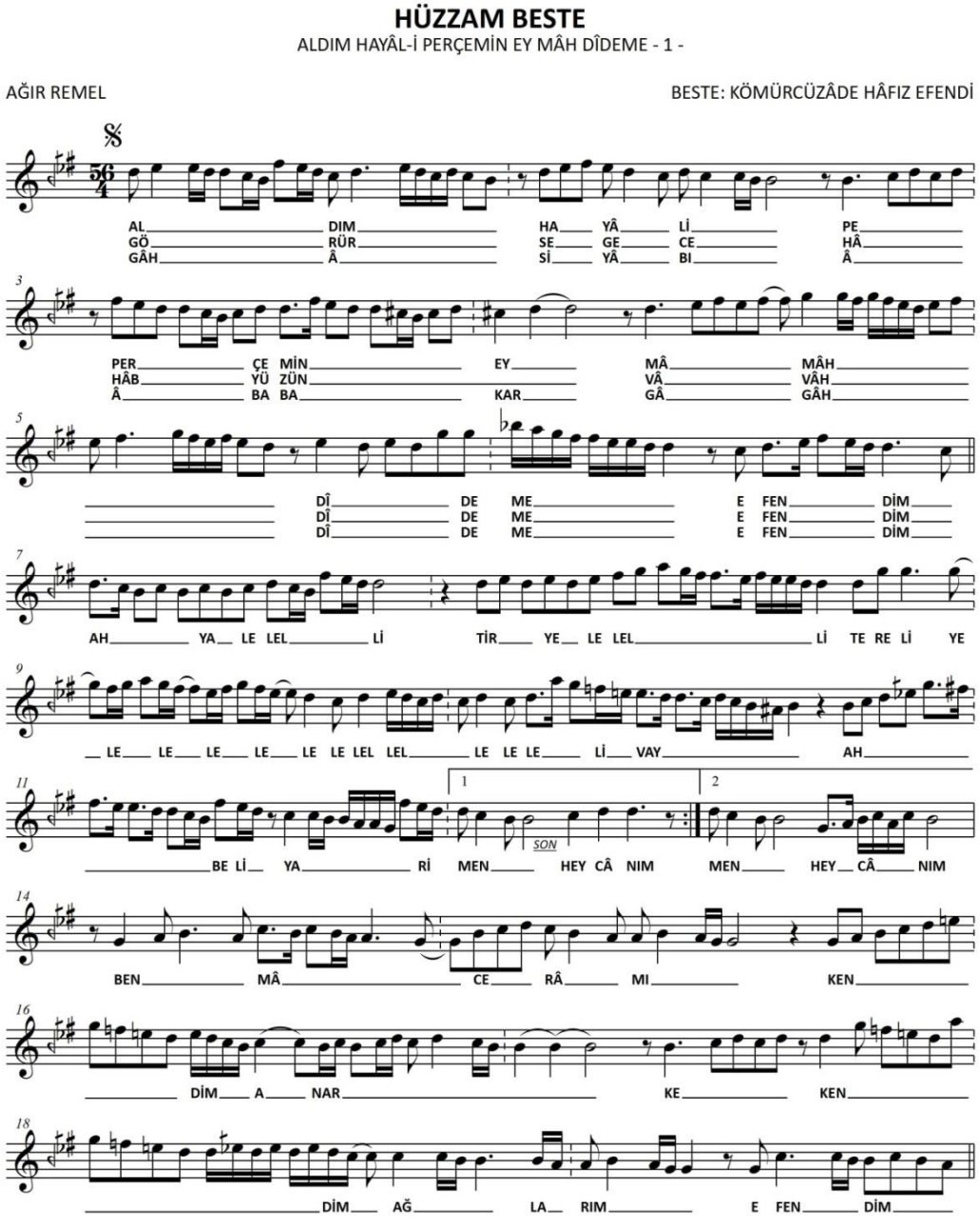
HÜZZAM BESTE

ALDIM HAYÂL-İ PERÇEMİN EY MÂH DÎDEME - 2 -

BESTE: KÖMÜRCÜZÂDE HÂFIZ EFENDİ

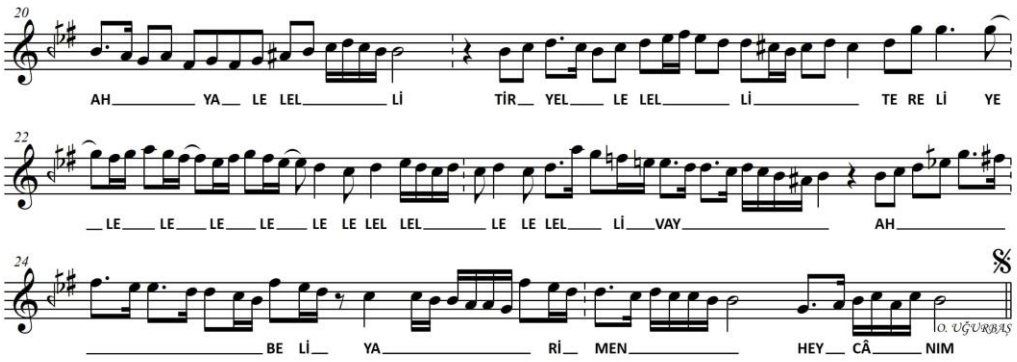

ALDIM HAYÂL-İ PERÇEMİN EY MÂH DÎDEME
GÖRÜRSE GECE HÂB YÜZÜN VÂH DÎDEME
BEN MÂCERÂMI KENDİM ANAR KENDİM AĞLARIM
GÂH ÂSİYÂB-I ÂBA BAKAR GÂH DÎDEME

EK-18. Irak Remel Beste
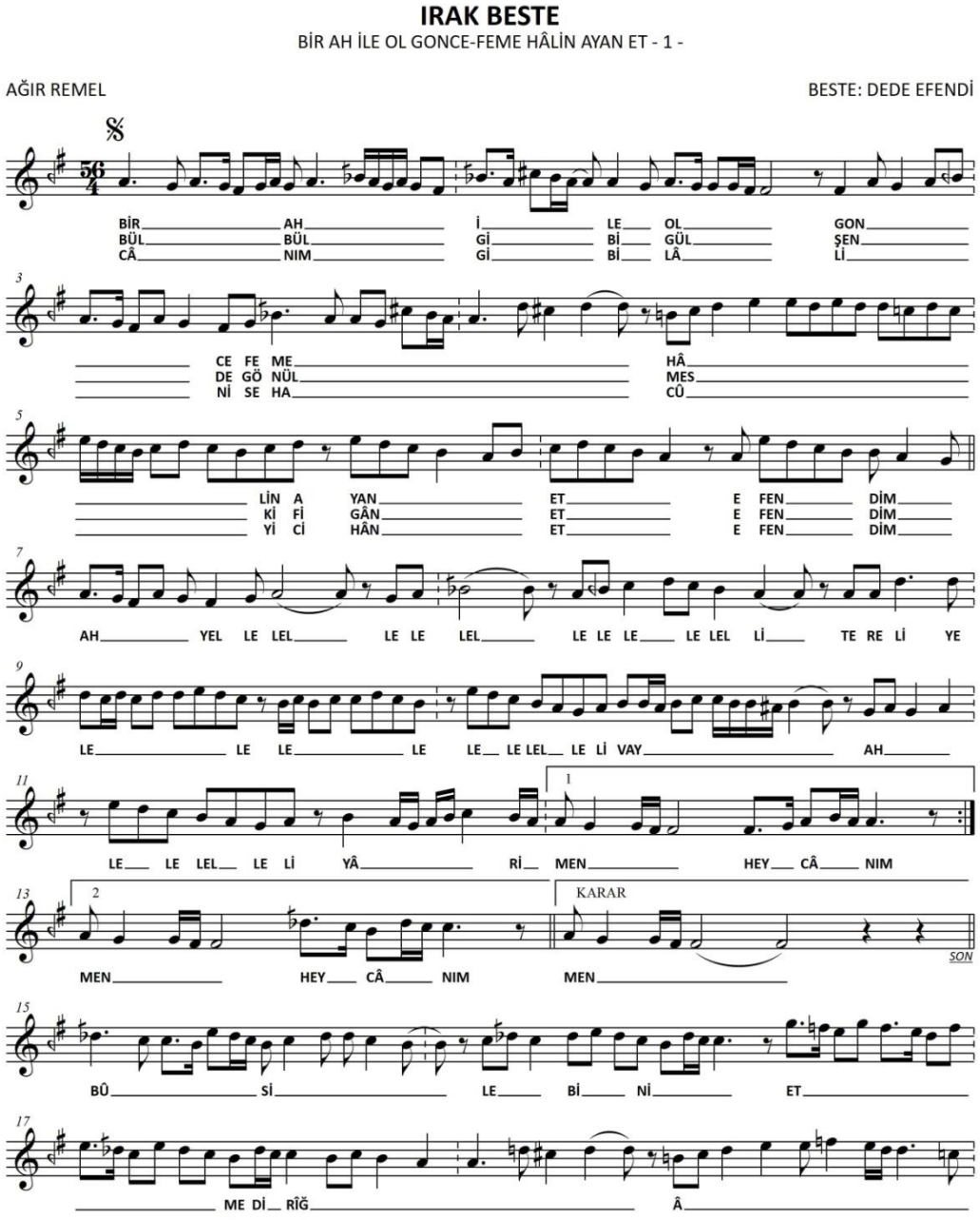
IRAK BESTE

BİR AH İLE OL GONCE-FEME HÂLİN AYAN ET - 2 -

BESTE: DEDE EFENDİ
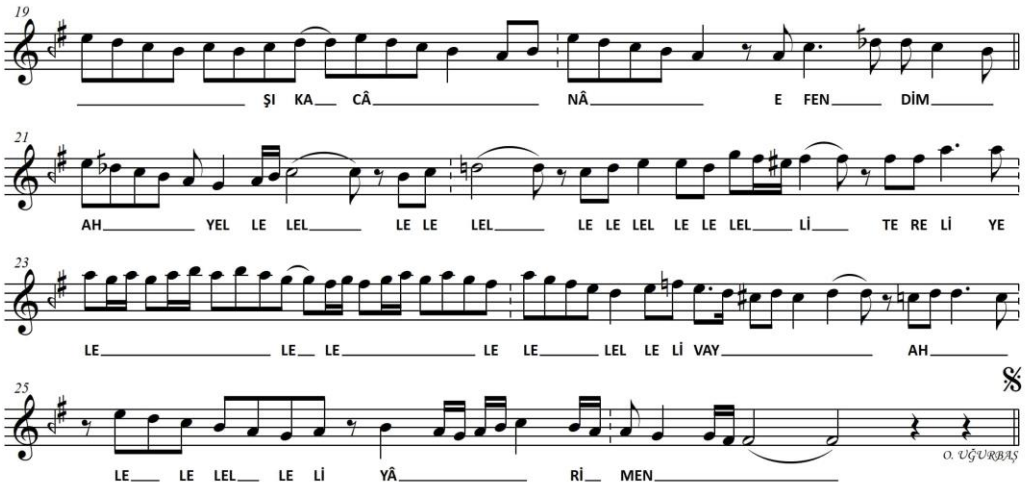
BİR AH İLE OL GONCE-FEME HÂLİN AYAN ET
BÜLBÜL GİBİ GÜLŞENDE GÖNÜL MEŞK-İ FİGÂN ET
BÛS-İ LEBİNİ ETME DİRÎĞ ÂŞIKA CÂNÂ
CÂNIM GİBİ LÂ'LİNİ SEHA CÛY-İ CİHÂN ET

EK-19. Irak Devr-i Kebîr Beste
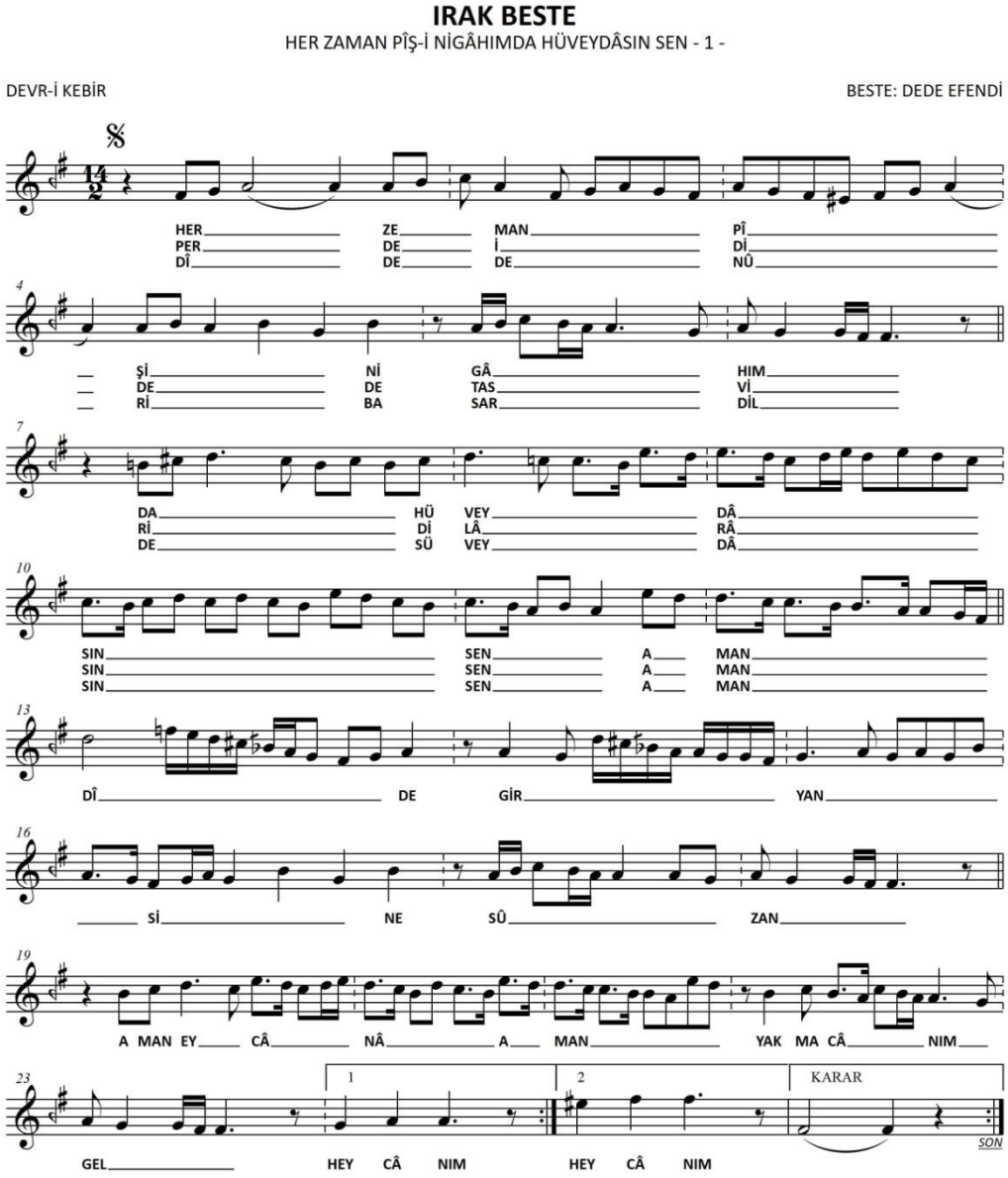
IRAK BESTE

HER ZAMAN PÎŞ-İ NİGÂHIMDA HÜVEYDÂSIN SEN - 2 -

BESTE: DEDE EFENDİ
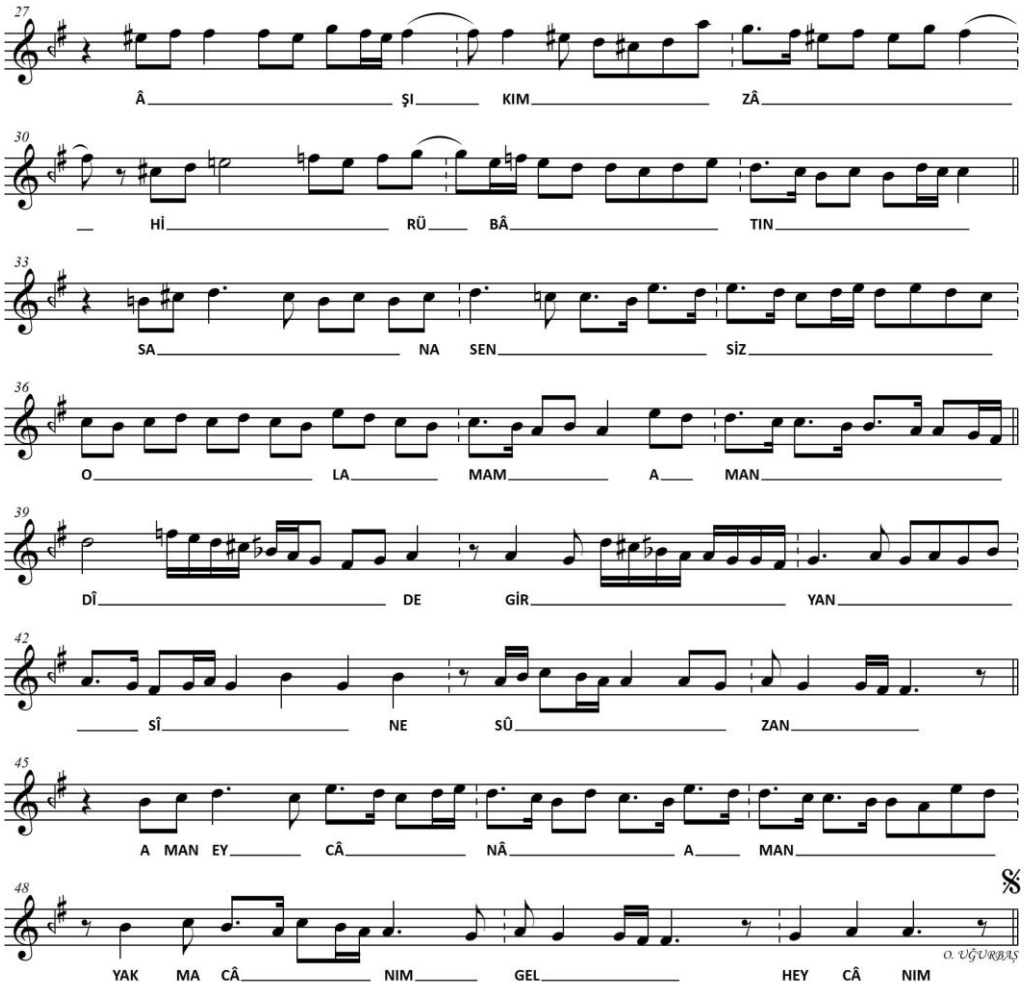
HER ZAMAN PÎŞ-İ NİGÂHIMDA HÜVEYDÂSIN SEN
PERDE-İ DÎDEDE TASVÎR-İ DİLÂRÂSIN SEN
ÂŞIKIM ZÂHİR Ü BÂTIN SANA SENSİZ OLAMAM
DÎDEDE NÛR-İ BASAR DİLDE SÜVEYDÂSIN SEN

EK-20. Isfahânek Beste
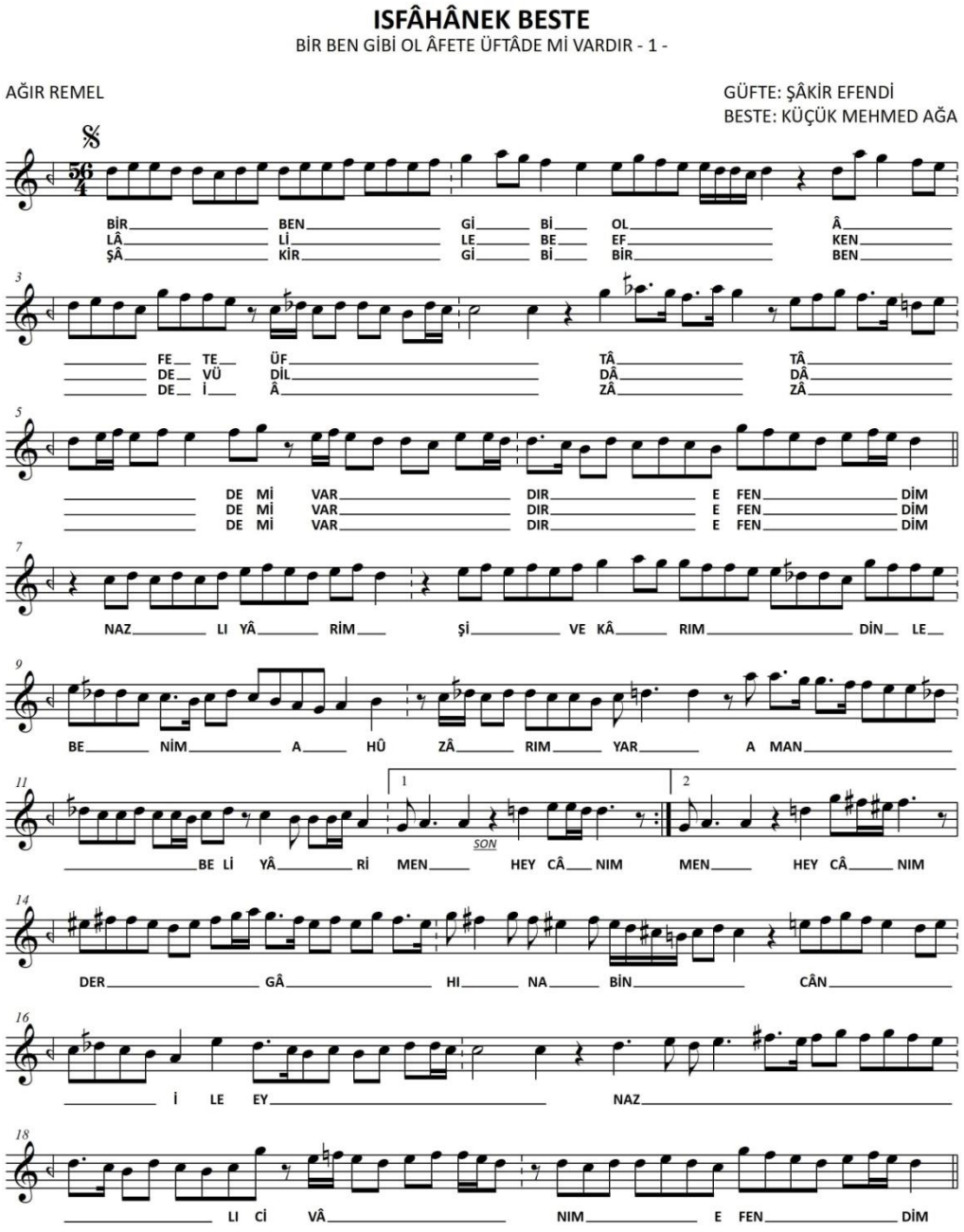
ISFÂHÂNEK BESTE

BİR BEN GİBİ OL ÂFETE ÜFTÂDE Mİ VARDIR - 2 -

GÜFTE: ŞÂKİR EFENDİ
BESTE: KÜÇÜK MEHMED AĞA

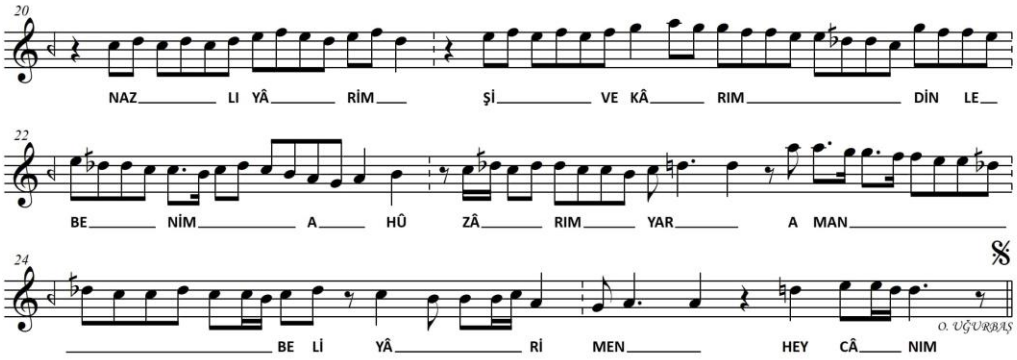

BİR BEN GİBİ OL ÂFETE ÜFTÂDE Mİ VARDIR
LÂL-İ LEBE EFKENDE VÜ DİLDÂDE Mİ VARDIR
DERGÂHINA BİN CÂN İLE EY NAZLI CİVÂNIM
''ŞÂKİR'' GİBİ BİR BENDE-İ ÂZÂDE Mİ VARDIR

EK-21. Mâhur Beste
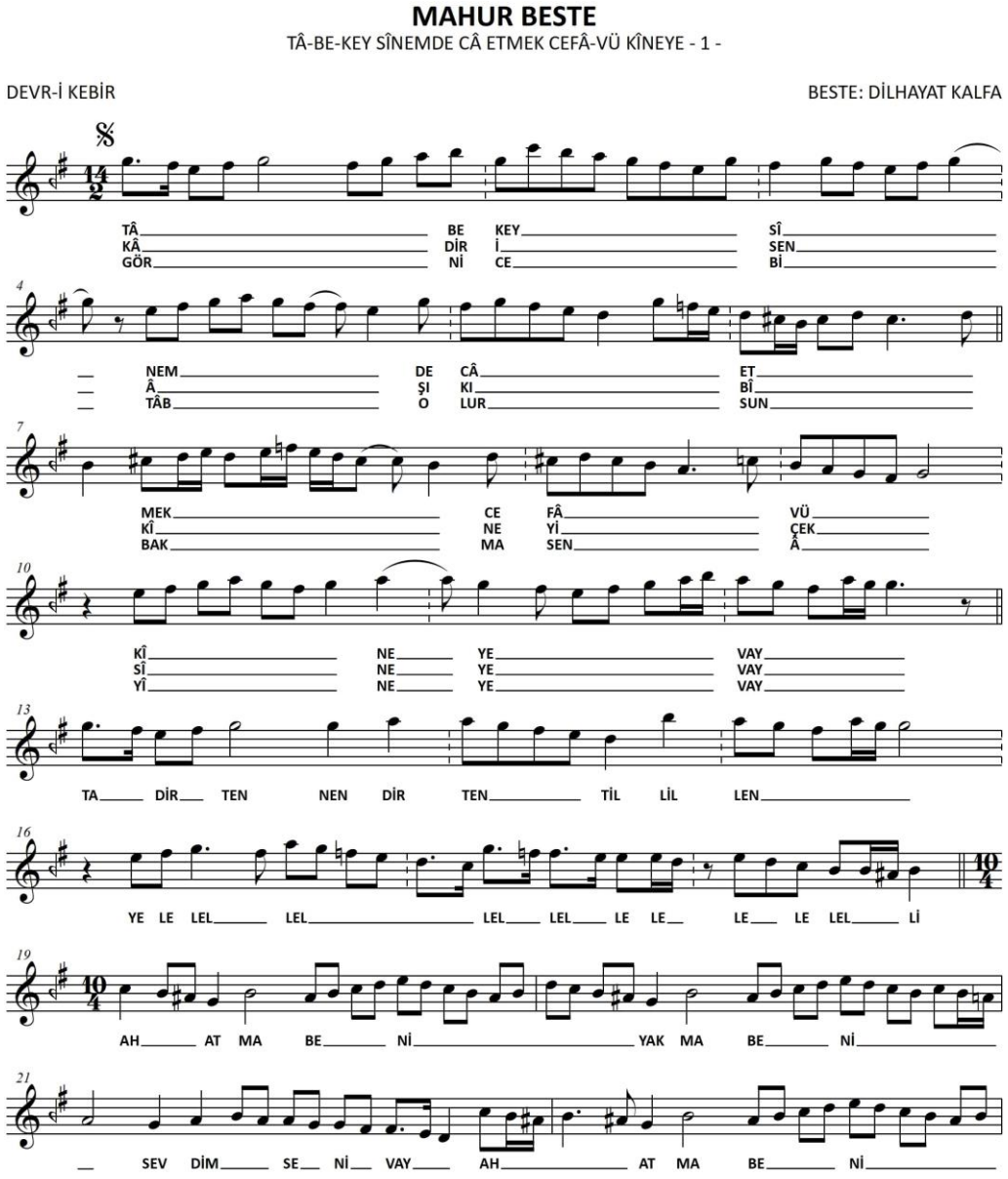
MAHUR BESTE

TÂ-BE-KEY SÎNEMDE CÂ ETMEK CEFÂ-VÜ KÎNEYE - 2 -

BESTE: DİLHAYAT KALFA
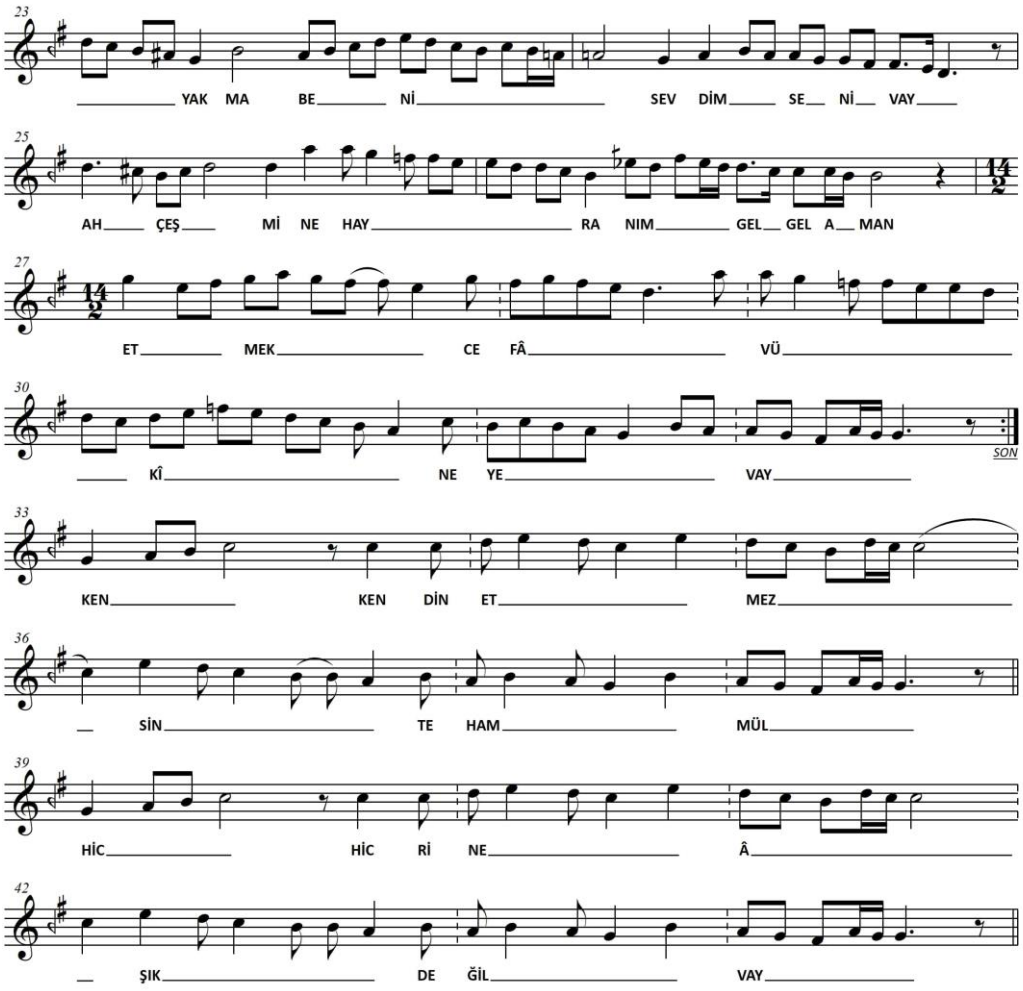
MAHUR BESTE

TÂ-BE-KEY SÎNEMDE CÂ ETMEK CEFÂ-VÜ KÎNEYE - 3 -

BESTE: DİLHAYAT KALFA
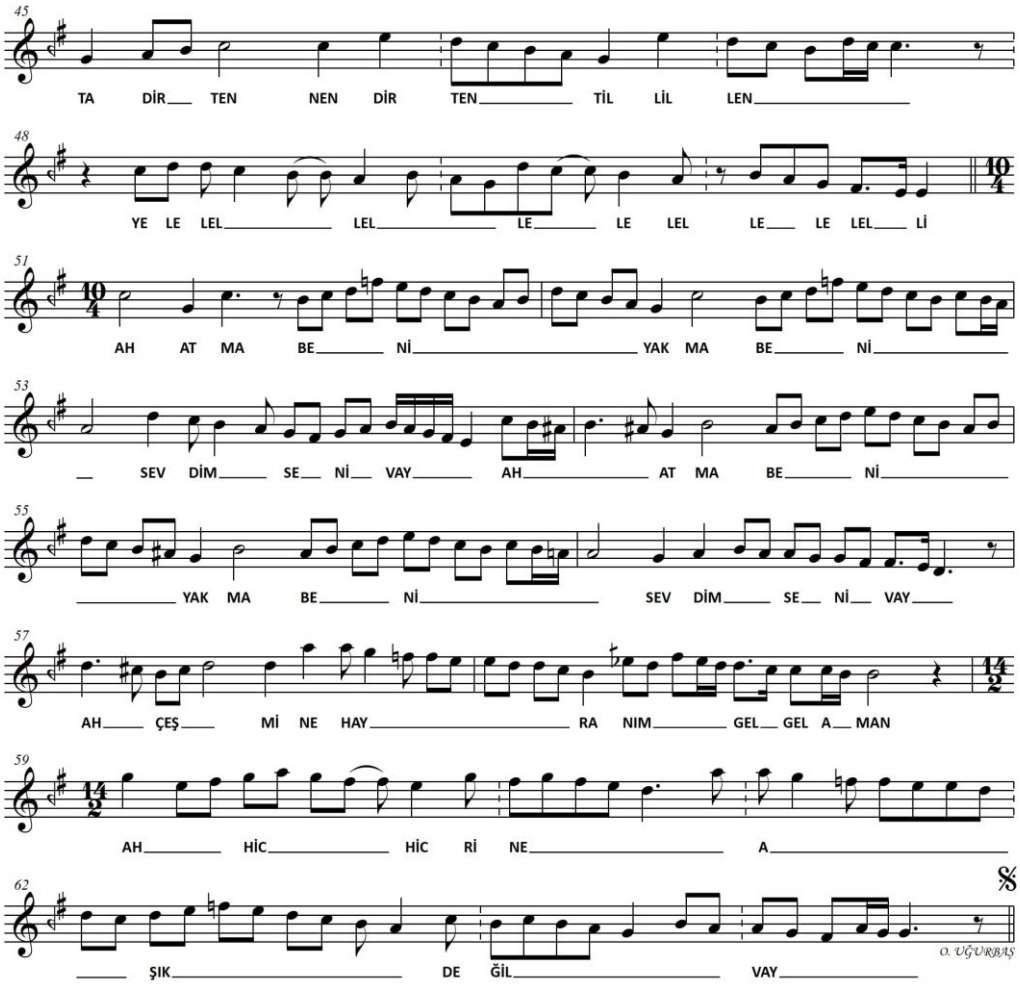
TÂ BE KEY SÎNEMDE CÂ ETMEK CEFÂ-VÜ KÎNEYE
KÂDİR İSEN ÂŞIK-I BÎ-KÎNEYİ ÇEK SÎNEYE
KENDİN ETMEZSİN TEHAMMÜL HİCRİNE ÂŞIK DEĞİL
GÖR NİCE BÎTAB OLURSUN BAKMA SEN ÂYÎNEYE

MERAL UĞURLU'NUN İCRASINDAN NOTAYA ALINMIŞTIR.

EK-22. Mâye Beste
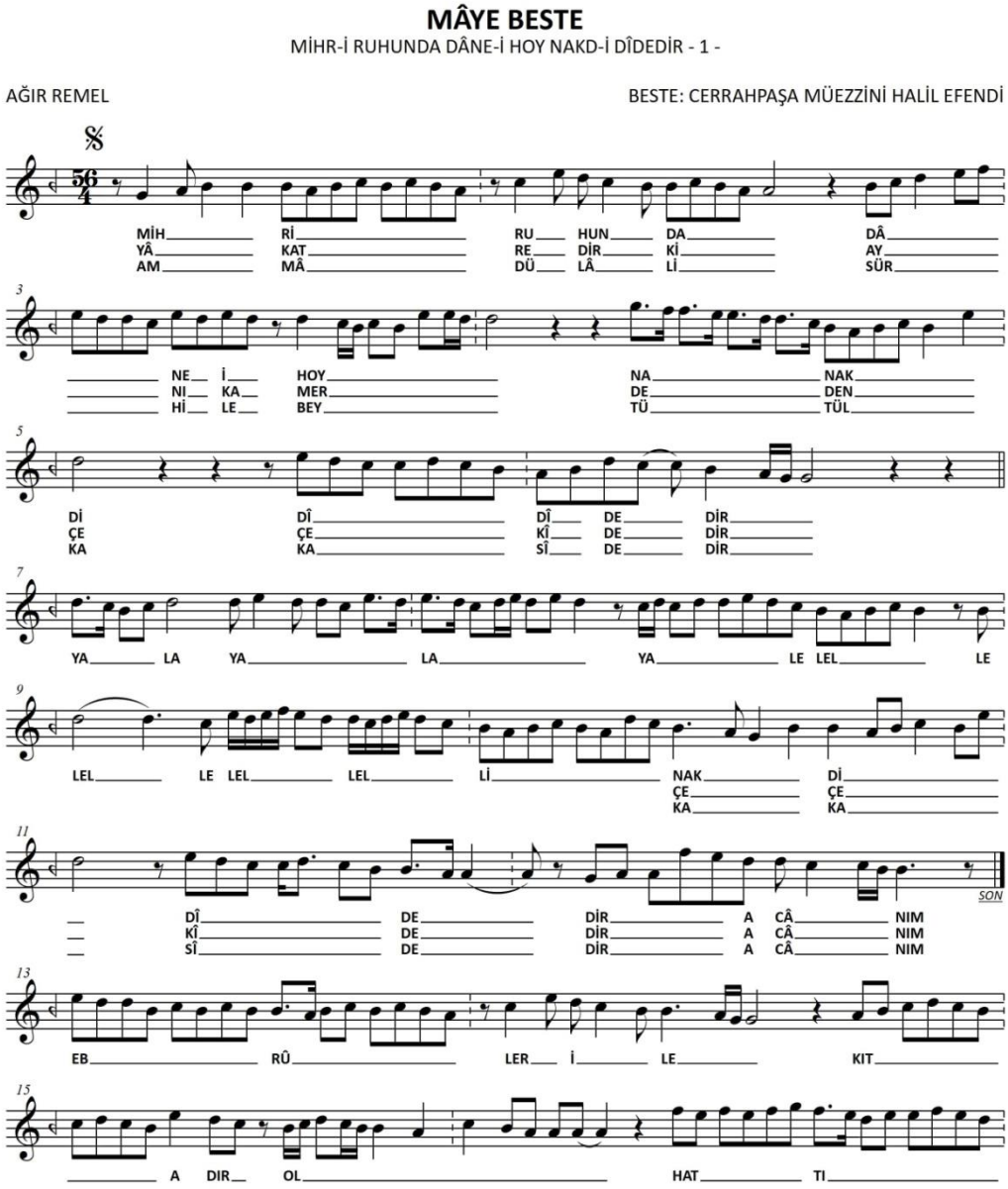
MÂYE BESTE

MİHR-İ RUHUNDA DÂNE-İ HOY NAKD-İ DÎDEDİR - 2 -

BESTE: CERRAHPAŞA MÜEZZİNİ HALİL EFENDİ
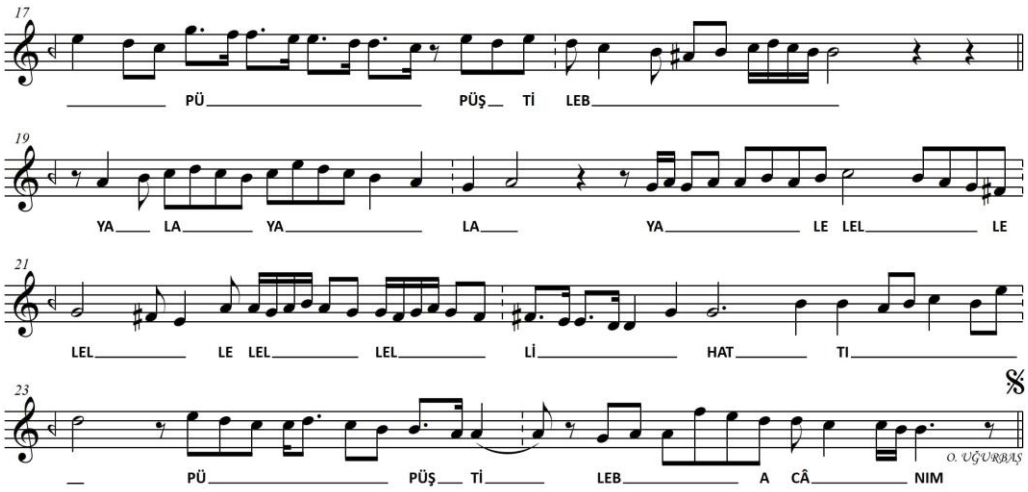
MİHR-İ RUHUNDA DÂNE-İ HOY NAKD-İ DÎDEDİR
YÂ KATREDİR Kİ AYN-I KAMERDEN ÇEKÎDEDİR
EBRÛLER İLE KIT'ADIR OL HATT-I PÜŞT-İ LEB
AMMÂ DÜ LÂ'L-İ SÜRH İLE BEYTÜL KASÎDEDİR

EK-23. Muhayyer Beste
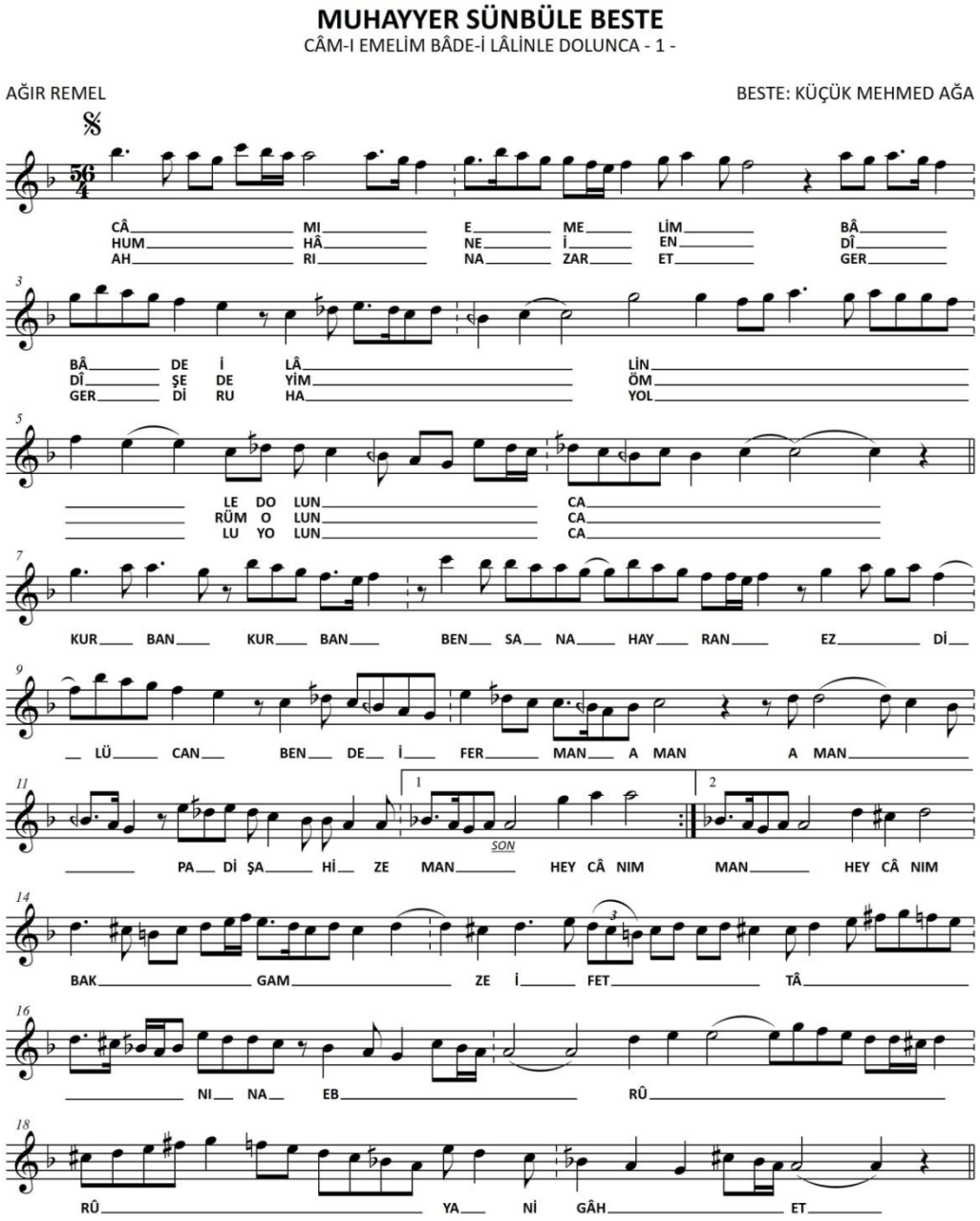
MUHAYYER SÜNBÜLE BESTE

CÂM-I EMELİM BÂDE-İ LÂLİNLE DOLUNCA - 2 -

BESTE: KÜÇÜK MEHMED AĞA
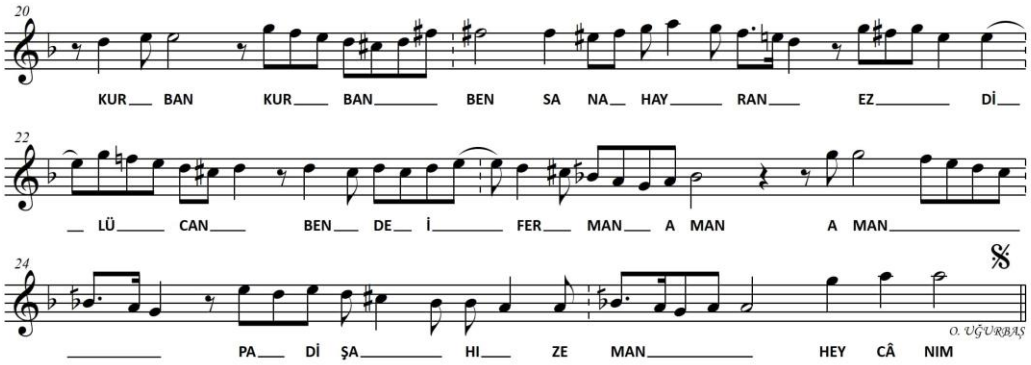
CÂM-I EMELİM BÂDE-İ LÂLİNLE DOLUNCA
HUM-HÂNE-İ ENDÎŞEDEYİM ÖMRÜM OLUNCA
BAK GAMZE-İ FETTÂNINA EBRÛYA NİGÂH ET
AHR-I NAZAR ET GERDİ RUHA YOLLU YOLUNCA

REFİK FERSAN'IN EL YAZISINDAN YAZILMIŞTIR.

EK-24. Nühüft Devr-i Kebîr Beste
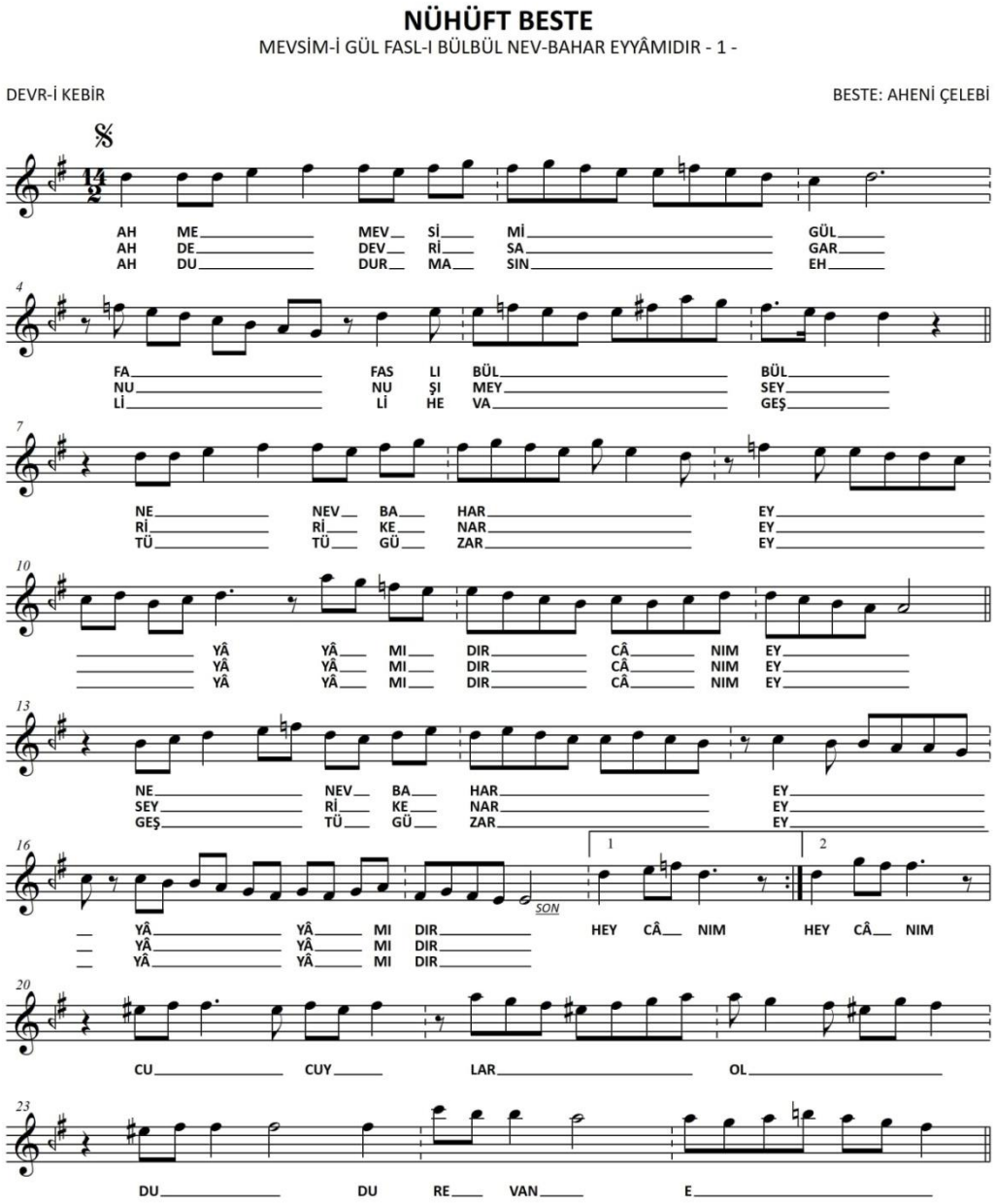
NÜHÜFT BESTE

MEVSİM-İ GÜL FASL-I BÜLBÜL NEV-BAHAR EYYÂMIDIR - 2 -

BESTE: AHENİ ÇELEBİ

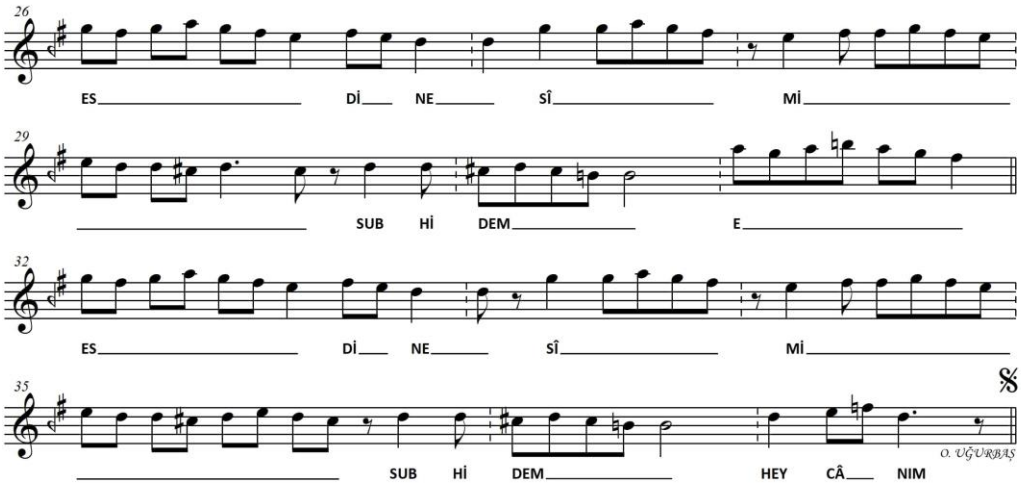

MEVSİM-İ GÜL FASL-I BÜLBÜL NEV-BAHAR EYYÂMIDIR
DEVR-İ SAGAR NUŞ-I MEY SEYR-İ KENAR EYYÂMIDIR
CUYLAR OLDU REVAN ESTİ NESİM-İ SUBHİ DEM
DURMASIN EHL-İ HEVA GEŞT Ü GÜZAR EYYÂMIDIR

EK-25. Nühüft Devr-i Kebîr Beste
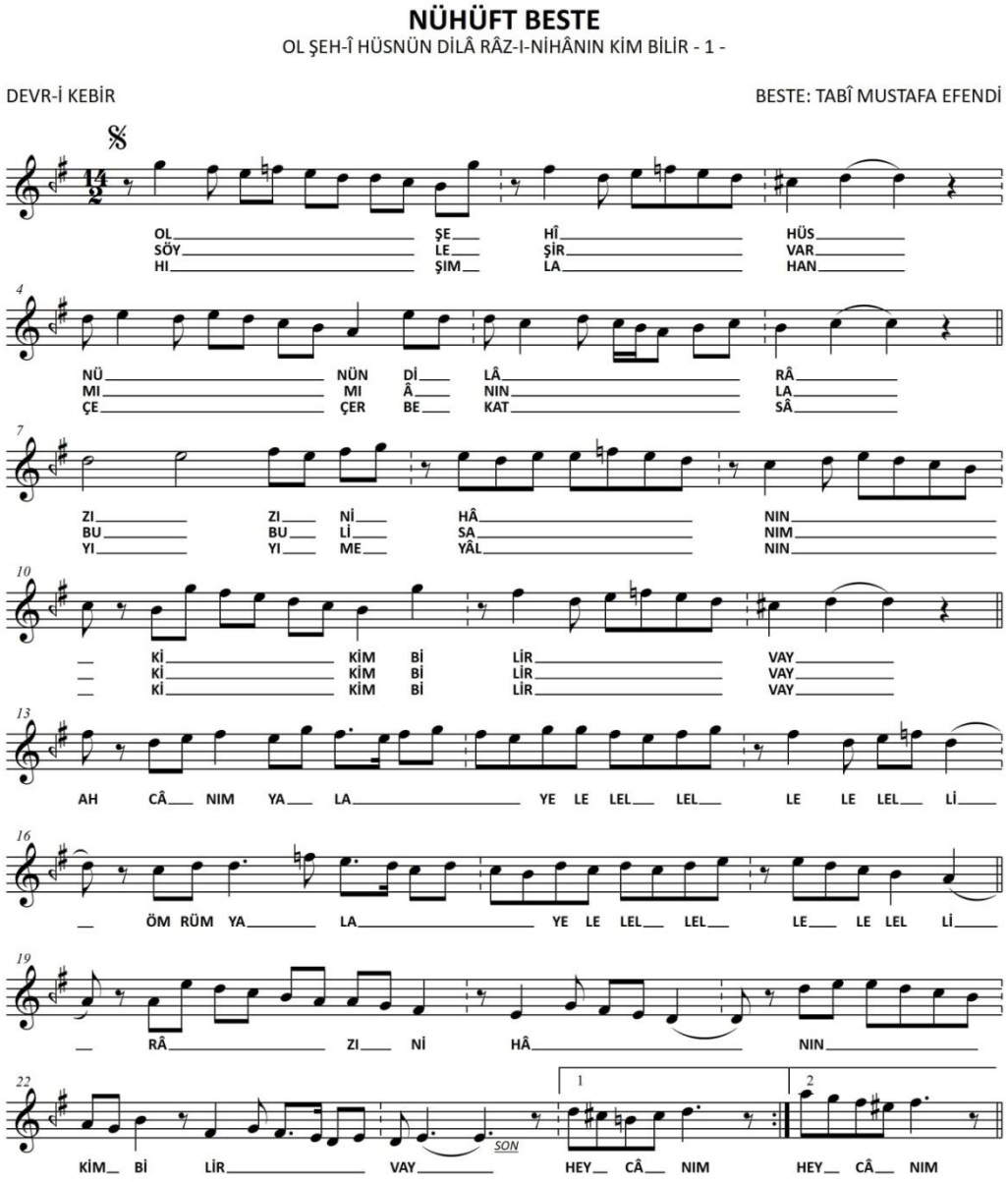
NÜHÜFT BESTE

OL ŞEH-İ HÜSNÜN DİLÂ RÂZ-I-NİHÂNIN KİM BİLİR - 2 -

BESTE: TABÎ MUSTAFA EFENDİ
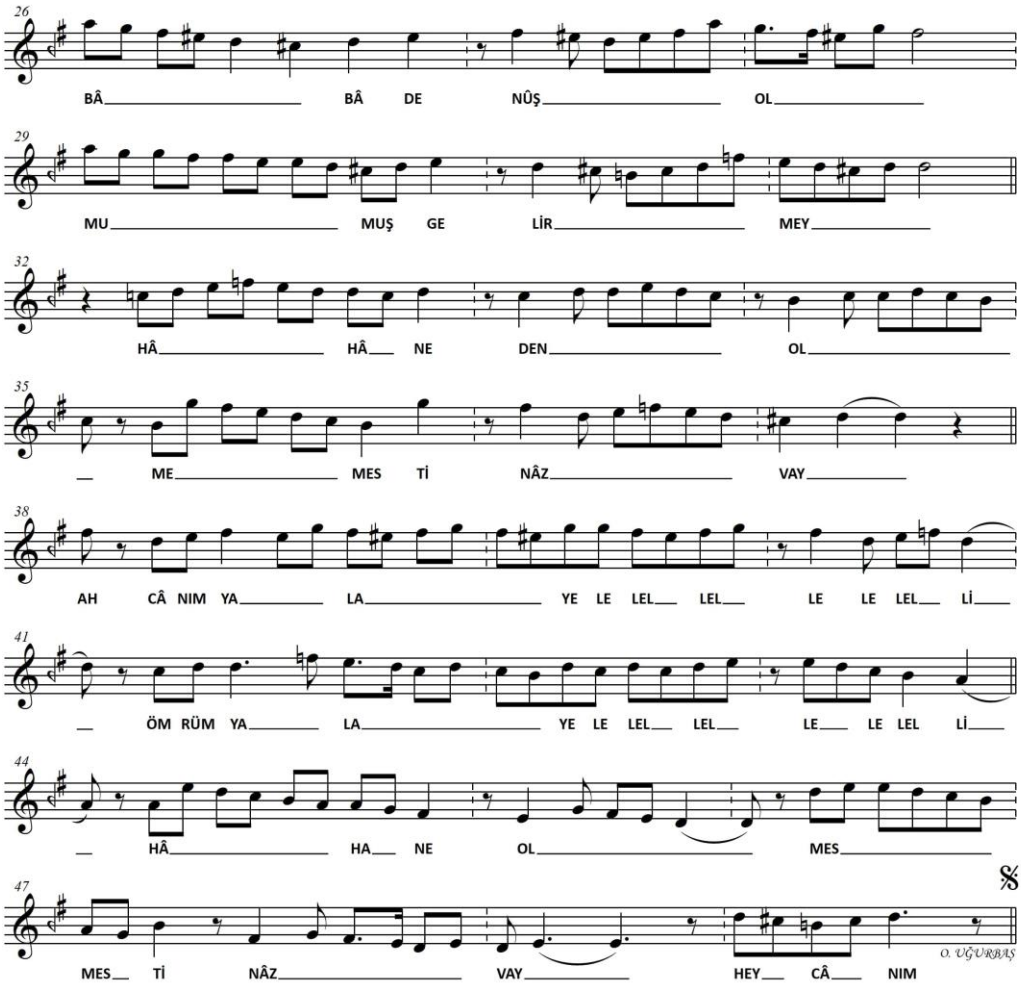
OL ŞEH-Î HÜSNÜN DİLÂ RÂZ-I NİHÂNIN KİM BİLİR
SÖYLEŞİR VAR MI ÂNINLA BU LİSANIM KİM BİLİR
BÂDE-NÛŞ OLMUŞ GELİR MEYHÂNEDEN OL MEST-İ NÂZ
HIŞIMLA HANÇER BEKAT SÂY-I MEYÂLNIN KİM BİLİR

EK-26. Rast Beste
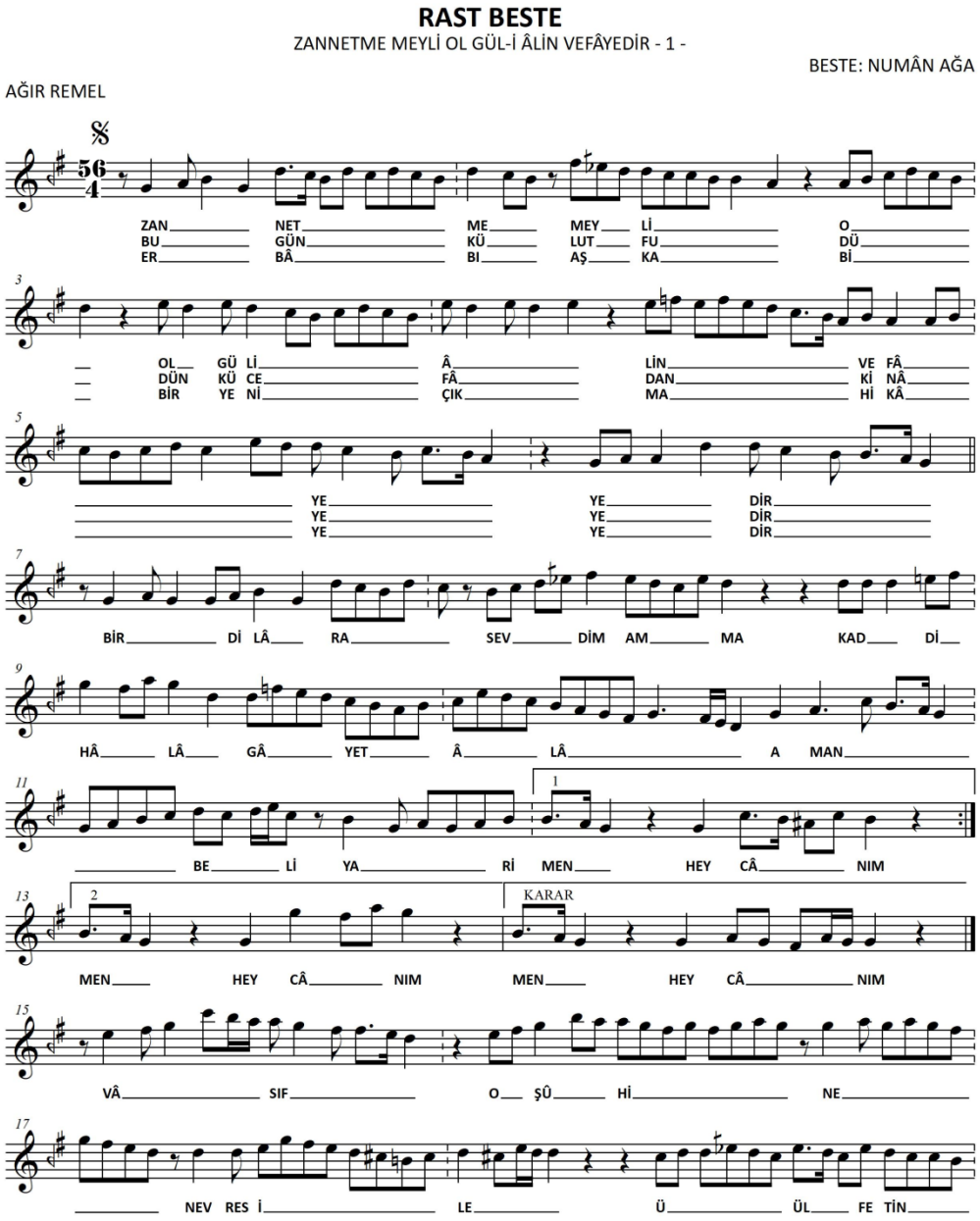
EK-27. Rehâvi Firengîfer Beste
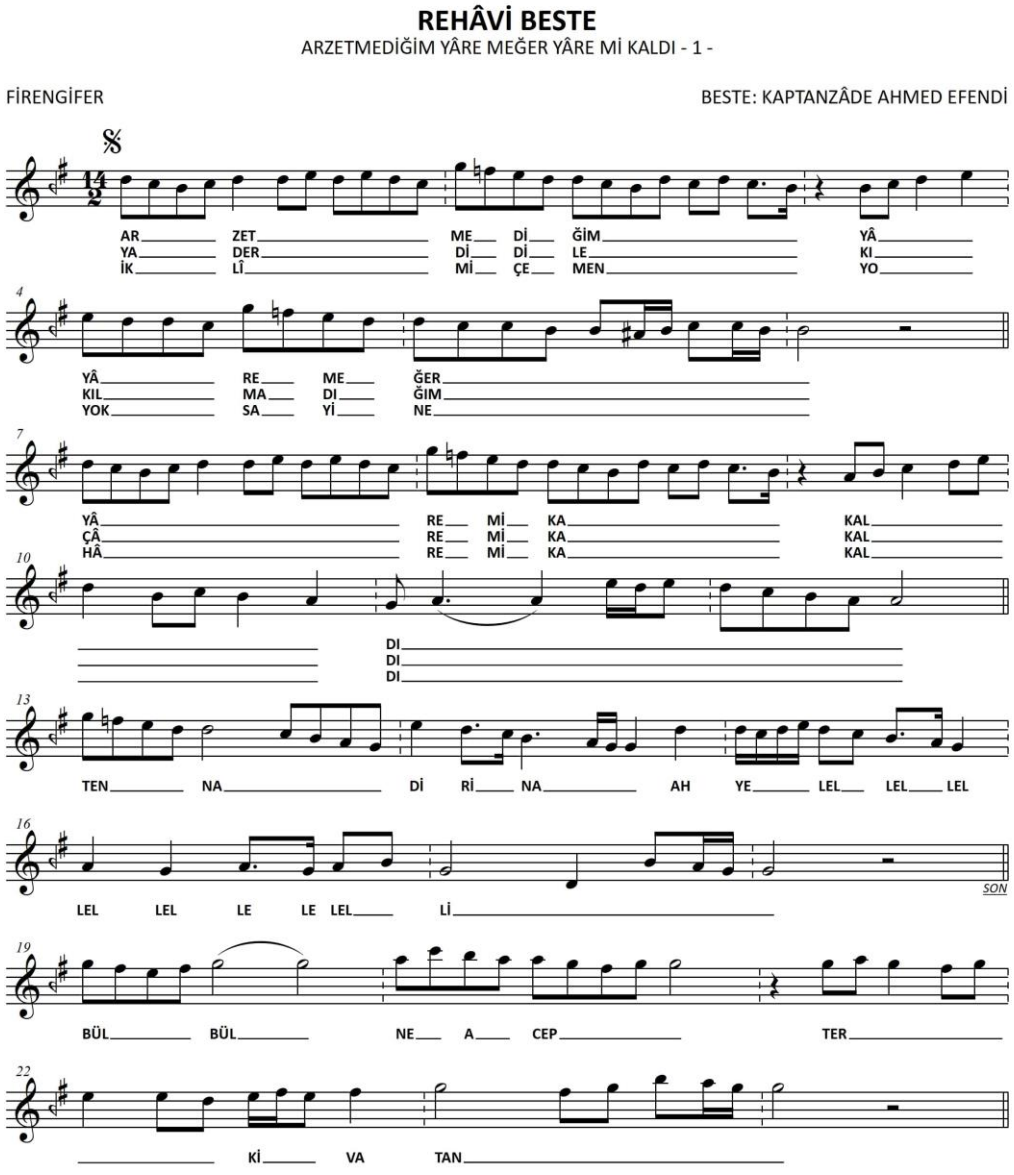
REHÂVİ BESTE

ARZETMEDİĞİM YÂRE MEĞER YÂRE Mİ KALDI - 2 -

BESTE: KAPTANZÂDE AHMED EFENDİ
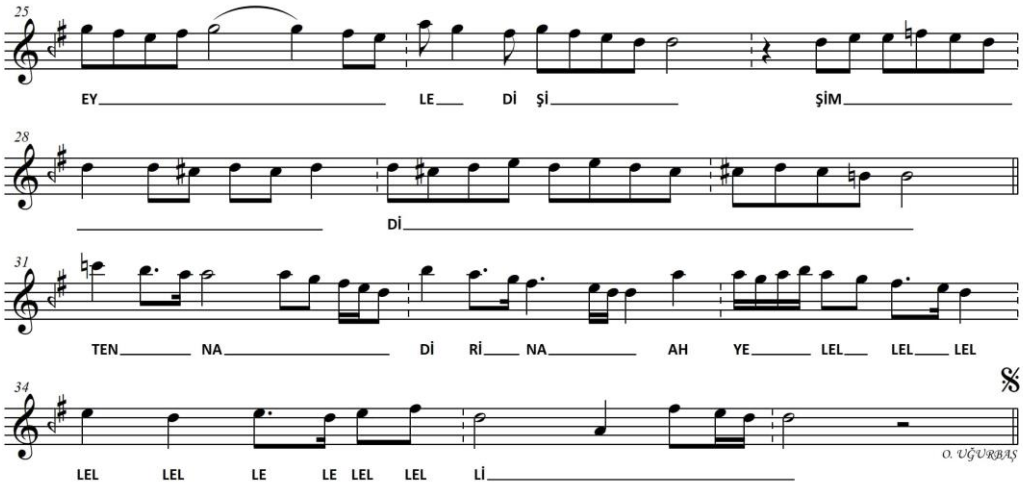
ARZETMEDİĞİM YÂRE MEĞER YÂRE Mİ KALDI
YA DERD-İ DİLE KILMADIĞIM ÇÂRE Mİ KALDI
BÜLBÜL NE ACEP TERKİ VATAN EYLEDİ ŞİMDİ
İKLÎM-İ ÇEMEN YOKSA YİNE HÂRE Mİ KALDI

EK-28. Rehâvi Remel Beste
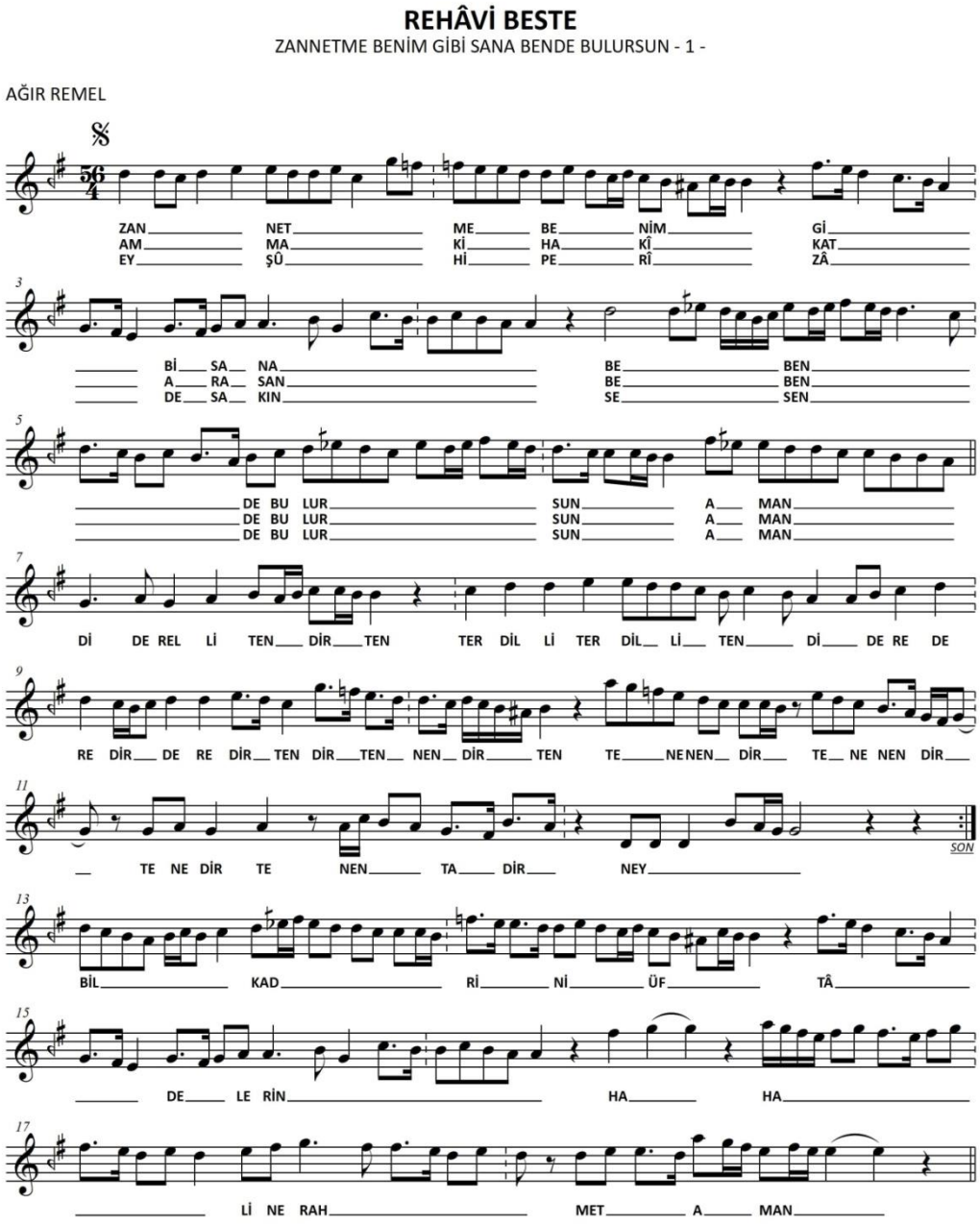
REHÂVİ BESTE

ZANNETME BENİM GİBİ SANA BENDE BULURSUN - 2 -
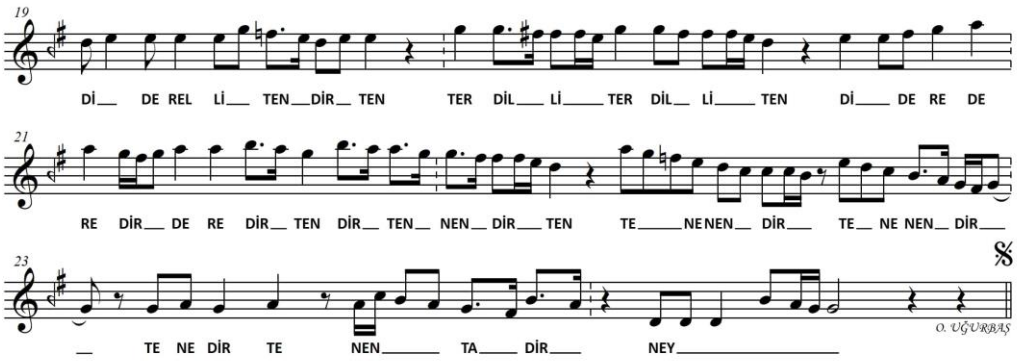
ZANNETME BENİM GİBİ SANA BENDE BULURSUN
AMMA Kİ HAKÎKAT ARASAN BENDE BULURSUN
BİL KADRİNİ ÜFTÂDELERİN HALİNE RAHM ET
EY ŞÛH-İ PERÎ-ZÂDE SAKIN SEN DE BULURSUN

İFADEİ MAHSUSA

Bestekârı maalesef meçhul bulunan bu murabbânın zemin ile meyan nağmeleri arasındaki tenâzur ve insicam cidden takdire şâyan bir derecededir, eserin üslûbundaki metânete nazaran bunun her halde (Itrî) mektebine mensup bir üstad tarafından bestelendiğine hükmedebiliriz.

EK-29. Sabâ Remel Beste
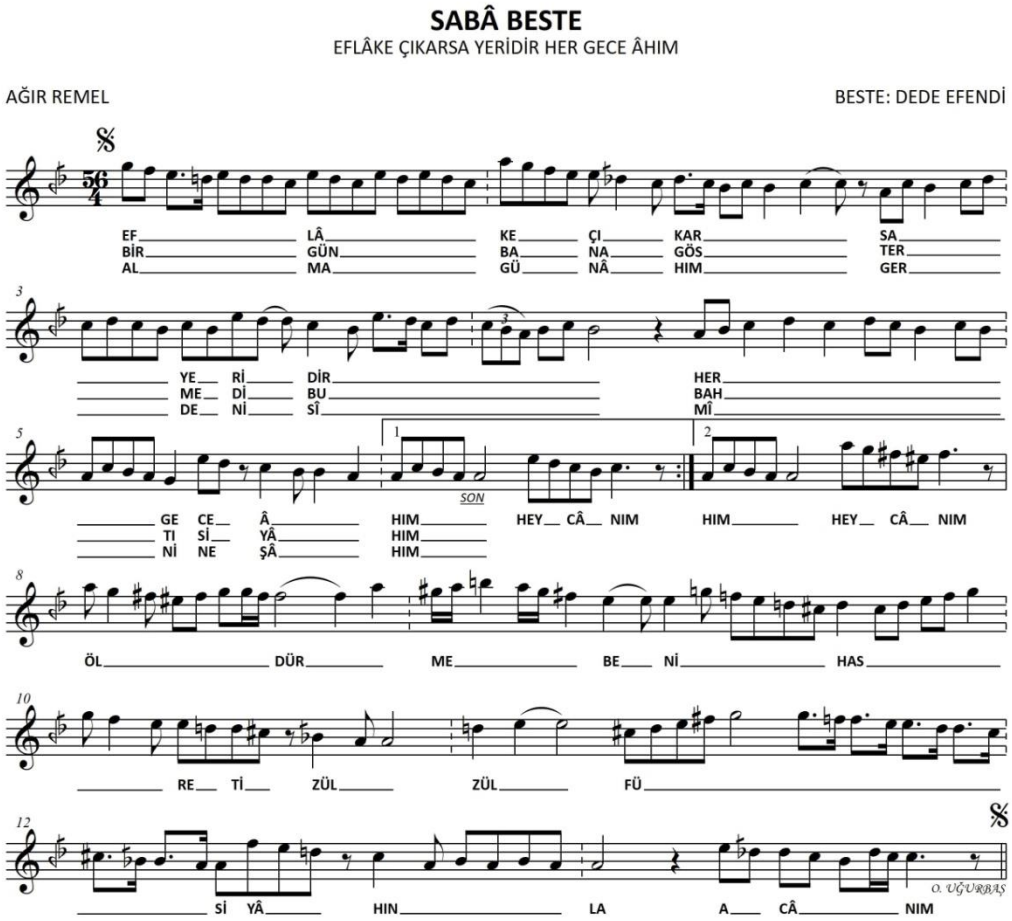
EFLÂKE ÇIKARSA YERİDİR HER GECE ÂHIM
BİR GÜN BANA GÖSTERMEDİ BU BAHTI SİYÂHIM
ÖLDÜRME BENİ HASRETİ ZÜLFÜ SİYÂHINLA
ALMA GÜNÂHIM GERDEN-İ SÎMÎNİNE ŞÂHIM

EK-30. Sabâ Devr-i Kebîr Beste
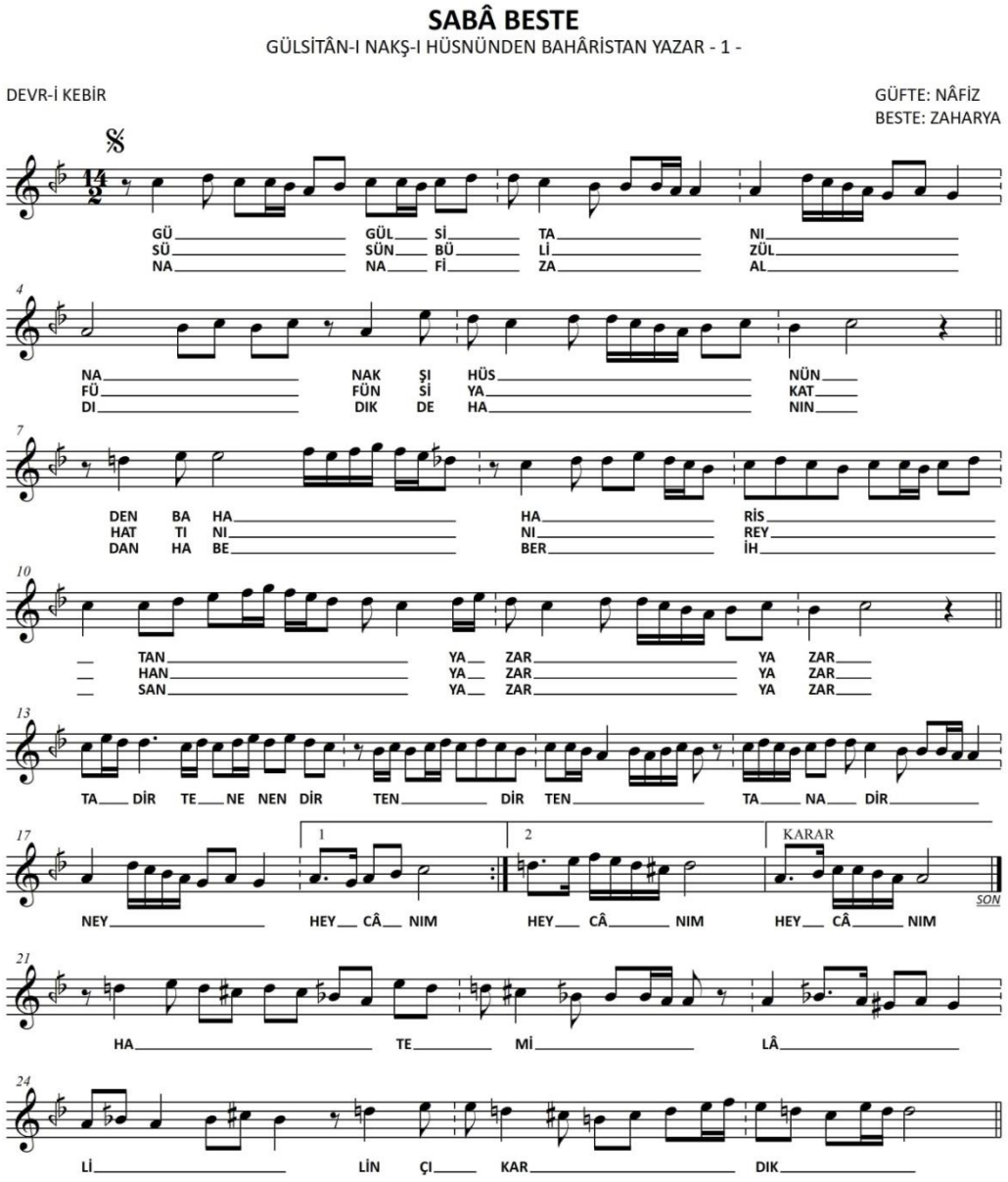
SABÂ BESTE

GÜLSİTÂN-I NAKŞ-I HÜSNÜNDEN BAHÂRİSTAN YAZAR - 2 -

GÜFTE: NÂFİZ
BESTE: ZAHARYA

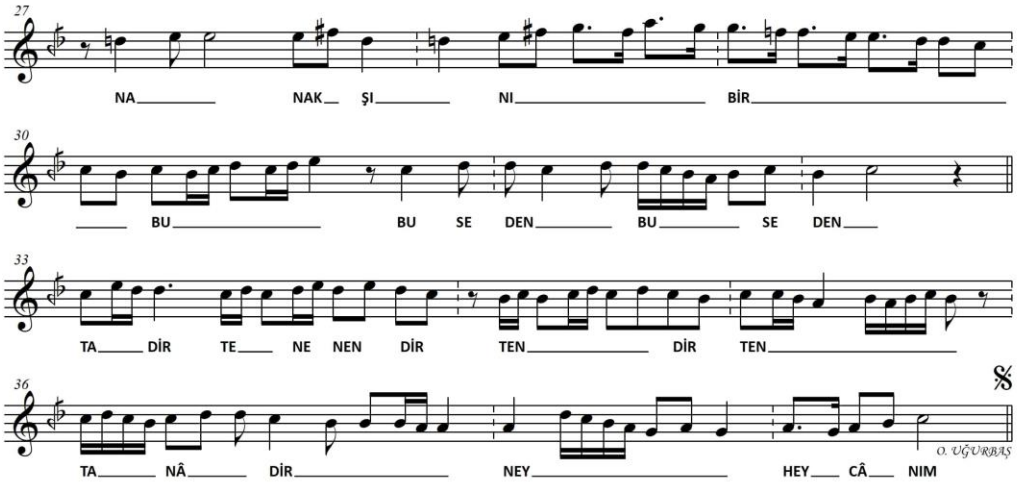

GÜLSİTÂN-I NAKŞ-I HÜSNÜNDEN BAHÂRİSTAN YAZAR
SÜNBÜL-İ ZÜLFÜN SİYÂKAT HATTINI REYHAN YAZAR
HÂTEM-İ LÂ'LİN ÇIKARDIK NAKŞINI BİR BÛSEDEN
''NÂFİZÂ'' ALDIK DEHÂNINDAN HABER İHSAN YAZAR

EK-31. Sabâ Remel Beste
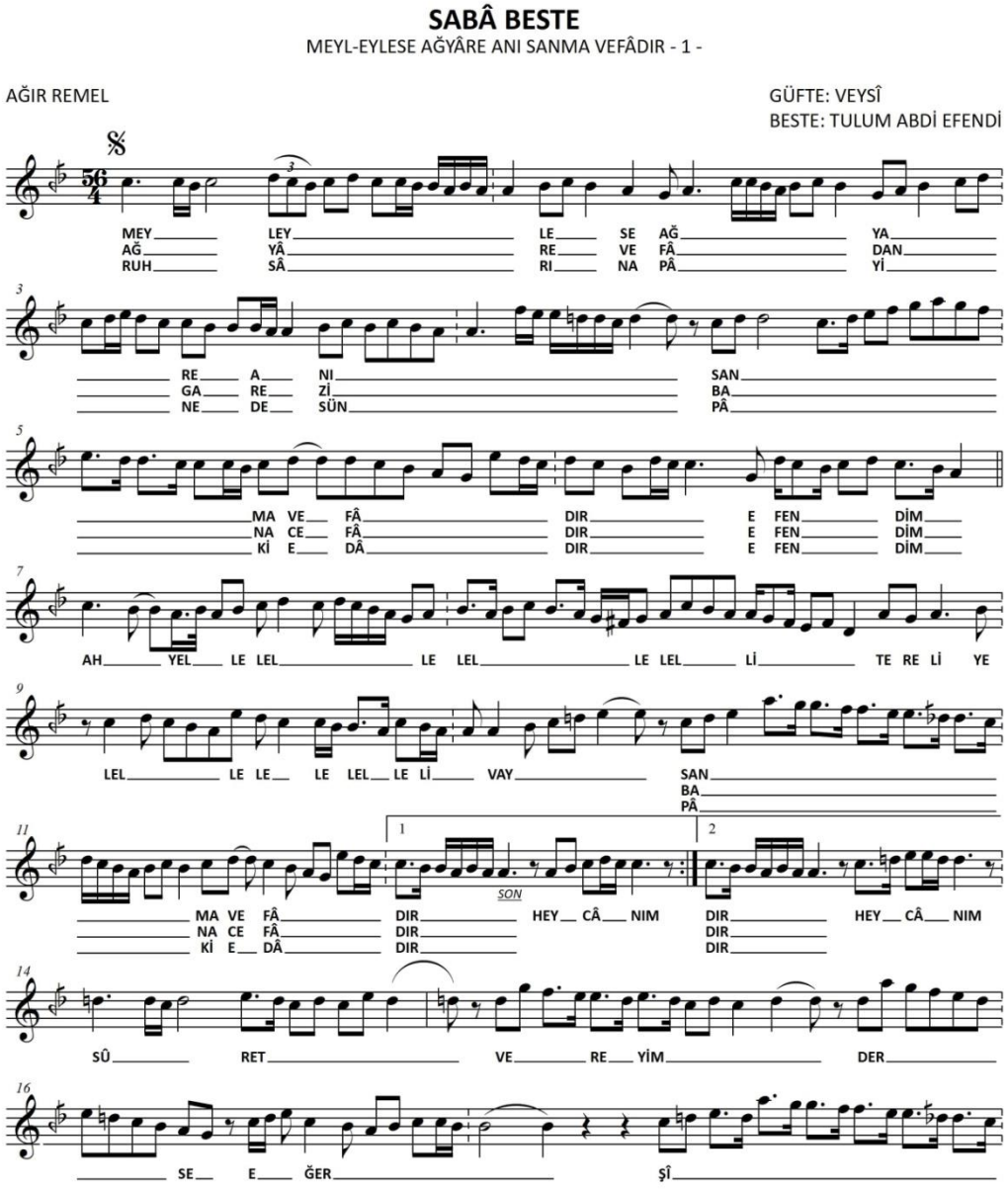
SABÂ BESTE

MEYL-EYLESE AĞYÂRE ANI SANMA VEFÂDIR - 2 -

GÜFTE: VEYSÎ
BESTE: TULUM ABDİ EFENDİ
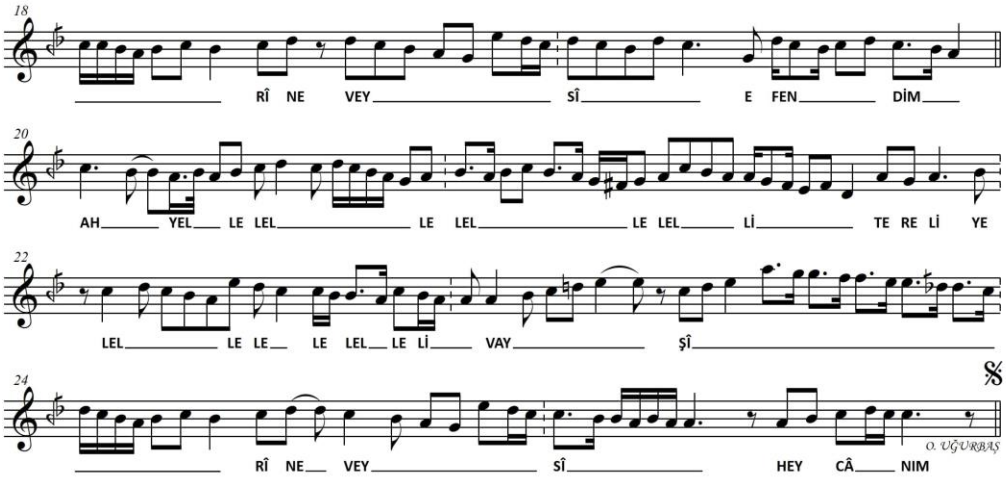
MEYL-EYLESE AĞYÂRE ANI SANMA VEFÂDIR
AĞYÂRE VEFÂDAN GARAZI BANA CEFÂDIR
SÛRET VEREYİM DERSEN EĞER ŞÎRÎNE VEYSÎ
RUHSÂRINA PÂYİNE DESÜN PÂK-İ EDÂDIR

EK-32. Sabâ Zemzeme Beste
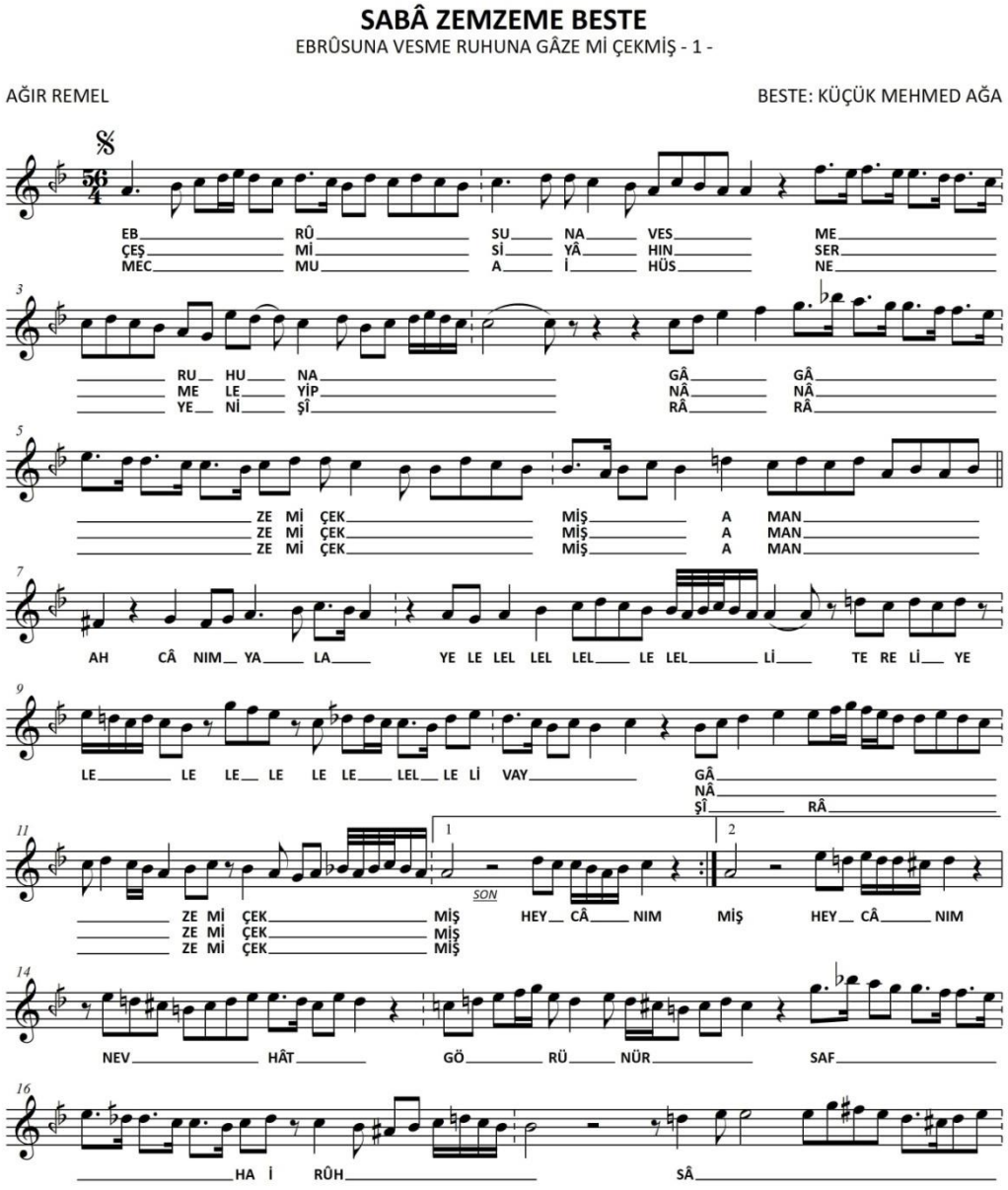
SABÂ ZEMZEME BESTE

EBRÛSUNA VESME RUHUNA GÂZE Mİ ÇEKMİŞ - 2 -

BESTE: KÜÇÜK MEHMED AĞA
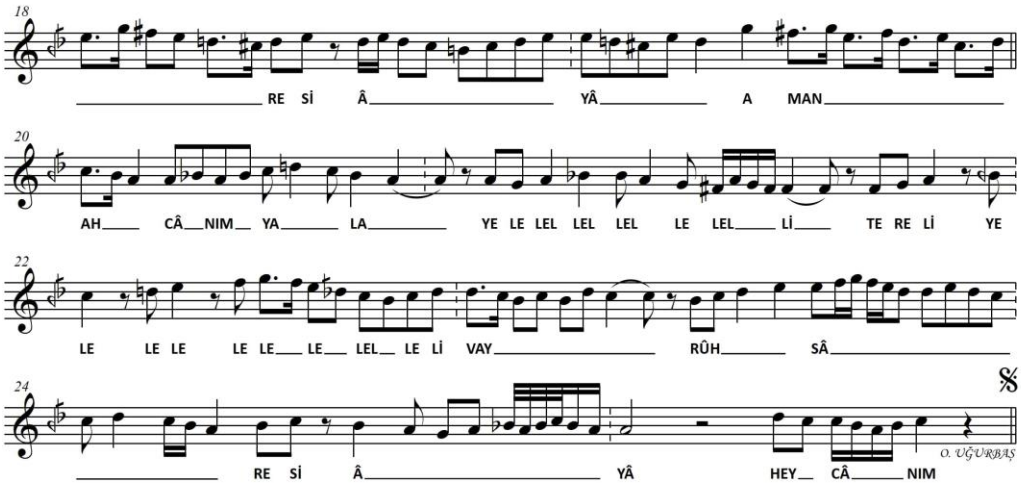
EBRÛSUNA VESME RUHUNA GÂZE Mİ ÇEKMİŞ
ÇEŞM-İ SİYÂHIN SERMELEYİP NÂZE Mİ ÇEKMİŞ
NEV HÂT GÖRÜNÜR SAFHA-İ RÛHSÂRESİ ÂYÂ
MECMU'A-İ HÜSNE YENİ ŞÎRÂZE Mİ ÇEKMİŞ

Dr. Hamit Hüsnü Bey'in İstanbul Radyosu'ndaki el yazısı defterlerinden aynen kopya eden Cüneyt KOSAL'ın el yazısından yazılmıştır.

EK-33. Sazkâr Beste
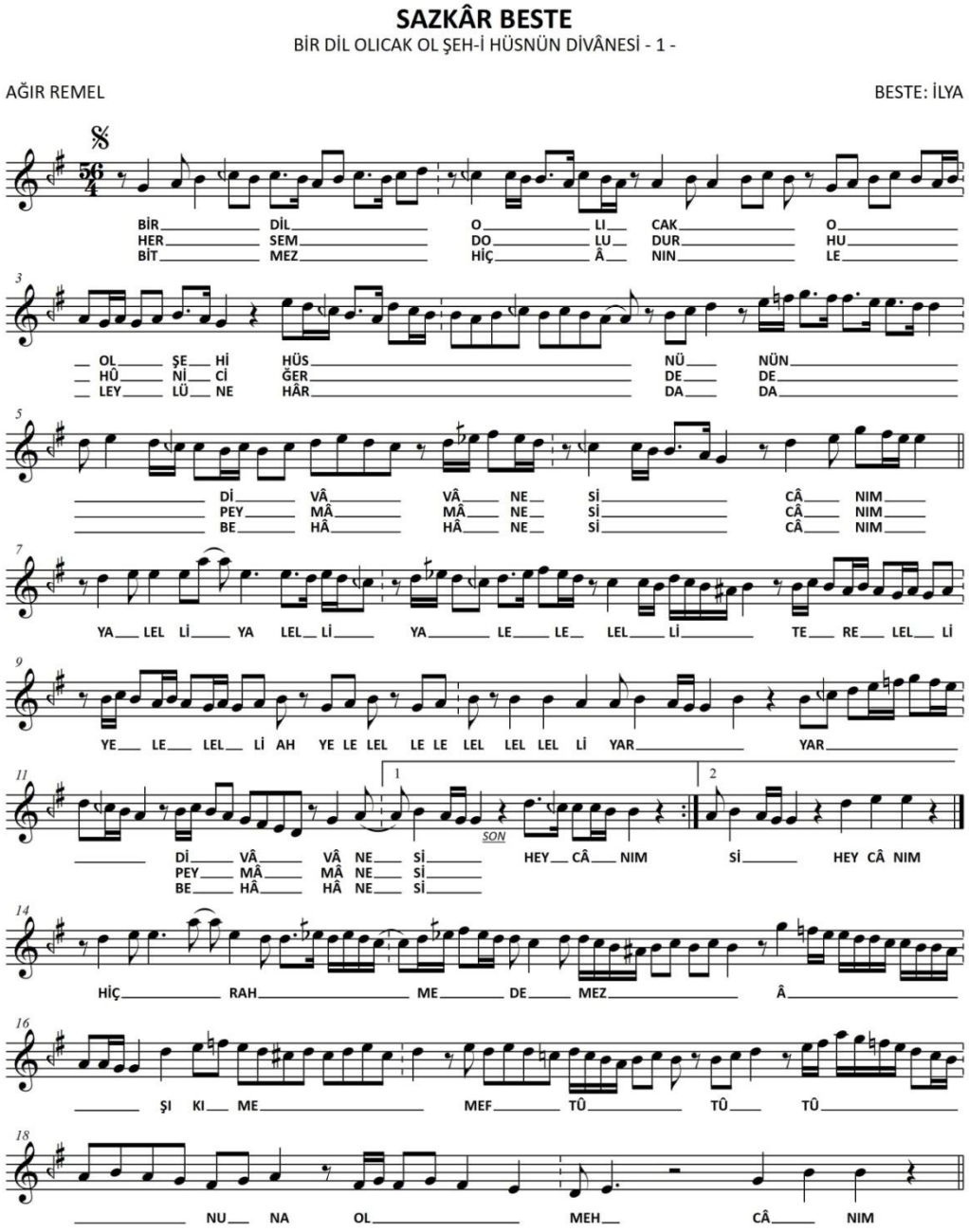
SAZKÂR BESTE

BİR DİL OLICAK OL ŞEH-İ HÜSNÜN DİVÂNESİ - 2 -

BESTE: İLYA
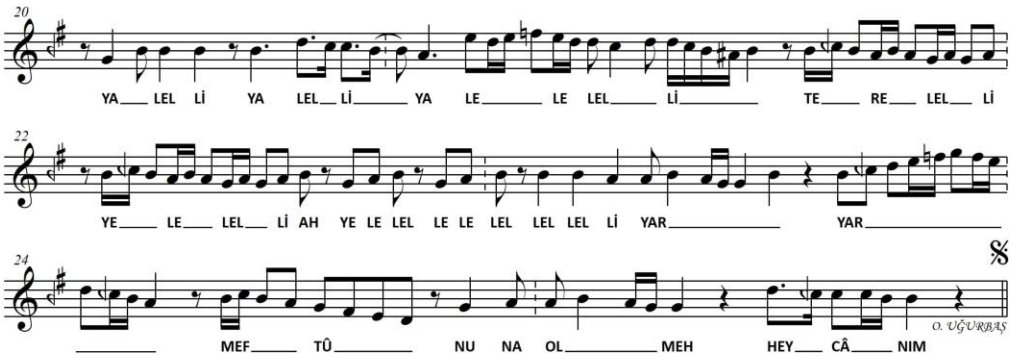
BİR DİL OLICAK OL ŞEH-İ HÜSNÜN DİVÂNESİ
HER DEM DOLUDUR HÛN-İ CİĞERDE PEYMÂNESİ
HİÇ RAHM EDEMEZ ÂŞIK-I MEFTÛNUNA OL MEH
BİTMEZ HİÇ ÂNIN LEYL Ü NEHÂRDA BEHÂNESİ

EK-34. Sûznâk Beste
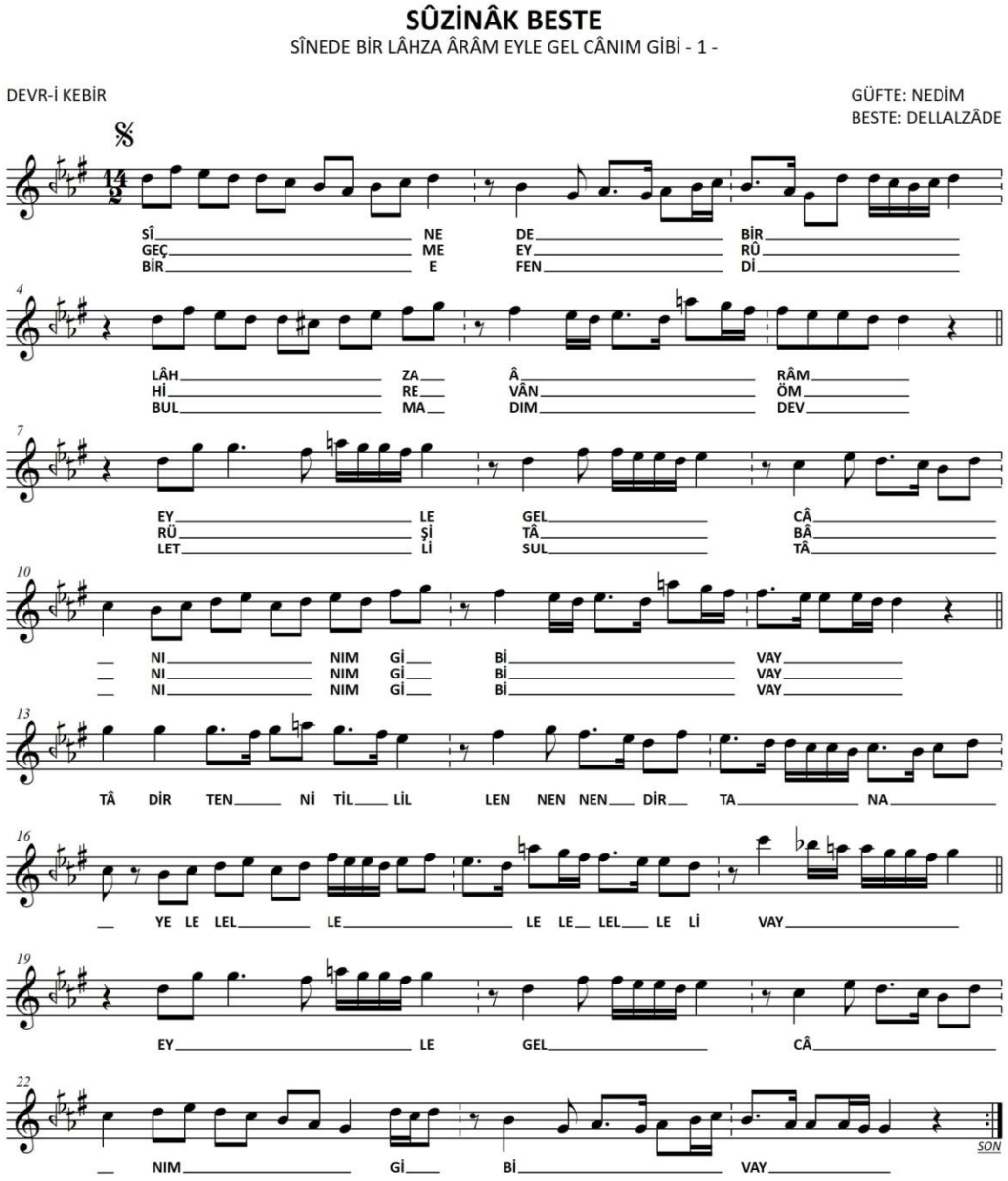
SÛZİNÂK BESTE

SÎNEDE BİR LÂHZA ÂRÂM EYLE GEL CÂNIM GİBİ - 2 -

GÜFTE: NEDİM
BESTE: DELLALZÂDE
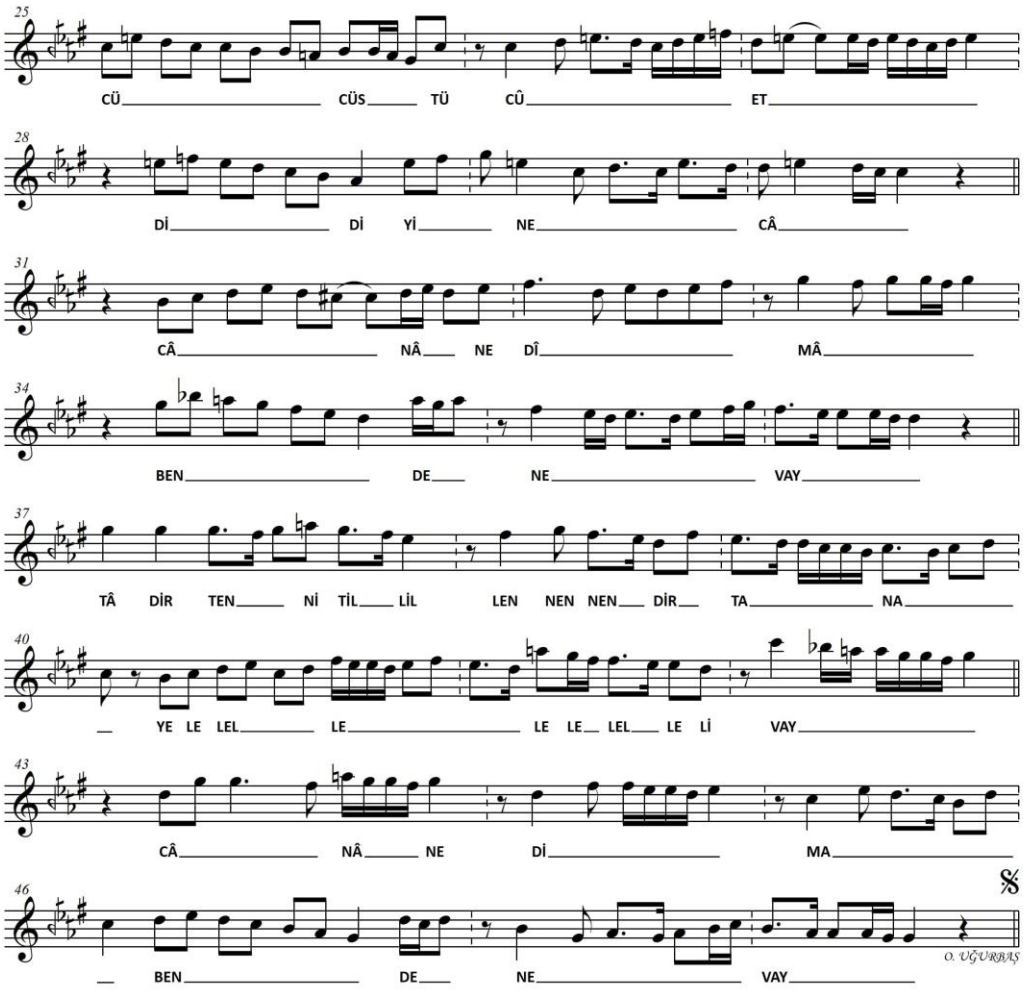
SÎNEDE BİR LÂHZA ÂRÂM EYLE GEL CÂNIM GİBİ
GEÇME EY RÛH-İ REVÂN ÖMR-Ü ŞİTÂBÂNIM GİBİ
CÜŞT Ü CÛ ETTİ YİNE CÂNA (NEDÎMÂ) BENDENE
BİR EFENDİ BULMADIM DEVLETLİ SULTÂNIM GİBİ

EK-35. Şehnâz Bûselik Beste
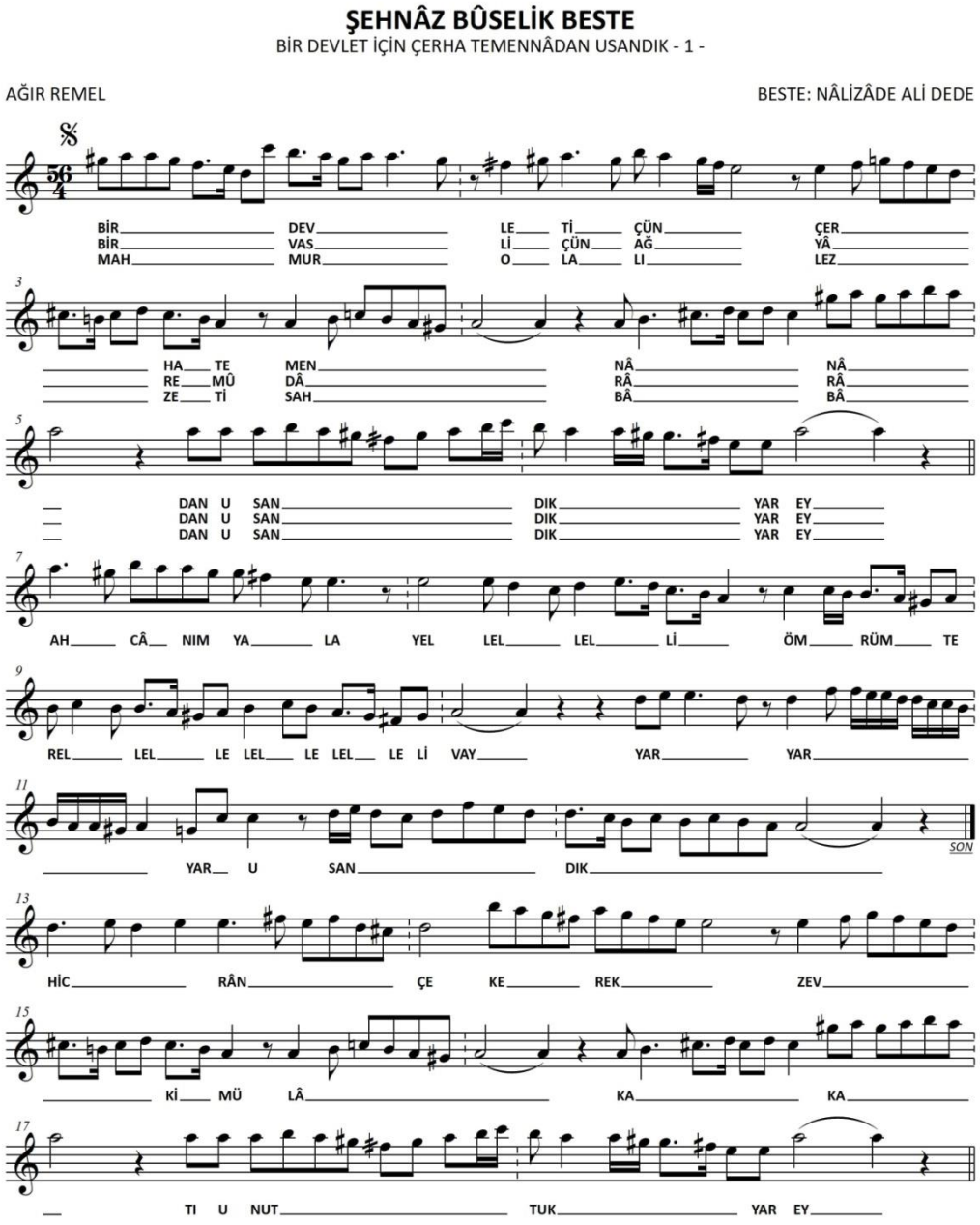
ŞEHNÂZ BÛSELİK BESTE

BİR DEVLET İÇİN ÇERHA TEMENNÂDAN USANDIK - 2 -

BESTE: NÂLİZÂDE ALİ DEDE
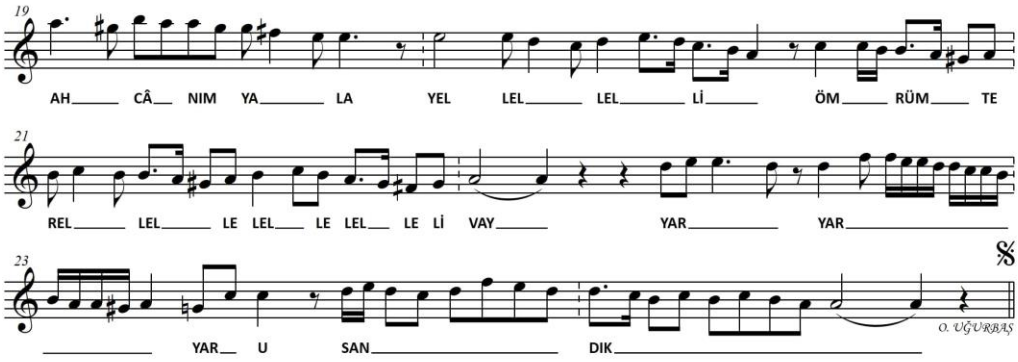
BİR DEVLET İÇİN ÇERHA TEMENNÂDAN USANDIK
BİR VASL İÇİN AĞYÂRE MÛDÂRÂDAN USANDIK
HİCRÂN ÇEKEREK ZEVK-İ MÜLÂKATI UNUTTUK
MAHMUR OLALI LEZZETİ SAHBÂDAN USANDIK

EK-36. Tâhir Beste
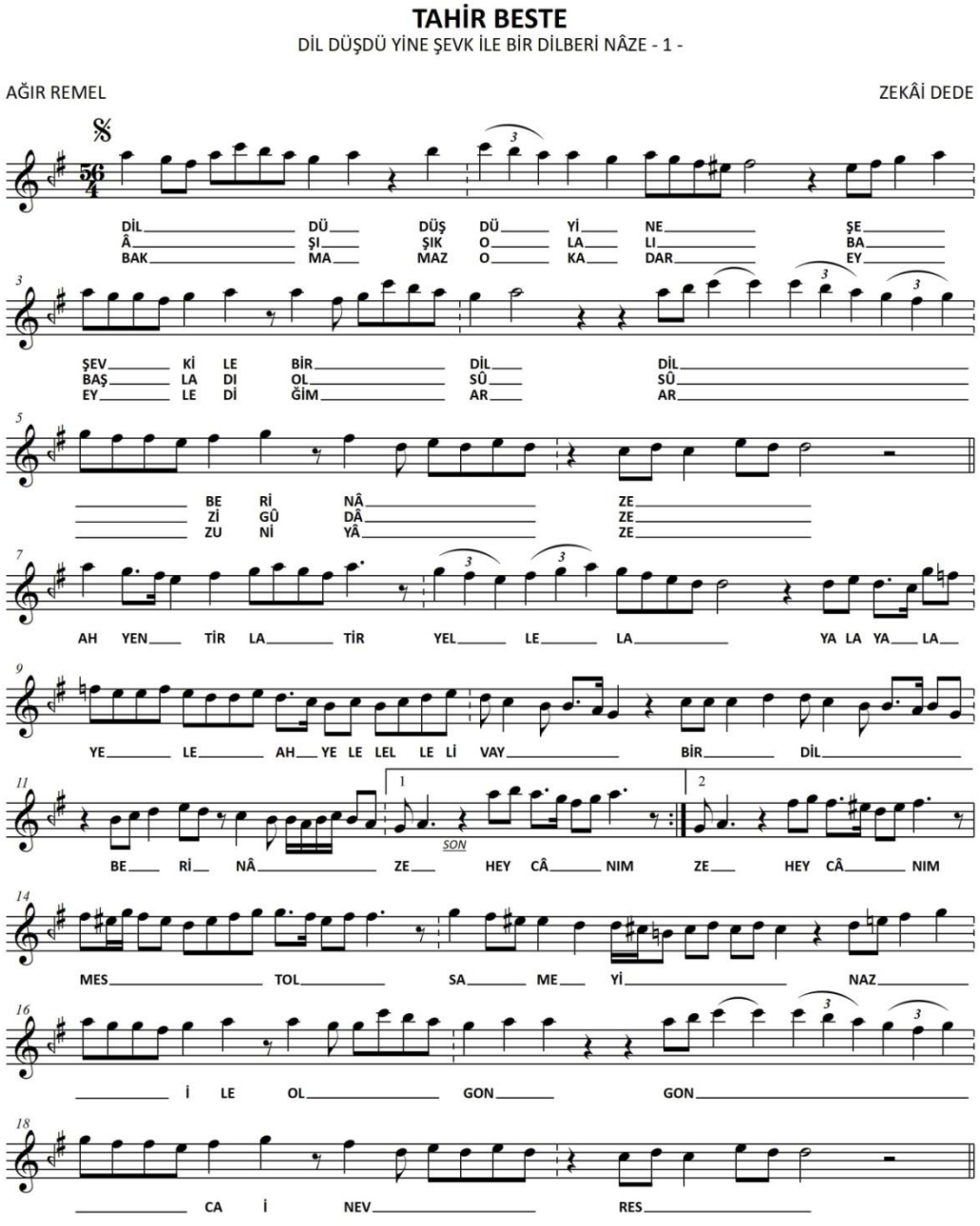
TAHİR BESTE

DİL DÜŞDÜ YİNE ŞEVK İLE BİR DİLBERİ NÂZE - 2 -

ZEKÂİ DEDE

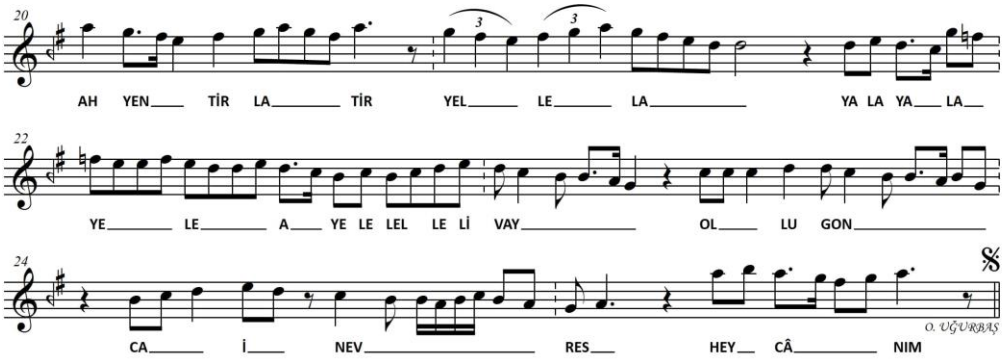

DİL DÜŞDÜ YİNE ŞEVK İLE BİR DİLBER-İ NÂZE
ÂŞIK OLALI BAŞLADI OL SÛZ-İ GÛDÂZE
MEST OLSA MEY-İ NÂZ İLE OL GONCA-İ NEVRES
BAKMAZ O KADAR EYLEDİĞİM ARZ U NİYÂZE

EK-37. Tâhir Bûselik Beste
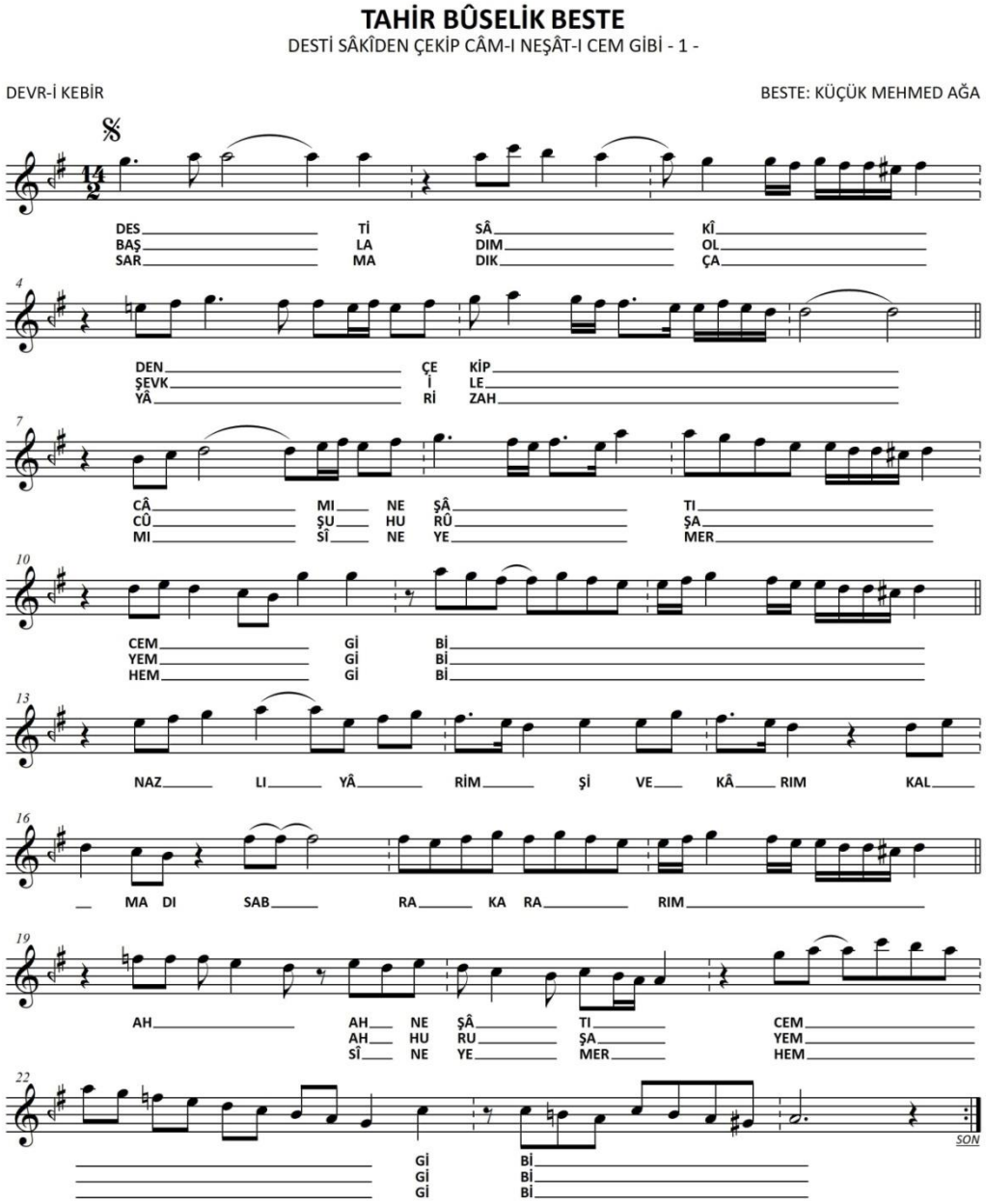
TAHİR BÛSELİK BESTE

DESTİ SÂKÎDEN ÇEKİP CÂM-I NEŞÂT-I CEM GİBİ - 2 -

BESTE: KÜÇÜK MEHMED AĞA
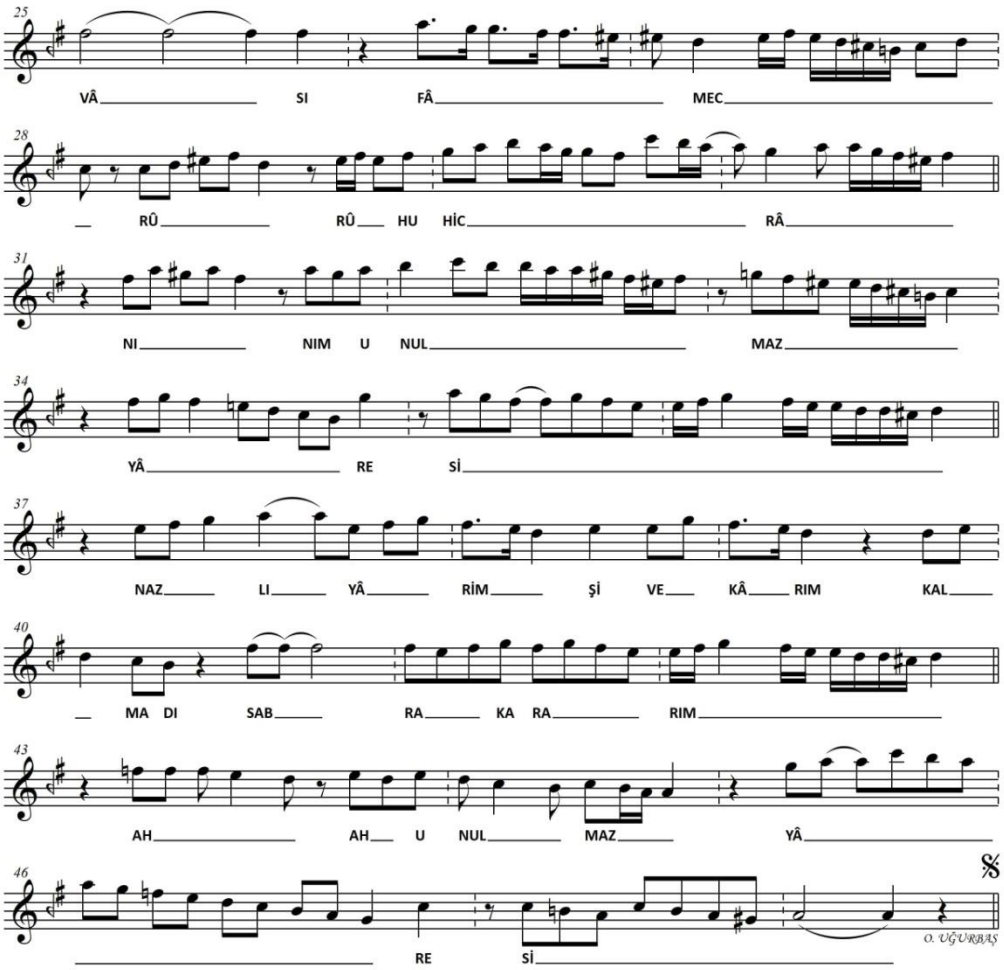
DESTİ SÂKÎDEN ÇEKİP CÂM-I NEŞÂT-I CEM GİBİ
BAŞLADIM OL ŞEVK İLE CÛŞ U HURÛŞA YEM GİBİ
VÂSIFÂ MECRÛHU HİCRÂNIM UNULMAZ YÂRESİ
SARMADIKÇA YÂRİ ZAHM-I SÎNEYE MERHEM GİBİ

EK-38. Tâhîr-i Kebîr Beste
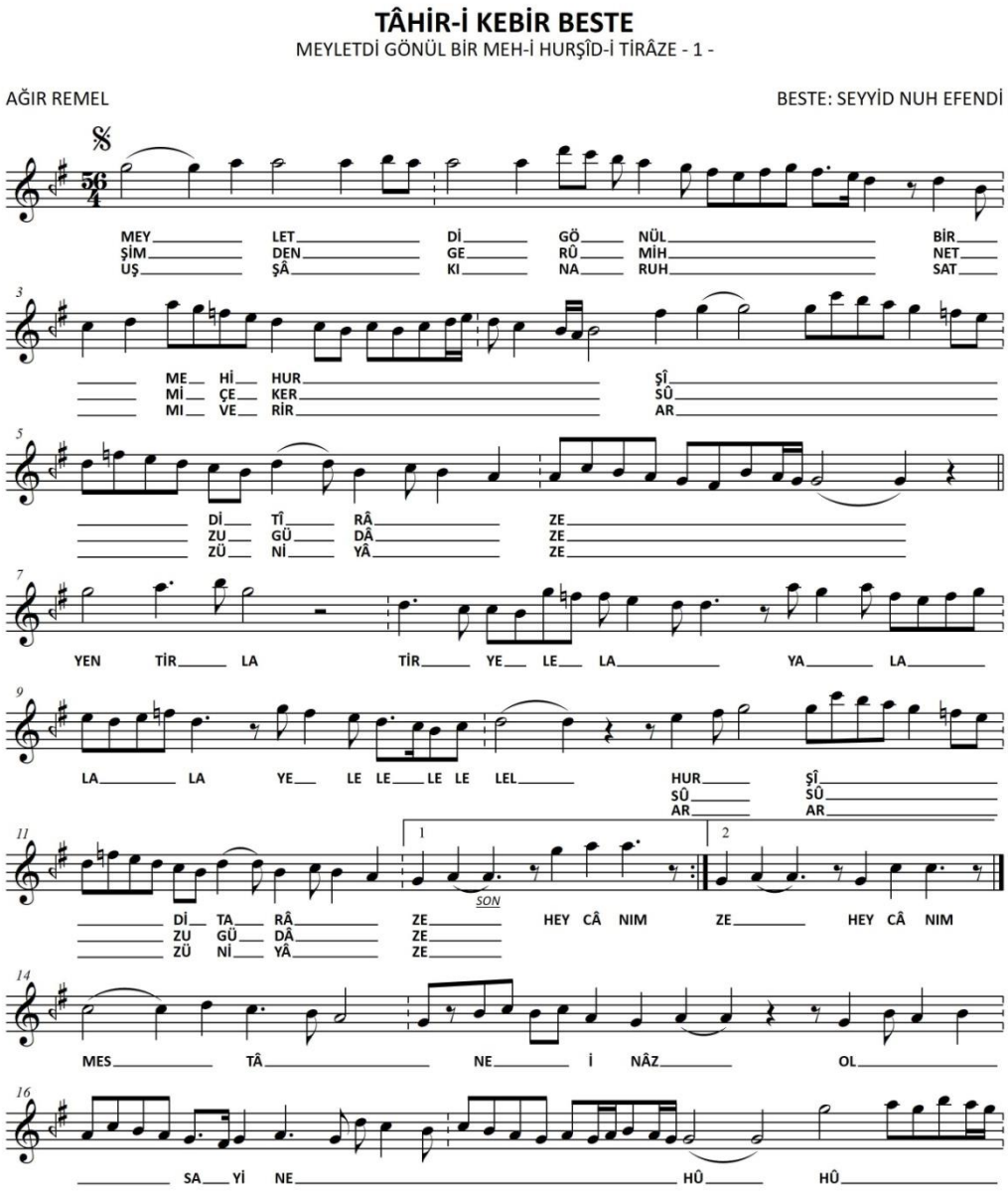
TAHİR BÛSELİK BESTE

DESTİ SÂKÎDEN ÇEKİP CÂM-I NEŞÂT-I CEM GİBİ - 2 -

BESTE: KÜÇÜK MEHMED AĞA
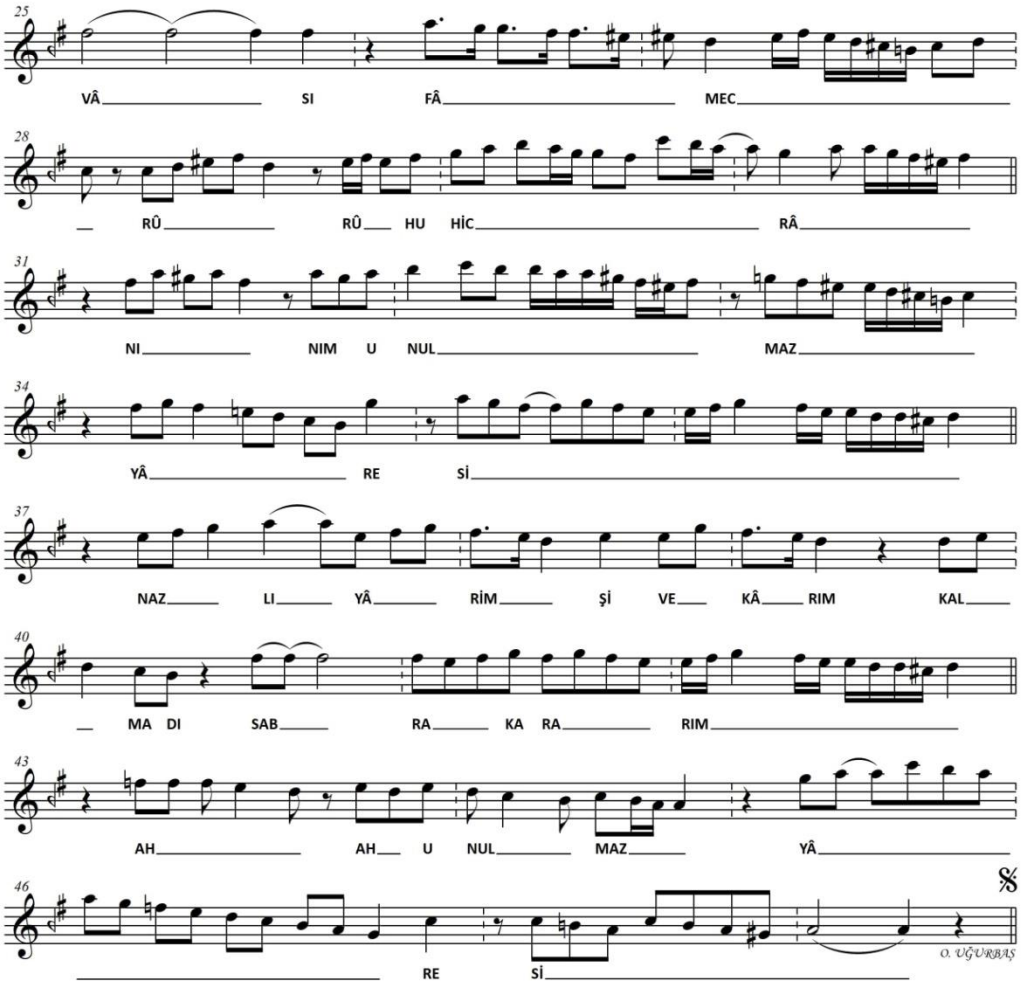
DESTİ SÂKÎDEN ÇEKİP CÂM-I NEŞÂT-I CEM GİBİ
BAŞLADIM OL ŞEVK İLE CÛŞ U HURÛŞA YEM GİBİ
VÂSIFÂ MECRÛHU HİCRÂNIM UNULMAZ YÂRESİ
SARMADIKÇA YÂRİ ZAHM-I SÎNEYE MERHEM GİBİ

EK-39. Tarz-ı Nevin Beste
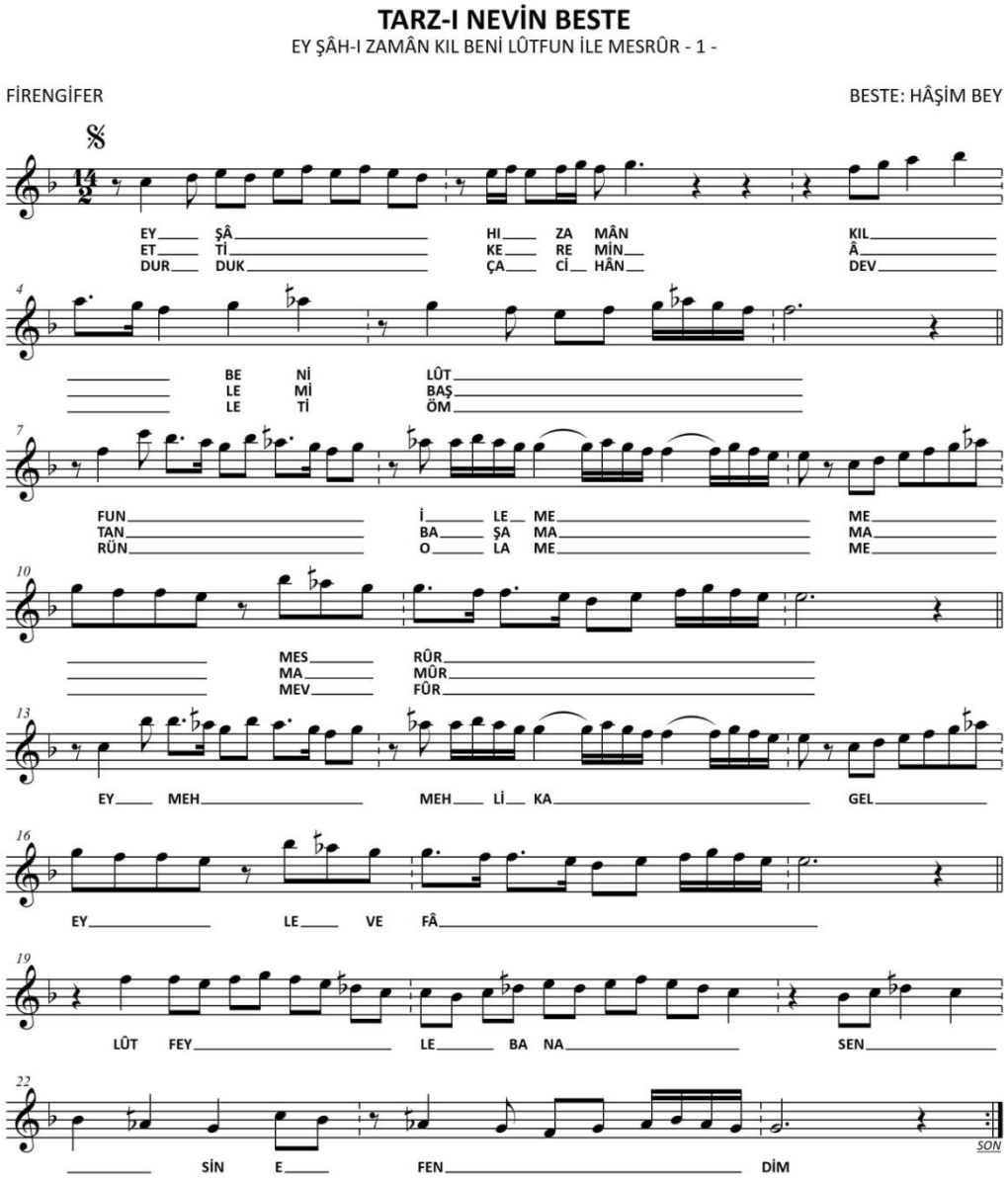
TARZ-I NEVİN BESTE

EY ŞÂH-I ZAMÂN KIL BENİ LÛTFUN İLE MESRÛR - 2 -

BESTE: HÂŞİM BEY
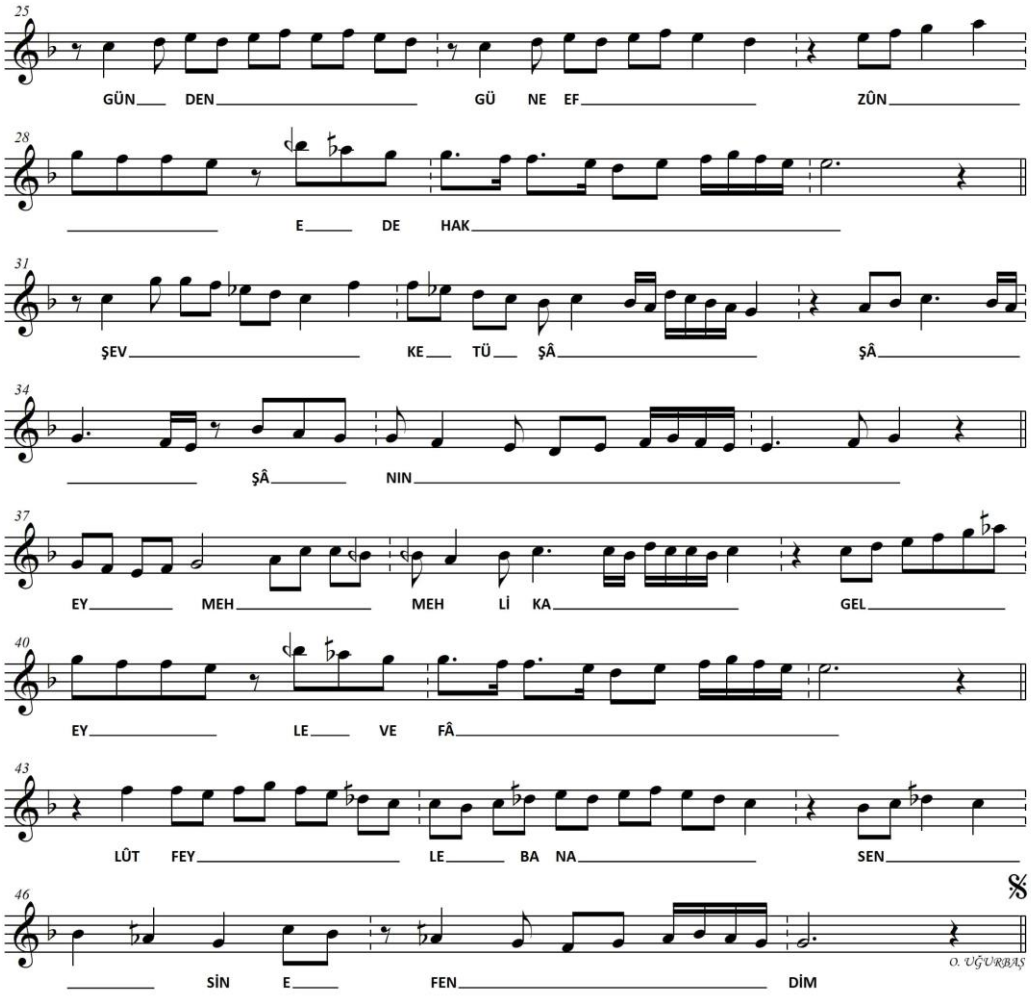
EY ŞÂH-I ZAMÂN KIL BENİ LÛTFUN İLE MESRÛR
ETTİ KEREMİN ÂLEMİ BAŞTAN BAŞA MA'MÛR
GÜNDEN GÜNE EFZÛN EDE HAK ŞEVKET Ü ŞÂNIN
DURDUKÇA CİHÂN DEVLET-İ ÖMRÜN OLA MEVFÛR

EK-40. Yegâh Beste
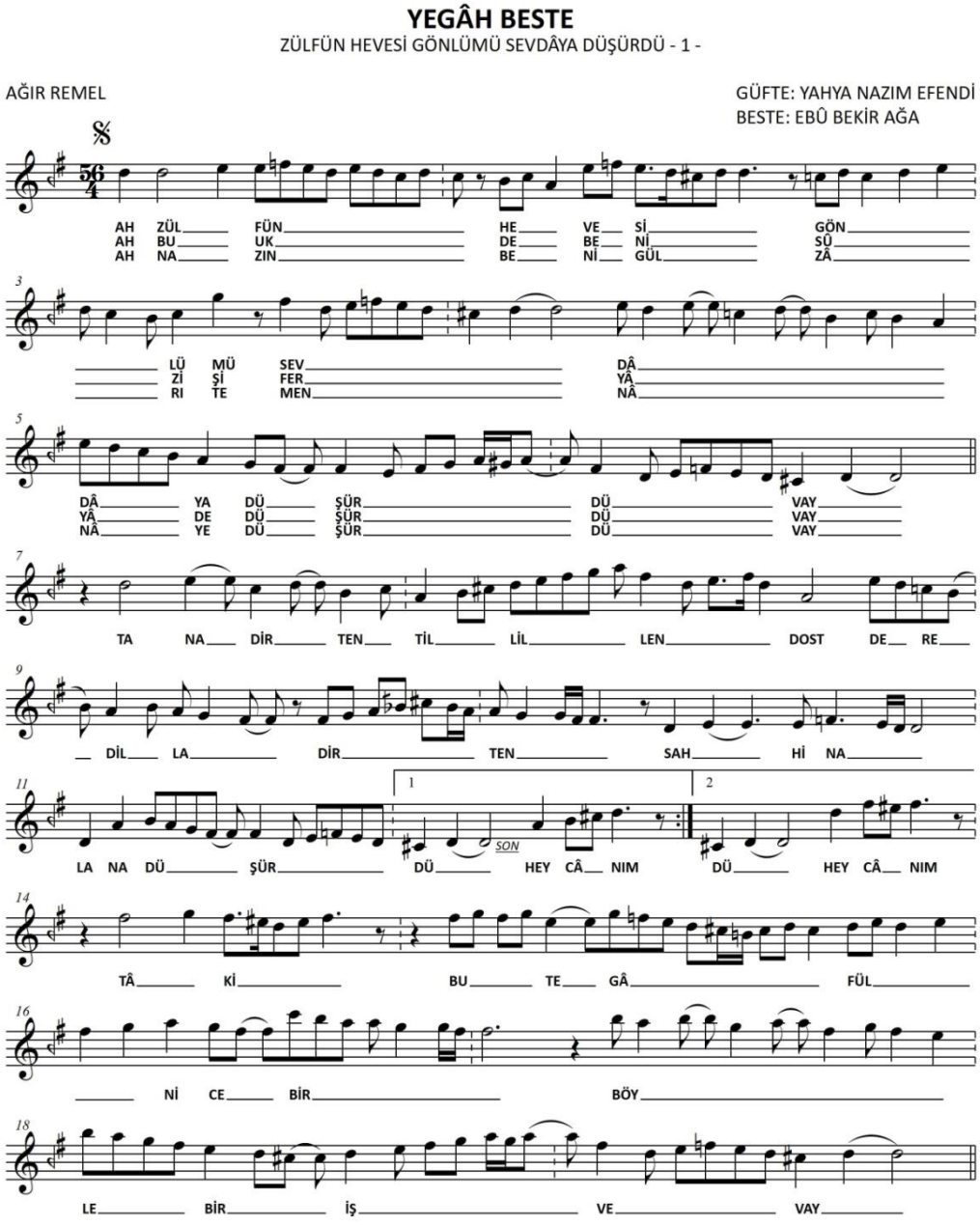
YEGÂH BESTE

ZÜLFÜN HEVESİ GÖNLÜMÜ SEVDÂYA DÜŞÜRDÜ - 2 -

GÜFTE: YAHYA NAZIM EFENDİ
BESTE: EBÛ BEKİR AĞA

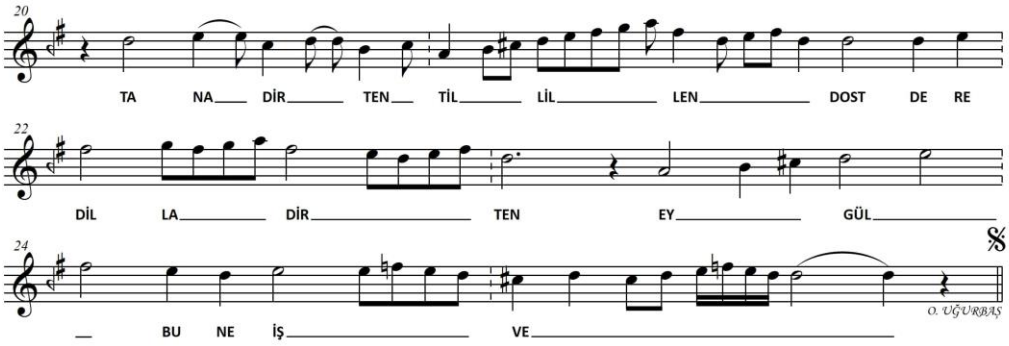

ZÜLFÜN HEVESİ GÖNLÜMÜ SEVDÂYA DÜŞÜRDÜ
BU UKDE BENİ SÛZİŞ-İ FERYÂDE DÜŞÜRDÜ
TÂ Kİ BU TEGÂFÜL NİCE BİR BÖYLE BİR İŞVE
NAZIN BENİ GÜLZÂR-I TEMENNÂYE DÜŞÜRDÜ

REFİK FERSAN'IN EL YAZISINDAN YAZILMIŞTIR.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı	:YILMAZ, Nurten
Uyruğu	: T.C.
Doğum tarihi ve yeri	: 06/01/1984Tokat
Medeni hali	: Bekar
e-mail	: nurtenyilmaz_1@hotmail.com

Eğitim

Derece	EğitimBirimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi	2019
Lisans	Selçuk Üniversitesi Dilek Sabancı Devlet Konservatuvarı	2013

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2013	S.Ü. Dilek Sabancı Devlet Konservatuvarı	Öğr. Elm.
2013	G.Ü. Türk Müziği Devlet Konservatuvarı	Öğr. Elm.

Yabancı Dil

İngilizce

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...